БАДР АД-ДӢН ИБРА̄ХӢМ

ФАРХАНГ-И ЗАФА̄НГӮЙА̄ ВА ДЖАХА̄НПӮЙА̄

بدر الدین ابراهیم

فرهنگ زفان گویا و جهان پویا

АКАДЕМИЯ НАУК СССР

ОТДЕЛЕНИЕ ИСТОРИИ

ИНСТИТУТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

ПАМЯТНИКИ ПИСЬМЕННОСТИ ВОСТОКА

XLVI

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»
ГЛАВНАЯ РЕДАКЦИЯ ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

БАДР АД-ДӢН ИБРĀХӢМ

ФАРХАНГ-И ЗАФĀНГӮЙĀ ВА ДЖАХĀНПӮЙĀ

(СЛОВАРЬ ГОВОРЯЩИЙ И МИР ИЗУЧАЮЩИЙ)

Факсимиле рукописи

Издание текста, введение, список толкуемых слов, приложения С. И. Баевского

МОСКВА · 1974

Ответственный редактор
А.Т. Тагирджанов

Издание представляет собой публикацию персидского толкового словаря XIV в., считавшегося утраченным и обнаруженного издателем в редкой рукописи Фундаментальной библиотеки Ташкентского государственного университета. Словарь является ценным лексикографическим сочинением, составившим в свое время новый этап в развитии персидской лексикографии. Помимо персидских слов он содержит также лексику арабскую, тюркскую, греческую, отдельные индийские слова. При издании учтена вторая известная рукопись словаря, хранящаяся в Индии.

Б $\frac{70105-182}{013(02)-74}$ 141-74

Бадр ад-Дӣн Ибрāхӣм

ФАРХАНГ-И ЗАФĀНГӮЙĀ ВА ДЖАХĀНПӮЙĀ
(Словарь говорящий и мир изучающий)

Утверждено к печати
Институтом востоковедения
Академии наук СССР

Редактор В.В. Волгина. Младший редактор Р.Г. Канторович.
Технический редактор Е.А. Пронина. Корректор О.Л. Щигорева.

Сдано в набор 20/УШ-1973 г. Подписано к печати 6/IX-1974 г.
Формат 60x901/16. Бум. № 1. Печ. л. 19,5. Уч.-изд. л. 13,93.
Тираж 1,800 экз. Изд. № 3334. Зак. № 440. Цена 1 руб. 63 коп.

Главная редакция восточной литературы
издательства "Наука"
Москва, Центр, Армянский пер., 2

Офсетное производство 3-й типографии
изд-ва "Наука"
Москва, Армянский пер., 2

Список опечаток

Стр.	Строка	Напечатано	Следует читать
43	8 сн.	Бузарги	Бузурги
50	16 св.	Камангар	Камāнгар
87	8 св.	کژه	کرّه
92	3 сн.	متسه	مسته
108	5 св.	افراختن	افراختن افزودن
119	7 св.	هژبر	هزبر
131	8 сн.	اورلوج	اورکوج
137	8 сн.	قلج	قلیج
157	10 сн.	اورلوج	اورکوج
161	3 сн.	تیزه	نیزه
163	10 сн.	ناق	ناف
"	11 сн.	نمور	سمور
164	5 сн.	عرشت	عشرت

СЕРИЯ "ПАМЯТНИКИ ЛИТЕРАТУРЫ НАРОДОВ ВОСТОКА"

Тексты. Большая серия

I. Ким Бусик, *Самкук саги.* Издание текста, перевод, вступительная статья и комментарии М.Н. Пака, М., 1959.

II. Фирдоусӣ, *Шāх-нāме.* Критический текст.

Т. I, под редакцией Е.Э. Бертельса, М., 1960 (изд. 2, стереотипное, М., 1963; изд. 3, стереотипное, М., 1966).

Т. II, под редакцией Е.Э. Бертельса, составители текста А.Е. Бертельс, Л.Т. Гюзальян, О.И. Смирнова, М.-Н.О. Османов, А.Т. Тагирджанов, М., 1962 (изд. 2, стереотипное, М., 1963; изд. 3, стереотипное, М., 1966).

Т. III, составитель текста О.И. Смирнова, под редакцией А. Нушина, М., 1965.

Т. IV, составители текста Р.М. Алиев, А.Е. Бертельс и М.-Н.О. Османов, под редакцией А. Нушина, М., 1965.

Т. V, составитель текста Р.М. Алиев, под редакцией А. Нушина, М., 1967.

Т. VI, составитель текста М.-Н. О. Османов, под редакцией А. Нушина, М., 1967.

Т. VII, составитель текста М.-Н.О. Османов, под редакцией А. Нушина, М., 1968.

Т. VIII, составитель текста Р.М. Алиев, под редакцией А. Азера, М., 1970.

Т. IX, составитель текста А.Е. Бертельс, под редакцией А. Нушина, М., 1971.

III. Са‘дӣ, *Гулистāн.* Критический текст, перевод, предисловие и примечания Р.М. Алиева, М., 1959.

IV. *Путешествие Ун-Амуна в Библ.* Египетский иератический папирус № 120 Государственного музея изобразительных искусств им. А.С. Пушкина в Москве. Издание текста и исследование М.А. Коростовцева, М., 1960.

V. Зайн ад-Дӣн Вāсифӣ, *Бадāи' ал-вакāи'*. Критический текст, введение и указатели А.Н. Болдырева, т. I-II, М., 1961.

VI. *Арабский аноним XI века.* Издание текста, перевод, введение в изучение памятника и комментарии П.А. Грязневича, М., 1960.

VII. Амӣр Хусрау Дихлавӣ, *Маджнӯн и Лайлӣ*. Критический текст и предисловие Т.А. Магеррамова, М., 1964.

VIII. *Юань-чао би-ши (Секретная история монголов).* 15 цзюаней. Т. I. Текст. Издание текста и предисловие Б.И. Панкратова, М., 1962.

IX. Мухаммад ибн Хиндӯшāх Нахчивāнӣ, *Дастӯр ал-кāтиб фӣ та'йӣн ал-марāтиб (Руководство для писца при определении степеней).* Критический текст, предисловие и указатели А.А. Али-заде. Т. I, ч. 1, М., 1964; т. I, ч. 2, М., 1971.

X. Мухаммад ибн Наджӣб Бакрāн, *Джахāн-нāме (Книга о мире).* /Ч. 1./ Издание текста, введение и указатели Ю.Е. Борщевского, М., 1960.

XI. Мухаммад ал-Хамавӣ, *Ат-Та'рӣх ал-мансӯрӣ (Мансурова хроника).* Издание текста, предисловие и указатели П.А. Грязневича, М., 1960 (изд. 2, стереотипное, М., 1963).

XII. Усāма ибн Мункиз, *Китāб ал-манāзил ва-д-дийāр (Книга стоянок и жилищ).* Издание текста, предисловие и указатели А.Б. Халидова, М., 1961.

XIII. Мухаммад-Кāзим, *Нāме-йи 'āламāрā-йи нāдирӣ (Мироукрашающая надирова книга).*

Т. I. Издание текста и предисловие Н.Д. Миклухо-Маклая. Указатели Г.В. Шитова, М., 1960 (изд. 2, стереотипное, М., 1962).

Т. II. Издание текста, предисловие и общая редакция Н.Д. Миклухо-Маклая. Указатели и аннотированное оглавление О.П. Щегловой, М., 1965.

Т. III. Издание текста, предисловие и общая редакция Н.Д. Миклухо-Маклая. Указатели и аннотированное оглавление Н.В. Елисеевой, М., 1966.

XIV. Хюсейн, *Беда'и' ул-века'и' (Удивительные события).* Издание текста, введение и общая редакция А.С. Тверитиновой. Аннотированное оглавление и указатели Ю.А. Петросяна. Ч. 1-2, М., 1961.

XV. *Китайские рукописи из Дуньхуана. Памятники буддийской литературы сувэньсюэ.* Издание текстов и предисловие Л.Н. Меньшикова, М., 1963.

XVI. Оцуки Сигэтака и Симура Кокё, *Канкай ибун (Удивительные сведения об окружающих морях).* Тетрадь восьмая. Словарь. Издание текста и предисловие В.Н. Горегляда, М., 1961.

XVII. Низāмӣ Ганджавӣ, *Лайлӣ и Маджнӯн.* Критический текст А.А. Алескер-заде и Ф. Бабаева, М., 1965.

I. Фидāй, *Китāб би хидāйат ал-му'минӣн ат-т̣āлибӣн (История исмаилизма)*. По таджикской рукописи издал, предисловием и примечаниями снабдил А.А.Семенов, М., 1959.

II. ʿОмар Х̮аййāм, *Рубāʿийāт*. Подготовка текста, перевод и предисловие Р.М.Алиева и М.-Н.О.Османова, под редакцией Е.Э.Бертельса. Ч. 1-2, М., 1959.

III. ʿОмар Х̮аййāм, *Трактаты*. Перевод Б.А.Розенфельда. Вступительная статья и комментарии Б.А.Розенфельда и А.П.Юшкевича, М., 1961.

IV. Хорезми, *Мухаббат-наме*. Издание текста, транскрипция, перевод и исследование Э.Н.Наджипа, М., 1961.

V. *Вторая записка Абӯ Дулафа*. Издание текста, перевод, введение и комментарии П.Г.Булгакова и А.Б.Халидова, М., 1960.

VI. *Пэкрён чхохэ*. Антология лирических стихотворений рён-гу с корейским переводом. Издание текста, перевод и предисловие Д.Д.Елисеева, М., 1960.

VII. *Нишанъ самани битхэ (Предание о нишанской шаманке)*. Издание текста, перевод и предисловие М.П.Волковой, М., 1961.

VIII. *Бяньвэнь о Вэймоцзе. Бяньвэнь "Десять благих знамений" (Неизвестные рукописи бяньвэнь из Дуньхуанского фонда Института народов Азии)*. Издание текста, предисловие, перевод и комментарии Л.Н.Меньшикова, М., 1963.

IX. Михри Хатун, *Диван*. Критический текст и вступительная статья Е.И.Маштаковой, М., 1967.

X. Гомбоджаб, *Ганга-йин урусхал (История золотого рода владыки Чингиса. — Сочинение под названием "Течение Ганга")*. Издание текста, введение и указатель Л.С.Пучковского, М., 1960.

XI. *Оросиякоку суймудан (Сны о России)*. Издание текста, перевод, вступительная статья и комментарии В.М.Константинова. Под редакцией академика Н.И.Конрада, М., 1961.

XII. Амӣр Х̮усрау Дихлавӣ, *Шӣрӣн и Х̮усрау*. Критический текст и предисловие Г.Ю.Алиева, М., 1961 (изд. 2, стереотипное, М., 1966).

XIII. Ахмед Хани, *Мам и Зин*. Критический текст, перевод, предисловие и указатели М.Б.Руденко, М., 1962.

XIV. Мӣрзā ʿАбдалʿаз̣ӣм Сāмӣ, *Та'рӣх̮-и салāт̣ӣн-и манг̣ӣтӣйа (История мангытских государей)*. Издание текста, предисловие, перевод и примечания Л.М.Епифановой, М., 1962.

XV. *Ссянъчхон кыйбонъ (Удивительное соединение двух браслетов)*. Издание текста, перевод и предисловие М.И.Никитиной и А.Ф.Троцевич, М., 1962.

XVI. Камалашила, *Бхаванакрама (Трактат о созерцании).* Факсимиле с предисловием Е.Е. Обермиллера, М., 1963.

Переводы

I. Мухаммад-Кāзим, *Поход Нāдир-шāха в Индию (Извлечение из Та'рӣх-и 'āламāрā-йи нāдирӣ).* Перевод, предисловие и примечания П.И. Петрова, М., 1961.

II. *Законы Ману.* Перевод С.Д. Эльмановича, проверенный и исправленный Г.Ф. Ильиным, М., 1960.

III. *Дхаммапада.* Перевод с пали, введение и комментарии В.Н. Топорова, М., 1960 (Bibliotheca Buddhica, XXXI).

IV. 'Абд ар-Рахмāн ал-Джабартӣ, *'Аджā'иб ал-асāр фӣ-т-тарāджим ва-л-ахбāр (Удивительная история прошлого в жизнеописаниях и хронике событий).*
Т. III, ч. 1. *Египет в период экспедиции Бонапарта (1798-1801).* Перевод, предисловие и примечания И.М. Фильштинского, М., 1962.
Т. IV. *Египет под властью Мухаммада 'Алӣ (1806-1821).* Перевод, предисловие и примечания Х.И. Кильберг, М., 1963.

V. *Брихадараньяка упанишада.* Перевод, предисловие и примечания А.Я. Сыркина, М., 1964.

VI. Эвлия Челеби, *Книга путешествия (Извлечения из сочинения турецкого путешественника XVII века).* Перевод и комментарии. Выпуск I. Земли Молдавии и Украины, М., 1961.

VII. Арья Шура, *Гирлянда джатак, или Сказания о подвигах Бодхисаттвы.* Перевод А.П. Баранникова и О.Ф. Волковой. Предисловие и примечания О.Ф. Волковой, М., 1962.

СЕРИЯ "ПАМЯТНИКИ ПИСЬМЕННОСТИ ВОСТОКА"

Вышли в свет

I. *Сказание о Бхадре (новые листы сакской рукописи "Е").* Факсимиле текста. Транскрипция, перевод, предисловие, вступительная статья, глоссарий и приложения В.С. Воробьева-Десятовского и М.И. Воробьевой-Десятовской, М., 1965.

II, 1. *Эпиграфические памятники Северного Кавказа на арабском, персидском и турецком языках.* Часть 1. Надписи X-XVII вв. Тексты, переводы, комментарии, вступительная статья и приложения Л.И. Лаврова, М., 1966.

2. *Эпиграфические памятники Северного Кавказа на арабском, персидском и турецком языках.* Часть 2. Надписи XVIII-XX вв. Издание текстов, переводы, комментарий, статья и приложения Л.И. Лаврова, М., 1968.

III. *Документы на половецком языке XVI в. (судебные акты Каменец-Подольской армянской общины).* Транскрипция, перевод, грамматический комментарий, словарь и предисловие Т.И. Грунина. Под редакцией Э.В. Севортяна. Вступительная статья Я.Р. Дашкевича, М., 1967.

IV. *Китайская классика в тангутском переводе (Лунь юй, Мэн цзы, Сяо цзин).* Факсимиле текстов. Предисловие, словарь и указатели В.С. Колоколова и Е.И. Кычанова, М., 1966.

V. С̣а̄хиб, *Дафтар-и дилкуша̄ ("Сочинение, радующее сердца").* Факсимиле текста. Предисловие, аннотированное оглавление, краткий текстологический комментарий и указатели Р. Хади-заде, М., 1965.

VI. *Чхандогья упанишада.* Перевод с санскрита, предисловие и комментарии А.Я. Сыркина, М., 1965.

VIII, 1. *Документы по истории японской деревни.* Часть 1. Конец XVII – первая половина XVIII в. Перевод, предисловие и приложения О.С. Николаевой, М., 1966.

IX. Симеон Лехаци, *Путевые заметки.* Перевод с армянского, предисловие, примечания и указатели М.О. Дарбинян, М., 1965.

XI. *История халифов анонимного автора XI века.* Факсимиле рукописи. Предисловие и краткое изложение содержания П.А. Грязневича. Указатели М.Б. Пиотровского и П.А. Грязневича, М., 1967.

XII. Мух̮аммад З̣ахӣр ад-Дӣн Ба̄бур, *Трактат об ʿаруз̤е.* Факсимиле рукописи. Издание текста, вступительная статья и указатели И.В. Стеблевой, М., 1972.

XIII. *Идзумо-фудоки.* Перевод с японского, предисловие и комментарии К.А. Попова, М., 1966.

XIV. *Клинописные тексты из Кюль-тепе в собраниях СССР (Письма и документы торгового объединения в Малой Азии XIX в. до н.э.).* Автографические копии, транскрипция, перевод, вводная статья, комментарий и глоссарий Н.Б. Янковской, М., 1968.

XV. *Повествование вардапета Аристакэса Ластивертци.* Перевод с древнеармянского, вступительная статья, комментарий и приложения К.Н. Юзбашяна, М., 1968.

XVI. *Упанишады.* Перевод с санскрита, предисловие и комментарий А.Я. Сыркина, М., 1967.

XVII. Рашӣд ад-Дӣн, *Переписка.* Перевод, введение и комментарий А.И. Фалиной, М., 1971.

XVIII. *Чхое чхун джон ("Повесть о верном Чхое").* Факсимиле корейской рукописи, перевод, предисловие и комментарий Д.Д.Елисеева, М., 1971.

XIX. *Чхунхяндджон квонджитан ("Краткая повесть о Чхунхян").* Факсимиле ксилографа, перевод, предисловие и комментарий А.Ф.Троцевич, М., 1968.

XX. *Книга правителя области Шан ("Шан цзюнь шу").* Перевод, предисловие и комментарий Л.С.Переломова, М., 1968.

XXI. Шараф-х̮ан ибн Шамсаддӣн Бидлӣсӣ, *Шараф-нāме.* Перевод, предисловие, примечания и приложения Е.И.Васильевой. Т. 1, М., 1967.

XXII. Абӯ-л-Фаз̤л Байхаḳӣ, *История Мас‘ӯда (1030-1041).* Перевод с персидского, введение, комментарий и приложения А.К.Арендса. Изд. 2, дополненное, М., 1969.

XXIII. Йӯсуф ибн Закарӣйā' ал-Маг̣рибӣ, *Даф‘ ал-иṣр ‘ан калāм ахл Миṣр (Удаление бремени с речи жителей Египта).* Факсимиле арабской рукописи. Предисловие и указатели А.С.Аввада, М., 1968.

XXIV. Закарий Канакерци, *Хроника.* Перевод с армянского, предисловие, комментарий и указатели М.О.Дарбинян-Меликян, М., 1969.

XXV. *Море письмен.* Факсимиле тангутских ксилографов. Перевод с тангутского, вступительные статьи и указатель К.Б.Кепинг, В.С.Колоколова, Е.И.Кычанова и А.П.Терентьева-Катанского, М., 1968.

XXVIII. *Древние фудоки (Хитати, Харима, Бунго, Хидзэн).* Перевод, предисловие и комментарий К.А.Попова, М., 1969.

XXIX. Кэнко-хоси, *Записки от скуки ("Цурэдзурэгуса").* Перевод с японского, вступительная статья, комментарий и указатель В.Н.Горегляда, М., 1970.

XXX. Мас‘ӯд ибн Н̄амдāр, *Сборник рассказов, писем и стихов.* Факсимиле текста. Предисловие и указатели В.М.Бейлиса, М., 1970.

XXXI. *Самаркандские документы XV-XVI вв. (О владениях Ходжи Аḥрāра в Средней Азии и Афганистане).* Факсимиле, критический текст, перевод, введение, примечания и указатели О.Д.Чехович, М., 1974.

XXXII, 1. Сыма Цянь, *Исторические записки ("Ши цзи").* Том 1. Перевод с китайского и комментарий Р.В.Вяткина и В.С.Таскина под общей редакцией Р.В.Вяткина. Вступительная статья М.В.Крюкова, М., 1972.

XXXIII, 1. *Тексты Кумрана.* Вып. 1. Перевод с древнееврейского и арамейского, введение и комментарий И.Д.Амусина, М., 1971.

XXXIV. *Бяньвэнь о воздаянии за милости (рукопись из Дуньхуанского фонда Института востоковедения).* Ч. 1. Факсимиле рукописи. Исследование, перевод с китайского, комментарий и таблицы

Л.Н.Меньшикова. Ч. 2. Грамматический очерк и словарь И.Т.Зограф, М., 1972.

XXXVI. Махмӯд ал-Хусайнӣ ал-Мун шӣ ибн Ибрāхӣм ал-Джāмӣ, *Та'рӣх-и Ахмад-шāхӣ ("Ахмадшахова история")*. Факсимиле рукописи. Введение, аннотированное оглавление, хронология и указатели Д.Саидмурадова, кн. 1-2, М., 1974.

XXXVII. Аракел Даврижеци, *Книга историй*. Перевод с армянского, предисловие и комментарий Л.А.Ханларян, М., 1973.

XXXIX. Анандавардхана, *Дхваньялока (Свет дхвани)*. Перевод с санскрита, введение и комментарий Ю.М.Алихановой, М., 1974.

XL. *Вновь собранные драгоценные парные изречения*. Факсимиле ксилографа. Издание текста, перевод с тангутского, вступительная статья и комментарий Е.И. Кычанова, М., 1974.

XLII. *Та'рӣх-и Сӣстāн ("История Сӣстāна")*. Перевод с персидского, введение и комментарий Л.П.Смирновой, М., 1974.

XLIII. Ал-Хасан ибн Мӯсā ан-Наубахтӣ, *Шиитские секты*. Перевод с арабского, исследование и комментарий С.М.Прозорова, М., 1973.

XLIV. Цзи Юнь, *Заметки из хижины "Великое в Малом"*. Перевод с китайского, предисловие, комментарий и приложения О.Л.Фишман, М., 1974.

Готовятся к изданию

XXI, 2. Шараф-хāн ибн Шамсаддӣн Бидлисӣ, *Шараф-нāме*. Перевод с персидского, предисловие, примечания и приложения Е.И.Васильевой. Т. 2.

XXVI. *Мэн-да бэй-лу ("Полное описание монголо-татар")*. Факсимиле ксилографа. Перевод с китайского, введение, комментарий и приложения Н.Ц.Мункуева.

XXVII. Фазлаллāх ибн Рӯзбихāн Исфахāнӣ, *Михмāн-нāме-йи Бухāрā (Записки бухарского гостя)*. Факсимиле рукописи. Перевод с персидского, введение, комментарий и указатели Р.П.Джалиловой. Под редакцией А.К.Арендса.

XXXII, 2. Сыма Цянь, *Исторические записки ("Ши цзи")*. Том 2. Перевод с китайского и комментарий Р.В.Вяткина и В.С.Таскина под общей редакцией Р.В.Вяткина.

XXXII, 3. Сыма Цянь, *Исторические записки ("Ши цзи")*. Том 3. Перевод с китайского, вступительная статья и комментарии Р.В.Вяткина.

XLI. Кацурагава Хосю, *Хокуса монряку (Краткие вести о скитаниях в северных водах)*. Перевод с японского, комментарий и приложение В.М.Константинова.

XLV. Ша̄х Махмӯд ибн Мӣрза̄ Фа̄зил Чура̄с, *Хроника.* Критический текст, перевод с персидского, комментарий и исследование О.Ф. Акимушкина.

XLVIII. *Ним чангун джон ("Повесть о полководце Ниме").* Факсимиле ксилографа. Издание текста, перевод с корейского, предисловие и примечания Д.Д. Елисеева.

XLIX. *"Сунь цзы" в тангутском переводе.* Факсимиле ксилографа. Издание текста, перевод с тангутского, введение, комментарий, грамматический очерк и словарь К.Б. Кепинг.

СОДЕРЖАНИЕ

ВВЕДЕНИЕ В ИЗУЧЕНИЕ ПАМЯТНИКА

1. Упоминание о словаре "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄". Дата его составления

Ранняя персидская лексикографическая литература (XI–XIУ вв.) представлена в наше время единичными памятниками. Первым толковым словарем персидского языка, который дошел до нас, является, как известно, "Луг̣ат-и фурс" Асадӣ Т̣ӯсӣ, составленный приблизительно в 457/1065 г.[1]. Из персидских фархангов XII и XIII вв., к сожалению, не сохранилось ни

[1] Существует три издания словаря: Asadi's neupersisches Wörterbuch Lughat-i Furs nach einzigen vaticanischen Handschrift herausgegeben von Paul Horn, Berlin, 1897;

لغت فرس تالیف ابو منصور علی ابن احمد اسدی طوسی باهتمام عباس اقبال،طهران ، ۱۳۱۹ ؛ لغت فرس منسوب به اسدی طوسی بکوشش محمد دبیر سیاقی،تهران ، ۱۳۳۶

См. специальную работу о словаре: В.А. Капранов, "Лугати фурс" Асади Туси и его место в истории таджикской (фарси) лексикографии, Душанбе, 1964. В 1959 г. в статье Аскара Хукуки, напечатанной в журнале Тегеранского университета, упоминалось, что в тегеранской библиотеке медресе Сипахсалар хранится рукопись словаря поэта XI в. Ḳат̣ра̄на. Факт обнаружения рукописи этого словаря, считающегося утраченным, был бы, бесспорно, чрезвычайно интересен для науки, так как Ḳат̣ра̄н был предшественником Асадӣ Т̣ӯсӣ в составлении толковых словарей, о чем сохра-

одного[2]. От XIУ в. дошло несколько персидских толковых словарей, как правило, в редких списках. Из них изданы два: "Ми'йāр-и Джамāлӣ", составленный поэтом Шамс-и Фахрӣ Исфаханӣ в 744/1343-44 г.[3], и "Сихāх ал-фурс" Мухаммада ибн Хиндӯшāха Нахчиванӣ (дата составления - 728/1328 г.[4]). Среди неиз-

---

нилось свидетельство самого Асадӣ Тӯсӣ в его словаре "Лугат-и фурс" (عسکر حقوقی ، لغات و ترکیبات رودکی ، مجلهٔ دانشکدهٔ ادبیات دانشگاه تهران، سال ششم ، شمارهٔ ۳ - ۴ ، ۱۳۳۸ отдельный оттиск, стр. 2).

Однако иранский филолог проф. М. Му'ин в докладе на Всемирном конгрессе иранистов в Тегеране в 1966 г. высказал мнение, что упомянутая А. Хукуки рукопись не является словарем Катрāна, а представляет собой сокращенный вариант словаря "Лугат-и фурс" Асадӣ Тӯсӣ. М. Му'ин отмечает, что и в других рукописных хранилищах встречаются списки сокращенных вариантов "Лугат-и фурс" Асадӣ Тӯсӣ под названием "Фарханг-и Катрāн" محمد معین ، فرهنگهای فارسی [б.м.], [б.г.], стр. 1 (далее - М. Му'ин, Доклад).

[2] Эта лакуна в некоторой степени восполняется рядом арабско-персидских словарей, дошедших до нашего времени от XII и XIII вв., в которых можно найти старую персидскую лексику. Об арабско-персидских словарях см.: С.И. Баевский, Описание персидских и таджикских рукописей Института народов Азии, вып. 5. Двуязычные словари, М., 1968.

[3] Два издания словаря: Shams i Fachrii lexicon persicum id est libri Mi'jār i Gamālī pars quatra, ed. C. Salemann, Casani, 1887; واژه‌نامهٔ فارسی بخش چهارم معیار جمالی از شمس فخری اصفهانی ویراستهٔ صادق کیا ، تهران، ۱۳۳۷

[4] Издание: صحاح الفرس تالیف محمد بن هندوشاه نخجوانی باهتمام . عبدالعلی طاعتی، تهران، ۱۳۴۱

данных словарей, известных только по рукописям, можно назвать: "Фарханг-и Фаҳр-и Ḳаввāс" (701/1301 г.) и "Дастӯр ал-афāẓил" (743/1343 г.).

Вместе с тем по ссылкам, упоминаниям и цитатам в сочинениях последующих лексикографов можно получить сведения о том, что существовали и другие ранние персидские фарханги, пользовавшиеся в свое время известностью. Одним из таких фархангов, считавшимся до последнего времени утраченным, является словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā", ставший предметом настоящей работы[5].

Словарь этот часто упоминается в лексикографических сочинениях XУ, XУ1 и последующих веков, например: в "Фарханг-и Ибрāхӣмӣ" (878/1473 г.), "Тухфат ас-са'āдат" (916/1510 г.), "Му'аййид ал-фуẓалā" (925/1519 г.), "Мадāр ал-афāẓил" (1001/1593 г.), "Маджма' ал-фурс" (1008/1599-1600 г.), "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" (1017/1608-09 г.), "Шарх-и Гулистāн" (1073/1662 г.), "Фарā'ид ал-фавā'ид" (не ранее 984/1576 и не позднее 1088/1677 г.).

Упоминая словарь "Зафāнгӯйā" в качестве одного из своих источников, восточные лексикографы кратко характеризуют его словами: "...из старых книг" или "...из авторитетных сочинений". Так, автор словаря "Мадāр ал-афāẓил" пишет: "В словаре "Зафāнгӯйā", который является одним из авторитетных персидских

Рец. на изд.: С.И. Баевский, "Сихах ал-фурс", изд. 'Абд ал-Али Таэти, - "Народы Азии и Африки", 1964, № 5, стр. 202-203.

[5] Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" упоминается как не дошедший до нашего времени и в специальной работе, посвященной составлению персидских словарей в Индии и Пакистане, автором которой является Шахрийар Накави: فرهنگ نویسی فارسی در هند و پاکستان تالیف شهریار نقوی، تهران، ۱۳٤۱ (предисловие, стр. 4, также стр. 66).

сочинений, употребляется в значении..."[6]. Перечисляя свои источники, автор "Мадāр ал-афāзил" ставит "Зафāнгӯйā" в рубрику "кутуб-и мутакаддимӣн" ("предшествующих книг") и помещает перед известными фархангами "Адāт ал-фузалā" (составлен в 822/1419 г.) и "Фарханг-и Ибрāхӣмӣ" (составлен в 878/1473-74 г.). Эту рубрику "предшествующих книг" автор противопоставляет рубрике "кутуб-и мутааххирӣн" ("сочинений последнего времени"), куда относит такие словари, как "Тухфат ас-са'āдат" (916/1510 г.) и "Му'аййид ал-фузалā" (925/1519 г.)[7].

Наиболее полное название словаря приведено в сочинении начала ХУII в. "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ", а именно: "Словарь говорящий и мир изучающий, известный под названием "Семичастный", сочинение Бадр ад-Дӣна"[8]. До обнаружения рукописи словаря "Зафāнгӯйā" это сообщение было единственным сохранившимся свидетельством, в котором приводится имя автора "Зафāнгӯйā".

---

[6] См. рукопись Института востоковедения АН СССР С 1411, л. 110б: ... و در فرهنگی زفانگویا که یکی از کتب معتبره فرس است بمعنی...

[7] Там же, лл. 2а-2б. Автор "Мадāр ал-афāзил" приводит и другое название словаря "Зафāнгӯйā" - "Панджбахшӣ" ("Пятичастный"):

و آنچه از کتب متقدمین پیدا شدند چنانچه زفانگویا که او را پنج بخشی گویند و اداتالفضلا ... و شرفنامه ابراهیمی و از کتب متاخرین تحفة السعادة و موید الفضلا

[8] См. рукопись С 307 собрания Института востоковедения АН СССР (один из старейших списков "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ"), л. 4а: فرهنگ زفان گویا و جهان بویا مشهور بهفت بخشی تصنیف بدرالدین

Сведения об этом словаре в европейской науке ограничиваются краткими упоминаниями в работах Х.Блочмана[9] и К.Г.Залемана[10], приводивших на основании "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" название словаря "Зафāнгӯйā" и имя его автора. При этом К.Г.Залеман полагал, что словарь "Зафāнгӯйā" был составлен до 822/1419 г., а Х.Блочман был склонен отнести его составление к более раннему периоду.

Индийский филолог профессор Алигархского университета Назир Ахмад в статьях, посвященных ранним персидским фархангам "Фарханг-и Фах̮р-и Ḳаввāс"[11] и "Дастӯр ал-афāз̧ил"[12], отмечает, что словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" был составлен до 837/1433 г., основываясь на том, что словарь "Зафāнгӯйā" послужил одним из источников для персидского фарханга "Бах̮р ал-фаз̧āил", датой составления которого Назир Ахмад называет 837/1433 г.[13].

---

[9] H. Blochmann, Contributions to Persian Lexicography, - "Journal of the Asiatic Society of Bengal", 1869, vol. XXXVII, pt I, стр. 5, № 21.

[10] C. Salemann, Bericht über die Ausgabe des Miʿjār-i Jamālī, - "Mélanges Asiatiques", 1888, t. IX, стр. 514, № 17 (далее – Bericht).

[11] هندوستان کا قدیم ترین فارسی لغت یعنی فرهنگنامه، قواس مولفه فخرالدین مبارك غزنوی، مجله فکر و نظر، ماه اکتبر ۱۹۶۶، سال ششم، نمبر ۲٤ (далее - Назир Ахмад, Фарханг-и Фах̮р-и Ḳаввāс).

[12] Nazir Ahmad, The Dastur ul afazil, - "Indo-Iranica", Calcutta, 1967, vol. XX, № 4, December, стр. 30.

[13] Некоторые авторы датируют составление "Бах̮р ал-фаз̧āил" даже более ранним временем. Например, М. Муʿин в докладе на Всемирном конгрессе ирани-

Словарь "Зафāнгӯйā" упоминается в качестве источника в словаре "Фарханг-и Ибрāхӣмӣ", составленном в 878/1473 г. Можно заметить также, что некоторые лексикографы, ссылаясь на труды своих предшественников, приводят, как правило, примеры толкования из словаря "Зафāнгӯйā" прежде, чем из "Адāт ал-фуẑалā" (составлен в 822/1419 г.), как это можно видеть, например, в словаре "Му'аййид ал-фуẑāла"[14].

Изучение рукописи публикуемого словаря показало, что "Фарханг-и Зафāнгӯйā" не мог быть составлен ранее 701/1301 г., поскольку в нем имеются ссылки на персидский словарь "Фарханг-и Фаẋр-и Ḳаввāс", законченный в 701/1301 г. (рукопись, лл. 2а, 5а, 6б и т.д.).

2. Описание рукописи

Во время 1У Всесоюзной научной конференции по иранской филологии, проходившей в Ташкенте в сентябре 1964 г., я знакомился с фондом персидских рукописей, хранящихся в Фундаментальной библиотеке Ташкентского государственного университета. Мое внимание привлекла одна из рукописей, о которой в инвентарной книге была сделана следующая запись: "Сборная рукопись. Фарханг-наме. Ас-Сурах мин ас-Сихах. Инв. № 214014. Шифр В 09/292".

"Аṣ-ṣурāḫ мин аṣ-ṣиḫāḫ" – название хорошо известного арабско-персидского словаря XIII в., рукописи которого весьма распространены. Что касается названия первого сочинения – "Фарханг-нāме", приводимого в инвентарной книге, то оно было явно условным названием какого-то неопознанного словаря. В колофоне "Фарханг-нāме" было написано следую-

стов в Тегеране в 1966 г. время составления "Баḥр ал-фаẑāил" относит к концу УIII в. хиджры, т.е. к концу X1У в. (М. Му'ин, Доклад, стр. 2).

[14] См., например, рукопись Института востоковедения АН СССР С 1800, л. 144а:

درای بالکسر و الفتح جرس کذافی زفانگویا و در ادات

щее: "Закончена книга словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" двадцать первого [дня], месяца джумāдā второго, года [1]123 рукою ничтожного неимущего раба ʿАраба Насафӣ из местности Хитай"[15].

Из содержания колофона и ознакомления со списком стало ясно, что неопознанный фарханг - это один из ранних персидских толковых словарей "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā", о котором в науке до настоящего времени не было известно ничего, кроме его названия и неполного имени его автора[16].

Текст словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" занимает лл. 1а–54а[17] сборного рукописного тома, вклю-

---

15 Рукопись, л. 54а: تمام شد کتاب فرهنگنامهٔ زفان گویا و جهان پویا بیست و یکم ماه جمادی الثانی سنه ۱۲۳ بخط بنده حقیر بی بضاعت عرب نسفی من موضع خطای

16 Первые печатные сообщения об обнаружении рукописи словаря с характеристикой его состава см.: С.И. Баевский, Уникальная рукопись персидского словаря XIУ в. فرهنگ زفانگویا و جهانپویا ، - "Письменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока. Тезисы докладов 1 годичной научной сессии ЛО ИНА, март 1965 года", Л., 1965, стр. 49–51; его же, Уникальная рукопись персидского толкового словаря "Фарханг-и Зафангуйа ва джаханпуйа",- "Народы Азии и Африки", 1965, № 3, стр. 118–121. Опубликован перевод последней статьи на персидский язык: س. ای. بایفسکی ، نسخهٔ خطی منحصر بفرد لغت نامهٔ تفسیری فارسی « فرهنگ زفان گویا و جهان پویا » ، پیام نوین ، شماره ۹ ، تهران ، ۱۳۴۴ ، ص ۵۴ – ۵۹

17 В европейской пагинации рукописи была допущена ошибка: следующий после л. 43 лист был обозначен как 45, вследствие чего последний лист текста словаря был пронумерован как 55. Эта ошибка в пагинации исправлена в настоящем издании.

чающего 239 листов. Начальные листы утеряны; соответственно сохранившейся на отдельных листах восточной пагинации л. 1а обозначен как 12, следовательно, утеряны, как можно предполагать, одиннадцать начальных листов, т.е. одна шестая часть сочинения. Кустоды сохранились лишь на отдельных листах.

Текст словаря переписан черными чернилами в 18 строк некаллиграфическим скорописным наста'лӣқом (размер букв – 5 мм; алиф достигает 7 мм) с элементами шикасте. Второе сочинение – словарь "Ас-сурāх мин ас-сихāх" переписан другим почерком, мелким насхом, в 29 строк; по-видимому, списки механически объединены одним переплетом.

Названия глав и разделов словаря "Зафāнгӯйā" (гӯне, бахр) написаны киноварью; иногда эти названия пропущены (см., например, л. 42б). Толкуемые слова (не везде) надчеркнуты волнистой линией киноварью. Киноварью также выписаны слова: назм, бейт, мисра'. Размер текста 19х11,5 см. Бумага восточная, волокнистая, слаболощеная, потемневшая от времени, размером 25х19 см.

На полях отдельных листов отмечаются исправления переписчика и приписки читателей к основному тексту. Диакритические знаки часто отсутствуют, не проставлены переписчиком; иногда проставлены не полностью: одна точка вместо двух или трех. В тексте объяснения вокабул наблюдаются искажения отдельных слов, по-видимому не понятых переписчиком, а также изредка орфографические ошибки. Явные описки в словах на лл. 48б, 49б, 51а. На л. 45а написано толкуемое слово, текст толкования пропущен. На л.47а пропущено слово, обозначающее порядковый номер гӯне, а на л.41а – весь заголовок ("гӯне семнадцатое"). На л. 12а в заголовке гӯне шестнадцатого указано, что гӯне содержит двадцать бахров, однако в нижеследующем тексте их двадцать два; в заголовке бахша (части) седьмого (на л. 51а) значится четырнадцать гӯне, в тексте же их семнадцать.

Из особенностей графики можно отметить раз-

личный рисунок в написании букв кāф и гāф[18], когда этими буквами переписчик обозначает названия бахров.

Рукопись дефектна: утеряны начальные листы списка, в которых содержалось авторское предисловие и начало первого бах̮ша (части), т.е. утрачены семь первых гӯне (глав) полностью и первый и второй бахр (раздел) восьмого гӯне. Остальной текст словаря, начиная с третьего бахра восьмого гӯне первого бах̮ша, представлен полностью, за исключением следующих лакун, образованных в результате утраты листов в середине списка: после л. 1б утрачено начало гӯне девятого, а именно бахры 1–14 (до бахра пятнадцатого – гāф); после л. 5б утрачен конец гӯне двенадцатого, т.е. бахры 11–21, и начало гӯне 13, т.е. бахры 1–7 и начало бахра 8 – рā.

Рукопись пострадала от сырости, на листах подтеки и разводы. От времени во многих местах текст стерся и выцвел. Список частично реставрирован, при реставрации в некоторых местах поврежден текст: верхняя строка л. 44а заклеена при реставрации поля. Края бумаги обветшали, обрезаны или оборваны по самому краю поля у лл. 2–5, 17, 19–20, 23, 34, 35, 44.

Переплет восточный, размером 24,5 х 18 см., плотный, картонный, обтянутый коричневой кожей; крышка переплета толщиной 6 мм. Корешок матерчатый, коричневый, приклеен, по-видимому, при реставрации. Переплет потерт, кожаный верх нижней крышки на три четверти оборван. Верхняя крышка в отдельных местах поточена червем.

На л. 1а оттиск небольшой прямоугольной печати: "Узбекский государственный университет (г. Самарканд)"[19]; внутри отпечатка проставлен инвентарный

---

18 Кāф обозначается графемой ک, гāф – ل.

19 О факте поступления в 1942 г. восточных рукописей из Самаркандского университета в Ташкентский университет сообщается в статье А.А. Семенова. Возможно, что настоящая рукопись поступила в Ташкентский университет в те же годы (см.: А.А. Семенов,

номер 127366. На лл. 1а и 239б оттиски овальной печати Фундаментальной библиотеки Среднеазиатского государственного университета с инвентарным номером 214014. На полях л. 1а записаны имена арабской графикой: "Муллā Мухаммад Шарӣф", "Муллā Мухаммад Латӣф", "Муллā Бāбā Рахӣм" и др.; на внутренних сторонах крышек переплета – арабской графикой посторонние записи владельцев или читателей. На л. 1а дата 49 г. и штамп "Описано".

Датой переписки, приведенной на л. 54а, в колофоне списка, указано 21 джумāдā II 123 г., т.е. пропущена одна из четырех цифр, обозначающих год. С учетом палеографических особенностей рукописи ее можно датировать 1123 г.х., т.е. 6 августа 1711 г.[20] Переписчик называет себя "ʻАрабом Насафӣ из местности Хитай"[21]. Нисба Насафӣ показывает, что переписчик был родом из среднеазиатского города Несефа, ныне Карши.

3. Рукопись словаря, обнаруженная в Индии

В 1962 г. в индийском журнале "Фикр ва назар"[22], издающемся Алигархским университетом, была опуб-

---

О среднеазиатском (бухарском) термине "агалык", – "Доклады Академии наук ТаджССР", вып. III, Сталинабад, 1952, стр. 4).

[20] Не исключена возможность, что приведенные цифры можно читать как 1023, тогда соответственно датой переписки будет 29 июля 1614 г.

[21] В средней Азии можно найти несколько селений, имеющих название Хитай. Например, в Кашкадарьинской области Узбекской ССР, в Бешкентском районе, километрах в двадцати южнее Карши, находится селение Хитай.

[22] Журнал в библиотеках СССР отсутствует. Оттиск статьи прислан автору настоящей работы по его просьбе из Индии в 1966 г.

ликована на языке урду статья проф. Сайид Хасана "Старейший персидский словарь "Зафа̄нгӯйа̄"[23].

Автор статьи, руководитель исследовательского центра в области арабского и персидского языков в Патне, сообщил о поступлении в Востоковедную публичную библиотеку в Банкипуре за № 3570 уникальной, по его мнению, рукописи словаря "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄" и дал краткое ее описание.

Индийский список словаря не имеет даты переписки, но, основываясь на палеографических данных, Сайид Хасан относит его изготовление к 1Х в.х., т.е. к ХУ в. н.э.

Статья Сайид Хасана дала возможность судить о полноте текста словаря в индийской рукописи, о количестве толкуемых слов по б а х̮ ш а м. В статье было полностью приведено авторское предисловие к словарю и бóльшая часть стихотворных цитат, а также достаточно полное формальное описание индийского списка.

В мае 1971 г. я получил возможность ознакомиться с фотокопией индийского списка[24]. Это позволило со-

---

[23] فارسی کی ایک قدیم فرهنگ زفان گویا از سید حسن

مجلهٔ فکر و نظر، ۱۹۶۲، نمبر ۳، ص ۸۰ – ۹۵

(далее – С а й и д Х а с а н, Старейший персидский словарь). О статье Сайид Хасана автор настоящей работы узнал из рецензии Назира Ахмада на упомянутую выше книгу Шахрийара Накави "Персидская лексикография в Индии и Пакистане" (Тегеран, 1963). Рецензия помещена в иранском журнале "Ра̄хна̄ма-йи кита̄б" (Тегеран, 1964, т. УII, № 1, стр. 69-78). Назир Ахмад, ссылаясь на статью Сайид Хасана о "Зафа̄нгӯйа̄", с удовлетворением отметил, что в Индии найдена рукопись этого словаря, "одного из важных источников лексикографических сочинений 1Х и последующих веков" (стр. 78), и тем самым поправил автора рецензируемой книги, считавшего фарханг "Зафа̄нгӯйа̄" не дошедшим до нашего времени.

[24] Неоднократные официальные обращения – Библиотеки АН СССР, ЛО Института востоковедения АН

ставить более подробное и четкое представление о полноте текста индийской рукописи и о некоторых особенностях текста.

Рукопись крайне дефектна, насквозь проточена книжным червем. Червоточиной разрушены многие строки текста, например на лл. 41–46, 56–70, 88–91, 105–109, 124–146. Значительно поврежден текст на лл. 1–3, 7, 9–19, 22–31, 37–40, 77–85, 119–129, 155–166. Конечные листы списка утрачены.

Индийский список включает 169 листов размером 22х12 см. Текст переписан в 17–19 строк крупным жирным н а с х̮ о м, некаллиграфическим, с некоторыми элементами н а с т а ʿл ӣ к̣ а. Толкуемые слова надчеркнуты. Кустоды проведены не последовательно. Пагинация европейская, полистная. Листы 1б–2а занимает ф и х р и с т, дающий названия семи б а х̮ ш е й и последовательность их расположения в списке с указанием занимаемых листов; для каждого из б а х̮ ш е й отмечено количество г ӯ н е.

Сравнение двух списков словаря "Зафāнгӯйā" по их фотокопиям показывает следующее.

Индийская рукопись восполняет лакуну, образовавшуюся в ташкентском списке в результате утраты начальных листов. Она содержит (лл. 2б–4б) авторское предисловие к словарю, отсутствующее в ташкентском списке. Текст этого предисловия, к сожалению, читается не весь в результате разрушений рукописи книжным

СССР и Государственной публичной библиотеки им. М.Е. Салтыкова-Щедрина – в Востоковедную публичную библиотеку в Патне с просьбой изготовить микрофильм рукописи "Фарханг-и Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā", необходимый для настоящей работы, не имели положительного результата. Дирекция библиотеки сообщила о невозможности изготовить микрофильм ввиду крайне плохой сохранности рукописи. В 1971 г. старший научный сотрудник ЛО ИВ АН СССР Г.А. Зограф по нашей просьбе привез микрофильм словаря из Индии и передал его в Рукописный отдел ЛО ИВ АН СССР. Пользуюсь случаем, чтобы поблагодарить Г.А. Зографа за эту ценную помощь в работе.

червем. В предисловии автор словаря называет себя Бадр ад-Дӣн Ибрāхӣм (л. 3а); название словаря приведено в форме "Зафāнгӯйāн-и джāхāнпӯйāн" (л. 4а).

Бахш 1, представленный в ташкентском списке лишь частично, с третьего бахра, восьмого гӯне, т.е. со слов, начинающихся на дāл и кончающихся на тā (первое толкуемое слово ташкентского списка – дāрāт), в индийской рукописи приведен полностью, за исключением небольших, хотя и многочисленных лакун, образованных червоточиной. Начало бахша 1 по индийской рукописи (л. 4б):

بخش نخست در سخنان پهلوی و دری که جداگانه است و
پیوند با سخنی دیگر ندارد و آن بر نهاد حرفهای عجمی
بیست و نه گونه است گونه نخست در سخنانی که آغاز آن
الف است بر بیست و دو بهره بهره نخست در سخنانی
که پایان آن الف است آسا

Бахш II начинается в индийском списке на л. 109б, бахш III – на л. 126б, бахш 1У – на л. 134а, бахш У – на л. 143а, бахш У1 – на л. 158б, бахш УII – на л. 161а.

Начало ташкентской рукописи соответствует л.41б индийского списка, строка седьмая сверху. Индийская рукопись восполняет еще две лакуны в тексте первого бахша ташкентского списка: текст лл. 43б–47а индийской рукописи восполняет лакуну ташкентского списка после л. 1б; текст лл. 55б–61б индийского списка восполняет лакуну ташкентской рукописи после л. 5б.

Первый бахш в индийской рукописи включает 2947 вокабул. В ташкентском списке в сохранившейся части первого бахша 1614 толкуемых слов.

Отмечаются некоторые расхождения в количестве толкуемых слов и в остальных шести бахшах слова-

ря, представленных полностью в обоих списках. Ниже приводим таблицу сравнения:

	Количество вокабул		Количество гӯне (глав)	
Баҳш (часть)	в индийском списке	в ташкентском списке	в индийском списке	в ташкентском списке
I	2947	1614	23	23[25]
II	484	505	21[26]	21
III	269	246	23	23
IУ	332	408	28	28
У	410	464	29	29
УI	51	54	16	16
УII	572	486	17	14

Сравнение текста ташкентской рукописи с небольшими отрывками из индийского списка, опубликованными в статье Сайид Хасана, а также с фотокопией индийской рукописи показывает совпадение основного текста. Отмечаются лишь незначительные редакционные отличия, выражающиеся в ином порядке слов внутри фразы, в опущении или добавлении отдельных служебных слов, тех или иных грамматических формантов, например:

ташкентский список, л. 5а: سارنج مرغیست ضعیف و کوچك

индийский список, л. 53а: سارنج مرغکی است ضعیف و کوچك

В ташкентском списке наблюдается изредка более пространный текст толкования. Например, в ташкентском списке на л. 4б:

---

25 В списке содержится текст шестнадцати гӯне, начиная с гӯне восьмого.

26 Статья Сайид Хасана не содержит данных о количестве гӯне в баҳшах III–УII. Относительно баҳша I в статье ошибочно указано количество гӯне как 29.

ژاله سنگ باران یعنی تکرك و قطره باشد که بامداد از خنکی بر چیزها نشیند و مشك باد دمیده که در وقت آشنا کردن در آب بر خود گیرند و آنرا شنا میخوانند

Соответственно в индийском списке на л. 52б:

ژاله سنگ باران یعنی تکرك و قطره باد دمیده که در وقت آشنا کردن در آب بر خود گیرند و آنرا شنا میخوانند

В ташкентском списке можно отметить наличие вокабул, отсутствующих в индийском, например л. 1а:

دادر برادر و دوست بزبان ماوراالنهر دستور بفتح دال وزیر و اعتماد جانی و بضم در عربی استعمال کنند دستیار یاری دهنده

Сравни индийский список, л. 42а:

دادر برادر و دوست بزبان ماوراالنهر دستیار یاری دهنده

Отмечается последовательное отличие в обозначении гӯне и бахров словаря. В ташкентской рукописи фактически каждый из гӯне и бахров имеет свой пространный заголовок, в то время как в индийском списке гӯне и бахры вводятся только соответствующими литерами; например, в ташкентском списке на л. 4а:

گونه یازدهم که در آغاز آن ژاپارسی است بهر نخست در آنك خا است

В индийском списке соответственно на л. 52а:

گونه ژ خ •

Кроме того, отмечаются отличия в приведении подтвердительных стихотворных цитат (об этом см. ниже).

4. Объем словаря "Зафāнгӯйā". Его построение

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" был, по-видимому, одним из первых в персидской лексикографии опытов создания толковых словарей с широким кругом лексики. Он включает, учитывая данные обеих известных в настоящее время рукописей, приблизительно 5170 вокабул. Для сравнения можно привести данные других ранних персидских фархангов: "Луғат-и фурс" содержит 1700 вокабул, "Ṣиḥāḥ ал-фурс" – 2300, "Ми'йāр-и Джамāлӣ" – около 1600.

Словарь "Зафāнгӯйā" выделяется среди ранних персидских словарей оригинальностью своего внутреннего построения. Ранние персидские фарханги приводили весь лексический материал, как правило, в составе одного общего словаря с делением на главы (бāб) согласно последней букве толкуемого слова ; главы следовали в порядке арабско-персидского алфавита. Арабская, тюркская и греческая лексика, представленная очень незначительно, была вкраплена в общий перечень персидских слов.

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" делится на семь больших частей (баҳшей); каждый из баҳшей представляет собой по существу отдельный словарик, особо озаглавленный автором. Баҳши в свою очередь делятся на главы (гӯне). Эти главы выделены соответственно первой букве вокабул, т.е. каждая из глав (гӯне) включает толкуемые слова, начинающиеся на одну и ту же букву. Гӯне внутри баҳшей следуют в порядке арабско-персидского алфавита. Гӯне делятся на разделы (бахры); эти разделы внутри гӯне выделены соответственно последней букве толкуемого слова.

По-видимому, составитель "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" заимствовал терминологию для обозначения частей, глав и разделов от предшествовавшего ему словаря "Фарханг-и Фаҳр-и Ḳаввāс", составленного в Индии в 701/1301 г. Однако "Фарханг-и Фаҳр-и Ḳаввāс" включал только персидскую лексику; в основу распределения в нём персидского лексического материала по

частям, главам и разделам был положен тематический принцип.

5. Характеристика лексического состава словаря

Бах̮ш 1 (лл. 1а–28б). Название бах̮ша, как оно восстанавливается по индийской рукописи, – "О словах пехлевийских и дарийских, односоставных, не связанных с другим словом"[27]. Первый бах̮ш, самый объемистый по лексике, представляет собой персидский толковый словарик, включающий общий круг персидской лексики. Дает толкование отдельным однокорневым словам, в основном наиболее употребительным, обозначающим термины родства, предметы домашнего обихода, части тела, названия болезней, предметы одежды и украшения, земледельческие орудия, названия месяцев, мер веса и др. Наряду с этим поясняются имена собственные – правителей и литературных персонажей, также географические наименования, этнические понятия, военные термины.

Здесь же толкуются многие редкие, устаревшие слова, в основном из "Шāх-нāме", малопонятные, по-видимому, уже и во времена Фирдаусӣ, стремившегося заменить употребительные арабские слова архаичными, старыми иранскими.

Текст первого бах̮ша начинается в нашей рукописи с гӯне дāл, которое по счету является восьмым, с третьего бахра. Первое толкуемое слово – دارات داب کردن

Несколько наиболее характерных примеров толкования:

---

27 در سخنان پهلوی و دری که جداگانه است و پیوند با سخن دیگر ندارد و آن بر نهاد حرفهای عجمی بیست و نه گونه است (Сайид Хасан, Старейший персидский словарь, стр. 85).

غارج شرابی که بوقت بامداد خورند و بتازی
صبوح گویند (л. 8a)

فروردین نام ماهی که آفتاب در حمل بود (л. 11a)

مرزبان زمین‌دار و شهردار که شهریار گویند (л. 22a)

منیژه نام دختر افراسیاب عشیقهٔ بیژن (л. 23a)

هرات نام شهری از خراسان که آنرا هری و
هریو گویند (л. 27a)

هامون دشت و زمین هموار و گویند زمین
سخت که باران قبول نکند (л. 27б)

رستی حلوا و نیز نان را گویند (л. 2б)

دروش انچه بدان جرم را سوراخ کنند برای
دوختن (л. 1б)

زوار خدمتکاران بندیان (л. 3a)

زراغنگ زمین ریگ و زراغن بغیر کاف نیز
گویند (л. 3б)

Наряду с объяснением действительно редких, малоупотребительных и архаичных слов, например:

زکان از خود رمیده (л. 3б)

کهبد مرد کوه نشین (л. 13a)

میزد مجلس خانه و عشرتگاه و مهمانی (л. 21б)

в словаре приводятся зачастую самые простые слова с кратким толкованием, как, например:

(л. 25б) نامه کتاب و نبشته
(л. 1а) دوست یار
(л. 19б) گوساله گاوبچه
(л. 24а) ناهار ناشتا یعنی گرسنه از آغاز روز

Эти примеры можно рассматривать как сознательное стремление составителя словаря обратить внимание на наличие синонимов и оказать практическую помощь поэтам. Иногда автор строит толкование на применении антонимов, как, например:

(л. 3а) زِنده ضد مرده و بعضی بضم زا گویند
(л. 5б) سیر ضد گرسنه

Ба$\underset{\smile}{x}$ш II (лл. 28б–36а). Называется "О словах дарийских". Индийская рукопись дает более пространное название: "О словах пехлевийских и дарийских, которые составлены из двух слов и смысл которых достигается соединением этих двух слов"[28].

Содержит двадцать одно гӯне. Включает двукорневые персидские слова, имеющие употребление преимущественно в литературе. Как и в первом ба$\underset{\smile}{x}$ше, это слова самого широкого лексического круга: названия орудий труда и домашней утвари, болезней и лекарств, наименования стран и областей, названия, относящиеся к флоре и фауне, названия минералов, имена литературных персонажей и т.п.

اهون بر کسی را گویند که در دیوار و یا
(л. 29а) زمین نقب زند یعنی نقب زن

---

[28] در سخنان پهلوی و دری که از دو سخن پیوند یافته است و از پیوستن هر دو رازی انجامیده بر بیست و یك گونه است (там же)

آهن ربا سنگی است معروف بتازی مقناطیس
بهندوی کاسك گویند (л. 29а)

تنگنای میان دو کوه یعنی دره کوه (л. 30б)

دستار خوان سفره که بدان طعام خورند (л. 32б)

شب بوی گلیست زرد (л. 34а)

شاه‌بوی عنبر (л. 34а)

نیمروز ولایتی است در میان خراسان و فارس (л. 35б)

راه کهکشان راهی است که در آسمان شب نماید
آنرا عرب مجرّه خوانند و پارسیان آسمان دره
و ره رو سالك گویند (л. 32б)

دوست گانی پیاله شراب که دوست از دور خود
بدوست ایثار کند (л. 32б)

هفتخوان راهی است که هفت منزل میان ایران
زمین و توران زمین در آن راه جز دو کس
نرفته اند یکی رستم دوم اسفندیار (л. 36а)

گاو دوشه اوندی که در او شیر دوشند (л. 35а)

Б а х̮ ш III (лл. 36а–39б). Называется "О словах пехлевийских и дарийских, из которых образуются и происходят имена действия, то есть о тех, что подобны масдарам". Индийская рукопись дает несколько сокращенное название: "О словах пехлевийских и дарийских, из которых образованы имена действия, то есть о масдарах"[29].

---

[29] در سخنان پهلوی و دری که از آن کردارها بیرون آمد یعنی مصادر (там же)

Этот бахш содержит двадцать три гӯне. Толкует исключительно инфинитивы, преимущественно архаичные и только простые (односоставные). Деление на бахры отсутствует, поскольку все толкуемые слова имеют одно и то же инфинитивное окончание.

Некоторые, наиболее типичные, примеры из этого бахша:

افراختن بر آوردن و بر کشیدن و بالاتر بردن که در بنیاد افرازیدن بود (л. 36б)

برداختن انگیختن و ترك دادن و آراستن و ساختن و دور کردن (л. 37а)

گرویدن پذیرفتن و سر نهادن و بدل گره بستن و استوار داشتن (л. 39а)

Как видно из приведенных примеров, толкование в этом бахше построено таким образом, что семантика основного глагола, взятого в качестве вокабулы, раскрывается с разных сторон при помощи ряда инфинитивов, образующих своеобразную группу глагольных синонимов.

Вокабулы-инфинитивы в этом бахше даны, как правило, в двух формах - основной и производной, образованной от основы настоящего времени в инфинитивной форме, - с соответственной пометой составителя (бунйāд или асл). Некоторые примеры:

اندوختن الفختن و گرد کردن در اصل اندوزیدن بود (л. 36б)

انگاشتن دانستن و گمان بردن بنیاد انکاریدن (л. 37а)

В словаре приводятся довольно часто различные фонетические и орфографические варианты для одного и того же инфинитива, например:

افژولیدن و اوژولیدن نیز گویند (л. 36б)

افراشتن بمعنی افراختن است در بنیاد افرازیدن
بود و نیز همزه از هر دو حذف کنند و فا را
کسر دهند (л. 36б)

Иногда автор словаря считает полезным привести в тексте толкования примеры употребления глагола в личной форме. Так:

شخیدن لغزیدن و از جای فرو خزیدن و گناه
کردن گویند فلان شخید یعنی از خویش فرو خزید
و بلغزید (л. 38а)

نیوشیدن سخن در گوش کردن یعنی شنیدن کو بنیوش یعنی
بشنو و شنایدن و بکسر نون نیز گویند (л. 39а)

Бахш 1У (лл. 39б–43б). Называется (так же как и в индийской рукописи) "О словах тазийских, то есть арабских". Содержит двадцать восемь гӯне. Словарь дает пояснения к арабским словам, которые находили употребление в персидском языке. Это в основном слова сельскохозяйственного обихода, географические наименования и названия небесных тел, термины из области мер веса и объемов, некоторые бытовые реалии, военная терминология.

ترجمان بیان کننده زبانی بزبانی دیگر (л. 40а)

تخمین گمان (л. 40а)

منشور فرمان بادشاه (л. 42б)

نسیم باد نرم و خوش که از آخر شب تا طلوع
آفتاب بزد (л. 43а)

عراق ولایتی معروف و آن ایران زمین است و عراق
العرب که از آن سوی دجله است یعنی دجله بغداد
و عراق عجم که از این سوی است یعنی شیراز (л. 41б)

Ба х̮ ш У (лл. 43б–50а). Называется "О словах разных: арабских, набатейских и дарийских". В индийской рукописи приведено то же название, но слово "набатейских" заменено на "тюркских", по-видимому ошибочно[30].

Ба х̮ ш содержит двадцать девять гӯне. В этой части автор поясняет в основном вошедшие в персидский язык арабские слова и несколько набатейских (арамейских), которые служат для обозначения разного рода реалий и предметов домашнего обихода, одежды, украшений, музыкальных инструментов. Словарь толкует некоторые этнические термины, названия болезней и лекарств, названия животных и птиц, растений, плодов, минералов, имена собственные исторических лиц и литературных персонажей, географические наименования, термины военного снаряжения.

(л. 43б) اصطخر نام شهریست در بلاد پارس

ملون در روم بافند،و این دیباء منقش است که
(л.43б) هر زمان رنگی دیگر نماید

ترقین خطی که محرران میان دو خط دراز میکشند
(л.44б) و این بزبان نبطی است

(л.46б) صنبر دوم روز ایام عجوز

(л.49б) وامق نام مردی عاشق عذرا

(л.45а) جمازه شتر با قوت که بر آن قاصدی کنند

(л.49а) نطرون بوره سرخست بعضی گویند نمك دریاست

Ба х̮ ш У1 (лл. 50а–51а). Называется "О словах румийских". То же название в индийской рукописи. Содержит шестнадцать гӯне. Ба х̮ ш представляет

---

30. در سخنان آمیخته از تازی و ترکی و عجمی
(там же, стр. 86)

собой краткий словарик греческих, латинских и сирийских слов. Здесь приведены титулатура церковной иерархии, имена ученых и крупных деятелей христианской церкви, упоминания известных храмов и монастырей, предметы христианского культа, названия месяцев сирийского календаря, а также названия растений, животных и птиц, некоторых реалий и понятий, имеющих отношение к древней Греции и Византии.

Некоторые примеры:

(л. 50а) اسطقسات ارکان یعنی طبایع اربعه

(л. 50а) افلاطون نام حکیمی یونانی

(л. 50а) جاثلیق عالم و عابد ترسایان

(л. 50а) سکوبا نام مردی از رومیان که دیر او معروفست

(л. 50б) شباط ماه رومیان و آن آخرین ماه زمستانست

Бахш УII (лл. 51а–53б). Называется "О словах тюркских". То же название в индийской рукописи. Содержит семнадцать гӯне. Словарь толкует круг элементарной тюркской лексики – слова староузбекского языка. Это в основном термины родства, числительные, названия предметов домашнего обихода, названия животных и птиц, отдельные глаголы. Как можно заметить, это слова преимущественно не литературного употребления, а живой, разговорной речи.

(л. 51а) اتا پدر

(л. 51а) انا مادر

(л. 51а) آغا برادر بزرگ

(л. 51б) اینی برادر کهتر

(л. 52а) تورت چهار

(л. 53а) قوق چهل

(л. 53а) یتمش هفتاد

(л. 52а)	توز نمك
(л. 51б)	بشماق كفش
(л. 52а)	تاغ كوه
(л. 52а)	تل زبان
(л. 51б)	التونجی زرگر
(л. 52а)	بوری گرگ
(л. 52б)	ستمق فروختن
(л. 53а)	كلدی آمد

Последние листы словаря (лл. 53б–54а) занимает небольшое приложение, носящее название "О некоторых персидских словах, имеющих метафорическое значение". То же название в индийской рукописи. В этом приложении автор раскрывает значение некоторых персидских слов и словосочетаний, имеющих иносказательный смысл. Толкуемые идиомы расположены в алфавитном порядке соответственно первой букве.

Некоторые примеры толкования:

(л. 54а)	ساده دل نادان و كم دان
(л. 54а)	يك چشم ظاهربين و كم بين و منافق
(л. 54а)	سيماب شدن ناپديد شدن و دريدن است

6. Подтвердительные стихотворные цитаты

Ранние персидские фарханги составлялись преимущественно как словари редких и трудных слов, встречающихся в поэтическом тексте. Словари создавались как пособия для чтения персидских стихов, являясь по существу словарями редких, рекомендуемых рифм,

словари могли служить поэтам своего рода учебником для овладения поэтическим мастерством.

Небезынтересно отметить, что ранние персидские толковые словари составлялись в основном поэтами. Известно, что крупнейшие поэты Рӯдакӣ, Фаррухӣ, Қатрāн были авторами толковых словарей, не сохранившихся, к сожалению, до нашего времени. Среди известных нам лексикографов, трудами которых мы располагаем, также можно назвать много поэтов: это Асадӣ Ṭӯсӣ, Шамс-и Фахрӣ, лексикографы ХУ1 в.: Маҳмӯд ибн шейх Зийā ад-Дӣн – автор большого словаря "Тухфат ас-са'āдат", Хāфиз Убихӣ – автор словаря "Тухфат ал-ахбāб", Мӣрзā Ибрāхӣм – составитель словаря "Фарханг-и Мӣрзā Ибрāхӣм", Илāхдāд-и Файзӣ – автор словаря "Мадāр ал-афāзил" и др.

Введение в словарную статью подтвердительных стихотворных цитат (не прозаических!) стало прочной традицией в персидской лексикографии с самого раннего периода ее развития. Так, в первом дошедшем до нас словаре – "Лугат-и фурс" – уже много стихотворных цитат. Эта традиция почти не знает исключений для персидской лексикографии на протяжении всей ее истории.

Включение стихотворных примеров с указанием имени поэта, изредка и названия произведения придает исключительную ценность персидским лексикографическим сочинениям, особенно наиболее ранним среди них, так как именно фарханги, как показала наука, оказались в ряде случаев единственными источниками, сохранившими фрагменты из утраченных литературных произведений наиболее раннего этапа развития поэзии на новоперсидском языке. Литературоведы (П. Хорн, Е.Э. Бертельс) успешно использовали персидские фарханги при собирании и восстановлении литературного наследия, дошедшего до нашего времени лишь частично, таких крупных персоязычных поэтов, как Шахӣд Балхӣ, Рӯдакӣ, 'Унсурӣ, 'Ам'ақ и др.

Метод подтвердительного цитирования персидских стихов весьма важен и с точки зрения языкознания. Приведение подтвердительных цитат, документирую-

щих пример того или иного употребления слова, дает возможность проследить наиболее четко смысловые оттенки толкуемого слова в его литературном употреблении, особенно в его редком, не всегда явном, метафорическом, иносказательном значении.

Автор словаря "Зафāнгӯйā" приводит стихотворные цитаты, хотя у него их сравнительно немного. В данной рукописи, в которой отсутствует часть первого бахша, приведены десять стихотворных цитат: в первом, втором, третьем и пятом бахшах, т.е. в основном в частях словаря, посвященных персидской лексике.

Ниже следует перечень стихотворных цитат.

1. Бахш 1, л. 2а. В словарной статье к слову رنده : "Ранда – весенняя трава; инструмент, которым строгают дерево. Муштранда – то же, что ранда. Бейт:

کرد گار امشب رندی ده جهان را خوش تراش

تا که از قومی که هم ایشان و هم ماتیشه‌ایم

Бейт приведен без указания имени автора[31].

2. Бахш 1, л. 11а. В словарной статье к слову فروردین : "Фарвардӣн – название месяца, когда солнце находится в знаке Зодиака Овен. Стихи:

---

[31] М. Муʿин в примечаниях к изданию словаря "Бурхāн-и ķāṭиʿ", где слово "муштранда" толкуется без подтвердительной цитаты, приводит этот же бейт с указанием, что он принадлежит Анварӣ: برهان قاطع تالیف محمد حسین بن خلف تبریزی متخلص ببرهان باهتمام دکتر محمد معین، جلد ۱ – ۵، چاپ دوم، تهران، ۱۳۴۲، جلد ٤، ص ۲۰۱۱ (далее – Бурхāн-и ķāṭиʿ). Этот же бейт с некоторыми разночтениями приведен в словаре "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" (см. литограф. изд., Лакнау, 1293/1876, т. 1, стр. 493).

ز فروردین چو بگذشتی مه اردی بهشت آید
همان خرداد و تیر آنگه که مردادت همی آید
پس از شهریور مهر و ابان آذر و دی‌دان
چو بهمن جز اسفندارمذ ماهی بیفزاید
ز فروردین ربیعی دان تا شهریورش آنگه
ز مهرش تا باسفندار جمله از خریفش دان

Стихи приведены без указания имени автора[32].

3. Баҳш 1, л. 19а. В словарной статье к слову کشن : "Кашан – многочисленный, обильный. Бейт:

ماهم بجمع خویش یکی کشن لشکریم
یك سو پیاده و یك قدح سوار

Бейт приведен без указания имени автора[33].

4. Баҳш 1, л. 24а. В словарной статье к слову

---

[32] Эти же стихи, без последнего бейта, приведены в широко распространенном арабско-персидском стихотворном словаре XIII в. "Нис̣а̄б ас̣-с̣ибйа̄н" (см.: نصاب الصبيان، تهران، ۱۳٤۵ ، ص ۲۹). Эти же стихи, также без последнего бейта, даны при указанном толкуемом слове в персидско-турецком словаре XVII в. "Луг̣ат-и Ша̄х-на̄ме" ʻАбд ал-Ḳа̄дира Баг̣да̄дӣ (см.: Abdulqadiri Bagdadensis Lexicon Sahnamianum ... ed. C. Salemann, Petropoli, 1895, стр. 7).

[33] В словаре "Бурха̄н-и ḳа̄т̣иʻ" при этой вокабуле стихов нет. Другую цитату, из Абӯ Шукӯра Балхӣ, в примечаниях к этому толкуемому слову приводит М. Муʻин (см.: Бурха̄н-и ḳа̄т̣иʻ, т. III, стр. 1820).

نیمور : "Наймӯр – закар-и мардум й'анӣ кӣр. Так, Сӯзанӣ говорит[34]:

من این نیمور خود را وقف کردم
علی صبیانکـــم ایهـــا الناس

5. Бахш 1, л. 28а. В словарной статье к слову یوز : "Йӯз – известное хищное животное, которое по-индийски называют چته. Также /значит/ прыгать и убегать. Так, некий великий говорит. Бейт[35]:

یوز از جسم اهوانه او
گر کند عاشقی بود آهو

---

[34] В "Бурхāн-и қāṭи'" приведены эти стихи при том же толкуемом слове (т. 1У, стр. 2237), так же как и в другом фарханге ХУ11 в. – "Маджма' ал-фурс" Сурӯрӣ (см. примечания М. Му'ина к "Бурхāн-и қāṭи'", т. 1У, стр. 2237).

В словаре ХУ в. "Данишнāме-йи Қадар-ҳāн" настоящая словарная статья дана в том же виде, что в словаре "Зафāнгӯйā". Можно высказать предположение, что составители этих словарей при толковании указанного слова следовали за фархангом "Зафāнгӯйā".

[35] В словарях "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" и "Бурхāн-и қāṭи'" при этом толкуемом слове подтвердительные стихи не приводятся. Цитата вводится словами چنانکه بزرگی گوید. Некоторые авторы склонны читать это как имя собственное некоего поэта Бузарги (см., например: Ш. Ҳусейнзода и Р. Ҳошим, "Донишномаи Қадархон" ва аҳамияти он дар омӯхтани мероси адабии мо ва осори Рӯдакӣ, – "Сухансарои Панҷрӯд", Сталинобод, 1958, стр. 82). В действительности, как показало сравнительное изучение ряда средневековых фарханов, многие из бейтов, которые в словарях даются со ссылкой на "Бузурги", принадле-

6. Баҳ̮ш II, л. 29б. В словарной статье при слове بادفردین : "Б̣āдфардӣн – [так] называют западный ветер. Поэт говорит так. Мисрā'[36]:

باد فروردینست کش خواند عرب ریح الدبوره

7. Баҳ̮ш II, л. 34а. В словарной статье к толкуемому слову شبستان : "Шабистāн – место, где проводят ночь, так же называют спальню (постель). Бейт:

من ناله کنان زغم همه شب

او خفته بناز در شبستان

Бейт приведен без указания имени автора[37].

8. Баҳ̮ш II, л. 35а. В словарной статье к слову گوشخبه : "Гӯшҳ̮аба – это сороконожка. Поэт говорит так. Бейт[38]:

жат авторству многих известных поэтов; следовательно, в этом случае мы имеем дело с анонимной ссылкой на стихи "некоего великого [поэта]".

Равным образом и следующую стихотворную цитату, вводимую словами چنانکه قایل گوید , следует рассматривать как анонимную ссылку: "Поэт (букв.: "говорящий") говорит так". В связи с подобным методом цитирования в специальную литературу тоже вкралась неточность. В указанной выше статье Ш.Хусейнзаде и Р.Хашима – в результате ошибочного чтения – упоминается поэт под именем Кабил, которого никогда не существовало (там же, стр. 83).

[36] В "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" и "Бурхāн-и ḳāṭи'" при этом толкуемом слове подтвердительных стихов нет.

[37] В "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" и "Бурхāн-и ḳāṭи'" при этом толкуемом слове подтвердительных цитат нет.

[38] В "Бурхāн-и ḳāṭи'" это слово толкуется без подтвердительных стихов. В "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ"

گرچه صد پا بیش دارد ای برادر گوش خر
لیك اندر گوش کس یك پا نتواند نهاد

9. Б а х̮ ш III, л. 36б. В словарной статье к слову افشاندن : "А ф ш а̄ н д а н – отбрасывать, например рукав или полу. А когда хамзу сокращают, то /произносят/ ф а̄ с кесрой. Бейт:

اگر دستم دهد روزی که انصاف از تو بستانم
قضاء عهد ماضی را شبی دستی بر افشانم

Бейт приведен без указания имени автора[39].

10. Б а х̮ ш V, л. 50а. В словарной статье к слову تشرین : "Т а ш р ӣ н – название месяца. Есть два т а ш р ӣ н а: т а ш р ӣ н а л-а в в а л и т а ш р ӣ н а л-а х̮ и р. А собрание их месяцев вошли в стихи. Руба̄ʿӣ:

دو تشرین و دو کانون و پس آنگه
شباط و آذار و نیسان و ایار است

при толковании данного слова приводится этот же бейт; автором его назван некий Бах̮ш̄ӣ (см. литограф. изд., т. II, стр. 231). В "Зафа̄нгӯӣа̄" при цитировании этого бейта, так же как и при цитировании бейта на л. 29б (см. выше, цитата № 6), говорится: چنانك قایل کوید. Ссылка в "Фарханг-и Джаха̄нгӣрӣ" при этом бейте на Бах̮шӣ может быть понята как ссылка на автора словаря "Зафа̄нгӯӣа̄", так как этот фарханг имел обиходное сокращенное название "Хафтбах̮шӣ".

[39] В "Фарханг-и Джаха̄нгӣрӣ" этого слова нет, так же как и в "Бурха̄н-и к̣а̄т̣иʿ".

حزیران و تموز و آب و ایلول
نگهدارش که از من یادگار است

Руба̄ʿӣ приводится без указания имени автора[40].

Характеризуя индийскую рукопись словаря "Зафа̄н-гӯйа̄", Сайид Хасан уделяет некоторое внимание и цитатам – стихотворным примерам к толкуемым словам. Сайид Хасан приводит в статье девять цитат, всего в индийском списке их одиннадцать. Сравнение подтвердительных цитат ташкентского списка и индийской рукописи показывает заслуживающие внимания отличия.

Пять стихотворных цитат, обозначенных выше номерами 1, 2, 4, 6 и 7, т.е. к словам "ранда", "фарвардӣн", "наймӯр", "ба̄дфардӣн" и "шабиста̄н", полностью совпадают в обеих рукописях; в индийском списке они находятся на лл. 48а, 72б, 99а, 111б, 121б.

Цитата № 10 – четверостишие к вокабуле "ташрӣн" – приведена в индийской рукописи лишь частично (л. 159а), только первый бейт руба̄ʿӣ.

Четыре цитаты нашего списка (номера 3, 5, 8, 9) к толкуемым словам "кашан", "йӯз", "гӯшҳаба", "афша̄ндан" отсутствуют среди примеров, приведенных в индийском списке.

В индийской рукописи вместе с тем приведены пять стихотворных примеров, отсутствующих в ташкентском списке.

К толкуемому слову "бӣд"[41]:

[40] Этот стих полностью приведен в словаре "Ниса̄б ас-сибйа̄н" (см. изд., стр. 26). В словарях "Фарханг-и Джаха̄нгӣрӣ" и "Бурха̄н-и ка̄тиʿ" цитата отсутствует.

[41] Цитата, как и следующие четыре, приведена без указания имени автора. Цитата к вокабуле "бӣд", которая вводится словами "Ка̄ил гӯйад", т.е. "Поэт говорит", в действительности принадлежит Рӯдакӣ (см.: "Лугат-на̄ме-йи Дихҳуда", т. "па̄" – "пала̄те", Тегеран, 1328, стр. 135).

این پنج درختست که می نآرد بار
بید و بده و سرو و سپندان و چنار (л. 12б)

К толкуемому слову "ҳатанбар":

با فراخی ست ولی تنگ همی زید
آنجاست که چنو هیچ ختنبر (л. 36б)

К толкуемому слову "ҳӣнавар":

بپول خینور که چو تیغ تیز
که دادست هم نام و هم رستخیز (л. 36б)

К толкуемому слову "дастгāх"[42]:

زمانه بخشش و کان دستگاه و بحر نوال (л. 44б)

К толкуемому слову "залӣфан"[43]:

از لب تو مر مرا هزار امید است
و از سر زلف تو مرا هزار زلیفن (л. 51а)

7. Источники словаря "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā"

В предисловии к словарю, насколько можно судить по тексту предисловия, опубликованному в статье Сайид Хасана, автор "Зафāнгӯйā" не перечисляет использованных им источников. Однако он вводит в свое

---

[42] Эта цитата, так же как и цитата к слову "бāдфардӣн", в статье Сайид Хасана не приводится.

[43] Толкуемое слово "залӣфан" в тексте ташкентской рукописи имеется (л. 3б). Четырех предшествующих толкуемых слов, относящихся к началу баҳша 1, в нашем списке нет.

предисловие определенные суждения, оценивающие накопленный к его времени опыт лексикографической работы. Автор "Зафа̄нгӯйа̄" отмечает недостатки распространенных в его время фархангов, которые он называет обобщенно "некоторые словари" или "сочинения некоторых лексикографов".

О задачах своего словаря и связи его с существующей в его время практикой лексикографической работы он говорит следующее в разделе, озаглавленном "О [правилах] составления и приведения в порядок [слов]":

" Так говорит раб нижайший, как прах земли, Бадр Ибра̄хӣм.

Да будет бог помощником в его делах и его речах и да будет он хранителем от ошибок и заблуждений. Ибо много есть словарей языков пехлеви, дари, парси и прочих, и каждый из них изобилует ошибками оттого, что в них в большинстве случаев отсутствуют при словах знаки, обозначающие произношение. Они хаотичны и беспорядочны и не достигают должного устройства оттого, что языки даны все вместе, имена героев не пояснены и персидские и арабские авторы перемешаны; [пояснения слов] не были отлиты в нужную форму, как сие подобает и как следует делать.

Так что многие писатели, как раньше, так и теперь, дни проводили как ночи, а ночь превращали в день, вычитывая всюду слова, но смысла их не постигая. И смотрели в словари и пытались понять. Но ищущий не достигал искомого.

И вот у одной группы людей появилось желание прочесть и понять каждое слово так, как оно есть. И все свое внимание они обратили к достижению этой цели и всей душой предались этому делу. Один к другому бегали и спрашивали друг у друга, но никто не мог открыть дверь [к пониманию], и крики о помощи в толковании слов не приносили пользы.

Группа близких мне друзей поначалу не подозревала, что я могу быть им в этом полезен. Но [однажды] пришли, у меня спросили, и когда получили ответ, то решили: "Помогите людям и составьте словарь! И

так его постройте, чтобы был полезен: чтобы от каждого языка была в нем часть и для слов каждого языка был бы отдельный словарь. И продумайте тщательно смысл каждого слова. Части (бахши) и главы (гӯне) выделите, чтобы любой человек имел от этого выгоду: и сильные умом, и близкие великих, и их советники, дабы много словарь этот содержал ответов, необходимых и пространных".

Просьбу их я принял к исполнению. Взяв перо и не боясь утомления, собирал слово за словом. Я имел твердое намерение собрать воедино все словари и слова разбросанные воссоединить. И все, что есть в языках араби, парси, пехлеви, дари, йунани, тюрки и других, все это по отдельности я рассмотрел и по одному в особом месте разместил. Все, что я постиг и смог /найти/, все, что услышал и увидел, я привел в порядок; каждый словарик составил отдельно, разделив фарханг на бахши, гӯне и бахры. И каждому слову нашел при размещении наиболее подобающее место. Стремился я к краткости, а не к пространности и к пользе, а не к развлечению.

И название этой словарной книге я положил "Зафāн-и гӯйāн-и джахāнпӯйāн" ("Говорящий язык следующих по миру").

Бог лучше знает, и да хранит он от неправильности, от заблуждения и неведения и даст силы для написания"[44].

В самом тексте словаря "Зафāнгӯйā" имеются многочисленные ссылки на четыре персидских лексикографических сочинения: "Луғат-и фурс" Асадӣ Ṭӯсӣ, "Фарханг-нāме-йи Фахр-и Ḳаввāс", "Рисāла-йи Насӣр-и Ахмад" и "Фарханг-и Фирдаусӣ".

Приводим основные сведения об этих источниках.

"Луғат-и фурс", составленный известным поэтом Асадӣ Ṭӯсӣ во второй половине XI в., - самый ранний, как уже было сказано, из персидских толковых

[44] Персидский текст предисловия, опубликованный в статье Сайид Хасана (стр. 82-84), приводится в приложении к настоящему изданию.

словарей, сохранившихся до нашего времени. Словарь был использован большинством последующих персидских лексикографов. "Лугат-и фурс" имеет три полных издания, указанных выше; словарю посвящено упомянутое ранее специальное исследование В.А. Капранова, анализирующее лексический состав словаря.

В тексте "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" ссылки на "Лугат-и фурс" имеются на следующих листах: 3а, 5б, 9а, 12а, 13а, 13б, 14а, 18б, 20б, 23б, 25б, 33а.

"Фарханг-и Фахр-и Ḳаввāс" дошел до нашего времени в уникальной рукописи, хранящейся в Индии, в библиотеке Азиатского общества в Калькутте[45]. Словарь составлен в 701/1301 г. в Индии известным поэтом и литератором Маулāнā Фахр ад-Дӣном Мубāрак Газнавӣ Ḳаввāсом, по прозванию Камангар. Это старейший после "Лугат-и фурс" толковый словарь из числа дошедших до нашего времени персидских фархангов. "Фарханг-и Фахр-и Ḳаввāс", иначе называемый "Панджбахшӣ" ("Пятичастный"), разделен на пять больших частей (**бахшей**), выделенных по тематическому принципу: **бахш** I включает лексику, связанную с небесной сферой; **бахш** II поясняет понятия, имеющие отношение к земле; **бахш** III посвящен флоре; **бахш** IУ – фауне; **бахш** У – человеку. Части (**бахши**) делятся на главы (**гӯне**) также по тематическому принципу, равно как и **бахры** (разделы).

В словаре содержатся многочисленные цитаты из ранних персоязычных поэтов: Рӯдакӣ, Даḳӣḳӣ, Асадӣ Ṭӯсӣ, Фирдаусӣ, ʿУнṣурӣ, Фаррухӣ, Сӯзанӣ, Низāмӣ, Хāкāнӣ и др.[46].

---

[45] Основные сведения в научной литературе об этом словаре содержатся в каталоге: W. Ivanow, Concise descriptive catalogue of the Persian manuscripts in the Curzon Collection, Asiatic Society of Bengal, Calcutta, 1926, № 516, и в статье Назира Ахмада "Фарханг-и Фахр-и Ḳаввāс".

[46] Индийский филолог Назир Ахмад готовит в настоящее время издание этого словаря по единственной рукописи.

В тексте "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" ссылки на "Фарханг-и Фахр-и Ḳаввāс" даны на следующих листах: 2а, 5а, 6б, 7а, 8а, 9а, 10б, 13а, 14а, 14б, 15а, 16а, 16б, 19а, 22а, 24б, 25б, 27а, 32б, 34а, 45а, 45б, 48а. Иногда в ссылках приводится второе, обиходное название "Фарханг-и Фахр-и Ḳаввāс" - "Фарханг-нāме".

Третий источник "Зафāнгӯйā" - "Рисāла-йи Насӣр-и Ахмад", как его называет автор "Зафāнгӯйā", - до нашего времени не дошел. Он известен только по упоминаниям в более поздних фархангах, например: "Адāт ал-фуҙалā" (ХУ в.), "Кашф ал-луғāт" (ХУ1 в.), "Маджма' ал-фурс" Сурӯрӣ (конец ХУ1 в.), "Фарханг-и Джахāнгӣрӣ" (ХУП в.).

"Рисāла-йи Насӣр-и Ахмад" был составлен не позже 822/1419 г. (т.е. года составления "Адāт ал-фуҙалā"). Автор его - Насӣр Ḳāҙӣ ад-Дӣн Гунбаҙӣ. Словарь этот зафиксирован в известном библиографическом труде ХУ1 в. Хāджӣ Халфы под названием "Рисāлат ан-Насӣрийа фӣ луғат ал-фурс"[47].

Более полными сведениями об этом раннем лексикографическом труде наука в настоящее время не располагает.

Ссылка на "Рисāла-йи Насӣр-и Ахмад" в тексте "Зафāнгӯйā" приведена на л. 23а. Словарь "Рисāла-йи Насӣр", утраченный для науки, был использован и другими, более поздними лексикографами, возможно, не в оригинале, а через посредство "Зафāнгӯйā", как об этом свидетельствует совпадение цитируемого материала.

Четвертая ссылка на источник дана, как правило, в форме "дар Фирдаусӣ" (см. на лл. 3а, 3б, 4б, 10б, 12б, 13а, 13б, 17а, 18б, 19а, 21б, 30а, 33а, 34б, 36а). Характер этих ссылок (сравним здесь же, на лл. 5б, 9а, 12а, 13а, 13б, 14а, 20б и др., ссылки на словарь "Луғат-и фурс" в той же форме: "дар Асадӣ аст")

[47] Haji Khalfa, Lexicon bibliographicum et encyclopaedicum. Edidit G. Flügel, t. III, стр. 450, № 6394; см. также: Bericht, стр.512, № 11.

дает основание полагать, что автор "Зафāнгӯйā" цитирует материалы какого-то словаря, дающего толкование тех или иных слов.

Сайид Хасан в статье, посвященной индийской рукописи "Зафāнгӯйā", называет этот источник без каких-либо оговорок "Фарханг-и Фирдаусӣ"[48].

В научной литературе не встречается упоминаний о лексикографическом сочинении под таким названием – "Фарханг-и Фирдаусӣ". Словарь под таким названием не упоминается ни в хронологическом указателе персидских фархангов, составленном К.Г. Залеманом[49], ни в предисловии Са'ӣда Нафиси к изданию словаря "Бурхāн-и қāтиʿ", содержащем большой список персидских толковых словарей[50].

Вместе с тем известно, что к "Шāх-нāме" Фирдаусӣ составлялись специальные толковые словари уже с самых ранних периодов персидской лексикографии. О существовании некоторых из этих ранних словарей, не дошедших до нашего времени, нам известно только по упоминаниям в различных фархангах. Так, известен такой ранний словарь к "Шāх-нāме", как "Фавā'ид-и Бурхāнӣ ва Фирдаусӣ", составленный до 822/1419 г. (упомянут в числе источников "Адāт ал-фуҙалā")[51]. Среди более поздних можно упомянуть "Лугат-и Шāх-нāме" некоего Муҳаммада Ṭӯсӣ ʿАлавӣ, составленный около 950/1543–44 г.[52].

В списке персидских фархангов, опубликованном Са'идом Нафиси, приводятся без указания даты составления и имени авторов названия нескольких словарей к "Шāх-нāме"[53].

[48] Сайид Хасан, Старейший персидский словарь, стр. 86.

[49] Bericht, стр. 505–590.

[50] Бурхāн-и қāтиʿ, т. 1, стр. 71–77.

[51] См. о нем: Bericht, стр. 512, № 12.

[52] См. о нем: там же, стр. 524, № 52.

[53] См. Бурхāн-и қāтиʿ, т. 1, стр. 73–75.

Следует отметить и тот факт, что в некоторых старых манускриптах поэмы Фирдаусӣ встречаются небольшие, на несколько листов, глоссарии, толкующие устаревшую лексику "Ша̄х-на̄ме"[54].

8. Использование словаря "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄" в трудах последующих лексикографов

Фарханг "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄" был, по-видимому, одним из наиболее авторитетных лексикографических сочинений, содержащих ценный словарный материал, удобным в пользовании благодаря своему четкому построению. Признанная его авторитетность подтверждается тем фактом, что "Зафа̄нгӯйа̄" был многократно использован последующими лексикографами в качестве одного из основных источников.

Первым по времени словарем, использовавшим "Зафа̄нгӯйа̄", был персидский толковый словарь "Бахр ал-фаза̄ил", составленный в 837/1433-34 г.[55] Мухаммадом ибн Ḳавва̄сом Балхӣ. Перу последнего принадлежит также законченный много ранее, в 795/1392-93 г., литературный комментарий (шарх) на поэму Низа̄мӣ "Махзан ал-асра̄р". Словарь "Бахр ал-фаза̄ил" дошел до нашего времени в нескольких списках[56], до настоящего времени не издан.

---

[54] См., например, рукописи Института востоковедения АН СССР С 51 и С 2373; о них: С.И. Баевский, Описание персидских и таджикских рукописей Института народов Азии, вып. 4, М., 1962, №№ 38 и 39 (далее - Баевский, 1У), также рукопись Британского музея, датированную 1438 г. - см. Ch. Rieu, Catalogue of the Persian manuscripts in the British Museum, II, London, 1881, стр. 534, Or. 1403 (лл. 7а-10а).

[55] О дате составления этого словаря см.: Назир Ахмад, Фарханг-и Фахр-и Ḳавва̄с, стр. 3, 17; Nazir Ahmad, The Dastur ul afazil, стр. 30.

[56] О рукописях этого словаря см.: E. Blochet, Cata-

Затем "Зафа̄нгӯйа̄" был привлечен в качестве источника Ибра̄хӣмом Ķава̄м ад-Дӣном Фа̄руķӣ при составлении словаря "Фарханг-и Ибра̄хӣмӣ"; написание последнего датируется 878/1473-74 г. Этот словарь, составленный в Индии, толкует широкий круг общей лексики, выбранной в основном из произведений ранних персидских поэтов. Тюркские (староузбекские) слова выделены в словаре особо и размещены в конце каждого из разделов (ф а ṣ л); можно предположить, что это выделение тюркской лексики было проведено автором по примеру "Зафа̄нгӯйа̄".

"Фарханг-и Ибра̄хӣмӣ" дошел до нашего времени в многочисленных рукописях[57]; не издан.

Следующим по времени словарем, для которого "Зафа̄нгӯйа̄" послужил одним из основных источников, был большой фарханг "Туḥфат ас-са'а̄дат" Искандарӣ. Словарь составлен в 916/1510-11 г. в Индии Маула̄на̄ Маḥмӯдом ибн шейх Зийа̄ ад-Дӣн Муḥаммадом.

"Туḥфат ас-са'а̄дат" толкует пространный круг персидской лексики, главным образом в ее употреблении в поэзии; частично представлены в нем арабские и тюркские слова.

Влияние "Зафа̄нгӯйа̄" можно проследить в проведенном последовательно разделении толкуемых слов на отдельные слова (м у ф р а д а̄ т) и термины и сложные слова (иṣṭила̄ḥа̄т ва мураккаба̄т). Рукописи "Туḥфат ас-са'а̄дат", не имеющего издания, весьма редки[58].

---

logue des manuscrits persans de la Bibliothèque Nationale, t. II, Paris, 1912, № 960; Каталог арабских, тюркских и персидских рукописей Института рукописей им. К.С.Кекелидзе (коллекция К). Составители: Ц.А. Абуладзе, Р.В. Гварамия, М.Г. Мамацашвили, Тбилиси, 1969, стр. 107.

[57] О рукописях этого словаря см.: Б а е в с к и й, IУ, №№ 3-5.

[58] О рукописях этого словаря см.: там же, № 6; также: С.И. Б а е в с к и й, Редкая рукопись персидского

Близким по времени к предыдущему словарю был словарь "Му'аййид ал-фуз̣ала̄", законченный в 925/1519 г. в Индии шейх̣ом Мух̣аммадом ибн Ла̄д ибн ʿАбд ал-Вахха̄б ад-Дихлавӣ.

Составитель "Му'аййид ал-фуз̣ала̄" включил в текст своего сочинения в большей степени по сравнению с другими фархангами многочисленные ссылки и цитаты из "Зафа̄нгӯйа̄". Можно проследить определенную общность между "Зафа̄нгӯйа̄" и "Му'аййид ал-фуз̣ала̄" в характере подачи толкуемой лексики. В обоих словарях персидская, арабская и тюркская лексика дана раздельно, в трех специальных подразделах. Нередко, как и "Зафа̄нгӯйа̄", "Му'аййид ал-фуз̣ала̄" приводит индийские эквиваленты для толкуемых слов. Определенное внимание, как и автор "Зафа̄нгӯйа̄", составитель "Му'аййид ал-фуз̣ала̄" уделяет метафорическому употреблению слов и толкованию идиом.

Рукописи словаря "Му'аййид ал-фуз̣ала̄" зафиксированы в ряде хранилищ мира; имеется литографированное издание 1899 г.[59].

Персидский поэт и лексикограф Мух̣аммад К̣а̄сим Сурӯрӣ Ка̄ша̄нӣ при составлении известного словаря "Маджмаʿ ал-фурс" (первая редакция закончена в Исфахане в 1008/1599-1600 г., вторая - в Индии в 1028/1619 г.) привлек "Зафа̄нгӯйа̄" в качестве одного из шестнадцати источников. Словарь Сурӯрӣ толкует широкий круг персидской лексики, в основном в ее литературном употреблении, в том числе слова мало распространенные в его время и архаичные. Можно проследить некоторые общие черты в словаре Сурӯрӣ и в "Зафа̄нгӯйа̄", как-то: расположение лексического материала по первой букве толкуемого слова; указание на произношение отдельных слов, особенно диа-

толкового словаря "Тухфат ас-саадат", - "Краткие сообщения Института народов Азии", № 67. Иранская филология, М., 1963, стр. 160-162.

59 Му'аййид ал-фуз̣ала̄, Канпур, 1899. О рукописях словаря см.: Баевский, IV, №№ 7-9.

лектных; выделение в качестве приложения списка метафорических выражений с их толкованием.

Словарь Сурӯрӣ был, по-видимому, широко распространен, дошел до нашего времени в многочисленных списках, имеет издание[60].

Один из самых известных средневековых персидских толковых словарей "Фарханг-и Джаха̄нгӣрӣ", законченный в Индии при дворе Великих Моголов в 1017/1608-09 г., в основу которого автор – Фах̮р ад-Дӣн Ҳасан Шӣра̄зӣ-положил, по его словам, сорок четыре источника, содержит ряд прямых заимствований из "Зафа̄нгӯйа̄". Приложение к словарю отдельного списка метафорических выражений, выделение (хотя и малочисленное в словаре "Джаха̄нгӣрӣ") иноязычных заимствований – тюркских, греческих, описательное обозначение произношения вокабул – все эти черты структурного построения словаря и характер подачи лексического материала сближают "Фарханг-и Джаха̄нгӣрӣ" со словарем "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄".

Популярный в средние века, "Фарханг-и Джаха̄нгӣрӣ" сохранился в значительном количестве списков, имеющихся во многих рукописных хранилищах мира, однако издан только литографским способом[61].

---

[60] Тегеранское издание: مجمع الفرس تألیف محمد قاسم سروری کاشانی بتصحیح دبیر سیاقی، تهران، ۱۳۳۸ – ۱۳۴۱

О некоторых рукописях этого словаря см.: Баевский, IУ, №№ 17-23.

[61] Фарха̄нг-и Джаха̄нгӣрӣ, Лакнау, 1293/1876. О некоторых рукописях словаря см.: Баевский, IУ, №№ 24-30. Словарь "Фарха́нг-и Джаха̄нгӣрӣ" послужил темой кандидатской диссертации Х. Раупова "Фарханг-и Джахонгири" как источник таджикско-персидской лексикографии" (автореф.), Душанбе, 1966; его же, Сарчашмаҳои "Фарҳанги Ҷахонгирӣ", – "Известия Академии наук ТаджССР", отд. обществ. наук, 1966, № 4, стр. 73-85; 1967, № 4, стр. 31-37; см. также: Б. Кулиев, Значение "Фарханг-е Джахангири" в изучении

Персидский фарханг первой половины XVII в. "Фара̄'ид ал-фава̄'ид", известный нам по единственной рукописи собрания Института востоковедения АН СССР[62], также называет "Зафа̄нгӯйа̄" своим источником. В тексте "Фара̄'ид ал-фава̄'ид" имеются многочисленные ссылки на "Зафа̄нгӯйа̄" с приведением цитат из последнего. Можно предположить, что именно под прямым влиянием "Зафа̄нгӯйа̄" автор "Фара̄'ид ал-фава̄'ид" включил в состав своего фарханга небольшую обособленную главу, посвященную персидским инфинитивам.

Материалы "Зафа̄нгӯйа̄ ва джахāнпӯйа̄" вошли, несомненно, как убеждает текстологический анализ, в состав и наиболее авторитетного и самого полного из средневековых фархангов – неоднократно изданного словаря "Бурха̄н-и ка̣ти̣ʿ", составленного в Индии в 1062/1652 г. Мухаммадом Табрӣзӣ, хотя в кратком перечне своих источников составитель "Бурха̄н-и ка̣ти̣ʿ" не называет "Зафа̄нгӯйа̄".

Последнее критическое издание словаря подготовлено проф. М. Муʿином; издание включает большое предисловие с разносторонней характеристикой фарханга[63].

Использование лексикографами "Зафа̄нгӯйа̄" в качестве источника можно проследить вплоть до конца XVII в. Так, например, большой персидско-турецкий словарь "Фарханг-и Шуʿӯрӣ", составленный в 1075/1665 г. в Турции Хасаном Шуʿӯрӣ, упоминает "Фар-

---

персидско-таджикской литературы, – "Вопросы иранской филологии", Баку, 1966, стр. 267–278.

[62] См.: Баевский, IV, № 33.

[63] Бурха̄н-и ка̣ти̣ʿ, Тегеран, 1963. Предисловие к изданию включает статьи: Али Аскар Хикмат, "Бурха̄н-и ка̣ти̣ʿ"; М. Муʿин, Языки и диалекты в "Бурха̄н-и ка̣ти̣ʿ"; его же, Рукописи и печатные издания "Бурха̄н-и ка̣ти̣ʿ"; его же, Настоящее издание, т. 1, стр. 78–158.

ханг-и Зафāнгӯйā" в ряду других ранних персидских фархангов, использованных в работе[64].

9. Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" как этап в истории персидской лексикографии

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" составил в свое время, как показывает его исследование, определенный этап в развитии персидской лексикографии.

Широкий охват лексики с учетом иноязычных заимствований и соответственное деление словаря на части представляют значительный интерес и дают основание рассматривать фарханг как один из первых в истории персидской лексикографии опытов классификации словарной лексики с выделением в обособленные словарики как персидской, так и арабской, тюркской, греческой лексики, имевшей употребление в персидском языке. Примечательно, что и собственно персидская лексика подвергается автором своеобразной классификации по трем разделам. По словообразовательному признаку выделены разделы однокорневых (б а х̌ ш I) персидских слов и слов двукорневых (б а х̌ ш II); в особую часть (б а х̌ ш III) выделены персидские инфинитивы.

Следует отметить, что в трудах предшествующих лексикографов глаголы присутствовали, как правило, в личной форме (например, м ӣ к у н а д, м ӣ р а в а д и т.п.); инфинитивы встречались крайне редко, и нигде не было попытки выделить инфинитивы особо, в специальном разделе, так же как это, впрочем, не практиковалось и в словарях более позднего времени. Инфинитивы в "Зафāнгӯйā", преимущественно старые, даны обычно в двух-трех формах, основной и производных, часто с пометой составителя, выделяющей основную форму (см. выше, стр. 14).

Несомненный интерес представляет и Приложение к словарю, в котором автор собрал персидские выра-

---

64 فرهنگ شعوری، استنبول، ۱۱۵۵

жения и словосочетания, имеющие иносказательный, переносный смысл. Выделение фразеологических элементов персидского языка в особый раздел не имело места, как можно судить по дошедшим до нас памятникам, в трудах предшествующих лексикографов, но получило развитие в персидской лексикографии более позднего времени.

Бахш IУ и частично У автор отводит толкованию арабской лексики, нашедшей употребление в персидском языке. Арабские слова в некотором, обычно незначительном, объеме присутствовали и в более ранних персидских фархангах, но только в общем перечне вокабул, без какого-либо выделения.

Как новое для своего времени явление в истории персидской лексикографии можно рассматривать и введение в состав персидского фарханга обособленного словарика "румийской" лексики. Включение отдельных греческих слов имело, правда, место уже в словаре XI в. "Луғат-и фурс", но автор "Зафāнгӯйā" значительно расширил круг этой лексики и создал своего рода первый "румийско"-персидский словарь.

Культурные связи Ирана и Греции существовали, как известно, с древнейших времен; еще в эпоху Ахеменидов греческая культура, искусство, язык проникали на Восток. Значительная часть лексических заимствований, пришедших в персидский язык с Запада - из греческого, латинского и др., вошла в персидский язык - после арабского завоевания - через посредство арабского языка и часто в арабизованной форме. Заимствования же из сирийского и арамейского языков проникали в основном непосредственно.

Подразумевая под Румом Византийскую империю, автор словаря "Зафāнгӯйā" под названием "румийские" объединяет, как показывает текст бахша У1, слова, вошедшие в раннюю персидскую литературу с Запада. Интересен сам отбор лексики, введенной составителем в словарь, как показатель определенного круга терминов и реалий христианства, которые находили наибольшее употребление в персидской литературе - как в прозе, так и в поэзии. Можно предположить, что в значительной части материалом для

этого словаря послужили автору произведения известного поэта Ҳа̄ка̄нӣ (514/1120 - 595/1198-99), в которых часто встречаются мотивы и термины христианства.

В более ранних памятниках персидской лексикографии многие из этих слов не нашли отражения.

Словарь "Зафа̄нгӯйа̄" - в своем б а х̮ ш е УII - является, по-видимому, первым опытом толкования в составе персидского фарханга тюркской лексики. В персидских фарханга̀х предшествующего периода мы не можем отметить случаев включения тюркских слов для толкования наряду с персидскими. В трудах последующих лексикографов между тем мы обычно наблюдаем включение тюркской лексики в словарный состав персидских фархангов. Акад. В.В. Бартольд отмечал, что "уже в XIII веке мы встречаемся с понятиями о трех литературных языках мусульманского мира"[65], имея в виду арабский, персидский и тюркские языки.

Органическое взаимодействие этих трех языков можно проследить на примере почти любого персидского фарханга начиная с ХУ в., в котором наряду с персидскими словами толковалось большое количество арабских, а также тюркских слов. Исторически тесно переплелись к этому времени и хорошо развитые лексикографические традиции этих трех языков.

Включить тюркскую лексику в свой словарь, отведя ей один из семи б а х̮ ш е й, по-видимому, побудили автора "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄" заметно оживившиеся контакты с соседствующей тюркоязычной средой, особенно ощутимые в областях Северной и Центральной Индии, к которым мы относим место составления настоящего фарханга.

Эта часть словаря "Зафа̄нгӯйа̄", названная автором "Дар сух̮ана̄н-и туркӣ", особенно интересна, так как может быть рассмотрена как самый ранний опыт создания тюркско-персидского словаря. Если мы можем

---

[65] В.В. Б а р т о л ь д, /Рец. на:/ Христианский Восток. СПб., 1912, - Сочинения, т. УI, М., 1966, стр. 384.

говорить о хорошо развитой к XIУ в. традиции составления арабско-персидских словарей, традиции, ведущей свое начало от XI в. (например, известный словарь Заузанӣ "Масāдир", также "Ас-сāмӣ фӣ-л-асāмӣ" и др.)[66], то практику составления тюркско-персидских словарей можно проследить лишь с XУ-XУI вв., когда отмечено появление ряда словарей к произведениям ʿАлӣшӣра Навāʾӣ, написанных на староузбекском языке (например, один из самых ранних из них - "Бадāʾиʿ ал-лугат", составленный в XУ в.)[67].

Следует отметить, что составитель "Зафāнгӯйā" достаточно часто приводит индийские эквиваленты для тех или иных толкуемых слов с пометой "на языке хиндувӣ"; по-видимому, это лексика языка урду. Например:

(л. 21б) موزه میوه معروف بتازی طلح و بهندوی کیله

نیلوفر گیاهیست در آب و آفتاب پرست نیز
(л.24а) گویند بهندوی کنول

(л. 46а) شبّ زاك سپید که بهندوی پهتکری گویند

В общей сложности "Зафāнгӯйā" включает более сотни индийских слов (в индийской рукописи, по подсчетам Сайид Хасана, 133 слова[68]). Эти индийские слова могут представить интерес для индолога и заслуживают специального анализа.

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā", таким образом, предстает перед нами еще в одном важном для персидской лексикографии качестве - как первый опыт

---

66 См.: ع. منزوی، فرهنگنامه های عربی بفارسی، تهران، ۱۳۳۷ и Баевский, У.

67 "Бадāʾиʿ ал-лугат". Словарь Тāлиʿ Ӣмāнӣ Гератского к сочинениям Алишера Навои. Издание А.К. Боровкова, М., 1961.

68 Сайид Хасан, Старейший персидский словарь, стр. 90 и 95.

составления многоязычного словаря. Тип многоязычного словаря не получил, как известно, большого развития в персидской лексикографической традиции. Последующие лексикографы включали в состав персидских фархангов большое количество арабской, а также тюркскую лексику, но давали ее, как правило, в общем перечне толкуемых слов, примешивали к лексике персидской, вводя буквенное обозначение: возле арабских слов ставилась буквенная помета ʿайн (ʿарабӣ), возле тюркских – та̄ (тюркӣ), возле персидских (не всегда) – фа̄ (фа̄рсӣ). Немногие авторы персидских словарей давали, впрочем, тюркскую, а иногда и арабскую лексику обособленно, в конце глав или разделов, как это можно видеть на примерах упомянутых выше фархангов "Фарханг-и Ибра̄хӣмӣ" и "Му'аййид ал-фуз̤ала̄".

Те данные, которыми мы располагаем в настоящее время, позволяют сделать вывод, что "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄" был первым в истории персидской лексикографии толковым словарем, который отступил от сложившейся традиции расположения вокабул по последней букве и взял за основу первую букву толкуемых слов в расположении лексического материала. В дальнейшем этот структурный принцип как более удобный в пользовании получил широкое распространение в персидской лексикографии. Такие известные и крупные средневековые словари, как "Фарханг-и Ибра̄хӣмӣ", "Тух̮фат ас-саʿа̄дат", "Му'аййид ал-фуз̤ала̄", "Тух̮фат ал-ах̮ба̄б", "Мада̄р ал-афа̄з̤ил", "Маджмаʿ ал-фурс" и другие, построены по первой букве вокабул.

Широкий охват лексики по языкам, выделение иноязычной лексики – арабской, тюркской, "румийской" – в отдельные словарики для удобства пользования и расположение вокабул по первой букве, включение наряду с лексикой литературного языка слов разговорного и делового языка – все это позволяет говорить, что автор "Зафа̄нгӯйа̄ ва джаха̄нпӯйа̄" принципиально отступает от прежних ограниченных целей – служить пособием при чтении персидской поэзии, которые ставили перед собой ранние персидские фарханги,

являвшиеся по преимуществу словарями рифм. Автор "Зафāнгӯйā" ставит перед собой другие, более широкие задачи – приспособить свой словарь, в частности, и для непосредственного общения с иноязычными соседями.

В связи с этим, как можно предположить, он вводит в персидский фарханг новшество – дает описательное обозначение произношения некоторых толкуемых слов, иногда отмечая даже их варианты. Например:

(л. 37б) خسیدن بفتح و کسر خا خائیدن

(л. 44б) بلس بضم با و لام عدس

(л.47а) طرخون بفتح را درختی است

ققنس بضم قاف و نون و بعضی بقاف و واو ققنوس
(л. 48а) گویند وبلغتی ققنس‌را است بفتح قاف جانوری است

(л. 45б) ذب بفتح ذال نگاهداشت

Словарю "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" присуща также не имевшая ранее места характеристика некоторых гласных, входящих в состав толкуемых слов, по их происхождению и, следовательно, произношению. Автор отмечает "мааруфные" и "маджхульные" гласные, давая им свое название: соответственно "вāв-и ʻарабӣ" и "йā-йи ʻарабӣ", "вāв-и фāрсӣ" и "йā-йи фāрсӣ".

В словаре "Зафāнгӯйā" более широко, чем в предшествующих фархангах, отражена диалектальная лексика. В тексте словаря упоминается диалектальная лексика Бухары, Шираза, Нишапура, Ферганы, Мавераннахра, Гиляна, Азербайджана. Иногда автор приводит эти диалектальные слова в качестве вокабул, но в большей части случаев упоминает их в тексте толкования как эквиваленты. Некоторые примеры:

فغ دوست و معشوق و بت تراشیده و فردوسی بت رنگین
(л. 10б) را فغ گوید و بزبان فرغانه صنم و بت باشد

فرخشه نانهای که از نشاسته بجهت لوزینه بر سنگ میپزند و آنرا بزبان ماوراء النهر قطایف گویند (л. 11б)

(л.14б) کاك بلغت ماوراءالنهر مرد و قوص و مردم چشم

(л.49б) هیطال حوض بزرگ و بزبان بخارا مردی با نیرو

(л. 12б) کیبا بزبان شیرازیان عصیب را گویند

(л. 19а) کلو بزرگ بزبان شیرازی

کیا دهقان و خرما را گویند و بزبان دیلمیان پهلوان (л.17б)

x

x x

Лексикография составляла одну из важных областей богатой письменной персоязычной культуры средневековья. Ранняя персидская лексикографическая традиция, которая прослеживается дошедшими до нас памятниками начиная с XI в., уходит своими корнями в еще более отдаленные времена.

Фарханги играли большую роль в культурной жизни персоязычных народов. Значительное число лексикографических сочинений, создаваемых из века в век, само по себе свидетельствует о большом спросе и широкой распространенности этого рода научной литературы. Наука располагает сведениями, что персидских средневековых фархангов было более двухсот. Так, аннотированный хронологический список толковых персидских словарей, как дошедших до нашего времени, так и известных только по упоминаниям, который акад. К.Г.Залеман составил в 1887 г., насчитывал свыше 160 названий. Список фархангов, опубликованный Са'идом Нафиси в 1951 г., упоминал уже 202 сочинения; сейчас это число может быть увеличено.

Сам факт, что до нашего времени дошло сравнительно большое количество рукописей персидских фархангов, говорит о большом спросе на этого рода рукописные книги и их широком бытовании. В крупных рукописных хранилищах мира мы обычно можем видеть целые коллекции персидских фархангов.

Сравнительное изучение персидских фархангов XI–XIУ вв. ("Лугат-и фурс", "Фарханг-и Фахр-и Қаввас", "Сихах ал-фурс", "Ми'йар-и Джамали", "Дастур ал-афазил") позволяет выявить некоторые общие черты, характеризующие ранний этап персидской лексикографии. Ранние фарханги, которые принято квалифицировать как толковые словари, в действительности представляли собой особый жанр научной литературы, сложно сочетавшей и другие аспекты: лингвистический, литературоведческий, энциклопедический.

Показательно, что для такого рода трудов был применен термин фарханг, изначальное значение которого: образованность, разум, знание, наука, просвещенность, школа. Этот старый термин применялся, как известно, не только для словарей новоперсидского языка. Этим же словом, в форме фраханг, названы и такие лексикографические сочинения, как авестийско-среднеперсидский глоссарий "Фраханг-и Оим"[69] и среднеперсидский словарь идеограмм "Фраханг-и пахлавик"[70].

Ранние персидские фарханги представляли собой не только пособия для чтения поэтических текстов, но и своего рода учебники литературного мастерства. Они совмещали в себе словари трудных рифм, словари синонимов, пособия для построения метафор. Они служили и своего рода справочниками: словарями-ономастиконами (именниками), энциклопедическими пособиями.

---

69 H. Reichelt, Der Frahang i oīm, - "Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes", Wien, 1900, Bd XIV, 3; 1901, Bd XV.

70 Das Frahang i pahlavīk in zeichengemässer Anordnung, hrsg. von Heinrich F.J. Junker, Leipzig, 1955.

Ранние фарханги играли, несомненно, значительную роль в сложении и обогащении литературного языка. Они закрепляли правильную терминологию и орфографию, фиксировали новое метафорическое словоупотребление в литературе и тем самым способствовали совершенствованию полисемантических и фразеологических возможностей персидского языка.

Фарханги были своеобразными учебниками образованности в средние века. Лексикография входила в качестве одной из обязательных дисциплин в комплекс наук, обозначаемый термином "ʿулӯм-и адабӣ", который был необходим для образованного человека, в частности для поэта.

Словарь "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā", подобно предшествующим ему персидским фархангам, также сложно сочетает в себе разнообразные аспекты учебника средневековой образованности, однако в нем, несомненно, значительно большее внимание уделено уже языковедческому, лексикологическому аспекту словарной работы.

Все это дает возможность говорить о том, что "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā" составил в свое время новый этап в развитии словарной традиции, завершив в известной мере начальный период персидской лексикографии.

Фототипическая публикация текста словаря дополнена списком слов, толкуемых в словаре, предисловием автора словаря, текстовой расшифровкой двух б а х̮ ш е й, выделение которых в особые части представляет собой новое явление в ранней персидской лексикографии: б а х̮ ш а III – Персидские инфинитивы и б а х̮ ш а VII – Тюркские слова. Текст б а х̮ ш а VI – "Румийские" слова (факсимиле, текстовая расшифровка, перевод) – опубликован в отдельной статье[71].

---

[71] С.И. Б а е в с к и й, "Румийские" слова в персидском толковом словаре "Зафангуйа", – "Палестинский сборник", вып. 21 (84). Ближний Восток и Иран, Л., 1970, стр. 91–99.

Приведен также текст авторского приложения к словарю "Зафāнгӯйā" – "О некоторых персидских словах, которые имеют иносказательное значение".

Кроме того, по индийской рукописи дан список толкуемых слов б а х̮ ш а 1, восполняющих лакуны ташкентского манускрипта.

С.И. Баевский

5–2 440

СПИСОК ТОЛКУЕМЫХ СЛОВ

5—3 440

Бахш 1

ПЕРСИДСКИЕ СЛОВА

(односоставные)

л. 1а

دارات

دخت

دوست

درست

دشت

دست

داج

درج

درج

دوخ

درواخ

دوزخ

دند

داناد

دیرند

دود

دماوند

داور

دادار

دسمر

دادر

دستور

دستیار

دبیر

دیر

دنبر

دختندر

دز

دهاز

دمساز

دژ

л. 1б

دریواس

داس

دیس

درخش

درفش

دروش

داش

دزوش

دحش

دوش

درویش

داغ

دغ
دریغ
درخ
دسوك
دروك
دك
دیلمك
دشك
دژك
دوك
دیوك
دیگ
دشنگ
درنگ
داهل
دنكل
دغل
л.2а
رنگ
رحگ
رسیل

رام
رام
روان
ریمن
رزین
رخپین
ریون
روین
رخشان
رهبان
راسن
رشن
ران
رومه
ریكاسه
ریوخه
رمیده
رافه
ربده
رفوشه
رنبه

رده
رنده
л.2б
روده
رشاشه
روه
رخنه
رخساره
رودابه
رزمه
روی
روسپی
رهی
ركوی
روشنی
رسی
زیبا
زیب
زكاب
زهاب
زفت

زفت
زهشت
زمخت
زردشت
زاج
زمج
زاچ
زمچ
زیچ
л.3а
زخ
زیخ
زند
زوهمند
زغند
زرنباد
زباد
زامیاد
زد
زفر
زوار

زندر
زاوار
زغار
زنبر
زاور
زریر
زر
زنجیر
زاغر
زینهار
زاستر
زار
زغیر
زیر
زیور
زیکسر
л.3б
زاوش
زیغ
زاغ
زاك

زمچك
زرنگ
زنگ
زغنگ
زراغنگ
زکال
زاویل
زال
زاول
زنبل
زاخل
نم
زینان
زغن
زپین
زلیفن
زکان
زیبان
زوپین
л.4а
زبون

زرفتن
زنجرو
زرو
زمو
زبلو
زبوده
زله
زکاسه
زموده
زغاره
زغونه
زکاره
زاولانه
زنگله
زاره
زرافه
زواله
زروه
زخاره
زهره
زه

زجه
زواره
زی
ژخ
л. 4б
ژرد
ژند
ژکور
ژغار
ژار
ژرف
ژیان
ژاله
ژنده
ژولیده
ژی
سروا
سینا
سا
سنا
سودا

سکبا
سمیرا
سارا
ستب
سرشت
سیت
سوت
سوست
سوغات
سفت
ساخت
л.5а
سارج
سارنج
ساج
سج
سنج
سنخج
سفج
سپنج
سمچ

ستیخ
سرواد
سرند
سفرود
سابود
سند
سپهبد
سجد
ستاوند
سنجد
ستود
سپرد
سمند
سبید
ساد
سپهر
سکار
سنار
л.5б
ساسر
سار

سمر
سنگور
سمندر
سپار
سریر
سفر
ستیر
سیر
سیستر
سوفار
سپیدار
ستور
سالار
ساغر
سفر
سپرز
ستیز
سرز
سیز
سویس
سالوس

سدکیس
سیپوس
سپاس
ساوس
سیس
سندروس
سوس
سرماس
л.6а
شکر
شغر
شیار
شاوغر
شمر
شدیار
شهر
شبانور
شهور
شار
شلوار
شوستر

شخار
شور
شاپور
شهر
شوميز
شومز
شوريز
شنگويز
شيراز
شندوس
شفش
شفش
شخش
شش
л.6б
شغ
شوغ
شنگرف
شف
شكرف
شندف

شكاف
شلك
شفك
شنك
شولك
شبتك
شوسك
شاشك
شكانك
شاك
شلكلك
شاماك
شجك
شرك
شيشك
شيشك
شرك
شنلك
شناك
شوالك
شرفاك

شالك
شرنگ
شنگ
شتالنگ
شهلنگ
л.7а
شنكل
شاخل
شمل
شلول
شال
شم
شجام
شيم
شران
شان
شايگان
شن
شون
شمن
شاهين

شیان
شکون
شیروان
شکن
شوتن
شایران
شادروان
شیشو
شاشو
شکافه
شفانه
شخولیده
شکوه
شکوه
شوده
شیشله
شتوشه
شرشندانه
л.7б
شخکاسه
شسته

شبدانه
شکوخیده
شته
شفه
شمغنده
شاهیده
شمیده
شلسه
شیفته
شانه
شمسه
شنگله
شرکله
شاره
شکاه
شناه
شوشه
شرزه
شکافته
شکاوینه
شکوفه

شمسه
شیسه
شاه
شاه
л.8а
شخوده
شکرفیده
شیرینه
شیرازه
شمنده
شادیه
شاماکجه
شوی
شیی
شکبوی
شخکی
شیروی
غوغا
غرب
غاب
غبغب

غيب
غوشت
غلت
غرشت
غفج
غنج
غارج
غلغليج
غلمليج
غريعج
غليواج
غلچ
л.8б
غوشتاد
غربد
غند
غرد
غر
غنجار
غر
غبار

غار
غز
غرس
غراش
غاش
غوش
غاوش
غيش
غالوك
غرنك
غساك
غسك
غدرك
غنگ
غدنگ
غرنگ
غول
л.9а
غثم
غرم
غلبكن

غرويزن
غسن
غليون
غرو
غريو
غو
غيو
غالو
غمنده
غيشه
غوشنه
غوره
غلبه
غنده
غمزه
غنفوه
غراشيده
غذاره
غراوه
غراره
غزاره

غباره
غازه
غنچه
غوره
غرنبه
л.9б
غرواشه
غوته
غناده
غرچه
غنوده
غیبه
غوشای
غارجی
غرنیچی
فادا
فراخا
فنجا
فرا
فرسب
فرهست

فرتوت
فخت
فرنج
فنج
فلج
فج
فرنج
فرهانچ
فرخچ
فرغانچ
л.10а
فخ
فرخ
فرکامخ
فرزد
فرغند
فسرد
فسرکند
فلغند
فغند
فنود

فلخود
فلخند
فترد
فرواند
فرسود
فرود
فرهمند
فر
فرغر
فرغار
فرخار
فروار
فریر
فیسر
فریور
فرفور
فغفور
فرفر
فغیاز
فراز
فریز

л. 10б

فراويز

فرويز

فراز

فلرز

فريبرز

فراپرز

فرامرز

فرژ

فسوس

فرغيش

فرويش

فاش

فش

فرويش

فرنگيش

فغ

فراغ

فروغ

فغاك

فرنجك

فرنجك

فراشنك

فراخواك

فراك

л. 11а

فراشتوك

فدرونك

فيلك

فرموك

فلنجك

فرانك

فلادنگ

فرهنگ

فلدرنگ

فرسنگ

فرخال

فرغول

فتال

فل

فرم

فأم

فرجام

فخم

فروردين

فروردیان

л. 11б

فسان

فركن

فرزان

فغان

فلاخن

فراكن

فشان

فورذين

فراشيون

فرفيون

فراوان

فرزين

فريدون

فغان

فزون

فاسرستين

فریغون
فراشتو
فرسته
فسیله
فرهخته
فراهخته
فرزانه
فره
فداوه
فردره
فرواره
فرخشه
فلانه
فسه
فریه
فرخنده
فره
فلسه
فرفره
فانه
п.12a

فکانه
فرسوده
فراسوده
فرومایه
فشرده
فاژه
فسله
فرشته
فسرده
فلخوده
فاغره
فاغنه
فیدافیه
فیروزی
فرومانی
کندا
کربا
کیا
کانا
کلیسا
کمرا

کبیتا
کمخا
کفا
کردنا
کیانا
کمارا
کیدا
п.12б
کترا
کیبا
کبا
کنا
کسیدا
کونیا
کنب
کمخواب
کلب
کب
کنشت
کبست
کنست

کویست
کبت
کلات
کفیت
کاشت
کافت
کوت
کت
کاست
کیمخت
کونج
کلوج
کنج
کولنج
کنج
کولانج
کزج
л. 13а
کلج
کج
کنج

کلاج
کرنج
کاچ
کیچ
کوچ
کالوچ
کلخچ
کوچ
گربچ
کلوچ
کلیواچ
کتخ
کالوخ
کیرخ
کخ
کاخ
کوخ
کوکخ
کلوخ
کهبد
کراد

کید
کلوند
کرمند
کافد
л. 13б
کمند
کرد
کرود
کلند
کر
کبودر
کوار
کؤار
کدیور
کوبر
کیفر
کریور
کشور
کوکنار
کسو
کراکر

کنکار
کنار
کریو
کنور
کنار
کلاور
کاشغر
کارغر
کندر
کرکسار
کاخر
کردر
کاریز
л. 14а
کاز
کویز
کراز
کیز
کشاورز
کروز
کاناز

کیکیز
کریز
کوز
کنیز
کراز
کژ
کاژ
کژ
کرس
کالرس
کوس
کابوس
کماس
کبوس
کسیس
کرکس
کس
کیش
کواش
کاویش
کندش

کرزش
کریش
л. 14б
کدباش
کراوش
کوش
کیغ
کناغ
کاغ
کوغ
کلاغ
کاغ
کوف
کشف
کنف
کاف
کاواک
کاک
کابک
کالوک
کلنک

کوک
کلنك
کلنك
کراك
کرپشك
کریشك
کشتك
کرك
کلك
کوجك
کتینك
л. 15а
کتینك
کورك
کردك
کبك
کبك
کلك
کیك
کچك
کیك

کیاك
کودك
کرکرانك
کزك
کبیتك
کزلك
کارنجك
کلونك
کناك
کوزانوك
کلنگ
کرنگ
کوهنگ
کرنگ
کنارنگ
کول
کشاخل
کاکل
کلال
کاجال
کیل

کول
л. 15б
کنجال
کل
کابل
کوبل
کرم
کرم
کام
کنام
کرم
کمکم
کمکام
کیوان
کنودان
کران
کوکن
کلان
کشخان
کراران
کیان

کون
کرسعون
کرزن
کفکمن
کلن
کوازون
کدین
کوکان
کهاخن
کانون
کوبمن
کورابین
کلعان
کابین
л. 16а
کودن
کبان
کوبین
کوین
کتابون
کران

کزان
کرکدن
کرمارون
کپکن
کونیان
کوهان
کمسن
کهکن
کرن
کیلو
کنو
کنشو
کتو
کنو
کلاو
کربشو
کرناشو
کیبو
کندو
کاهو
کاردو

کندرو
کشلو
کاخه
کوکله
کویله
کوبله
л. 16б
کمانه
کنغاله
کارتنه
کازیره
کنجده
کاکره
کفه
کوالیده
کولسه
کوژه
کرته
کرایه
کلاژه
کاغنه

6–3 440

کوشخبه
کریشه
کرباشه
کلته
کلوته
کالیده
کلندره
کالیوه
کنجیره
کهبله
کاتوره
کواژه
کله
کوپاره
کپجه
کنده
کده
کاشانه
کوپله
کنده
کره

کسره
л. 17а
کربه
کلاته
کهبته
کنده
کسره
کماسه
کیدوله
کلنبه
کواشمه
کشه
کوفشانه
کیسنه
کبسه
کنبوره
کراشنده
کامه
کرشمه
کفهده
کفته

کوذره
کوره
کابیله
کاینه
کویه
کواره
کشه
کاوته
کونسه
کویشه
کواسه
کدنکه
کواده
کنیسه
کلیه
کداوه
کشعه
کامله
کوه
کناته
کناته

کفه
کنه
کلاجه
л. 17б
کراسه
کشته
کژه
کلپتره
کیسه
کمانه
کندواله
کاسکینه
کشکینه
کوب یازه
کسروه
کاله
کلیجه
کهینه
کمینه
کالفته
کاته

کنکره
کشتی
کرامی
کافوری
کی
کرنای
کی کی
کیایی
کیانی
کسی
کالونی
کورکانی
گرا
گردبا
گیا
گیهیا
گردنا
گندنا
گوداب
گورب
گهت

л. 18а
گورست
گشت
گرنج
گج
گستاخ
گلوشد
گرد
گرید
گزند
گولاد
گبر
گبر
گرگر
گرگر
گستر
گروبر
گنسجور
گزیر
گوهر
گویر

گراره
گله
گهواره
گروهه
گله
گوزه
گوله
گوزه
گاله
گوزینه
گرده
گومه
л.19б
گاوه
گوبه
گوساله
گیتی
گشی
گونی
گرامی
گیلی

گستی
گروسی
لغا
لکا
لالا
لبلاب
لهراسپ
لیرت
لخت
لت
لت لت
لحت
لوت
لنج
لهنج
لج
لنج
لفج
لخج
لوچ
لچ

л.20а
لاخ
لخ
لاد
لوند
لوید
لاجورد
لر
لور
لتنبر
لور
لزیر
لنگر
لغز
لیز
لوس
لاس
لوش
لاش
لغ
لوغ

لاف
لك
لمشك
л.20б
لك
لورك
لاك
لشك
لنك
لنبك
لگ
لگلگ
لبان
لگن
لادن
لشن
لهفتان
لوهنين
لان
لمغان
لنبه

لوبشه
لكانه
لوره
لتره
لامه
لاسه
لانه
لخشه
لوشانه
لاله
л.21а
لغونه
لادنه
لاغيه
لوزينه
لبيشه
لاى
لايى
لورى
لولى
لوى

مروا
مرغوا
ماتا
مينا
مكيب
ماست
مست
مفت
مشنج
مسنج
مج
ملخيج
مغلاچ
مخ
ماخ
ملچخ
مرداد
مند
موبد
л.21б
ميسرد

مستمند
مانید
مورد
مد
مهر
مر
مندور
مناور
مرغزار
مهار
ماخور
مستار
مادندر
مرز
مرز
ماز
مهماز
میز
موز
مهوز
مژابژ

مژ
مژمژ
مس
مهراس
مرس
مترس
منش
منوش
میغ
ماغ
مغ
موغ
مغ
مشلك
л.22a
مینك
مانورك
مسكنك
مك
مغاك
مزك

مانگ
منگ
منجگ
مجزگ
مدنگ
مشنگ
مشتنگ
مل
منكل
مشنكل
ماكول
مندل
مرغول
منبل
ملغم
مرهم
مریشم
مهرگان
موژان
مرزبان
میهن

مسکن
میتین
ماکیان
مسن
مازریون
л.22б
مایون
مان
ماشو
مازو
مینو
ماکو
مرو
موسه
مخنده
ملازه
میره
مرزه
متسه
میلاوه
میانه
ماشه
ماشوره
مزیده
مرخشه
موسیجه
مشخشه
مغنده
مشغله
ماهه
مراغه
ماه
ماره
مژه
مزه
مویه
مژده
л.23а
میزه
محره
متہ
ماربره
مازیاره
مسکه
مهینه
ماله
مایه
مخنده
مشکوی
مانی
مانوی
مژدگانی
میشایتی
موری
ماخجی
مومیایی
مری
نیا
ناشتا
نغوشا
نوا
ناب
л.23б

نهیب
نشیب
نساخت
نست
ناخوست
نشلنج
نسج
نمچ
نوچ
نخ
ناچخ
ناهید
نرد
نارد
ناورد
نوند
نبرد
نرند
نژند
نهاد
نورد

نواند
نهارید
نوید
نوشاد
نشید
نژاد
نسر
نهمار
ناگوار
л.24а
ناهار
نهار
نگار
نخجیر
نویر
نیلوفر
نیمور
نوار
نشتر
نوکر
نهاز

نخیز
نماز
نیاز
نغز
ناز
نواز
ناژ
نوژ
نس
ناموس
نسناس
نکلس
نرگس
نااوس
نتاس
نش
نیایش
نایمش
نوش
نیوش
л.24б

نكوهش
نغاغ
نفنغ
نوف
نكاف
ناف
نسك
نغوشاك
نشك
نشك
نمسك
نساك
نلشك
نكيشك
نيلك
نموشك
ناك
نلك
نمشك
ناوك
نوك

نغاك
نيرنگ
نال
نشل
نخجل
نغول
نشپيل
نول
л.25а
نهال
نرم
نغام
نيرم
نسترن
نركان
نشيمن
نفرين
نون
نوان
نارون
نهنين

نپاكان
نسان
نخچوان
نسرين
ناردين
نگون
نوو
نيرو
نيو
نشتو
نهسو
نوشه
ناوه
نبيره
نوده
نيوه
نوحه
نزه
نواسته
л.25б
نبرده

نیوشه	نغوشه	ولج
نوسته	نرموده	وازنج
نیسته	نوی	ورخج
نره	نی	ولج
نکرده	نارای	والاد
ناره	نامی	ورسناد
نورده	نای	وید
نورده	نرسی	وسناد
نهاله	والا	ورد
نسیله	ویدا	واتکسر
نمونه	ورا	وحشور
نخکله	وستما	وزیر
نوجبه	وریب	وار
نامه	ورت	ورز
نشتوه	ورغت	ورس
نشکرده	وخشت	ویس
نفایه	ورتاج	وغیش
نشره	л.26а	وش
نرکسه	ولوج	ورغ
نایزه	ویرج	وراغ
نواخته	وریج	ولاغ

واف
وركاك
وردوك
وشرك
ويندانك
ويك
وبردك
وشمك
ويجك
л.26б
وننگ
ونگ
وژنگ
ورنگ
وال
ويل
وزول
وشكول
وكال
وشم
وام

ودم
واستان
واران
ورفان
وارون
والان
واديان
ورخين
وشكله
ولانه
ورنوشنه
وشنكه
وشكروه
وشينه
ولغونه
ويژه
ويره
ورده
وله
ويره
ورواره

وخشينه
ولوله
وسمه
وسه
л.27а
واسه
وسنى
هرا
هويدا
همانا
هنگفت
هملخت
هرات
هسچ
هيچ
هچ
هرمزد
هورمزد
هنگارد
هيربد
هبد

هور
هیر
هلندور
هژیر
هودر
هیگر
هجیر
هنجار
هرمز
هیز
هنیز
هاژ
هراس
هراش
هوش
هشتویش
هف
هباك
л.27б
هراك
هواك

هنك
هیرك
هكك
هنگ
هوشنگ
هال
همال
هیكل
هروم
هنگام
هروتوم
هامون
هیون
هارون
همایون
هاون
هسون
هین
هرمان
همیدون
همدون

هان
هرین
هومان
هو
هلیو
هستو
هویه
هده
هروانه
هركاره
هیمه
هزینه
همازه
л.28a
همواره
هاینه
هاله
هرزه
هروه
هراسه
هیاسه

هریوه
هنکامه
هراینه
هکری
هیلوی
هلوی
هواری
همای
یغما
یکتا
یارا
یب
یغتنج
یوج
یج
یفچ
یاسنچ
یخ
یارد

یاکند
یلور
یادر
یوز
л.28б
یاز
یغز
یوغ
یشك
یوك
یورك
یزك
یلك
ینگ
یال
یل
یشم
یحکم

یزدان
یون
یاسمین
یونان
یکران
یریان
یخجه
یاوه
یهوده
یشمه
یلمه
یوبه
یله
یافه
یاره
یاخته
یمروه
یارکی
یاوری

Баҳш II

ПЕРСИДСКИЕ СЛОВА

(сложные)

л.29а

افدستا

آهن ربا

آذرکشب

اردیبهشت

آفتاب پرست

آهن جفت

آبکند

استخوان زند

آبرود

افرید گار

آماره گیر

آرزه گر

اندایش گر

اسکدار

آهون بر

آبگیر

اشترخار

ارمان خور

آذرافروز

اشترغاز

آهوی فلك

استخوان رنگ

آبدستان

آذرگون

استورگان

اپگستان

آذربادگان

آمیزه

ایرمان خانه

آبشتگاه

آستین رفیده

آسمان دره

ابرمرده

л.29б

اردهاله

ابکامه

باد بورا

بدخش مذاب

بوی پرست

باد آورد

برومند

به آفرید

باربد

بادغر

بادسار

بوزگر
باد سر
بلادور
بوتیمار
بوافزار
باد انجیر
بید انجیر
بایکار
بوستان افروز
باد کش
بید موش
بو فروش
بدکیش
پیل کش
پلنگ مشك
بادرنگ
بستر آهنگ
برخول
بادژنام
برندکام
بادبیزن

باد فردین
باد برین
برزین
л.30а
باد خون
بادیان
بومادران
بازدان
باردان
بادرو
باد آفراه
بافره
بهمنجنه
برزه
برنامه
بربسته
بروسته
باد آبله
بادروزه
بادآوله
بادریسه

برمانه
بهارخانه
بادروبویه
برپیچیده
باد هرزه
برچین گاه
برحولی
پایاب
پیوراسب
л.30б
پایمزد
پیل امرود
پیشار
پرورندار
پرستار
پای افزار
پرمگس
پیلگوش
پیشکش
پیازموش
پنج نوش

پای باف
پارسال
پاپیل
پیل‌سم
پنجهٔ مریم
پاردم
پرسیاوشان
پاشنامه
پاجامه
پیشگاه
پنجپایه
پیشکاره
پوستگاله
پشت‌مازه
پژمرده
پاچاهه
تخته سپار
تارمیغ
ترنگبین
تب‌باده
ترزده

دگردانه
تابخانه
تنگنای
л.31a
تهرماهی
جوزبویا
جاماسب
جگراکند
جانوسپارد
جعدبند
چهره پرداز
چوبرش
جامه غوك
جوش‌بره
جاودان‌سرای
جهان‌جوی
جوانوی
چوزه‌لوا
چلوچوب
چنگال‌خوست
چهارآخشیج

چورپور
چاه‌یوز
چهارمغز
چاربالش
چوب‌کش
چکمیزك
چیرچنگ
چشم‌آغل
چشم‌آغول
چشم پنام
چشمآرو
چوب‌پاره
چرده‌پیسه
چنگلاهی
چاه جوی
خارپشت
л.31б
خرمنج
خودخروج
خانه‌عرد
خارسپید

خك ارد
خرشهد
خكار
خواربار
خنیاگر
خرگو
خوالیگر
خیارخر
خرهوار
خرگوار
خانه بردار
خرخیز
خانه دیس
خمده خرش
خرکش
خرگوش
خایه مرغ
خرچوك
خبردوك
خرگوشك
خالمك

خرچنگ
خرغول
خرچال
خله چشم
خلم چشم
خوش‌دامن
خورخجون
خوب‌کلان
خارمغیلان
خون سیاوشان
خرانگبین
خودخرده
خرزهره
л.32a
خوامزه
خابگینه
خرپشته
خربنده
خراسه
خرمهره
خارجیته

خامپاره
خیرگاه
خیش‌خانه
خرجینه
ده‌کیا
دیه غوریها
دیمین چوب
دولاب
دیوسپست
دزهرج
دیوکلوج
دیولاخ
دراباد
دربند
دامودد
دوپیکر
دیودار
دیك افزار
دی بمهر
دربراز
دندان آفریز

دال بوز
داس
دست‌آس
دندان بریش
دواهنگ
دم‌کریگ
دژاهنگ
л.32б
دارخال
داربام
دژخیم
داربرنیان
دسمدین
درآسمان
دندان آفرین
دارآفرین
دراکوان
دستارخوان
دلبویان
دربرو
دندان کاو

دنگ‌لاله
دوداله
دهان‌دره
دال بوره
درخت سنبه
درکامه
داس‌کاله
داس‌درپیرایه
دژآگاه
دست انبویه
دمغزه
دهنه
دیوپای
داربوی
دارچینی
دوستگانی
رودابرد
رامشگر
روددآور
رسن‌باز
روی‌تاس

رنگ‌فروش
رود کشف
ریش‌خوک
رودزم
راه‌کهکشان
راوماده
روان‌خواه
روزمره
ریشبچه
л.33а
روغن‌خوشی
رهاوردی
زیربا
زربفت
زادخوست
زشت باد
زراوند
زندواف
زادشم
زرمین
زربان

زنکه شاوران
زادخو
زبان بره
زورگوی
زیره پیچی
سبیل با
سرخاب
سرگنشت
سمن دخت
سرای سپنج
سراغوج
سنگلاخ
سرشاخ
سوسپند
سیلاب کند
سرای جاوید
سگ انگور
سنگسار
سوسمار
سنگسار
سیه‌سار

سردار
سپهکش
سرزنش
л.33б
سه کوهك
سرمامك
سایه برگ
سرهنگ
سرانجام
سپنددم
سپیدم
سرسام
سرمایان
سبدچین
سگاهن
سکبستان
سنجد میلان
سکزن
سرای جاودان
سك انگبین
سپنجی خانه

سراسیمه
سرجاره
سرزبره
سدپایه
سرپوشه
سراپرده
سیه چرده
سپرباده
سنگدانه
شیربها
شبتاب
شناور
شکرخار
شهریار
شبیار
شترغاز
л.34а
شبدیز
شیرانداز
شب‌پوش
شبان فریوك

شب چراغك	شترپای	کامگار
شب اهنگ	غرلور	کارزار
شفترنگ	غراله فلك	کنده پیر
شالهنگ	غاوسنگ	کمرسار
شبرنگ	غرادرنگ	کین سیاوش
شوازبان	غلهدان	کفجلیزك
شبستان	غرگاو	کارگاه فلك
شارستان	فرسنگسار	کلاسنگ
شیراوزن	л.34б	کردنکل
شترگاو	فراك	کفچه تول
شبانگاه	فرومایه	کمان رستم
شبگاه	کهربا	کوفجان
شبغاره	کشکاب	کهکشان
شادگونه	کشتاسپ	کوردین
شیرزنه	کوشاسپ	کلاه زمین
شترگربه	کرزاسپ	کدبانو
شاهدانه	کردگار	کارنامه
شاهتره	کفشیر	کنداموبه
شببره	کبك انجیر	کمرکوه
شببوی	کند آور	کدونیمه
شاه بوی	کتخشیر	کوهاموی

کرنای
کاسموی
گورآب
گنگدرهرج
گوشت اهنج
گربه بید
گرداوزند
گرد باد
گواشیر
گندناگوهر
گلنار
л.35а
گودرز
گاومشتك
گاوچشم
گاواهن
گاوویزن
گلگون
گل انگبین
گره گردان
گورخان
گورشگاونه
گذرنامه
گلوبنده
گاودوشه
گرگدیزه
گوشخبه
گلگونه
گردنای
گشنج دشتی
گوشماهی
لهراسب
لورکند
لوداور
ماخولیا
مشکپشت
ماری سفید
منوچهر
مرزنگوش
مامناف
مری زبانك
л.35б
مهندس فلك
مشتاسنگ
مجاجنگ
مردریگ
مرواسنگ
مرغزن
ماءمیران
مرغ سلیمان
مهرگاه
ماهی ابه
مهرگیاه
مارماهی
نره آب
نوش اذر
نشخوار
نوروز
نیمروز
ناخن خوش
نایموش
نیم لنگ
نغن خوالان

نوشین روان
نوا بین
نارخو
نای گلو
نوباوه
نانخواه
نوگواره
نواخته
نافریخته
نبرده
ناداشتی

ورزرود
ولارجوچه
هماورد
هم‌راد
л.36а
هیرمند
هنگامیگر
هفت‌اورنگ
هفت‌رنگ
هزاردستان
هفتخوان

همداستان
هاماوران
هفتدهان
هزارخشان
هوشازده
هزارچشمه
هرروزه
هفت‌نه
هزارخانه
هزاربهای

Бахш III

ПЕРСИДСКИЕ СЛОВА

(инфинитивы)

اندودن
انداییدن
آگندن
л.36б
آهنجیدن
انجیدن
الفنجیدن
آغازیدن
اندوختن
آغالیدن
الفختن
انوییدن
افژولیدن
آهختن
آختن

اندخسیدن
افراختن
افشاندن
افشردن
آمودن
انباشتن
آشفتن
الفغدن
آرامیدن
افراشتن
افشاردن
آزیدن
آژیریدن
انبازیدن
آرستن

انگیختن
استیهیدن
ازباریدن
آمادن
آژندیدن
л.37а
آوردیدن
آفریدن
آورندیدن
افرندیدن
آفندیدن
اندیدن
آبادانیدن
انبریدن
انگاشتن
اوژندیدن

بتابیدن
بسیجیدن
برازیدن
براشیدن
براختن
بشکولیدن
بیوگندن
بخسیدن
بنگشتن
بسغدیدن
بشوریدن
بتکندن
ببختن
برمخیدن
بسودن
بشکلیدن
بردیدن
پرداختن
پریشیدن
پالاییدن
پسندیدن

پنداشتن
پیسودن
پژوهیدن
پیراستن
л.37б
پاشیدن
پالودن
پالیدن
پنگاشتن
پوسیدن
پژولیدن
پرستیدن
پخشیدن
پندیدن
تراییدن
توختن
تریدن
ترنجیدن
تراشیدن
تناسانیدن
تنبیدن

جستن
جستن
چهیدن
چرویدن
چفریدن
چوخیدن
چرنگیدن
چخیدن
خفتن
خزیدن
خراشیدن
خنبیدن
خسیدن
خستن
خسودن
خلیدن
خاییدن
درفشیدن
دوشیدن
دامیدن
داخیدن

دیده‌ورشدن
دندیدن
л.38а
دوختن
رکیدن
ریهیدن
رمیدن
رندیدن
رنجیدن
رهیدن
زدودن
زرانیدن
زهیدن
زمودن
ژفیدن
ستودن
سجاییدن
سگالیدن
سستن
سوختن
سراییدن
سفتن
سختن
سنجیدن
سکریدن
سکنجیدن
سرفیدن
سنبیدن
ستردن
سازیدن
سجیدن
شخیدن
شگرفیدن
شکردن
شمیدن
شومزیدن
شیاریدن
شدیاریدن
شفتن
л.38б
شاریدن
شکوهیدن
شکوخیدن
شنفتن
شخولیدن
شخیدن
شاشیدن
شولیدن
شاهیدن
شخلیدن
شکیبیدن
شکافتن
شخالیدن
شپیلیدن
شولیدن
غرشیدن
غنودن
غرنبیدن
غارتیدن
فتردن
فرسودن
فرغاریدن
فنودن

فتالیدن
فرسابیدن
فیریدن
فاتولیدن
فلخیدن
فلخودن
فرهیختن
فسردن
فلخمیدن
فسابیدن
فروهلیدن
کاشتن
کافتن
کاستن
کرازیدن
کوالیدن
л.39а
کشتن
کستن
کویستن
کالیدن

کنبوریدن
کراشیدن
کفیدن
کفتن
کراجیدن
کیبسیدن
کزدیدن
کلندیدن
گستردن
گزیدن
گرهفتن
گرویدن
گنجیدن
گزردن
لوسیدن
لغزیدن
لخشیدن
مزیدن
مانستن
مکیدن
مخیدن

مجیدن
مویدن
مانیدن
مولیدن
نازیدن
نشاختن
نشکنجیدن
نوردن
نوابیدن
نهاریدن
نانمشیدن
نیوشیدن
نفوشالیدن
نوالیدن
نوانیدن
л.39б
نزیدن
نسیدن
نهفتن
نکوهیدن
نواختن

نهشتن
نوفیدن
نهیدن
نوازیدن
وشکولیدن
واخیدن
ورزیدن
وشکریدن
ویدیدن
هشتن
هازیدن
هلیدن
هوختن
هازوییدن
هوشازیدن
یاریدن
یارستن
یازیدن

Б а ҳ ш 1У

АРАБСКИЕ СЛОВА

ابو خلسا	اخر	امرط
اصابع العذارى	اشقو	املط
استان لا زيب	احقو	اسروع
اظفار الطيب	اوفر	اكسع
افواه الطيب	اذفر	اجلع
اشهب	اذن الحمار	الثغ
الفت	ايام العجوز	اخيف
اصابع الفتيات	л.40a	احنف
ابربج	اغبس	ابلق
اترج	ادبس	اكليل الملك
انجوج	ابرش	اختاسهيل
ابوالمليح	اصابع العوص	ارجل
ابزخ	امعاء الارض	اديم
ارخ	اسد الارض	ادهم
ام القلايد	الط	ام غيلان

اقحوان
بقلة الحمقاء
بدرقطونا
بردا
بطن الحوت
بدرفة
بدرالينج
بصل العار
بصل القمر
بقله القدس
بلوط الملك
بقلة الملك
بقل
بقلة اليهوديه
بقلة الحينيه
ترجمان
تخمين
ثيل
л.40б
جلاب
جويث
جنبد
جزر
حريب
حوصلت
حريف
خصى لاكلب
خبث الحديد
خطر
خس
خواتم الملك
خروع
خرف
خصل
ختل
خدلان
خوامى
خطمى
دارالمقامة
ديوث
دب الاكبر
ديرف
دم الاخوين
ذنب الحليل
رجل العراد
رعى الابل
رطل
رغم
زبدةالبحر
زرق
زريق
سوت
سكت
سعد
سقو
ساباط
سنبل
سجل
سللول
سرطان
شولة
л.41а
شهرفت

شهنج	صليب الفلك	علاج
شعر الخنزير	صن	л.41б
شونيز	صحو	عميد
شحم الارض	صيرفى	عرعر
شطط	صيدلانى	عين الثور
شوع	ضيمران	عين البقر
شريف	طوت	عيار
شفتاف	طرق	عرار
شارف	طنقه	عصير
شرف	ظرافت	عسر
شولق	ظريف	عيوق
شقايق	طرى	عينوق
شقر القول	عنب الثعلب	عراق
شحم الرمل	عود الصليب	عراق
شره	عندليب	عروق
صما	عبارت	عمق
صيت	علنت	علك
صومعة	عانت	عدل
صفار	عصيدة	عذول
صدف الارض	عجست	عندم
صندوق	عزادة	علقم

عنوان
عرين
عشقه
عكه
عصافيرالراعى
عادى
عمارى
غراء
غاب
غرامت
غصة
غالية
غضنفر
غور
غمر
غطيط
غليظ
غراله فلك
غرال
غول
غبن

غضن
غشى
فحم الكلب
فاغية
فتنة
فراست
л.42а
فلكة
فريج
فطر
فيض
فسق
فرق
فراق
فوه
قطا
قابل الكلب
قصب
قراب
قنب
قلاحت

قينة
قطيفت
قرفة
قفارة
قعالة
قلة
قضاعة
قثاورة
قيلولة
قحبة
قديد
قند
قواد
قنفذ
قثاء الحمار
قطمير
قتار
قواص
قسط
قوط
قط

قيراط
قراع
قاع
قلق
قهقال
قايم
قون
قطان
قرةالعين
قران
قراضه
قلعه
قبيله
قلسى
كساد
كبد
كور
كر
كلكل
كمدل
كفين

كروان
كاهن
كسرى
لالا
لدوب
л.42б
لجة
لاحسة
لهمة
لهاة
لطيطة
لحمة
لخلخة
لوزنج
لمح
لحيةالتيس
لقى
لسان الجمل
لمواقم
لسن
لحن

لاهى
مهيا
مطرا
مهرا
مدارا
منصب
منقب
مضراب
موكب
مبهوت
مطبخت
مزدات
مسافت
معرت
محفة
مشاطة
مشابهة
منزلت
ملعقة
مساحت
مكانت

مرجية
مخاطرة
ممارست
منفت
مراسلة
مشايعة
مضرة
مارج
مسنج
منشار
محضر
منقار
مضمار
منشور
مسر
مسمار
موتمر
مصوص
محوض
مبضغ
مصاف

محترف
منصف
مطلق
مزراق
ملاك
منقل
منال
محمل
منجل
محفل
منوال
مندل
مسعول
л.43a
مسم
مذهن
مسمن
مسمن
محان
مايل الحزين
مكمن

مكفى الطمن
ميمنه
ميسره
منطقه
معركه
منانه
مرمه
مقدمه
مشافه
مصطبه
معرفه
مقواضه
نجيب
نهمت
نكهت
نكبت
نخوست
نمرقة
نيم بالشت
نباعة
نارماج

نعوذ
نقهر
نخاس
نعش
نفناع
نفنف
نبق
نحیق
نوك
نحل
نصل
نقل
نسیم
ندیم
نظام
وفا
وبا
وجا
وغا
وسمت
وثیقت

ولایت
وقاحت
وعونت
وسیطه
ودج
وساح
وارد
وقار
وتر
ویس
وطواط
وضیع
وسع
وهق
وحل
وبال
وصال
وهم
وحیه
وادی
وردی

ولی
هلب
هیخته
هراوت
هدیت
هزبر
هزیر
л.43б
همز
هاتف
هدف
هتك
هدیل
هول
هدل
همام
هدم
هجران
یدبیضا
یرنا
یلب
یر
یرع

Бахш У

АРАБСКИЕ, ПЕРСИДСКИЕ И НАБАТЕЙСКИЕ СЛОВА

اسکندروس	اسفنلاج	ایرسا
л.44а	اسفاناخ	اقاقیا
اسامیس	اقلید	امیا
ایاغوش	اجمود	اقلیمیا
اکتوش	اغیار	ایلیا
اشق	اسقنقور	ابا
اینق	اکسیر	اصطرلاب
ارتنگ	ایر	ارنب
انگ	انبر	اسرب
اسفیل	اصطخر	انزروت
ارم	امر	ابوریت
ارمقان	ارزیزگو	اغافث
اسارون	ابیز	انموزج
افیون	الماس	اینج
افسنتین	اطلس	اسفنج

ابنیون
الکن
اسقوردیون
ابتین
ارمن
اشنان
افتیمون
افاریقون
اسلان
آبخره
افاویه
ارومه
افرنجه
ابره
آوازه
باخورا
برنجاسپ
برنج
بسبانج
بابونج
بنفسج

بنج
л.44б
برید
بکپر
بلس
بدس
برمس
برطاس
باسوس
بربط
بلوط
بندق
بوق
بیرق
بغلطاق
بهق
بورق
براجیل
بقم
بخور مریم
برصام

بوقلمون
بلون
بلطاون
بلسان
بلسن
بیقطون
بان
بید طبری
تافسیا
ترهات
ترمس
ترقین
ثنگلوشا
ثنگ
ثومون
جوزهر
جذر
л.45а
جاورس
جفت بلوط
جزع

جرموق
جلاهق
جلنجبین
جاویدن
جلبان
جمّازه
چهارطاق
چقاچق
حندقوقا
حماما
حرام مغز
حمص
حواصل
حلزون
حرذون
حمدان
حلقه‌زن
حمدون
خطا
خرابات
خندروس

خوط
خورنق
خفجاق
خربق
خاقان
خراطین
خندیقون
خامالاون
خلدبرین
ختو
خوشکاره
دیه عوریا
دستخطو
دهلیز
دلق
دریاق
دال
دغل
درغم
دوم
л.456

دهقان
دهگان
دلفین
درقه
دادی
ذب
ذراریح
ذرق
ذبل
رتینا
رعادة
راتینج
ریباج
رواصیر
ریباس
رقاع
رواق
زرقطونا
زفونیا
زرقا
زوفا

زيرباج
زرنيق
زيبال
زهم
زاقدان
زرفين
زقه
л.46a
زوبعی
سقمونیا
سمانا
سها
سنا
سقلاب
سرداب
سلت
سعفت
سبج
سارج
سمار
ساطور

سنقور
سكر
ساجور
سوس
سالوس
سنجوق
سفراق
سدق
سك
سقلاطون
سكنجبين
سارقين
سمو
ستوقه
سكنجه
سقوطری
شب
شلاجت
شاهترج
شورباج
شبطرج

شواد
شبور
شق
شق
شقاقل
شروان
л.46б
شين
شماسيان
شمسه
شوشه
شفريه
صلا
صليب
صفدر
صنوبر
صبر
صبار
صنبر
صولجان
صلايه

صاحبی
صنابی
ضحاك
طیمولیا
طغرا
طلب
طاماست
طرثوث
طهمورث
طمغاج
طبرزد
طبر
طنبور
طباشیر
طرار
طراز
л.47а
طناز
طاوس
طاقدیس
طوس

طالخشقوق
طمطراق
طاق
طلق
طبك
طرم
طارم
طاقتوم
طلسم
طغان
طبرخون
طرخون
طرخان
طرنجبین
طرازگاه
طباهجه
طراره
طبنون
طیّان
عنقا
عذرا

عاقرقرحا
عطنیثا
عملج
عوسج
عمود
عید
عالیمرد
عنجذ
عیار
عزیز
عروس
عفص
عیداق
عمق
عرك
عروسك
л.47б
عنصل
عوام
عمان
عفن

عوان	فریش	قباد
عو	فطیوش	قلقنطار
عفه	فلفل	قمطر
عطه	فرفیون	قند هار
عود قماری	فیلاغیان	قندر
عتابی	فرقدان	قار
غرا	قلیما	قیر
غلب	قفا	قندز
غار	قودمانا	قلقندیس
غنداق	قمرا	قند س
غدرك	قلیلا	قیلموس
غزاله فلك	قوقوب	قنلاد س
غاریقون	л.48а	ققنس
فاشرا	قلاب	ققنوس
فخت	قتج	قفس
فرج	قج	قوبوس
فیلرهرج	قوج	قلاس
فقاح	قزح	قریص
فرخ	قوس قزح	قراط
فابید	قلفند	قاف
فریبرز	قزاغند	قنق

قراق
قتك
قنبيل
قابول
قلقل
قاقم
قهرمان
قيطون
قلتبان
قيروان
قطران
قيدافه
قمره
قافله
л.48б
قابله
قواره
قواره قواره
قلی
قرقوتانی
كيلا
كرنب
كسب
كمات
كورات
كبريت
كلت
كمرت
كارت
كهومرث
كسوث
كوث
كشنج
كيقباد
كافور
كلك الجبار
كيكاوس
كرفس
كسف
كورمايل
كمدل
كركم
كوهان
كروان
كرطرخون
كتايون
كرتاتشين
كودن
كرهه
كحلی
گهلاب
لفت
ليلنج
لجلاج
لفاج
لال
لخفتان
لهقان
لبان
لاوباتی
ماميشا
مارقشيشا
مرقشا

л.49а
معاث
معوج
مازهارج
ملواح
مرخ
مزمار
مقبر
ماحور
موسيقار
محور
مقرنس
مقناطيس
مرزنجوش
مرغش
ملمع
منجوق
مبارك
مغسل
ماتم
ملحم

موقان
مرزمان
مو
مصطکی
مرغ عیسی
نکیا
نشا
ناموس
نطاق
نارجیل
نطرون
نفطی
وفا
والا
وبا
وجا
وعا
л.49б
وا
ولایت
وسمت

وزير
وبر
ودع
وثاق
وامق
وشاق
وشق
وقواق
ورل
وسمه
هندبا
هازيا
هودج
هويديك
هيطال
هال
هطمان
هيوفاريقون
يلدا
يشب
يعقوب

يعصوب
ينبوت
يبروج
يمدوج

يبروج
يافوخ
يتوع
يرنداق

ياختلق
يلمق
يشم

Бахш У1

"РУМИЙСКИЕ" СЛОВА

л.50а

آب
اسطقسات
آذار
ايار
اسطقس
اسقف
ايلول
ازيعم
اقليم
افلاطون
ارغنون
اكسون
بريس
بطليموس

بلهناس
بطريق
تشرين
جنطيانا
جاثليق

л.50б

جنطين
حزيران
سكوبا
سوكه
سوفسطائيه
شليخا
شماس
شباط
طورسيقوس

عنصر
فيلاقوس
فردوس
فيلسوف
قسطا
قسيس
قانون
قسطنطين
كشيش
لوشا
لوقا
ملكا
ماريعقوب
محيط
مخران

مطران
مولو
میاسطو
л.51а
مجسطی
ناقور
نسطور
ناقوس
نیسان
هیلاج
هرمس
هرقل

Бах̱ш УII

ТЮРКСКИЕ СЛОВА

اير	اوكت	اتا
اجعر	اورت	انا
اوير	ايت	ارقا
اوكدر	اوكاج	انا
ايغر	اوكنج	اردكا
اور	اغاج	ابا
اوار	ازتوج	الا
اوجار	اورلوج	امغا
ايير	اشهج	آغا
ايلندر	اوج	اوت
اغر	اوروج	ايت
ايلدر	اجماخ	ازمت
اغز	ارمد	ات
آز	اوككر	انكت
اوكز	اير	الت

اریغمز
اسهرز
آس
آش
اوزنش
اوکوش
أورش
آلتمش
ارقش
اولش
آجغ
الغ
اوقشلغ
ارسارغ
ایغ
اویغوغ
اریغ
اوتاغ
اوجارلغ
اغرغ
ارقودق

آرولق
اشق
آیاق
اونتارق
ارتوق
احساق
اوجفلاق
ابرق
اق
افق
ارمك
انکك
л.516
اوزاك
الك
ارکلك
أوکذرمك
أکسوك
انك
اتمك
اتوك

اتك
ارك
اوورغل
ال
اونکل
اوغل
ایل
انکال
امکال
ایل
اویوغل
ال
ایل
ایجکل
اردم
اونم
اویم
ایرم
الغ بیرم
ایلتکان
الن

اين	اورقه	اينى
أكن	اسرقه	ارتى
اون	ايدى	اوكرى
ايران	اى	اشجى
ايسن	انجى	ايمكجى
اوشتان	ايچى	اتجى
اكن	اينى	التونجى
التن	اكاجى	اتى
اويغن	اورنى كلنى	ايكجى
ايالو	ايردادى	اتماجى
اجاكو	اويغدى	اسى
اغو	امدى	بلكا
اولكو	اسرى	بغرا
اجكو	ارنورى	بودوا
اويغو	اوى	بيات
اويه	انى	بوت
اوجه	الاشتى	بشنج
الكسه	ايكى	برس
اوكره	آلتى	بر
اوخيشه	اغرى	بغور
المه	اغدى	بود

بيغ
بجناق
بشماق
بوتاق
بيا قلق
بشق
بسق
بلاق
بق
بوكرك
بلك
بيك
بيك
بورك
بك
ببك
بك
بلنك
بيلازگ
بيلتوگ
بل

بنم
л.52а
بتوركان
بالدن
بوين
برمن
بلبن
بلي فسن
بلدرجن
بوكردن
باتمن
بوكن
بزاغو
بغه
بلته
باقوى
بكني
بغدى
بورى
بيغوى
تورت

تت
تبج
توانكر
تبر
تر
توز
توانكز
تيش
تاغ
تفسغ
تولاغ
تبغ
ترلغ
تورغ
توزلغ
تمورقزق
تبراق
ترناق
توينق
تلشق
تغماق

تیرغق	تولغکن	جولق
تینک	تزکین	جانق
توشك	تغن	جرکلك
ترك	تقسن	جورك
ترنجك	توشه	جلك
توشك	تربه	جوك
تیرك	توه	جولین
تواك	تکه	جکن
تنك	توقوه	جنقلقن
تونك	توزنه	جیغان
تنك	توقه	جیبون
تل	تونکه	جکرکه
توردم	تنکری	جنکه
تولوم	توثی	جغره
توریکان	ترغجی	حریو
تین	تشی	حلق
تن	ترغی	حجاك
تون	ترکی	خودق
تخازن	تغدی	خاتون
تزغن	تنکی	л.52б
تکان	جادر	دلست

طرم	قندز	قولق
طاین	л.53а	قشق
طغای	قیز	قوق
طرمطی	قوبز	قوق
قلا	قاز	قفلق
قوا	قلاوز	قلقق
قوغایب	قویز	قل
قب	قیاش	قزل
قت	قواقش	قون
قوت	قلاش	قاشن،قان
قونج	قلاق	قفتن
قولغاج	قوق	قاغون
قنج	قلق	قوهغورشین
قلج	قویرق	قلن
قلاج	قولق	قپلن
قراغند	قباق	قوین
قدر	قونق	قلقن
قو	قوق	قولسقن
قتر	قوقداق	قولن
قوجغر	قوسق	قار
قونکر	قونغشق	قاون

قادن
قوغوه
قويجغه
قسغه
قوه
كبت
كرپيج
كجار
كريو
كورمس
كس
كيش
كرش
كمش
كوك
كسك
كرپك
كندك
كنكرك
كيك
كلالك
كوكل
كل
كجا بيرم
كيشه
كيجه
كشي
كلفي
كوكي
كلارجي
كلدي
كجتي
كجكي
كبتجي
لفر
لاجين
لربه
لاحي
مسق
مسنجق
منق
موسن
منك
منكو
يونجقا
يغرب
يت
يتست
يلاوج
يج
ياج
ير
يغر
يكسر
يلدز
يوز
ياش
يتمش
يسغ
ياشلغ
л.53б
يرتغان
يرلغان

یتدکان	یلان	یکسره
یوررون	یوغن	ینجکه
یغرن	یوکان	یولجی
یقین	یون	یا قوری
یرلقان	یارن	یتی
یورقان	ینجو	یوری
یرخان	یجغو	یکرمی
یلمن	ینکه	یزی

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРЕДИСЛОВИЕ БАДР АД-ДӢНА ИБРА̄ХӢМА К СЛОВАРЮ "ФАРХАНГ-И ЗАФА̄НГӮЙА̄ ВА ДЖАХА̄НПӮЙА̄"

(из индийской рукописи, опубликовано Сайидом Хасаном, ук. статья, стр.82-84)

سپاس هزار افزون از شمار و ستایش بی اندازه و
بسیار برون از گردش روزگار و نیاز بهین و آفرین...
جان و کشاینده دل بٰا شاد همه بیك (کذا) زفانان با
نهاد ... پاپان نامش گویان و دلها همهٔ آفریدگان نشانش
جویان سخن و آواز گونه گونه و ... هر نمونه از توانائی
او پیدا و بخواست او هویدا است زفان سخنگوئی را از
سخن او آراستگی و ترزفان شناس را بسخن او دل بستگی
و خجستگی بر زفان مردمان از نام فرخنده او شگفتگی
در سخن ... روان و سخن در نهاد افگندهٔ اوست و درود
برترین و ستود بهترین بر مهین پیام آوران و بهیـــــن
مهتران و پیشین سروران و پسین پیغامبران برگزیــــن
آفریدگار و برگزیدهٔ کردگار که بفر و فرهنگ یکتــــا
است و در سخنوری و مهتری ناهمتا است تازی زبان ترك

تاز گنگ زبانان گویا جهان برده (کذا) کن جهانبانان
جهاندار سخن کیش و جهانگیر خود و فرعیش فراوان از...
دل و روان بر یاران و یاوران... او از آغاز روز
آفرینش تا پایان روز رستخیز و از نخستین شب گیتی
تا شب بخش زیر پیاپی و دمادم رسان باد
آغاز فرهنگ نامه : در چیستی بر بستن و چگونگی آراستن
پس از ستایش خدای بی نیاز و ستود محمد کیش نواز
چنین گوید بندهٔ خوارترین چون خاك زمین دل بربستم
(کذا) بدر ابراهیم ایزد درکار و گفتار او را یـــــار
و از اهو و دژ برازان نگاهدار باد که فرهنگنامهــــــا
بزبان پهلوی و دری و پارسی و جز آن پراگنده و هـر
یکی با اهوی آگنده بود از بی زبری زیر و زبر و در
پس و پستی (کذا) بیشتر نه کنی (کذا) دامنش بکشنــــی
می کشید و نه چندان بر بستگی می رسید از آنك زفان
ها همه یکسان و نام کردان (کذا) بی هیچ نشان بوده
سخن افراز پارسی و تازی آمیخته و جداگانه در کالبد
برشته ریخته و در پیوند و بر بست چنانکه بایست توسن
نباخته چنچ شابست نساخته تا گروهی از... سخن سرایان
... و بند بدیران (کذا) پیشینان و پسینان روز بشب
می آرند و شب را چون روز می گذارند و در همــــه
سخنان بسیار میخوانند و تر زفان آن نمی دانند و

بفرهنگنامها می بینند و در بیرون آوردن آن در می
نشینند و لیکن بسود نمی بپوست و جوئنده بجسته
نمیرسید و نیز گروهی را خرد بدان رسید و منش بر
آن کشید که آنرا خوانند و هر سخنی را چنچ اوست
بدانند پس هوش و گوش بر آن آرزو بگذاشتند و دل
بر آن کام و بست داشتند و بسوی یکدیگر میدویدند و
بر ... آن می پرسیدند کسی از در باز نمی کشاد و داد
آن سخن‌ها بسزا نمیداد جوخی از دوستان همدل و هم از
... و غم پرداز بودند و این غمگین را در بیکار (کذا)
گمان می بردند و خستو می کردند و بدانچ میرسیدند
می پرسیدند چون پاسخ می یافتند رسن می گرفتند که
برای آسانی مردمان فرهنگنامه بپردازید و بر هنجار که
سودمند گردد بسیازید چنانکه از هر زفانی بهری ... و
سخنان هر زفانی را جداگانه ترزفانی بود و اندیشه
بر درستی هر سخن بگمارید بخش‌ها و گونه‌ها پیدا آرید
تا جهانیان ازین بهره برند و خوش منشان زیرك (کذا)
ترند و برهم نشینان بزرگان و هم رازان زیر دستان
چون پاسخ ناچار و انبوهی بسیار شده و خواهش بسی
افزوده در خواست ایشان را پذیرفتم و خامه بر گرفتم
و در استوه را بر خود بستم و سخن را در سخن

پیوستم و منش بر آن داشتم و آز بدان گماشتم که
فرهنگنامه ها را با هم و سخنان پراکنده را فراهم کنم
و هر چه در زبان تازی و پارسی و پهلوی و دری و
یونانسی و ترکی و جز آن بود همه زفرد نگریستم و
یگان یگان در خانهٔ نگار آوردم و بدانچه رسیدم و
توانستم و شنیدم و دیدم درست گردانیدم و تورزفانی
جداگانه بیاراستم و آنرا بخش بخش و گونه گونه و
بهر بهر کردم و هر یکی را بدان جای که سزاوار
ترست بیاوردم و بکوتاهی کوشیدم نه بدرازی و بسود
گردانیدم نه ببازی و نام این فرهنگنامه "زفان گویان
جهان پویان" نهادم برین هنجار یزدان دانا ترست و بر
درستی و نا درستی آن از گمراهی و بی آگاهی نگاهداراد
و به نبشتن توانائی دهاد اندازهٔ فرهنگنامه بر هفت
بخش

ТЕКСТОВАЯ РАСШИФРОВКА

Баҳш III

Персидские слова (инфинитивы)

л.36а گونه نخست که در آغاز آن الف است آندودن
بچیزی گرفتن چنانك زراندود و گل اندود انداثیدن که
گل کردن و مالیدن گویند گل اندای یعنی گل مالیده
л.36б اگندن پر کردن گویند آگند // پر کرد پنبه اگنده یعنی
پنبه پر کرده و بیاگنم یعنی پر کنم آهنجیدن انداختن
گویند اهنجیدن و اهنجید انجیدن بیرون کشیدن الفنجیدن
حاصل کردن و جمع آوردن گویند الفنجیدن و الفنجید
آغاز آغازیدن فروشدن نم بر زمین و نیك سرشتن و
حرکت کردن آندوختن الفختن و گرد کردن در اصل
اندوزیدن بود آغالیدن تر کردن بو(د) (۱) غلانیدن سخت
برشورانیدن گویند هر دو اغال کرده‌اند یعنی یك دیگر
شوریدند و تنگ فرا گرفتند الفختن گرد کردن
الفاختن نیز گویند انوییدن بانگ کردن بنالش و زاری

افژولیدن و اوژولیدن نیز گویند آهختن بیرون کشیدن و
برداشتن در بنیاد آهازیدن بود آختن بمعنی آهختن است
در بنیاد آزیدن بود آنخسیدن پناه گرفتن افراختن بر
آوردن و برکشیدن و بالاتر بردن که در بنیاد افرازیدن
بود افزودن اگر همزه حذف کنند بکسر فا گویند افشاندن
پرتاب کردن چنانك استین و دامن و چون همزه حذف کنند
بکسر فا گویند بیت : اگر دستم دهد روزی که انصاف از تو
بستانم * قضاء عهد ماضی را شبی دستی بر افشانم افشردن
شنیدن و اگر همزه حذف کنند بکسر فا گویند روا بود فتح
دهند آمودن پر کردن بنیاد آموییدن بود انباشتن پر
کردن در بنیاد انبازیدن بود آشفتن دیوانه شدن در بنیاد
آشوبیدن بود الفغدن کسب کردن آرامیدن قرار گرفتن و
آرمیدن هم گویند افراشتن بمعنی افراختن است در بنیاد
افرازیدن بود و نیز همزه از هر دو حذف کنند وفا را
کسر دهند افرازیدن آراستن و خوش کردن و آلائیدن
افشاردن شپلیدن و فشاردن نیز گویند آزیدن رنگ کردن
آژیریدن هشیار کردن و بانگ زدن انبازیدن پر کردن
بنیاد انبازیدن بود آرستن توانستن بنیاد آریدن بود
انگیختن پیدا کردن و دور کردن و کشیدن بنیاد انگیزیدن
استیهیدن لجاج و ستیزه کردن و بغیر همزه نیز گویند
از باریدن افکندن آمادن ساختن و پر کردن بنیاد

آماثیدن آژندیدن // میان دو خشت کردن آوردیدن حمله л.37а
کردن آفریدن شکفتنی کردن آورندیدن فریب کردن
آفرندیدن زیب دادن آفندیدن خصومت کردن اندیدن سخن
بشك گفتن آبادانیدن ستوده آمدن انبریدن پر کردن
انگاشتن دانستن و گمان بردن بنیاد انگاریدن بود
اوژندیدن افکندن و از اینجاست که پارسیا[ن] نام نهند
گرد اوزند و شیر اوزن

گونه دوم که در آغاز آن با است بغایدن بگذاشتن
بسیجیدن قصد و اهنگ کردن و آراستن برازیدن زیبیدن
براشیدن فرو نشاندن براختن گداختن در بنیاد بزاریدن
بود چنانك گداختن گدازیدن بود بشکولیدن بیخدن برفتن
بیوگندن بیفکندن جلدی نمودن بخسیدن گرازیدن بخسانیدن هم
گرازانیدن است بنگشتن فرو بردن در بنیاد بنگشیدن
بود بسفدیدن ساخته شدن بشوریدن لعنت کردن بتکندن سر
باز زدن از خوردن بتکندیدن بود بیختن درماندن در
بنیاد بیختیدن بود بر مخیدن بیفرمانی فرزند مر مادر
و پدر را بسودن دست زدن بشکلیدن رخته در افکندن
بردیدن از راه دور شدن

گونه سوم که در آغاز ان پا است پرداختن انگیختن
و ترك دادن و آراستن و ساختن و دور کردن پردازشان
یعنی دور کردن ایشان را در بنیاد پردازیدن بود

پریشیدن فرو نشاندن و پاشیدن یعنی پر کردن و بیخود
گشتن و بد حال گردانیدن پالاییدن افزودن و زیادت شدن
پسندیدن ستودن و خوش آمدن پنداشتن کبر کردن و
دانستن و گمان بردن در بنیاد پنداریدن بود پیسودن
میل کردن پژوهیدن باز جست کردن و در تفحص شدن و
نصیحت کردن پیراستن دباغت دادن و آراسته کردن بدانچ
باشد خواه پوشیدن خواه بریدن و از اینجاست که ناخن
پیرایه را ناخن بردی گویند و نیز گویند فلان سبلت
نه پیراید یعنی نه براند // پاشیدن ریختن و پر کردن л.37б
پالودن خلاصه چیزی کردن پالیدن افزودن پنگاشتن نقش
کردن پوسیدن ستوده شدن و آماسیدن پژولیدن بسودن و
پژمرده شدن پرستیدن خدمتکاری کردن و صاحب چیزی
پخشیدن و اندوه کردن و گداختن گویند پخشان یعنی
گدازان بروا شدن پندیدن نصیحت کردن

گونه چهارم که در آغاز آن لفظ تا است تراییدن
رفتن است ببالا اندك اندك و گویند نرم چکیدن است
و تراویدن نیز گویند توختن رنج از کسی بکسی رسیده
باشد بار بدو رسانیدن بنیاد توزدیدن یعنی دوختن تریدن
بیرون کشیدن ترنجیدن گرفته شدن و درشت گشتن تراشیدن
هموار کردن و درشت گشتن تراشیدن هموار کردن و خراشیدن
و انگیختن و نگاشتن تناسانیدن خوش شدن تنبیدن جنبیدن

گونه پنجم که در آغاز ان جیم است جستن طلب
کردن بنهاد جوییدن جستن جهیدن در بنیاد همان جهیدن
بود بر جستن بر جستن جسم
گونه ششم که در آغاز آن جیم پارسی است چهیدن
میل کردن یعنی جانبی غلتیدن چرویدن چاره جستن و دویدن
چغریدن ترسیدن و التفات کردن چوخیدن لغزیدن و افتادن
چرنگیدن آواز کردن چخیدن ستیزه کردن و سرزنش
گونه هفتم که در آغاز آن خاست خفتن بیاسودن و
خواب کردن خزیدن در چیزی در آمدن خراشیدن تراشیدن و
پوست بر شدن خنیدن بضم و فتح خابر جستن و جنبیدن
نیز گویند خسیدن بفتح و کسر خا خاییدن خستن زخم کردن
و خزیدن خسودن درودن خلیدن جستن و در رفتن خاییدن
بدندان رمش کردن
گونه هشتم که در آغاز آن دال است درفشیدن
درخشیدن روشن و تابان شدن دوشیدن جنسیدن و بضم دال
نیز گویند دامیدن برزور چیزی شدن و برابر چیزی شدن
داخیدن از هم جدا کردن دیده ور شدن نظر بر چیزی
انداختن دندیدن از خشم میجوشد و بتنـــدی میگوید // л.38а
دوختن دوزیدن و گزاردن و ادا کردن بنهاد دوزیدن بود
گونه نهم در آغاز آن را است رکیدن از خشم
آلودگی نرم نرم با خود سخن گفتن ریهیدن بکسر را

افتادن رمیدن گریختن رندیدن رستن و تراشیدن رنجیدن
ساختن و الفختن و ناخوش شدن رهیدن خلاص یافتن

گونه دهم که در آغاز آن زا است زدودن زنگ
دور کردن و پاك گردانیدن زوانیدن صاف کردن زهیدن
افتادن زمودن نگار کردن

گونه یازدهم که در آغاز آن ژا پارسی است ژفیدن
تر شدن و بتازی ترشف گویند و خیسیدن

گونه دوازدهم که در آغاز آن سین است ستودن وصف
کردن در بنیاد ستاییدن نیك سجاییدن سرد شدن سگالیدن
اندیشیدن و خواستن سنتن جستن بنهاد ستیدن بود سوختن
گرد کردن یعنی در آوردن چیزی بنهاد سوزیدن بود و بیا
پارسی نیز گویند سراییدن آواز کردن و سرود گفتن و
حکایت و نوازیدن مرغ و خواندن بآواز سفتن تراویدن
و سوراخ کردن بنیاد سفتیدن بود سختن وزن کردن بنهاد
سختیدن و سنجیدن بود سنجیدن بترازو وزن کردن سکریدن
برجستن ستوران سکنجیدن تراشیدن و گزیدن سرفیدن یعنی
آواز بگلو کردن که بتازی سعال گویند سنبیدن زیر پای
آوردن ستردن تراشیدن و دور کردن سازیدن ساختن و راست
کردن و در خور آمدن سجیدن سرمایه سخت شدن سجاییدن
و سجانیدن هم از این است و بعضی بشین معجمه گویند

گونه سیزدهم که در آغاز آن شین است شخیدن لغزیدن

و از جای فرو خزیدن و گناه کردن گویند فلان شخید
یعنی از خویش فرو خزید و بلغزید شگرفیدن اسپ و ستور
در سر آمدن شکردن شکستن بنیاد شکردیدن بود شمیدن
بیهوش شدن و رمیدن است شومزیدن زراعت کردن است
شیاریدن زمین پاره کردن شدیاریدن نیز در زمین جفت
л.38 راندن شفتن چکیدن و تراویدن // جراحت و جزان بنیاد
شفتیدن بود شاریدن تراویدن شکوهیدن زیبا شدن بزرگ و
ترسیدن شکوخیدن سر آمدن و هیبت زدن شنفتن شنیدن
شخولیدن بانگ و آواز کردن که بتازی صفیر گویند یعنی
سپیلک شخیدن از جای فروخزیدن شاشیدن بآب شولیدن
شورانیدن گویند میشولید یعنی شورانید شاهیدن بزرگ
شدن و پارسایی کردن شخلیدن سپیلک زدن شکیبیدن صبر
کردن بنیاد شکیباییدن بود شکافتن بریدن بنیاد شکافیدن
بود شخالیدن خلیدن بود شپیلیدن شنفتن و دیوانه شدن
شولیدن متحیر شدن و درمانده گشتن

گونه چهاردهم که در آغاز آن غین است غرشیدن
خشمگین شدن غنودن خواب کردن غرنبیدن بانگ سخت بخشم
زدن و از درون بجوشیدن غارتیدن غارت آوردن

گونه پانزدهم که در آغاز آن فا است فتردن دریدن
فرسودن سخت سوده و کهنه شدن و کاهیدن و خلل پذیرفتن
فرغاریدن چیزی بآب نیک‌تر کردن فنودن غره و فریفتــه

شدن فتالیدن و بفتح فا نیز آمده است فرسابیدن مانند
شدن فتالیدن فشاندن و ریختن فیریدن فسوس و استهزا
کردن فاتولیدن راستر شدن یعنی دورتر شدن فلخیدن پنبه
از دانه جدا کردن فلخودن همان فلخیدن است فرهیختن
نیکو و با ادب شدن فسردن بسته شدن است در حیران
فلخمیدن پنبه زدن فسابیدن مالیدن و اسپ کردن و رام
گردانیدن چنانك گویند مارفسایی یعنی افسون گری و
بهمزه و مفتوح نیز گویند فرو هلیدن گذاشتن و
بیفکندن

گونه شانزدهم که در آغاز آن کاف است کاشتن
گردانیدن و تخم ریختن کافتن شکافتن و کاویدن بنهاد
همان کاویدن کافتن کاستن کم و بر کم شدن و نقصانی
پذیرفتن بنیاد کاهیدن بود کرازیدن خرامیدن کرازانیدن
همان خرامانیدن کوالیدن بالیدن هر چیزی از نهال و
درخت و کشت // و بعضی کاف پارسی و مفتوح گویند л.39а
کشتن زراعت کردن کستن کشادن و شکستن و این در تارهاء
گویند کویستن بیا پارسی و عربی غله کوفتن بنیاد
کویستیدن بود کالیدن موی درهم شدن کنبوریدن فریفتن
کراشیدن تباه کار و پریشان شدن کفیدن ترقیدن یعنی
از هم جدا شدن کفتن از هم باز شدن بنیاد کفیدن بود
کراجیدن بانگ کردن ماکیان وقت بیضه کردن یعنی انك

کاك کاك کند کپبیدن از جایی بجایی کشیدن کرذیدن
پیراستن گویند کرد شاخی تا گشته که پیرایند کلندیدن
کافتن
گونه هفدهم که در آغاز آن کاف پارسی است گستردن
فراز کردن بنیاد گستریدن بود گزیدن نیش و بدندان
گرفتن گریفتن گریختن بنیاد گریزیدن بود گرویدن پذیرفتن و
سر نهادن و بدل گره بستن و استوار داشتن گنجیدن
راست در در آمدن گنجانیدن نیز گویند گزردن چاره
جستن بنیاد کزریدن بود
گونه هژدهم که در آغاز آن لام است لوسیدن فریب
دادن و فروتنی کردن لغزیدن دوشیدن و آشامیدن بعبارت
ماوراء النهر و بواو پارسی نیز گویند لخشیدن لیزیدن
آمیختن لخشیدن افتادن
گونه نوزدهم که در آغاز آن میم است مزیدن جوشیدن
مانستن بصفته چیزی چیزی شدن بنیاد مانیدن بود مکیدن
جوشیدن مخیدن خزیدن و جنبیدن مجیدن دیدن و خرامیدن
مویدن گریستن مانیدن بسان چیزی گشتن و گذاشتن و
رها کردن مولیدن خزیدن و باز کردن
گونه بیستم که در آغاز آن نون است نازیدن فخر
کردن و بمعنی ترسیدن نیز باشد نشاختن نشاندن بنیاد
نشاختیدن بود نشکنجیدن نیلك زدن نوردن پیچیدن و ته

کردن و گذشتن بنیاد نوردیدن بود نوابیدن نالیدن و
آگاه شدن نهاریدن خوف کردن نانمشیدن از جهان چیزی
ندیدن نیوشیدن سخن در گوش کردن یعنی شنیدن گوبنیوش
یعنی بشنو و شناییدن و بکسر نون نیز گویند نفوشالیدن
از کیش بکیش شدن نوالیدن نالیدن و جنبیدن نوانیدن // л.39б
بانگ زدن نزیدن بیرون کشیدن نسیدن نهادن نهفتـــن
پنهان کردن نکوهیدن ناپسندیدن و زشت گفتن و سرزنش
کردن نواختن سرائیدن و بانگ زدن و خوش کردن و بمراد
رسانیدن (بنیاد) نوازیدن بود نهشتن نهادن بنیاد نهیدن
بود نوفیدن جنبیدن نهیدن اندیشه کردن و غم خوردن
نوازیدن نواختن و خوش گردانیدن و سرود گفتن
گونه بیست (و) یکم که در آغازآن واو است وشکولیدن
جلدی در کار نمودن واخیدن از هم جدا کردن ورزیدن اختیار
کردن وشکریدن چست کردن ویدیدن چاره جستن
گونه بیست (و) دوم که در آغاز آن هاست هشتن
گذشتن و اویختن بنیاد هشیدن بود هازیدن گریستن و در
بعضی فرهنگنامه نگریستن هلیدن فرو گذاشتن و ترك دادن
و فرو انداختن هوختن بیرون کشیدن و آمدن و پیدا شدن
بنیاد هوخیدن بود هازوییدن فرومان و چیزی حیران شدن
هوشازیدن چاروا بغایت تشنه شدن
گونه بیست (و) سیوم که در آغاز آن یا است یاریدن

توانستن یارستن توانستن بنیاد یاریدن شود یازیدن قصد کردن و زدن و انداختن و بیرون کشیدن و اشکارا کردن و پرسیدن

Бахш УII

Тюркские слова

بخش هفتم در سخنان ترکی بر چهارده گونه نخست که در آغاز آن الف است آتا پدر آنا مادر ارقا حجامتگاه آنا کی دست اردکا شش آبا تلخه الاابلق امغا بز کوهی آغـــا برادر بزرگ ت اوت کاه و دارو ایت گـــوشت آزمت امرود ات اسپ انکت سرخاب الت گوجه اوکت پند اورت غول ایت گوشت و سگ ج اوکاج خلق اوکنج پشیمانی اغاج درخت ازتوج سبزه اورلوج کوهان اشیج دیگ گلین اوج سه اوروج روزه خ اجماخ بهشت (د) ارمد آذر و کبک دری ر اوککر پروین ایر مرد ایر سرود اجیر کمرانـــی اوپر ارزان اوکدر بیاموزاپغر کس اور خر مسج اوار بوم اوجار بازار ایپر زین اپلندر نماز دیگر اغر گـــران اپلدر رازی و انچنان ز اغز گران آز اندك اوکز نرگاو و میمون اریغمز ناپاك اسپرز میان فرج س آس و آن پوستینی است معروف ش آش خوردنی اوزنش جان و تن و سر اوگـــوش روستا اورش جنگ آلتمش شست ارقش کاروان اولش روستا ع آجغ تلخ و شور و ترش غ الغ بزرگ

اوقشلغ هوشمند ارسارغ زرد آیغ خرس گیر آویغوغ بیداری

اربغ پاك اوتاغ خرگاه اوجارلغ بسازرگان اغرغ د ر د ق

ارقودق جوزا اروِلق ساق اشق شتالنگ آپاق پای اونتارق

فراموش کردن ارتوق زیاده احساق کند اوجغلاق سه برگ

ابرق کهیل اق سپید افق وحشی ك ارمك پشمینه است

л.51б مهنتراز صوف انكك رخساره // اوزاك رگ جان الك دست اركلك

انگشت اوكذرمك اموختن اكسوك كمر انك رنجوری و شهر و

ولایت اتمك نان اتوك موزه اتك دامن ارك زردالو ل

اورغل لب گردان ال بوسبت اونكل وقت نماز پیشیــــــن

اوغل پسر ایل فرزند انكال زنخدان امكال رنج ایل

ولایت اویوغل در خواب شو ال بستان و رنگ لعل و اسپ

بور ایل شكل برایجـگل بخور م اردم هنر اونم انگور

اونم محلت اویرم چنگ كه آن سازیست الغ بهرم عید فطر

ن ایلتكان پروردگار الن پیشانی ارن لب اكن كتف اون

اواز ایران سرود میگوید ایسن دوغ اوشتان ازار اكن

كشت التن نبشتن اویغن بیدار شو و ایالو پهلو اجاكو

شكینه اغو رهن اولكو ترازو اجكو ایجكو نیز گویند اویغو

خواب ه اویه خواهر اوجه پشت الكسه پس قفا اوكــــــره

رشته اوخیشه سماخــچه المه سیب اورقه توت اسرقه حلقه

گوش ی ایدی خداوند ای ماهتاب انجی زن ایچی برادر

مهتر اینی برادر كهتر اكاجی خواهر مهتر اورنی كلنــــی

دایه ایردادی سرود گفت اویغدی بیدار شو آمدی ریزه
اسری نور ارنوری گفتار اوی گاو انسی اشکنبه الاشتی
صلح کردن ایکی روا آلتی شش اغری دزدك اغدی ایـــن
لحظه اینی پس فردا ارتی گذشت اوکری مرد اشجی رواش
ایمکجی طباخ اتجی قصاب التونجی زرگر اتی دمید اینکجی
خواهر اتماجی دلال اسی طبیب

گونه دوم که در آغاز آن با است الف بلکا دانا
بغرا شتر نر بود وا شتربچه تا بیات ایزد تبارك و
تعالی بوت ران ج بشنج پنجه س برس شیر ر بر بـده
بغور کلور بور الت جنگ غ بیغ فروشدن ق بجناق سلـف
انکه خواهر زن در خانهٔ او باشد بشماق کفش بوتاق شاخ
درخت بیاقلق بوم ماده بشق پیکار بسق سنان بلاق چاك
و سوراخ ونیز در بینی استعمال کند بق بنگر ك بوکرك
کرده بلك دانش بیك خط بیك خام بورك کلاه بك بیشـه
ببك دیو بك امیر بکنك استین گ بیلازگ دست و رنجن
بیلتوك مقوس ل بل رنگین م بنم عهد ن بتورکان // پیدا л.52a
آرنده بالدن خازنه بوین گردن برمن بودنه بلبـــن
چرخ بلی فسن جغد بلدرجن ولج بو کردن زین باتمن
سنگ وزن بوکن امروز و بزاغو ماد گاو ه بغه گوساله
بلته تبر ی باقوی پیر بکنی معروف بغدی گندم بوری
گرگ بیغوی بردن طوی حرجال

گونه سیوم که در آغاز آن تا است ت تورت چهار
تت بگیرج تیج طیفه ر توانکر خرابچی تبر یك تر بایست
ز توز نمك توانکز خوك ش تیش غ تاغ کوه تفسغ بـــر
آمدن تولاغ پای تابه تبغ خذمت ترلغ کشاورزی تورغ
اسپ کمیت توزلغ با نمك ق تمور قزق ستاره قطب تبراق
خاك ترناق ناخن توینق سوم تلشق کمان نرم تفماق زادن
تیرغق جرنگ ك تیتك خلیش و خردمند ترشك ارنج ترك
رود ترنجك جادر توشك جامخواب تیرك درخت تواك شفتالو
تنك تیز تونك بی ردم تنك بامداد ل تل زبان م توردم
سه خام تولوم اسلحه ن توریکان پدید آرنده تین شنوده
تن کل سر تون جامه و شب ودی تخازن خیار تزغن برنج
تکان خار تولتکن غلیواژ تزکین عنان تفن نه تقسن نود
ه توشه سینه تربه ترب توه شتر تکه کفان توقره ابوش
سیاه توزنه کلند توقه کمر سیاه تونکه شب تاریك ی
تنکری خدای تبارك و تعالی توثی اشتر ترغجی کشاورز تشی
ماده ترغی گنجشك ترکی خوان تغدی بزاد تنکی دریا
گونه چهارم که در آغاز آن جیم است ا جادر
خیمه ق جولق شك جانق کاسه ك جرکلك لشکری جورك قوص
جلك سریجه جرك لشکر ن جولین سهیل جکن شاماخ
جنقلقن پیرگاو جیغان دنبه جیبون پشه ه جگر که ملــخ
جنکه کمند جغره سازیست که آنرا چهار تاره گویند

گونه پنجم که در آغاز آن حا است ر حریر موی
ی حلق افسار ك حجاك كل
گونه ششم که در آغاز آن خا است ی خودق خرکره
ن خاتون عروس خوب و نازك
گونه هفتم که در آغاز آن دالست ت // دلـــــت л.52б
کشنیز ر دور شتر
گونه هشتم که در آغاز آن را است ت روت آتش
ن روغان توان توانا ك ریوك بلندی
گونه نهم که در آغاز آن سین است ب سنجاب
پوستینی است تا سوت شیر سوکت بید ج سج موی سونج
شادی ساقنج اندیشه[1] ر سمور پوستینی است سوجمر شراب
سغر گاو سفسار دله جانوریست سغر جانوریست معروف ز
سوز سخن ش سوکلمش کباب سنجش مقابل شدن لشکر غ
سیغ بوریا ستغ سودا سارغ زرد ق سغشق سفال سرمسق
سپر سرمق شلغم سغلق میش سقاق شکال سغرق کاسه سغراق
نیز گویند ستمق فروختن ل سقال ریش سکال ن سنکین پی
سن شمار بلا سقان پیاز سامن کاه حبوب سرمدان کفتار
جانور سجفان موش سغن گوزن سغفان عقعق سواکن تزرو
سکسن هشتاد سن ناپاك و سیلکو پاك سنکو تیزه سیرغو
نای سو سغروآب سقو پیمانه ه سولکنجه برنایی سرجـــه
آب کینه سمره سرمایی سریجقه ملخ ی ساوجی پیغامبـــر

سوسفری گاومیش سغری کیمخت سفرچی پاسبان ستفجسی
سوداگر سهری ولایت
گونه دهم که در آغاز آن شین است شطو نردبسان
گونه یازدهم که در آغاز آن صادست و صغو رود آب
ی صنبی رود آب
گونه دوازدهم که در آغاز آن طاست ا طمغا مجلس
خانه ر طر رگ ق طلاق سپرزل طغرل جانوری از پرنده‌گان
درنده یعنی شاد باز م طوم باشه ن طاین فرغانسج ی
طغای طوطی جانوری معروف
گونه سیزدهم که در آغاز آن قاف است ا قلا اسپ
که زرد رنگ بود و بر پشت او خطی سیاه بود قسرا
سیاه ب قوغایب دلو ورسن قب برخیز ت قت نجس قوت
رخبین ج قونج ساق موزه قولغاج فراشتك قنج کفچه لیز
ج قلیج شمشیر قلاج رش و گام دراز د قراغند لحاف
ر قدر دیگ درشت قو کمو قتر استر قوجغر مخ قزنکسر
л.53а اسپ قلاکه بزردی زند ز قندز پوستینی است سیاه// قیز
دختر قوبز خربزه یسمحك قاز بط قلاوز راهبری و بلغتی
قلاوزد گویند قویز هشیار س قیاش آفتاب قواقش عقاب
قلاش رش ق قلاق گوش قوق دیده قلق خوی قویرق دنبسه
و دم قولق بندی قباق کدو قونق کال قوق مادیان و
قوقداق سیاه گوش قوسق فنك جانوریست که بوستینش سپید

است قونغشق شیر گنجشك قولق آتش زنه یعنی جخمق قشق
کفچه قوق جهل قوق ریش قفلق حوض قلقق مشك ل قـل
بازو قزل سیاه ن قون شکم قاین قان خون و پادشاه را
نیز گویند قفقز قنا قاغون خربزه قوه غورشین سرب قلن
کره قهلن پلنگ قوین خرگوش قلقن قولسقن باردم قولـــن
تنك که در زین باشد قار عروك و عارعار و کارعـان
قاون ارجشو قادن اندخس قوغره زاغ قویـجغه مورچـه
خرد قسغه کوتاه قوه سیاه

گونه چهاردهم که در آغاز آن کاف است ت کبت
دوکان ج کوبیج خشت ر کجار میگذرد کریو بر گیر س
کورمس نابینا کس پر ش کیش نمور کرش زه کمان کمش
منکس ك کوك آسمان کسك کلوخ کرپك مژه کندك نـــاق
کنکرك دماغ کیك شکاری کلالك کبك ل کوکل حك سار کل
بیا م کجا بیبم عید اضحی ه کیشه ویرکستوان کیجه
بیگاه ی کشی مردم کلغی شه عروس کرکی تیشه کلارجـــی
نگاهبان کلدی آمد کجتی گذشت کجکی بگذرد کبتـجی دوکاندار

گونه پانزدهم که در آغاز آن لامست ر لغر جگر ن
لاجین شاهین کوهی ه لوبه جو ی لاحی گاو میش

گونه شانزدهم که در آغاز آن میم است ق مسق
سیلت مسنجـق مهره منق جام موسن شاخ منك هزار و منکو
جاوید

گونه هفدهم که در آغاز آن یا است الف یونجقا
سب ب یغرب جعرات ت یت بخت یتست دروس ج یلاوج
و یلواج نیز گویند و آن رسول است یج دیر یاج تابه
ر یر زمین یغر گریبان یکسر بدوز یلدز ستاره یوز روی
بند ش یاش سبزه و جراحت یتمش هفتاد غ یسغ وقت نماز
خفتن یاشلغ جراحت دار // ن یرتغان افریدگار یرلغان л.53б
امرزگار یتدکان بنات نعش یورون بینی یغرن شانه یقین
نزدیك یرلقان فرمان‌ده یورقان لحاف یرخان بت یلمن
موش بدان یلان مار یوغن ستبر یوکان لگام یون ضد
یارن فردا ینجو مروارید یجغو اره ه ینکه زن برادر
مهتر یکسره سجد ینجکه باریك ی یولجی خربوزه یاقوی
پیه یتی هفت یوری ر یکرمی بیست یزی دشت بانان

Авторское приложение
к словарю "Зафāнгӯйā ва джахāнпӯйā"
"О некоторых персидских словах,
которые имеют иносказательное значение"

در چند سخنی از پارسی که کنایت از چیزی دارد آب
عرشت و جاه افکند نهاد و دور کرد آتش شد در خشم
و تیزی شد آب شده شرمنده شد آب آتش شده در شور
و غضب شد آب در جگر هستی و توانگری گویند فلان آب
در جگر ندارد یعنی فقیر و مقل حالست ازبرآمده‌گیر
با دست آمدن او بپذیر و از دل قبول کن آب دندان

مفت و غالب کنایت از هر دوست بقرینه یعنی گویند و
بیشتر عبارت از زبون گرفتن است آزادی جدائی است
گویند این یعنی جدا ب بی سر و پا سراسیمه بدریا
داد پشت و دور کرد بدر نیاید د در مانده نگردد باد
شد ناپدید شد برافکندن دور کردن و فرستادن بردن یافتن
است بدست کردن حاصل کردنست باز خریدن خلاص دادن
بر گرفتن قبول کردن بی دندان قصد تمام پ پایاب زور
و تاب گویند فلان پایاب فلان ندارد یعنی زور تاب
بر انداخت بساط کرد بیل افکند مات شد یعنی فلانرا
بیل مات کرد بیسر متابع پهلو زدن برابری کردن پیش
کش خدمتی پا بستن محبوس شدن و منتظر ماندن پای
گشادن باز آمدن پیه کبر گویند فلان در پیه خود میمیرد
یعنی از کبر خود در اندوه است ت تن زدن تحمل کردن
چ چرب پهلو فربه چرب زبان چاپلوس و فریب ده چشم
داشتن امید داشتن کردن و منتظر ماندن خ خیمه زد نصب
کرد خاك و باد شد خوار و ناپدید شد خشت خشت شدن
خراب گشتن است د دختر آفتاب شراب در آتش کرد در
مشت ضبط دندان سپید تبسم را گویند دریا کش بسیار
خواران در ساختن موافق شدن با کمی دست فشاندن ترك
دادن در پشم کشیدن پوشیدن دانه دانه شدن پراکنده
گشتن است دندان // فرو بردن اقامت نمودن در کاری در л.54a

فلان گریختن پناه بدو ساختن ر روز روزگار گویند
امروز روز فلان است رهبین مدقق و محقق ره آوردی
آنچه کسی را از سفر آرند ز زود سیر تنگ آینده زمی
تیشه سخره زنخ زدن بیهوده گفتن است س سیماب شدن
ناپدید شدن و دریدن است سر گذشت قصه گذشت سرتافت
بیرون آمد سر کشید بی فرمان شد سر بر کرد یاغی شد
سر بر آورد خروج کرد سرد کاهل و سرد شد یعنی مرد
سر گروه مهتر سگ جگر سخت جان ستم کش چراغ بسیـــار
کننده سبك عجلت نمودن ساده دل نادان و کم دان سر
آمدن افتادن و تمام شدن گویند سر انداختن عاجز شدن
سرگران غضب گویند سر گران مکن یعنی در غضب مشو سر
آمدن آخر شدن سال پیموده مرد جهان دیده سیه کاری
بخل است سگ جان سخت جان ش شور سخت بد حال و پریشان و
بی دولت شدن رفتن است گویند شد یعنی رفت شوری
استعمال است گویند خاکستوری استعمال کردنست ف فتنــــه
خفت فروست فر فر روزی است گویند فرفرونیست و این در
نبشتن و خواندن استعمال کنند فروشاندن دور کردن فرو
کوفتن زدن سخت فرو گشتن ناپدید شدن فرو داشتن بیزیست
ك کنده پیر سال خورده کشمکش تحمل است گرد گرد آوردن
گویند غله در کند گرده یعنی گرد آورده کم گرفتن ترك
دادن کله انداختن فریاد کردن گ گیر و دار بزرگی و

کرد فرست گرم رو چالاك گاو ریش احمق گرانی اسدقامت
نمودن گرگ آشتی صلح که از دل نباشد م میل کشیدن محو
کردن و دور کردن نعل در آتش بیقواری است نمك بر آتش
افکندن شور غلبه است و همناهین هجوم مردمان و آواز
اسپان و این در شور و روا رو استعمال کند هم سر
برابری ی یك چشم ظاهر بین و کم بین و منافق

СПИСОК ТОЛКУЕМЫХ СЛОВ БАХША 1, ПО ИНДИЙСКОЙ РУКОПИСИ, ВОСПОЛНЯЮЩИЙ ЛАКУНЫ ТАШКЕНТСКОЙ РУКОПИСИ:

гӯне алиф – гӯне дāл,
гӯне дāл – гӯне рā,
гӯне сӣн – гӯне шӣн.

آسا
آوا
استا
л.5а
اشنا
انگزوا
اژدها
انوشا
آشکوب
آگب
آشوب
آسیب

اندوب
افراسیاب
ارجاسپ
ارماپ
انفست
الفت
الچخت
آبافت
انگشت
л.5б
اولنج
آگنج

آهنج
آکج
الفنج
اوج
ارج
ایرج
ارنج
آرج
اماچ
آخشیج
آخ
آزخ

ایزد
ازند
آورد
л.6а
ایمد
افد
اورند
افرند
آفند
اند
اینند
آباد
اندود
امرود
الوند
آزاد
استاد
انگزد
اراوند
اروند
اهنود

اشتود
اسفندمد
ارد
اشتاد
اورمزد
л.6б
ارجمند
اختر
آذر
اخگر
افسر
آذر
آغار
انبر
آژیر
افدر
انبیر
آگور
اوبار
اهار
л.7а

ایدر
آور
انگار
استر
آخور
افزار
آچار
اسفندار
آمار
آوار
اسپندیار
اردشیر
اندرز
اندوز
انباز
افروز
آز
ارز
البرز
آغاز
اورمز

اسپروز
آبیژ
л.7б
الماس
آبنوس
اسپریس
آس
اندایش
آغالش
آگوش
آگنش
آرش
آزرخش
آزغ
آمیغ
آمرغ
آروغ
انباغ
آزیغ
انجوغ
اکماك

آك
л.8а
اشك
اسك
اسپرك
آتشك
اتابك
اندیك
اژدهاك
آزیراك
آونگ
آدرنگ
آهنگ
آژنگ
آزنگ
اورنگ
اوشنگ
اوزنگ
اسغرنگ
اوثول
л.8б

آخال
آجل
آغال
اسپغول
آمسل
آزرم
آستیم
اوستام
انجام
استم
ابرهم
ادیم
آیین
آبان
انگدان
انجمن
اهرمن
آرمان
ایرمان
آهون
ایوان

л.9а

ایران
امون
ارغنون
اذین
ایدون
آفرین
آردن
انگلیون
ارغوان
ارزن
آبشتن
اسالیون
ایذون
اکسون
آویشن
آرون

л.9б

افسون
انیران
اران
آسگون
انبان
اخشیجان
آشیان
آذرهمایون
افغان
اوغاو
اشتو
انزرو
آهو
اوسو
آرزو
انگشتو
آلو
آمه
ایارده
آنسته
آسه
آشتینه
آگشته
آغشته

л.10а

ایشه
اسفده
استوه
انیسه
آسمانه
آسیمه
آگنده
اوسه
انبره
آهیانه
آفگانه
آشفته
انوشه

л.10б

ایفده
آواره
آماره
ارزه
آماده
آموده

ازده
امنه
اخچه
اخکوژنه
انگله
آژینه
انگشته
آغازه
л. 11a
اغرده
آهنجه
اساسه
آگاه
آرغده
ارغنده
افروشه
انباشته
الفغده
انگاره
آرامیده
ایوره

اخته
انجیده
اوره
انداوه
اشنه
انبوه
л. 11б
اسعانه
آره
انداخسواره
آبی
النی
اسپری
آحوی
آستی
بسا
بنا
بلباسا
بوب
بیدخت
بیخست

بست
بت
برگست
بخست
بت
برغست
بهشت
بخت
برنجاست
л. 12a
بوغنج
بنانج
باج
بشنج
بژوج
برخفج
بفج
بلوج
بوانج
بلنج
بسج

برنج
بنج
بسیچ
برخچ
بازنیچ
بلنچ
بلخ
л.12б
برخ
برخ
بزند
بنداد
بیجاد
بند
برد
بردا برد
بدرود
بخرد
بلکفد
بیهود
برازد

بالاد
بید
باورد
ببرد
بسد
л.13а
بسد
بنیاد
بشکلید
باد
بشد
بیدکند
باختر
برخور
بختور
ببر
بشتر
بالار
بهار
بادیر
بخار

باور
بدر
برور
بناور
л.13б
بشتر
بلغور
باستار
بسر
بار
بور
باهار
بلغار
л.14а
بربر
برز
باز
برز
بندرز
بگماز
برخوز

بوواز
بچیز
بروز
بشنیز
л. 14б
بسز
بیواز
بسژ
برجیس
بلکس
بالوس
بامص
بخص
بسباس
بوس
بلوس
بوش
بریش
л. 15а
بندش
بخش

بزارش
برینش
بوخاش
بش
بش
بالش
بناغ
بروغ
بزغ
بشتروغ
بالغ
بوارغ
بالغ
بك
بشك
л. 15б
بردك
بوك
برندك
بسك
بشتك

بلسك
بساك
بجشك
بلونك
بنسجك
باك
بنجشك
بیدك
بهوك
بندك
بوك
л. 16а
بدك
باسك
برجك
برك
برگ
بشنگ
باجنگ
بیغاسگ
برنگ

بشکول
بسل
بجال
بال
بشول
بستکل
بیل
л. 16б
بل
بلکل
بافدم
بادرم
بهرام
بلخم
بوم
بنم
بشترم
بخم
بشتالم
بام
بم

برمایون
برمکان
بهمن
л. 17а
بنوان
برزن
بکهوجتان
بابزن
برغمان
بیژن
بریون
باستان
بخسان
بهین
بپگن
بتکن
بوگان
بلکن
بروسان
بومهن
ببربیان

л. 17б
بزمان
بریزن
باژبان
برشجان
بسخجوان
بارمان
بشیون
برین
بکتوسان
بیابان
بون
بان
л. 18а
بنو
بابنو
برمو
بانو
بالو
بروازه
برواره

بیله
بخنوه
باشامه
بلاده
بلایه
بسغده
بیخسته
л. 18б
بنه
بنگاه
بنفشه
باسره
بابونه
بوغه
باره
بلمه
برمخیده
باخسه
بوره
بندغه
بیله

بازه
بخیده
بوزمه
بشنجه
بونده
برکنه
л. 19а
بره
بویه
بتیاره
بالوانه
بسته
بسوده
باشگونه
بنجره
بزره
بشمه
بشیمه
بشکله
براده
باغره

л. 19б
بهنه
بجره
بریزه
بزه
برمه
بخته
بیشه
بسیجیده
بادره
باخه
بته
بنوه
برخی
بفتری
بارگی
باکی
بادی
л. 20а
پروا
پتکوب

پلشت
پردخت
پخت
پست
پازاج
پخچ
پاسخ
پیخ
پازند
پراوند
л.20б
پرند
پند
پسند
پانید
پولاد
پرغند
پرهود
پسندر
پیکر
پور

پغار
پرمر
پروار
л.21а
پیلور
پندار
پیور
پرکو
پرگار
پنیر
پار
پیرار
پرپر
پدندر
پاسار
پوز
پالیز
پشیز
پیروز
پتفوز
پتواز

پدواز
پرواز
л.21б
پرپوز
پایژ
پژ
پیس
پخس
پرواس
پلاس
پش
پش
پاداش
پوزش
پژوهش
پراش
پخش
پیغلوش
پزداغ
پیوک
پکوک

л.22а

پلنك

پشك

پتك

پلالك

پلارك

پك

پوپك

پوشك

پچواك

پیازك

پیك

پشلنك

پلك

پاهنگ

پاشنگ

پالنگ

پگ

پلنگ

л.22б

پاچنگ

پالهنگ

پرغول

پلپل

پدرام

پیام

پرچم

پرن

پیشن

پوزن

پرچین

پایندان

پرویزن

پریزن

л.23а

پرنیان

پرنون

پیغون

پالاوان

پیمان

پرپهن

پایان

پروین

پلندین

پارکین

پیکان

پوشگان

پایون

پرمون

پژهان

پوپو

پینو

پهلو

л.23б

پرنو

پاره

پنجه

پذیره

پوزه

پیلسته

پیغاره

پالکانه

پالانه

پیغوله
پیوسته
پدرزه
پده
л.24а
پرگنه
پاغنده
پهنه
پدمه
پیله
پیله
پیاله
پاره
پیسه
پژوه
پیرایه
پروانه
پالونه
پاده
پژوهنده
پراشیده

پریشیده
л.24б
پالوایه
پهنانه
پلمه
پاینده
پایه
پیروزه
پژولیده
پاشنه
پرونده
پیواره
پیوه
پده
پروازه
پاتله
پاخره
پرستانه
پشیزه
پژه
پنجره

پرستنده
پیرایه
л.25а
پیمانه
پشته
پالوده
پرزه
پوشنه
پی
پیوستگی
پیروزی
پیوگانی
پیروزی
پری
پایندانی
پژوی
ترا
تیلا
توتیا
تاب
л.25б

توب
تراب
توب
تبت
تمليت
تلاج
تنج
تينج
ترنج
ترفنج
تاراج
تيماج
л.26а
تشليخ
تاخ
توخ
ترفند
تركند
تكند
تند
تربد

تربد
تير
تلدر
تبر
تار
توار
تمار
تنديور
تتار
تكار
تور
л.26б
ترمشير
تباشير
توز
تژ
تكثر
تلس
ترس
تش
تاش

توش
توخش
تراش
توغ
л.27а
تيغ
تاغ
تف
ترف
تبوك
تابرك
تبك
ترك
تنبوك
تاك
تكوك
تموك
تلك
л.27б
تلك
ترندك

ترتك
تردك
ترياك
توراك
ترسك
تارك
تباك
تاژيك
تميك
تگوگ
تگ
تورنگ
ترنگ
تاوگ
تلنگ
تنگ
л.28а
ترتگ
ترنگ
تزوال
تاپال

تكل
تاول
تويل
تنبل
تيم
تهم
تتم
تربن
ترن
تسرين
تان
توسكان
توشكان
تريان
л.28б
ترنيان
توبان
تزفان
توران
توسن
تركمان

تهمتن
تاران
تكو
تيو
ترنگو
تيهو
تتو
تذرو
تكاو
л.29а
تسو
تربو
تانگو
تراره
تواره
تنوره
ترغده
تروه
تووه
تبيره
تريوه

تنده
تلوسه
توره
л.29б
تندیسه
تخمه
تاخره
تژه
تابه
تفته
توانچه
تشه
تلنه
تفشیله
تغله
تفسه
تالواسه
تلواسه
ترده
ترنجیده
ترفنده

تفسیله
ترانه
ترینه
л.30а
تروشه
تازه
تواهجه (تباهجه)
تاه
تهیشه
تتارچه
ترباره
تبخاله
توده
تلی
تلنگی
تهی
تتری
تودری
تالکی
л.30б
جلب

جغبوت
جمست
جرست
جفت
جوج
جوخ
جلوند
جاورد
جمشید
جدر
جبرور
جمزیور
جلویز
جخش
л.31а
جماش
جاش
جغ
جناغ
جاف
جلف

جوشك
جوسك
جدانك
جبلك
جنكلوك
л.31б
جوال
جسم
جام
جهلان
جوشن
جيتين
جمهلو
جو
جوجو
جشينه
جغاله
جوشه
جشه
جهودانه
جربه

л.32а
جردره
جفدسته
جبوه
جبيوه
جله
جنبنده
جكاشه
جوره
جمجمه
جرمه
جده
جوزبنه

جفته
جرده
جوبنه
جلغوزه
جبه
л.32б
جوانه

جفته
جدكاره
جادوی
جابكی
جالی
چليپا
چوخا
چاروا
چرخشت
چشت
چلوج
چج
چاچ
چجاخ
چرخ
л.33а
چكاد
چغد
چرغند
چند
چود

چنار
چغر
چنبر
چهار
چنکار
چکندر
л.33б
چنبور
چهر
چغر
چوز
چاپلوس
چوس
چخش
چالش
چاوش
چغ
چباغ
چوغ
چکاوک
چکوک

چغتک
چغوک
л.34а
چزک
چرک
چالاک
چابک
چرمک
چچک
چنک
چک
چکاچک (چکاچاک)
چکاک
چلوک
چروک
چاک
چکک
چلونک
چژک
چلک
л.34б

چشاگ
چنگ
چنگال
چال
چگل
چم
چمچم
چیستان
چمن
چندن
چرغون
چین
л.35а
چندان
چوبان
چوبکین
چیزو
چامه
چوبینه
چلپاسه
چغانه

چفته
چوزه
چمانه
چرویده
چیره
چرغله
چغرنده
چاره
چغزواره
چهره
چمچرغه
л.35б
چاپانی
چربوی
چاشنی
چکی
خنیا
خارا
خلولیا
خنب
خست

خوست
خفرج
خفج
خنج
л.36а
خلنج
خروچ
خوچ
خلچ
خجیچ
خلخ
خرداد
خرد
خاد
خزند
خود
خرد
خجند
خرمند
خرند
خوند

خوید
خورمد
л.36б
خور
خاور
خشنسار
خنیور
ختنبر
خنور
خنبر
خوار
л.37а
خنجیر
خیفر
ختار
خر
خستر
خواستار
خوار
خزر
خسر

خاز

خوز

حس

خديس

خلالوش

خراش

л.37б

خوش

خليش

خروش

خيش

خف

خروك

خبك

خنجك

خارجك

خلشك

خروك

خشوك

خپاك

خلشك

خورمك

л.38а

خنك

خايسك

خپك

خاشاك

خرك

خمك

خراك

خرك

خنگ

خيگ

خذنگ

خنگ

خول

л.38б

خوهل

خيم

خام

خم

خرام

خلم

خوالستان

خزان

خان

خرمن

خستن

л.39а

خنشان

خندستان

خنيدن

خرغون

خدايگان

خماهن

خفتان

خيزران

ختن

خنيان

ختلان (ختل)

خسرو

خديو

خو

خستو
л.39б
خدو
ختو
خیرو
خرگاو
خجسته
خشتچه
خله
خستوانه
خشته
خامه
خبه
خازه
خرده
خاره
خره
л.40а
خاشه
خرغه
خشاره

خروه (خره)
خنبه
خشینه
خوچه
خره
خسته
خاتوله
خروهه
خبیره
خاره
خفه
خیزیده
л.40б
خزیده
خبره
خبیره
خجاره
خدره
خنبره
خواره
خفده

خواسته
خسته
خروده
خورده
خیره
л.41а
خربزه
خیازنه
خرخشه
خروسه
خواجه
خوره
خواره
خانی
خوی
خوانی
خوی
خسروانی
خدای
л.41б
خیری

خشی
دارا
دروا
دربا
دلوا
دغا
دندا
داب
л.43б
دل
دغل
دیهیم
دهیم
داهیم
دژم
دام
دیم
درغم
دالان
دستان
دودمان

درزن
درغان
داستان
درفشان
л.44а
دوستان
دمان
دین
داو
داه
دایه
دهقنه
درنه
دسته
دوشنده
دوزه
دیوچه
دریزه
دخمه
دیده
л.44б

دوره
دژپسبه
دنه
دغدغه
دره
دوده
دبیلک
دسته
دبیره
درسه
درغاله
دریوزه
л.45а
درمنه
درفشنده
دبدبه
دربه
دهره
دوشه
دودله (دوداله، دادواله، دادله)

دبره
دمسیجه
دی
دژخی
درای
л.45б
دورای
دشتگی
دولی
داوری
دیلمی
رخما
روهینا
رباب
رشت
رست
رخت
رماست
رونج
ریواج
л.46а
رخ

راود
رد
راد
رود
ریوند
رند
رشنواد
رامر
روار
راویز
رز
رستخیز
ریماز
راز
л.46б
ریز
رس
روس
رخش
رخش
رش

راش
رامش
راغ
راف
رف
л.47а
رگ
راك
رمژك
رشك
رشك
ریدك
ریك
رنگ
رچگ
رسیل
رنم
رام
л.55б
سروش
سرویش

سوش
سریش
ستایش
سماروغ (زماروغ)
سپریغ
ستاغ
л.56а
سغ
ستیغ
سوف
سنگك
سیك
سنولك
سارخك
سترك
سونانك
سجك
سنگوك
سپیتاك
سرك
ستاك

л.56б
سروتك (سرموتك)
سرشك
سكلك
سباروك
سیلك
سنگك
سیسك
سیامك
سمك
سوسك
سرتگ
سوگ
سیخول
سندل
سفال
л.57а
سگال
سبل
سنبل
سل

سیكل
سیام
ستیم (استیم)
л.57б
ستام
سوتام
سم
سنگم
سیم
سرسام
سهم
سلم
سان
سترون (استرون)
ستودان
سفتین
سوزبان
سمان
سوین
ساوین
سرشكوان

л.58a

ساربان(ساروان)

سامان

سرغين

سرون

سرين

سوهان

ساليون

سمنگان

ساتكين

سندان

ساو

سكاليو

سكارو

л.58б

سكو

ساسو

سرو

سغدو

سامه

سده

سنگچه

سروبسه

سلمه

سفرنه

سماخچه

سفچه

سفته

سپاسه

л.59a

سكيله

سوخته

سنبه

سنبوژه

سندره

ستنبه

سفده

سيله

ساوه

ساره

سنه

سوسه

سراينده

سخره

سرپوشنه

л.59б

سكيزنده

سباده

سروائه

ستوه (استوه)

سوكه

سپاه

سوده

سزه

سكاچه

سكته

سنجه

ستاره

سغبه

سريچه

ستاه

سبوسه

л.60a

شهد	شوب	سته
شکرد	شیب	ستوده
شخود	л.60б	سفته
شخید	شاداب	سمانه
شابورد	شترب	سارچه
شاهورد	شکیب	ساسی
شند	شرب	سماری
شمشاد	شتفت	سای
شاکمند	شفت	سری
شملید	شویست	سوری
л.61б	شبت	سپرگی
شکند	شست	سهکی
شگاد (شغاد)	ششخانج	سابری
شاکار	شکنج	سگزی
شبگیر	شخ	سرنای
شهریور	شکوخ	سوری
شمشار	л.61a	شفا
شکر	شوخ	شکیبا
شغر	شخ	شیدا
شیار	شاماخ	شوا

SUMMARY

Only unique monuments preserved in rare manuscripts have come down to us from Persian lexicographical literature of the earlier period from the eleventh to fourteenth century.

The dictionary entitled *Zafāngūyā wa jahānpūyā* was compiled by a certain Badr ad-Dīn Ibrāhīm in the fourteenth century in India and has been quoted frequently since in the works of Persian lexicographers of the fifteenth and latter centuries. It is named as a source in the following dictionaries: *Farhang-i Ibrāhīmī* (1473), *Tuḥfat as-sa'ādat* (1510); *Mu'ayyid al-fuẓalā* (1519), *Madār al-afāẓil* (1593), *Majma' al-furs* (1599-1600), *Farhang-i Jahāngīrī* (1608-9), etc.

Up to the latest years the dictionary, *Zafāngūyā wa jahānpūyā*, has been considered lost, and the information about it was limited to quotations extracted from Persian medieval *farhangs*. In 1964 the editor of the monument identified this dictionary in a defective codex in the Tashkent University Library (B 09/292) under a flat title of *Farhang-namah*. The discovery of the manuscript and its general characteristics were covered in an article in 1965 (see С.И. Баевский, Уникальная рукопись персидского толкового словаря "Фарханг-и Зафангуйа ва джаханпуйа", – "Народы Азии и Африки", М., 1965, № 3, стр. 118-121).

The present, also the first, edition of the dictionary is based on the Tashkent codex dated (fol. 54a) the 21st of Jumada II, 1123, i.e. August 6, 1711. The copyist names himself as 'an Arab Nasafi from Khitay' (fol. 54a). The text of the dictionary itself

covers fols. 1a-54a in a convolute volume. Each folio contains 18 black-ink lines in a running- hand *nasta'lik*. The manuscript is defective: initial folios with the author's introduction and beginning of the first part *(bakhsh)* including seven chapters are missing. The text on several folios has been affected by time and sun-rays, as well as by humidity. Diacritical marks are not consecutively used.

After the work on the present edition had been practically finished, a new manuscript was discovered in the Indian town of Patna. This codex is also defective, many lines are destroyed by wormes. A photostat of the Indian manuscript was used to restore lacunae of the Tashkent one.

A study of the dictionary proved its importance in the development of the early Persian lexicographical tradition.

The *Zafāngūyā wa jahānpūyā* was evidently one of the first experiments in Persian lexicography to create comprehensive dictionaries using wide-range lexics. It includes about 5.170 vocabulary entries. The dictionary distinguishes itself among the early Persian *farhangs* by its originality of composition. The whole bulk of the lexicographical material is divided into seven major parts *(bakhsh)*, which are subdivided into chapters *(gūnah)*, while the latters are segmented into *bahrs*.

Each of the *bakhshes* represents a separate dictionary entitled by the author.

Bakhsh I (fols. 1a - 28б) is a kind of defining dictionary with a wide-range lexicon. It defines separate one-stemmed words with the meaning of familial terms, utensils, clothes, and ornaments, also names of sicknesses and medicines, agricultural tools, months, measures of weight, etc..

Bakhsh II (fols. 28б - 36a) includes two-stemmed Persian words. The range of its lexicon is similar to that of *Bakhsh* I, adding names of countries and territories, specimens of flora and fauna, minerals, proper names of literary heroes, etc.

Bakhsh III (fols. 36a - 39б) defines simple (mono) infinitives exclusively, with preference to archaic ones.

Bakhsh IV (fols. 39б - 43б) defines Arabic words used in Persian, they are mostly agricultural terms, geographical and astronomical names, measures of weight and volume, also some accessories, etc.

Bakhsh V (fols. 43б - 50a) defines Arabic and Aramaic words incorporated into Persian to denominate accessories and utensils clothes, ornaments, musical instruments. There are also treated several ethnical terms, names of diseases, medicines, animals, plants, minerals, etc.

Bakhsh VI (fols. 50a - 51a) is a concise dictionary of Greek, Latin, and Syriac words; it gives appellation of the Church hierarchy and names of prominent Christian figures. There are also denominated Christian temples and monasteries, the Christian cult accessories, months of the Syriac calendar, accessories and meanings related to Ancient Greece and Byzantium.

Bakhsh VII (fols. 51a - 53б) defines elementary Turk lexicon consisting mainly of familial terms, numbers, utensils, names of plants and animals, selected verbs.

The last folios of the dictionary (fols.53б - 54a) contain a small addendum entitled 'About Some Persian Words with Metaphoric Meaning'. It explains meanings of several Persian words and word-combinations of allegorical nature.

The ample range of the lexicon including borrowings from other languages and their respective subdivision observable in the inner structure of the *Zafāngūyā* are most interesting since it is one of the earliest attempts in the history of Persian lexicography to classify dictionary lexics, and at the same time to select into separate dictionaries Arabic, Turk, and Greek borrowings used in Persian. It is also remarkable that the author classifies the proper Persian lexics in three divisions. One- and two-stemmed Persian words are selected on the wordformation

principle. Persian infinitives form a separate chapter. The preceding lexicographers had usually given verbs in their derivative forms. The *Zafāngūyā* tends to give mostly archaic verbs in their main and derivative forms, sometimes the compiler marked the former one. Phraseological elements of the Persian language had never been treated in special divisions of the preceding lexicographical works, which was done in later ones.

The separate vocabulary of the *Rumi* lexics included in the Persian *farhang* may be, too, regarded as a novelty. Although single Greek words had been incorporated in a eleventh-century dictionary, *Luġat-i furs*, the author of the *Zafāngūyā* considerably enlarged the lexicon and thus created a kind of first *Rumi*-Persian dictionary.

Bakhsh VII of the *Zafāngūyā* seems to be the first attempt to define the Turk lexics within the frame of a Persian *farhang*. Nothing similar had been recorded in earlier dictionaries, while later lexicographers steadily included the Turk lexics into Persian dictionaries. This part of the *Zafāngūyā* is of special value since it may be interpreted as the earliest experience in creating Turk-Persian dictionaries.

The author of the *Zafāngūyā* fairly often gives Indian equivalents of this or that word naming them *hindawī*.

Thus our dictionary presents itself in a new quality, that of the first attempt to create a multilanguage dictionary in Persian lexicography.

Judging by the data available to us, we may conclude that the *Zafāngūyā* was the first Persian defining dictionary to break away from the traditional composition in accordance with the last letter, and to use the first letter. Later on this structural principle, a more practical one, too, became widely used in Persian lexicography.

The *Zafāngūyā* gives a larger variety of dialectal lexics.

Pronunciation is given in description, and sometimes even its variants are marked.

Business and colloquial terms besides words of literary usage permit a judgement that the author of the *Zafāngūyā* principally bypass the usual intention of earlier Persian *farhangs* which were limited to be a tool in reading Persian poetry, i.e. a dictionary of rhythms. The author of the *Zafāngūyā* has wider intents, that is to adapt his dictionary in some parts as a tool of communication with foreign-speaking neighbours.

There is also no doubt that this *farhang* pays more attention to the linguistic and lexicological aspects.

The present edition of the dictionary, *Zafāngūyā wa jahānpūyā,* contains a phototypographic part of the text in manuscript, an introduction to the study of the monument, a complete list of the vocabulary entries, a textual decipherment of two *bakhshes,* which were novelties in Persian lexicography: *Bakhsh* III: 'Persian Infinitives', and *Bakhsh* VII: 'Turk Words', and of the author's Introduction on metaphorical elements of the Persian language. The text of *Bakhsh* VI: '*Rumi* Words' has been published in a special article (see С.И.Баевский, "Румийские" слова в персидском толковом словаре "Зафангуйа", – "Палестинский сборник", Вып. 21 (84), Ближний Восток и Иран, Л., 1970, стр. 91-99).

In Addendum to the edition the text of Badr ad-Din Ibrahim's introduction to the *Zafāngūyā* in the Indian MS together with the list of vocabulary entries of *Bakhsh* I in the Indian MS are given. The latter restores the lacunae of the Tashkent MS.

ТЕКСТ

13 Зак. 440

ز برون اقامت نمودن در کاری در فلان گریختن پناه بدو ساختن ز روز روز کار گویند او ز
روز فلان است از همین مدقق تحقیق از آوردی آنچه کسی را از سفر آرند ز زود دست تنگ آینده
ز بیشه سخره رنج زدن بیهوده گفتن است سیمای بشیرین ناپدید شدن و دریدن است سرگشته
قطعه گذشت سر تافت برون آمد کشیده شد فرمان شد گرد بادی شد برآورد خروج کرد سرد کاهل
و سرد شدند یعنی مردم گروه مهر سنگ جگر سخت جان سیم کش چراغ بسیار کننده سبک محلت
نوزن ساده دل نادان و کم دان سرآمدن افتادن و تمام شدن ناکوبید سبر انداختن عاجز شدن
سرگران عصب گوشت سرگران مکن یعنی در غضب مشو سر آمدن آخر شدن سال بیهوده مرد جاهل جهان
دیده است کار بجل است سنگ جان سخت جان شور سخت بدحال و پریشان و بد دوستان شدن
رفتن اسب گوشه شد یعنی رفت شوری استعمال است گویند خاکستری استعمال کردنت فتنه
خمنت فروست فرفر روزی است گوهر فرفر و رفت و این در نشستن و خواندن استعمال کنند فرد شادمان
دور گردن فروکوفتن زدن سخت فروکشتن ناپدید شدن فرو داشتن مهربیت کند سیر سال
ضرور کشت ملکش تحمل است گرد گرد آوردن گویند غله در کند یعنی گرد آورده کم گرفتن ترک دادن
کلاه انداختن فریاد کردن کبر و دار بزرگ و کر و فرست گم رو چالاک کاور نیش احمق گرانسنگ
استقامت نمودن گرگ آشتی صلحی که از دل نباشد میل کشیدن محو کردن و دور کردن
نعل در آتش بیقرار است نمک بر آتش افکندن شور غلبه است هنا هین هجوم مردمان و آواز اسپان
و این دو معنی و روا روا استعمال کنند هم سر باری یک خشم ظاهر بین و کم بین و منافق تمام شد

کتاب فرهنگنامه زفان گویا و جهان پویا

بیست یکم ماه جمادی الثانی سنه ۱۲۳ بخط بنده حقیر بی بضاعت عرب نسفی
محمد ... خطا
ششون

یرتغان آذیدکار یرلغان امزکار تیدگان بتات نقش بو روش بینی بیرن نشانه تعیین نزدیک
یرلتان فرمان ده، یورفان لحاف یرخان بت یلمن موش بدان یلان ماریوغن شبر بوکان لکام
یون ضد باران فردا [illegible] نجوم مروارید بجغواره * بینکه زن برادر مهتر بکسر و سجد نیکه باریک یوجی
خربوزه باقری سه بنی هشت یوری ریکرمی بست بری دشت بانان [illegible] سخنی از پارسی گر
کنایت از چیزی دارد آب عشرت و جاه افکند نهاد و دور کرد آتش شد در خشم و سری بشد
آب شده و شرمنده شد آب آتش شده در شور و عفیت شد آب در جگر هست و تونگری گویند فلان
آب در جگر ندارد یعنی فقیر و مقل حالت از برآمده گیر یا دست آمدن او بعذر دارد دل قبول کن
ابدندان مفت و غالب کنایت از هر دو ست بقرینه معنی گویند و بیشتر عبارت از زبون گرفتن آ
آزادی جدای است گویند ای یعنی جدا [illegible] بی سروپا سراسیمه بدر یا دادن ثبت و دور کرد بدر نیاید
درمانده نگردد باد شد ناپدید شد برافکندن دور کردن و فرستادن بردن یافتن اسب بدست
کردن حاصل کردن دست [illegible] دادن برگرفتن قبول کردن بدندان قصد تمام
با یاب زور و تاب گویند قبول کردن سعید فلان پا یاب فلان ندارد یعنی زور تاب
برانداخت بساط کرد بیل افکند مات شد یعنی فلان از بیل مات کرد بسر متاع بهلو زدن برابر
کردن پیش کش خدمتی باستن محبوس شدن و معطل ماندن پای کشادن بازآمدن نا بسه
گیر گویند فلان در بیه خودی میرد یعنی از کرخود در اندوه است ق تن زدن تحمل کردن [illegible] جگر تمالو
خربوجرب زبان چاپلوس فریب ده چشم داشتن امید داشتن کردن و معطل ماندن خ چشم رد بغب
کرد و دور شدن ضبط دندان سفید تبسم را گویند در باکشی بسیار خواران در ساختن موافق شدن
باکسی دست فشاندن ترک دادن در تنم کشیدن تشویش دادن و از داره شدن برآکنده گشتن بهانه

وزو

تیز دختر قز بز خرزه یمک قاز بط قلاوز راهبری و بلغتی قلاوزر گویند قوز هشیار

قیاس افغاب قدآتش عقاب قلاش رش قلاق گوش قرق دیده قلق خوی قورق دنب

ودم قرلق بندی قیاق کدو قونق کال قرق مادیان قرقداق سیاه گوش قرسق نمک جانور

پوستینش سپید است قرنغق شیر کنجشک قولق آتش زنه یعنی چقمق قتق کنجه قرق جبل قرق

رنش قلق حوض قلعق منک قل بازو قزل سیاه قدن شکم قان قان خون وباد

رانیز گویند قفقن قنا قاغون خربزه قوه غورشین سرب قلن کره قیلن پلنگ قوین خرکوش

قلغن قولسغق بارد قولن تنگ که درزین باشد قارع دنک وعار عار وکار عان

ارحنو قادن اندخر قرعه زاغ قرجغه مورچه خرد قسعه کوتاه قره سیاه جهاردهم

که در آغاز آن کاف است کبت دوکان کرنج خشت دکار میکذر دکر برکیر

کور مس نابینا کس کینش عور کرش زه کمان کمش معکس کوک اسمان کسک کلوخ

کریک شد کندک ناق لنکرک دماغ کهن شکاری کلالک کنکر کنا است ساس سر

وضد کوکل حک رکل سام کجا بیرم عید اضحی کیشه ور کستوان کیجه بیگاه کتنه دم

کلفی شه عروس کرکی تیشه کلارجی نگاهبان کلدرسی امد کجتی کذشت کجکلی بکذر دکبتی دو

کامدار کوتر پانزدهم که در آغاز ان لام است لعر جکر لاجین شاهین امسنجق مهره

منقر جام موسن شاخ منک هزار مسکو جاوید کوشه هفدهم که در آغاز ان یا است

نوحماسب بیعرب جبرات یت نجنت نیت درس بیلاوج وبلواج نیز گویند

وان رسول است بیج درباج تابه برزمین بیعر کریبان یکسر بدوز یلدز ستاره یوز روی

بندش یاغی سبزه وجراحت یتمش هفتاد بیسغ وقت نماز خفتن یاشلغ جراحت دار

دلت گنتیز دور تتر هشتم که در آغازان را است روت آتش روغن توان توانا
ریوک بلندی نهم که در آغاز سین است سنجاب پوستینی است سوت شیر
سوکت تیدی سچ موی سوچ شادی سافنج اندیشه سمور پوستینی است سوجغر آب سغر
کاو سغسار دله جانوریست سغر جانوریست معروف سوز سخن سوکلمش کباب
سنجش مقابل شدن لشکر سغ بوریا ستغ سودا ساریغ زرد سغنق سفال سر مستی بر
سرمق شلغم سغنق میش سقاق شکال سغرق کاسه سغراق نیز گویند سمق فروختن ل
سفال رنیش سکال سنکین بنا سن شمار بلا سغان بیاز سامن کاه حیوب سر بدان گفتار
جانور سجغان موش سغن گوزن سغغان عقعق سواکن تذرو سکسن هشتاد سن ناپاک
سیلکو پاک سنکو نیزه سیر عونای سو سغر واب سغو پیمانه سولکنجه ربابی سرجه آکینه
همه سر مایی سرحعه ملح ساوجی سغامبر سو سغری کاو مش سغری کیمخت سغرجی پاسبان
سنجی سوداگر شهری ولایت دهم که در آغازان شین است شطو نردبان یازدهم
که در آغاز آن صادست صغور واب صنبی رد آب دوازدهم که در آغازان
طاست طمغا مجلس خانه طرنک طلاق سبز طغرل جانوری است پرنده گان درنده
یعنی شاه باز طرم باشه طاس فرعانچی طعایه طرمطی جانوری معروف
سیزدهم که در آغازان قاف است اقلا اسب که زرد رنگ بود و بر پشت او خطی سیاه
بود قراسیاه قوغا دلو ورسن قب رخزنت قت تحس قرت رخبین تمغ ساق
موزه قرلغا غرابشتک قنج کنجه لیز قلیچ شمشیر قلاج رش کام دراز قراغند طاق
قدر دیک درشت قرکمر قتر استر قوجرج قونگر اسب قلا که بند دلی زند قندز پوستینی آساز سیاه
قمز

بتورکاقی پیدا آرنده بالدن خازنه بوین کردن بربن بودنه بلین چرخ ملی فن جعد بلبدر حین
دلج توکردی زین باتمن سنک وزن بوکن امرد زر براغو مادکاو لغه کوساله هلنه
بتر باقری به بکنی معروف بجدی کندم بوری گرگ بیغوی بروزن طوی خرجال
سیوم که در اغاز آن تا است تورت جهار تت بکیر تیج طیعه توانکر خرابجی تبرمکه
توبایست توز نمک توانکر خوک تنش تاغ کوه تغنغ برآمدن تولاغ بای تابرتیغ
خذمت ترکغ کنشا ورزی تورغ اسب کمیت تورلغ بانمک تمورقی ستاره قطب تبراق
خاک ترناق ناخن تونق سم تلشق کمان نم تمکاق رادن تیزغق جرنک تینک خلش
دخردمند ترنک ارنج ترک رود ترنجک چادر تونک جامخواب تبرک درخت توک
شغالوتک تیر تونک سیه ردم تک بامداد تل زبان تور دم سه خام تولوم اسلحه
تودیکان بدید ابنده تین شنوده تن کل سر تون جامه وشب وددی تخازن خیار تترغن
بنج تکان خار تولکن غلیوار ترکین عنان تمن زنعش نود توش سینه ترنه ترب
تو شتر تکه کمان توقره اجابرش سیاه توز نه کلند توقه کمر سیاه تونکه شب تاریک
ی تنکری خدای تبارک وتعالی توری اشتر رعی کنشا مهد تشی ماده ترعی کنجشک ترکی خوان
تعذی نژاد تنکی در تالون جهارم که در اغاز آن جیم است جا در خیمه جولق تنک جانق کا
ک جر کلک لشکری جورک قرص جلک سرکه جرک لشکران جولین سهیل جکن غلغلج جبغلنق
بر کاو جیغان دنبه جیبون تنه جکر کرملخ جنکه کمند جغو ساز بیت کرانا جهار تاره کوبند
کونه بنج که در آغاز آن حااست رجر بوی حلق افسار جاک کل کونه ششم که در آغاز
آن حااست قحدق خرکره ن خاتون عروس خوب وناز کونه هفتم که در آغاز آن دالست

ادراک رگ جان الک دست ارکلک انگشت اوکذرلک اموختن الکسوک کمر الک رنجوری دشوولات
امک نان اتوک موزه امک دامن ارک زر والول اوغل لب کردان ال بودست آونکل
وقت نماز بشین اوغل بر ایل فرزند انکال زنخدان امکال ربح ایل ولایت اوبوغل در خواب
شوال بستان ورنک لعل واسب بور ایل سکل بر ایجکل بخورم ادم بهر اوزم انکور اورم محلت
اورم جنگ کران سازیست الیع مرم عید فطر الملکان پروردگار آلتی بیشانه ارن لب اکن
الکی کتف ادن آواز ایران سرود میکوید ایس دوغ اوشتان ازار الن کشت الفی بنشتن اوینی
بیدار شو ایالو پهلو اجاکوش سکنبه اغورمن اولکوترار واحکو بر احکو نیز کویند اویغو خواب
اوسه خواهر او جه بنت الکسه قیس قعا اوکره رشته اوخیشه سما نجه الم سبب ورمه توت اشر
حلقه کوش ایدی خداوند ای ماهتاب اجی زن ایجی برادر مهتر اینی برادر کهتر اکاچی خواهر مهتر
اورنی کلنی دا به ار دادی سرود کفت اویغدی بیدار شوادی زره اسری بور ار بوری کفتار ادمی
کاو ایی اسکنبه الاشی صلح کردن ایکی روا النی شش اغزی وزدک اعدی ابن لحطه ایی ابس فردا
ارتی کذشت اوکری مرد اشبجی رواش ایککی طباخ انجی قصاب التونجی زرکر اتی دمید ایکچی اخواهر
اتماخی دلال اسی طبیب کونه دوم که ما اغاز آن بااست الف بلکا دانا تغر انیر زبود واشر
تا بیات ازد تبارک وتعالی بوت ران نجیح شنج بخته س برس سرسر ده بغور کلور بوراست
جنک تیز و مشدن قه بجناق سلف انک خواهر زن درخانه او باشند شماق کفتن بوتاق
شاخ درخت بیا قلق پوم ماده نیشق بیکار بیتق سناقی بلاق جاک وسوزلخ و بشر در بینی استقال
کندیق بنکرک بوکبرک کرده بلک دانش بیک خط بتک خام بورک کلاه بک هشبه سک دیو منکا سر
بیننک استین ک بیلارک دست وبخن بیلنوک بعوس بل نکیش م بیرم عهد نسور کان

مجسطی نام کتابیست در علم اشکال ساخته اقلیدس حکیم بازدهم که در آغاز آن ... است
ناقوس ناقوس نای بزرگ که بهندوی بهیر گویند نسطور نام مردی که صاحب ترسایی بود
جوزی است که ترسایان برای نماز زنند پنسان آفتاب در حمل نوز شانزدهم که در آغاز
آن است هلاج سال عمر هرمس نام حکیمی بزرگ است و گویند که یونان ادریس علیه السلام
را گفتندی که حباب منع کرده بود هر ملک پادشاه جمشید هفتم در سخنان
برجهار ده کوه نخست که در آغاز آن الف است انا بدر اتا مادر ارقا جامتکاه اتا کفه دست
اوو کاتش اتا تلخه الالبق امغان کوهی آغار ادر بزرک اوتکاه ودار وایت گوشت
ازمست او رو وات اسباکت سرخاست کوجه اوکت بنداوز حول ایت گوشت و سک
او کاح خلق او کیح بشیما غاعاح درخت از توح سبز اور لوح کوبان اشیح دیک کلین اوج
سا اوروح روح احاح بهشت ارمدا ادروکک دری اوکگر روان آبرمر دارسرد
اجمر کر اسد ادر آرزان اوکندر بیاموز انغر کس ادر خر سبج اوانبوم اوحار بازار ایپر زین
ایلیدر نماز دیگر اغر کران آملدر رازی و ایجنان اغر کران از اندک اوکز زکاو حمون انتمر
ناباک اسپر زمیان فرح آس روان توسیتنی استا معروف اش خوردن اوزنش جان دنیا
وسرا اوکونش روستا اورس جک التمش شست ارش کاروان اوکش روستا اجج تلخ و شور
وترش اغ بزرک اوقتلغ هوشمند ارساغ زرد ابع خرس کیرا اوتغوغ بیداری ارنغ
باک اوتاغ خرکاه اوجارتغ ماربان اغریغ درد ارموق جرا اودلق ساق اشق
شتالنک ایاق پای اوسارق فراموش کردن ارتوق زیاده احساق کمدا اوجغلاق
سه تنکارق کمیل اق سمد افق وحشی ک ارمک پشمینه است مهین تار صوف انکک رخساره

حطیفا نام ملکی که از یونانیان بود حزیران اول ماهست از تابستان گونه ششم که در آغاز آن
شین است الف سکوبا نام مردی از رومیان که در او معروف است هو که سوراخ فرج زن ستر ظاهر
قومی‌اند از حکما زندیق گونه هفتم که در آغاز آن شین است الف شلیخا صحابه ترسایان س
شماس مهتر ترسایان ط شباط ماه رومیان و آن آخرین ماه زمستانست گونه هشتم که در
آغاز آن ط است س طورسیفوس بزرگ ترسایان گونه نهم که در آغاز آن عین است ر عنصر
بنیاد سرشت چون خاک و باد و آب و آتش ایشان را عناصر اربع گویند گونه دهم که در آغاز آن
فا است س فیلاقوس نام پادشاه یونان پدر سکندر و فیلق لشکر اوس نیز گویند و گفته اند
اوس امیرست و فیلق لشکر یعنی امیر لشکر و سپاه سالار فردوس باغ بسیار درخت که انواع میوه
و گل و سبزه و آب باشند ف فیلسوف حکیم و بخرد و گویند یعنی فیل دوست دارست و معنی سوف حکمت است
یعنی دوستدار حکمت و جمع فلاسفه آید بنیاد فیلاسوف بود و نسبت فلسفی آید گونه یازدهم که در آغاز
آن قاف است الف قسطا نام حکیمی است ر نام کتابی که از اهم بد و بازخوانند س قسیس امام و عالم
ترسایان ن قانون سازیست از ان بغدادیان و اصل هر چیزی و رسم قسطنطین نام پادشاهی
شهر قسطنطینیه بنا او ست که دار الملک رومست گونه دوازدهم که در آغاز آن کاف است کنشت
محصر ترسایان گونه سیزدهم که در آغاز آن لام است الف لوشیا نام حکیمی لوقا نام شخص گونه
چهاردهم که در آغاز آن میم است الف ملکا نام مردی که صاحب از پیشوایان ترسایان ف
مار یعقوب نام مردی که صاحب مذهب ترسایی بود ط مجسطی نام حکیمیست ن مطران نام ترسایی که
در آفاق معروفست مطران حاکم ترسایان و مولو حلقه آهن و گویند که ناقوس است و آن نایی باریک با
که زاهد ترسایان را زار در ده و در بند و حلقها آهن بجنبانند ساسطو نام معبدی از ان ترسایان
ی

سبز که یکمین سازند دافع برق جس ششم در نخمان و برشانزده گونه است و نخست که در اغازان

است ب آب آخرین ماه تابستان است ت الطلسمات ارکان یعنی طبایع اربعه ر از اول

ماهست از ربیع ایار آخرین ماهست از ربیع س استطقس ماده هر چیزی اسقف انجیل خوان

دزاهو زنجیر یونس و بنشوال انلول ماه رومیان از آخرین ماههاء خریف است از رحم مو منشع است

اقلیم و آن هفتم حصه از ربع مسکون جمع اقالیم اند و آن هفت کواکب هر کشوری بکوکبی منسوب است

چنانکه بلاد هند کشور زحل و بلاد چین کشور مشتری و بلاد ترکستان کشور مریخ و بلاد

خراسان کشور شمس و بلاد روم کشور عطارد و بلاد کشور قمر ست افلاطون نام

حکیمی یونانی ارغنون سازیست و میان را گویند جمع مزامیر چون رباب و بربط و چنگ

طنبور و ارغنیز گویند اکسون جامه ابریشمی چون اطلس دوم که در اغازان است

بریس کلیم ترسایان بطلیموس نام حکیمی در روستایی و نام بادشاهی بلیناس نام حکیمی که صاحب

طلسمات بود ق بطریق زاهد ترسایان سیوم که در اغازان است ت تشرین نام

ماهیست و تشرین دو اند تشرین الاول و تشرین الآخر و جمیع ماههاء ایشان را نظم کرده اند

بیت دو تشرین و دو کانون و پس انگه شباط و آذار و نیسان و ایار است حزیران و تموز و

آب و ایلول نگهدارش که از من یادگار است سه ماه از این خریف است ایلول و تشرین

و تشرین الاول و تشرین الآخر و سه ماه زمستانست کانون الاول و کانون آخر و شباط و سه ماه

ربیع است آذار و نیسان و ایار و سه ماه تابستان است حزیران و تموز و آب تموز میانگی از

ماههاء تابستان است گونه چهارم که در آغازان ح است الف حطیا مانا است که اول

او را حطین ملک شناخته بود گونه پنجم که در اغازان ح است ق خانیق عالم و عابد ترسایان

داوگویند

دا عبارت از باز نست که لفظ دا بجای باز استعمال کنند والیک ای باز کنید و لفظ فا نیز بجای
دا نیز فا زیادت افتد گویند فا داکشتن ای بازگشتن ت ولایت زمین ابا وان ور وایی
کار و همت داغ ر وزیرانک برو اعتماد کنند بیکاری و برسوم روز از ایام عجوز و بشم ع
و دع خسته که بهندوی کوده گویند ف وناق سل وامق نام مردی عاشق عذرا و شناق
خدمتکاری در دیشان دشتی بوستینی است از جانوری معروف در ترکستان وآن جانور مشهور
روباهست وقواق نام مقامی وگویند نام درختی که بارش بصورت آدمی باشد ل ورک جانوری معروف
در ترکستان وآن جانور از حشرات مانند سوسمارست واطلاق او منقش ی وسمه بفتح واو حنا سیاه
که بدان خضاب کنند وگویند که سنگ سبزست ابرو بدان کشند و بکسر واو داروییست که برگ نیل
خوانند و ه هشتم که در آغاز آن ه است الف هندبا کشنی و کسنج نیز گویند ها دما نوعی از ماهی
خردست و با بهاء بسیار دارد و بر پشت او خارست ج هووج عماری شتر ک هوبد بکسان نام شخصی
از ملحدان ل هیطال حوض بزرگ وبزبان بخارا مردی بانیرو و هیاطله نام قومی و ولایتی است
بالای قانه ن هطمان نوعی از حبوبست هیوقارفون مرده دشتی کلیت سرخ گونه. بیست نهم که در آغاز آن
یا هست ا یلدا شب یازدهم بود از آغاز جدی و در عادت کوتهست و گویند آن آخرین درجه است
از قوس و دران درازترین شبهاست و تاریک ب یتب گونه از سنگهاست یعقوب کبک
نر یعسوب شاه زنبوران ن ینبوت دبک خشخاش و گونه شراب ج بروج سایه برگ بید و ج بیروج
و بیرو د نیز گویند و گویند آن مردم گیاست ح یافوح نام کسی ع یتوع داروی از جنس گیاه و گویند
یتوعات هفت است ماذریون سیرم عشق لاغیه عطشیشا حلدانه ماهودانه ق یرناق بر
وقیمت و بسکون نون و دو کاف و دوال کفشگر یاخلق ک روشنایی یلمق قبای م سنگی است
سبز

داودر اشنبه گران کران برندث معاث بیخ انار دشتی و بعضی سنبل را گویند و معاذ گویند ج معج
علتی است که پای را کژ می گرداند و نام جامه است مازیلاج مار باره ح ملواح کنجشک که بدان
صید توان گرفت بر سر دام ببندند خ مرخ درختی است که برگ او در تلاوی بکار آید ر فرمار
اولدو ساز مطربان معنبر عنبر آمیخته ماحور خرابات موسیقار سازیست که شبانان زنند محور
قطب فلک لب حوب که چرخ بر گرد و دناف بنات و حط محور خطی است در فلک از شمال تا جنوب
مقرنس ستار مدار اهوی پای و سای که برو نردبان بر دواند گویند نردبان پایه و کلاهیست
مغناطیس سنگیست آهن ربا و مغناطیس نیز گویند بهندوی کاسل ش مرخوش مرزنگوش م غش
نام مقامی در حدود عرب ع ملمع زر اندود و اندوده چیزی و جامه که از هر لونی برکاله وصل
کرده باشند ق میجوق انک در کنند و خیمه باشد ک مبارک کبوتر ل مغل کرز یعنی کوبال
و درختی کماک که آن کونه از کندرست م ماتم مصیبت مرگ ملحم جامه است ابریشمی گویند ملحم چینی
ن موقان نام شهریست مرمان دو ستاره اند و موکدر دشتی ی مصطکی نوعی از علک رومی
است و انج بلوی سیاهست علک نبطی است و بحری مرغ علیسی شبرک گون ه هشتم که
در آغاز آن نون است الف نکبا باد کنره و بادی که از هر چهار سوی بزد یعنی گرد باد و نشان انگشته
س ناموس کانه صیاد و دروغ و نام و ننگ و راز دار چنانک جبرئیل را ناموس اکبر گویند
ق سطاق کمن ل نارحل جوز هندی ن نطرون بوره ه رخست بعضی گویند نمک دریاست
سمندرک گویند نون و دولت جزبان بغدادی ی نقطی دیگی که سنبر باشد و بسیاهی زند گونه
بست هشتم که در آغاز آن واو است الف وفا پیمان نگاه داشتن و حق چیزی تمام گزاردن
والاجله جامهای ابریشمی اند و با علت شدن و جا سوده پای شدن و عاء او ندو جایگاه طعام

دغلاوی سه خانه و تخم سکان دمزه کافور دارد و آنچه در غلاف بود ایلاچی گویند بی غلاف و ملک گویند
قابله صحبت قواره باره قواره قواره پاره پاره — تعلیم قاف دوک فوقانی جامه است ازان عراق و گویند
ز توت موضعی است که این جامه آنجا می بافند — بیست سیوم که در آغازان کاف است
کیسلا دارویی است یعنی کهیلا — کرنب رستینه او را چغندر بزرگ گویند و کرساهنر گویند کسب کنجاره
کات — تمار دوغ گورات خانه زنبور کبریت کمکرد کلت بسته خانه کمرت سرو کر کارت بنبواره — کیومرث
نام پادشاهی کسوت بناتات است بیخ ندارد بر درخت خار دار و امثال آن که ساق او کوتاه باشد
تعلق کند و کسوت را نیز گویند گوشت کفتن — کشنیج کشنه — کیقباد نام پادشاهی — کافور معروف دو گونه است یکی از
درخت بیرون می آید او را کافور جوانه گویند دوم آنکه میجوشانند از چوب بیرون می آرند آنرا چینی
گویند کلک الجبار ستاره است — کیکاوس پادشاه ایران از جمله کیانست کاوس نیز گویند کرفس احمود
و دوا یعنی جوانی خراسان و بتازی ذنب الخیل و ذنب الفرس ولحیة التیس گویند — کسف تله دری اکو ز مال
تنک ودو با توره کعدل گوش — کرکم زعفران — کوبان نور بردین کروان گیاهی است که او را قوت نفرحت
و مرغیست که بط مانند و شبها نخسبد کرطر خرن مار ماهی عاقر قرحا کنا تون نام عورت مادر اسفندیار گرت
افتین جرح افتین گودن اسب ملالی کرنبه گوی کحلی جامه ایست سرمایی که در فرنک می بافند گونه
بیست چهارم که در آغازان کاف با است — کیلاب توبج — لنت شلغم — کیلنج نیل الجلاح نام وی
وامنع شطرنجست — لغاج سایه برک — لال کهک — لخنان لعبتان یعنی عازی و دخترکان لهان
در بیخ خوار لباق کند و رلیب درختی درست مانند بسته میوه و تخم نباشد — لاوه بانگ در عرب بالیدن م
دو ربارسی کسی را گویند که از کسی باک ندارد گونه بیست پنجم که در آغازان میم است الف ما میشا گیاهی
در آب باشد بمزه مار فشتیا دارویی است کالنه که بهند وی سون مکهی و مالیک گیند مرفتنا کج تنک مشهورست
وادی

کزک قلابه و قلاوه هم گویند قنج کرشمه و ناز و خود را کشیدن قمچ دنبه سر زننده و در فرهنگنامه گوسفند است که
کودکان بر او سواری کنند و بیاموزند و او را قرح و قوح نیز گویند قزح شکل کمان در کناره آسمان بر آید
آن را قوس قزح گویند و آمده است که قزح دیو است پس قوس قزح نشاید گفت بلکه قوس الله تعالی گویند
قلغندر زاک سبز قدا عبد الحاق و این زبان تبطیست قبا درختی است یار خار شتر او را الجزر و مکران سالکی
باران نبار و کتی جمع او است قلعطار زاک زرد قمطر خرنطه قند تار نام شهری است قندر روغنی آب
سیاه قار سیاه است و گویند تار سپید است و قیر سیاه است قمذر جانوری است کوتاه
از سگ در ترکستان و از وی پوستین است معروف قلقدیس زاک سرخ قندس قران که بهندی
کنواپی گویند قیلوس هشیاری قنلاوس نام مردی قنقس بضم قاف و نون و بعضی بفتح قاف و واو ققنوس
گویند و بلغه ققنس است بفتح قاف جانوری است خوش آواز که او را هزار آواز نیز گویند و آمده است که
او جفت ندارد و هزار سال بزید چون وقت مردن آید آواز کردن گیرد بنواها گوناگون؛ هشیار
آنگاه مست گردد و از مستی پا کوفتن گیرد چندانکه از وجودش آتش خیزد و سوخته گردد و در خاکستر او بیضه
پیدا شود و از آن بیضه مثل او جانوری دیگر پدید آید بفرمان پروردگار حکما علم موسیقی از او گرفته اند
قفس کفش قربوس پیش کوهه زین قلانس لوند و بی ننگ است قرنص تخم الحره است قراط تخم نیدف
قاف زنو رندق قنق مهمان قراق دیدبان ف قنک کنک مرکب است با تا و واسه هردو جا
معنی آنست که مهمان می ماند و در فرهنگنامه قنک با نون یعنی می باید قنبیل کرم هندوی که قبیله گویند
قابوک چون داشت در عمارتها قلیل بحکم انگشتم قایم اس ن قهرمان فرمان دکانکار قیطون نام مردی
فلقتبان قواده قرتبان نیز گویند قروان نام شهری در مغرب قطران کتران و آن داروی است که
قیلافه نام زنی که ملکه بردع و اندلس بود قمره قمار قاقله تخم سپندان مانند تخم در غلاف

شب بانگ کند عنصل پیاز موش عوام ادباش عمان دریا که دران مروارید می شود عفو عفونت
عنوان سخت گیر عو بانگ تیر و بانگ سگ عفه کوستین بره عطه جاه بانگی که از جاه بر آید
عود قماری عودی است عتابه و جامه است مخطط و را خار عتابی نیز گویند که در آغاز او
است غاسرش مصنوعست نوعی از غبار اسبا و نوعی از پوست کلاه و نوعی ماهی که ازا عی
السمک گویند غلب درختی است مانند نبات عظلم غار گیاهی است که دانه او مقدار لوبیا است
بزردی مایل سرست او در مغز جرب بقار با و خمها شراب بدو بوشند تا بجا ورت او شراب
خوشبوی شود و تباه نکردد عنداق نام مقامی است که تیر آنجایی سخت نیکو شود
عدرک سلاحی که غازیان بوشند غزاله فلک آفتاب غاریقون گیاهی است چون
چون او را بشکنند جرم او هموار بر دل آید و کرانها هموار بیت یکم که در آغاز آن
است فاشرا خشان نحت ماهتاب فرح جوزه ماکیان فیلهرج درخت حضض راگویند
بلبل و آن برانواع است دراز و کرد فقاح گیاهیست و بوی یکی فلفل بعضی گل او حررا گویند
فرخ جوزه برنده فابید باشد فریرز نام مردی و عورتی فرکش جنبر فطیوس تبک
یعنی هتوره فلفل بلبل و آن برانواع است دراز و کرد و یکی فلفل ابیض گویند یعنی تخم سهجنه
و بلبل موریج بلبل است فرفیون نام داروی است فسلاغیان قومی انداز رکان صحرا
نشین که از علف گاه بعلف گاه روند فرقدان دو ستاره شبین نبات نعش کبری گونه بیت دوم
که در آغاز آن قاف است قلیماج بزبر زر و سیم بعد گداختن بایستد از جهت قفا سکما انگور
قرد ما جوب بار با باریک است یعنی زود و بعضی گرد و اتم قمرا اشعار اضاب قلیلا فاز یعنی بعط
ب قرقوب نام مقامی است جنانک فرهنه و شوستری هر دو جامه اند که درین دو موضع می بافند

قلاب

استن و نام شهریست که از آنجا جامهای منقش باشند در ترکستان و آرایش و نگار را طراز گویند طناز
جربک گوی و فسوس کننده طاوس جانور معروف طاقدیس صفه پادشاهان بشکل
طاق طوس ولایتی است و نام مردی طخشتوق گشنیج دشتی طمطراق طاق رم طر گویند و طلم
چیزی برکرده و طراق آوازی که بسبب فرخ باشد و مجموع عبارت از و کر و فر است طلق چیزی
از معدنیات که بهندوی ابهرک و ماک گویند طبک پوست خزی طرم مسکه طارم خرگاه
و خانه و گنبد و سراپرده و بام طاقترم تکلف و داب و خوشتن نمایی طلسم حکمتی ساختن
در چیزی و تعبیه انگیختن و تعبیه طفان نام پادشاهی طبرخون چوبی است سخت سرخ و گویند
کرسی خم دست و بعضی گویند تره است طرخون بفتح را درختی است بعضی گویند عاقرقرحا هم
طرخون کوهی طرخان نام پادشاهی طرنجبین ترنگبین طارکاه دیبا باف طباهجه خاگینه
طراده جامه که بر پستان می بندند لعل و سبز باشد و دستارچه علم شهر دهم که در آغاز آن
طاست طبنون آتشدان طیان یاسمین دشتی نوزدهم که در آغاز آن عین است
عنقا سیمرغ چیک عذرا آشکارا ده وشیره و سنبله و آنکه زدبان کجه بتغیر قرصت برد و مکار [illegible]
معشوقه وامق عاقرقرحا بیخ طرخون است نبات او را کلیلی باشد چون شست طعم او زبان بسوزد
عطسنا بخور مریم علج حرزه سرخ میانه او سپید عوسج گیاهیست چون خشک شود از او ضریع
گویند عمود گرزش عید نام سرودی و اصطلاح بند [illegible] است عالم درد چیزیست که بهندوی
سحکه گویند غنجد موریعی تخم مور زرا گویند عیار ترازوی و گوهر و رمک و اسپیکه [illegible]
رود از بشتاهان عزیز پادشاه مصر وار جمیند عروس بانوس عفص مازو [illegible] عنداق نام
مقامیست عمق ندیم ک عرک سازیست گویند که طنبور است عود سک برنده است معروف که

نام دوائی شیرین با معروف است دانه او بنخود ماند بعضی گویند درختی است خار بسیار دارد و ثمار سپیلی
قوی اند افتاب پرست ❁ شمسه هر مدوری که منقش باشد در سقفها و بالشها و بسترها
و آب کرها و اینجا از اکل گویند شوشه بسته و علامتی که بر سر گور نهند شفریه داروی است در
رد که بحرکت ربایند گوشت پانزدهم که در اغاز آن صاد است صلا افروختن آتش
برای رفع سرما و ندا زعامه و آوازی که برای طعام کنند صلیب کیسه و زنار که از اجلیبا
گویند و دو چوب که در رفعت میدارند و آن چهار گوشه است که بتازی عصافیر الراع
گویند صفدر صف درنده صنوبر درخت جلغوزه صبر گیاهی که بهندوی کنوار گویند
صبار میوه درختی است طعم او بترشی خرما هندوی ملخه صنبر دوم روز از ایام عجوز
صولجان چوگان ❁ صلابه سنگی که بدان آس کنند صاحبی جامه با خطها چون ششتری
صنابی اسب میگون دگویند صنابه آنست که اندام او سیاه بود و سرموی او سپید و خنگی
نزدیک بود گوشت شانزدهم که در آغاز آن ضاد است ضحاک نام بادشاهی که معروفست
گوشت هفدهم که در اغاز آن طا است طیموليا کل خام است طغرا افشان بادشاهی است
ب طلب کردن از مردمان ❁ طامات سخنان از جبه در است شب طرثوث گیاهی است
مانند قطر سرخی مایل بعضی تلخ و بعضی شیرین گویند و بعضی گویند از جنس سماروغ است
طهمورث نام بادشاهی از باستانیان که دیوبند نیز گویند طمغاج نام بادشاهی
د طرزد گیاهی را گویند و آن شکری معروف است طبر نام زمینی و ولایت گویند طبرستان
چنانکه ترکستان طنبور کدو طمر اسد و آن سازیست که کنکره گویند طباشیر داروی است
هندوی تواکهر طراز کوه بر نه طراز نقش و علم آستین و نام شهریست که آنجا جامها منقش و علم
آستین

وربی مکر و خداع و فریب د سبز و هم که در انغاز آن ب است الف سقونیا گیاهیست
ترش برگهااز و شیر بیرون آید مسهل صفراست سما ماسلوی یعنی ودلج سها سنا که بحرد ست
از و همه پیوسته و ستاره میانکه نبات نقش کبری که مردمان روشنی چشم بران امتحان
کنند سنا چوبی است که از ان مسواک سازند و او را بمکه و حرم نسبت کنند و گویند سنا مکی
و سنا موسی مشهور است ب سقلاب ولایتی در ترکستان مردمان ان سپید اند سرد آب خانه
زیر زمین ت سلت جو که پوست ندارد شعفت شیرینه و ان نوعی از علت است ح سبح مهره
سیاه که شبه گویند ج ساج داروی است که بهندوی کندر نیز گویند ر سمار گیاهی
مستبت او در کشتزارها باشد هر حیوانی که بخورد بمیرد سالطور کارد گوشت بره
سنقور جانوریست افرنجی شکار طرزد مصنوعست ساجور کردن بند سگ س سوسن گیاهیست که
بهندوی جهلتهی گویند سالوس نام و بانگ درزق و ریا ق سنجوق علم سنجق نیز گویند سغراق
گی سدق سده دان روزیست معروف مغازاک سک داروی است که بهندوی سلهارس
گویند ن سقلاطون جامه ایست پشمی لکی انرا سقلاطا و سقرا نیز گویند سکنجبین سکنگبین
سارقیق نام داروی است که سعوبانک طاس سقوقه سوبارسی موز سپاست که ظاهر از نقره
باربا شد در میانه غش بود شکنجه تو غیه از دار چینی ی سقوطری گیاهی است کون
جهار و هم در انکشا اغاز شین است ب شب زاک سپید که بهندوی پهتکری گویند ت
سلاجت داروییست ج شاه ترج تره میره شوربیج شورباشیطرح گیاهیست که بهندوی
جته گویند د شواد جبار ر شبهد مهره ترسایان از سازها ق شق شکاف شوق طلب
از عبری یعنی بخشش ل شعاقل بیخ درختیکه در دشتی و سپابالی دو ده بالی هم گویند ن شروان

دهقانان مهرگشا و رزان و اصل رود دهکان است دلفین حیوانیست آبی که چشم ندارد و گردن باریک
دارد در آب تیره و شور قرار گیرد و دندان بزرگ دارد بهندوی بولو گویند درقه زره
دادی نوعی از جبوبست دهم که در اغاز آن است ذب بنج ذال نکاه‌دا نخست
در آنج حیوانیست مقدار زنبور برنگ زرد نقطها سرخ چون او را بگیرند بتو تف بول
اندازد درق گیاهی است مانند کندنا کوهی و نبات رو ذبل ثبت باخ بحری است
یازدهم که در آغاز آن است رتینا جری است جرم شکل نقطها
مقدار عدس دارد از اشارنج نیز گویند رعادة ماهی است در بلاد مصر چون گوشت
او بر عضوی بهندی خبر کند و حس او ببرد و چون در دلم افتد کشتی را از رفتن باز دارد
اگر چه ملاحان مبالغت کنند راتینج ستدروج رساح رجله بقلة الحمقاست راجله
نیز گویند بهندوی لونک گویند رواصیر جارها رسیاس داروی که بهندوی جلکری گویند
رقاع میوه است مانند جور التی باشد مگر آنکه سراق شکافته باشد و لون او سرخ
مایل رواق بالودن شراب و ابراوق دا و دق بالونه گوینه دوازدهم که در اغاز آن
راست زرقطونا اسبغول زرقوینا درختی معروف یعنی سپهند و تهوهر نیز گویند
زرقا داروی است گویند زرفاش ریم پشم گوسپندان که در ارمینه حاصل میشود و زرد و
حسک یکی از گوزن میشود تولد او بر دنبه میش و گوسپند باشد زرباج مور با مصنوع
زرنیق زرنیخ که بهندوی هرتال گویند زبال شیرید هم زهم خوی کثیف که متغیر
شود از حیوانی که او را ارباد گویند زاقدان زاهدان جایی که نطفه میگیرد و بعضی زحم
گویند زرفین لتی آهن که بر در زنند و حلقه بران افکنند زنقه داروی است که بکار داهند
ی

ازان جدرست هشتم حدادم ـ جاورس کاوس ـ حبت بلفظ توست بلوطرا گویند
جرع مهره یمانی ـ جرموق حسلان جلاتق کمان گروهه ـ جلبحین کلنلبس جاودان کاورس جلبان
ماش سبز ـ جمازه شتر باقوت که بران قاصدی کنند ـ ششم که در اغازان
جیم پارسی است ـ جهار طاق خیمه است جغاجق اوراتبر ـ هفتم که در اغازان حا است
ـ حندقوقا دیو حاما میوه ایست بشکل خوشه خرما دشاخها درهم بافته بوی مانند بودنه
دارد ـ حرام مغز نخاع را گویند ـ حمص بفتح صاد دارویی است که بهندوی رساجن
گویند ـ حواصل پرنده است ـ حلزون صدف بخاک یعنی کهنکه خرد و ن جوانی
است مشابهه کرنبه ـ حدان ران مرد حلقه زن طالب را گویند حدون بوزنه
هشتم که در آغاز آن خاست ـ خطا نام شهری و ولایتی در ترکستان آنجا مشک خیزد
ـ خرابات طرب اباد را گویند ـ خندروس گندم رومی ـ خوط مهردیه ـ خورنق
نام قصر بهرام گور که سنمار بنا کرده بود خنجاق نام ولایتی است ترکان را که ترکان صحرانشین
باشی خرتوقا سبندان دانه ـ خاقان بادشاه جین وسمرقند و هر بادشاهی که در ترکستان
بزرگ تر بود خراطین کرمی است از گل پیدا می آید بتازی امعاء الارض و نجمة الارض نیز گویند
خندیقون قند نیست و بعضی گویند مجوف است از ادویه معدوده خامالاون سپند مصری
خامادن و خاماکیون نیز گویند خلد برین یعنی بالاترین ـ خنوشاخ افعی یا ماهی که او را زال
جه خوشنکاره خوش کار و کوشش ـ نهم که در اغاز آن دال است ـ الف ـ دیه عوریا کیاهی است که
هندوی داتون گویند ـ دست خطر دارویی را گویند که در آخر بود ـ دهلیز ـ دلق زنده
دریاق تریاک ـ دال ـ دال زینت و غل آغج بیامیز دباجیری ـ درعم نام مقامی ـ دوم درخت مقل

پر یدبیگ — بکپر خیار چیز که بهندوی کذ گویند بلس بضم با و لام [illegible]

داروی که بهندوی بس گویند برس گیاهی است مانند صبر رطاس ولایتی است در ترکستان

روباه انجای پوستین خوب دارد باسوس بیخ لر رومی ربط بازیست بلوط

درخت است گویند یکسال مازو ن بار آرد و سال دیگر بلوط بدق جلغوزه بهندوی یعنی

چار ولی بوف کرنای یعنی بهیر بیرق معروف بفلطاقی کدر برکستوان بهق نقاط سپید

که بر تن مردم پیدا شود بورق بوره و شوره ل براجیل دو جوان نام بتم جوبیت لعل بهندوی

بکم گویند بخور مریم گیاهی است معروف برصام بیماری است که از مزبان بسوزد از غایت گرمی

و سینه اماس کند ف بوقلمون آفتاب پرست و جانوری است که رنگ رنگ نماید و گویند که

هفت رنگ دارد و ملون در روم بافند و این دیباء منقش است که هر زمان رنگی دیگر نماید

بلطاون گیاهی که بتازی بقله یمانه گویند بهندوی جولائی بلسان پیلانجیر بلسن یعنی با

انجیر بقیطون نام مردی بان درختی که بهندوی سهنجنه گویند ی بیدطری نوعی از هندوانه بیدست

کوی سیوم که در آغاز آن تا است الف تاقسیاحج بیداب دشتی ت ترنابت

نخنان بیهوده ت ترمس تور یعنی باقلی مصری دانه او شکل مهر باست ن ترقین خطی که در [illegible]

میان دو خط دراز میکشند و این زبان بنبطی است کوی چهارم که در آغاز آن تا است

الف تنکلوشا کتاب علم خانه است علم خانه از آن لوشاک سک نام کتابیست در علم خانه

رومیان و اصل تنکلوشا و نگارستان است ن شوموم گیاهی عربان او را حانشاک گویند

وان بوده تعریف پنجم که در آغاز آن جیم است ل جوز هر عقده را است و ذنب را گویند

جذر اصل جذر اهم حسابیست که گشادن آن ممکن نیست و گویند تخته خاک نه مرتبه وارد هفتم

ازان

خودوس گیاهی که بلغت سغد ربا بوده گویند تخم او رساق باشد چون بجالد بوی که
خوش آید اسامیس بابونه‌ی خ ابا غوش که در دشتی اگرش فرزندی را گویند سر اگیا بود
بعلی از دو جنس که بترکی قروده گویند قب اشق صمغ اشترغار است و بعضی عصاره خشخاش
را گویند اشق دارویی که بدان موی ریزانند حسانک فسع و هر دو را یکجا استعمال کنند
فرع داسق [illegible] اربهک نام کتابیست ازان مانی نقاش وانک مس و روی گداخته و گویند
سرب که بهندوی سکار سمار گویند آسغیل سازدشتی بهندوی سدبکر گویند
آبعم نام مردی و بوستان شداد بن عاد ارمغان تحفه از جای بیارند و ساینر گویند
اسبارون دارویی است سدبکر گویند افیون عصاره خشخاش افنتین مار و بار سان
مروه گویند ابنیون لحم دالان بزرگ الکن کنگ و بسته زبان آستودیون سیر دشتی
ابتین نام پدر فریدون ارمن نام موضعی است اشنان گیاهی از جنس شوره گیاه ازو نجار
سازند افیتمون زیره رومی سرخ و تریست افاریقون تخم زیتون دشتی ابیلان
گیاهیست که بهندوی مورسکها گویند ۞ انجره تخم انکن افادیه عطرها نباتی چون قرنفل
و دارچینی و خولنجان و مانند آن ارومه درخت سنجار افریجه نام زمینی است در بلاد
مغرب آره اواره گوینه [illegible] ودم که ور اغازان با [illegible] النساخور آن پانزده روز که در
سال هست کرمست و یا خورنیز گویند ف برکاست بو مادران مدعا [illegible] تیر گویند پرنخ
برنگ وان دارویی است بسباج پنج است [illegible] هست جانوری است که
او را نهار بای گوهند یا بوزخ بابونه بنفشنج بکسر بنفشه وان کلیست پنج بنگ انگ مستی آرد

هر گر گرفتش ف یاتف اواز کننده هدف اماج که بر زمین نهند ک هکسا حریرن ل هول یا تک
کردن هول بانگ ترس بیم هول البت هیکل صورت جزی م اهام مهتر بدم سخت بر ن بحان
بر برکی کردن ن بیت هشتم که در اغازان با است خ ید بیضا دست مهتر موسی علیه السلام
که سوخته بود و او را بیجه شده و ان سپید و روشن بود برتا ضازن ب ملیب جوشن رس قارع
سرع ج بنج در سخنان اینجه ارتازی وسطی و دری بر بیت نه گوز کرنه
تت که در اغازان الف است ف ابر سا بیج ستونی اعاقیا سکم لگر امیا همکنان زاکو بیند
اقلیما نقل جید زر و نقره و حاس که در کراختن بایز ایلیا بیت المقدس و نام حضرت رسالت
علیه السلام ابانا نحورش ب اصطرلاب ترازوی افتاب و ان تای است که بدان موازنه ساعات
بشناسد ارنب دارویی که ازابر مهین گویند اسرب سرب که بهندوی سیسه گویند ت ابروت
سلم برخ و سپید کرا و را کنده خوانند مانند کدرست عرروت نیز گویند او ربت بود زت اغا رفت
کیاهیست که بهندوی اکاس بیل گویند انوزح نودار مانند د جاشنی اتح نغرک اشنج ارمرده
اسفلاح سپیده ح اسفاناخ سناباخ که بهندوی بالک گویند سبزه است معروف د اقلید کلید
اجمود جوانی بزرک که جوانی خراسپان گویند ر اغیار جج غیر کنایت از غیر د ستب اسقنقور
انک بیضه نهنگ در رنگ نهند از و ماهی باریک متولد شود سقنقور نیز گویند اکسیر دارویی ساخته که
بدان زر و نقره شود آنو قتل مرد انبر دارویی است یعنی مارس زرکا اصطلح نام شهر نیست
در بلاد بارس بلار آمر حبا سم روز از ایام عجوز از زمر کر طبع و نام بلامهر ابراهیم علیه السلام اسر
کره اتش که بر رنگ اسمان است و انا جرخ نیز گویند س الماس گوهری که بهندوی هیرا گویند
اطلس کرک دره و کرک رنگ و ان جامه ابریشم است و درم نقش و کمانه اسکندروس
کیام

م مسم خزینه ن مدهیکل آسان گیر کار دین مسمس سنگ فشان مشمن بر ور مهان رایگان مال الجن بوتیمار
ومسحوق جرح علّه مکمن کمین گاه مکمن الطعن هفتم روز ه میمنه راست لشکر میسره چپ لشکر
منطقه کمر بند معرکه حرب گاه مثانه کمیزدان مرمه راست کردن مقدمه پیش لشکر مشافه
روا روی سخن گفتن مصطبه خمارخانه معرفه کفلیز معترضه تیر دو شاخه و بیت
پنجم که در آغازان نونست ب تجنیب بکسرت تاراج انار باد نعوذ ردان شدن نغیر کوک
که درخته مزمان سی نخاس برده فروش ش نعش تخت و جنازه ع نعناع پورنه
ف نفنف زمین خالی ق سق کنار تخیق درفش ک نوک جاع کردن ل نحل مگس شهد
نصل پیکان نقل چیزی که مستان بتنکه خورند خارج از طعام و کباب جران م نسیم باد نرم و خوش
که از آخر شب تا طلوع آفتاب برد و بوی خوش آید ندیم هم قدح نظام پیوستگی گوهر
بیت ششم که در آغازان واوست الف وفا پیمان نگاه داشتن و حق چیزی بتمام گزاردن
وبا علت شدن وجا مسودن ن وغا آواز و جایگاه طعام ت وتمت داغ و تبعت
عهد ولایت خداوندی کردن ث وقاحت سخت روی شدن وعونت بانگ کردن سگ و نطفه
محل دشواری وجای هلاکی ج وجج شاه رگ ح وشاح عقد یعنی هار د وآرد آینده ر
وقار بزرگی و ترتار که در ساز باشد س هریس پرنده مهت از درندگان ط وطواط فراشتک
ع وضیع فرومایه و خرد وسع قوت و طاقت ق وهق کمند ل وحل خلاب بال بدهکی
وصال پیوستن م وهم خیال و اندیشه ه وجه روی شناس ی وادی رود و دو رادی آب گلگون
وکل فروش وآلی یار و دوست و خداوند گوهر بیت هفتم که در آغازان هاست الف
هلکت کاسموکات هفته پدیدار شدن ماه اوت جو بکسته هو بیت رنشه در هنر برنز نزتاهر بر نیکو وفنخ

لجة میانه دریا لاخسه تماج لمسه نهاری لماه ملازه لطیطة حوش سره لحمه بود که پاس و گوشت که بدرا
دهند لخلخه گوی عنبری با خوشبوی که از جوز عود قماری و مشک داری و عنبر اشهب و کافور ریاحی
لوزینج لوزینه لحم نگرستن لحیه التیس نباتیست که در زمین در هم بافته باشد و گویند که گیاهیست که
بشتر مور خنند تنها باشد شاخها او میان تهی باشد برشخ مایل ف لقف زود فرود خورده لبق زیبا شدن
لسان الحمل زبان بره مراغم فرو بردن لکن زبان اور لحن آوازه دیو بازی لاهی بازی
کننده بیست چهارم که در آغاز آن میم است مهیا ساخته و موجود باشد مطرا تازه
و استکار اعوا انیک نخبه مدارا اهستگی ب منصب صدور و جای نصب کردن منتصب برپا معراب
رحمه موکب بار لشکر و سوارکان خاصه ت مبهوت خیره کرده شده ملحف گوشتابه فرداب
خوردن بیماران یعنی طعام پرهیزی مسافت مفاصله یعنی عرصه که میان دو حد باشد معرب گل کج
و مشنو نیز گویند محفه محمل مشاطه آراینده عروس مشابهه مانند و منزلت و مرتبت ملعقه کفچه
مساحت پیمودن مکانت باجاه شدن مرجیه تاخیر کنندگان مخاطره گرو بستن ممارست بکوشیدن
سعت قوت مراسله نامه و رسول فرستادن مشایعه بلاقه کردن معصره دو عصا
مارج آتش بی دود مسنج منک منشار اره محضر حکم نامه منقار خاییک آسیا مضمار میدان
و جای گرفتن منشور فرمان پادشاه مسکله مسمار میخ آهنین موتمر پنجم روز از ایام عجوز مصطنح
الحکم ششم روز از ایام عجوز حس معصوص فرع بار که برورده ص مخصوص مجمع مبضع نیز مصاف
جای صف و بیم میم با یکدیگر صف کشیدن محترف پیشه ور منصف دادگر ف مطلق اسب یک دست
و یکپای سبیل مراه رویین ک ملاک سنگ سلایه ل منقل زنبیر مثل گفت دان مثال اهبا
و یافتن وسیله محمل گراو منجل داس محجل اسب بلاد دست و یکپای سبیل منوال طریق مندل عود در مسول

منین

کان شدن فلکه باد ریسه فوبیح بوده قطر اسالیون وان نوعی از سماروغست قبض
وابر و بخشش فستق پسته فرق جدا کردن فراق جدایی قوه روبس دارا فوه الصباغین نیز
بست بکم کر در اغاز ان قاف بهت قطا سنک خوارک قاتل الکلب کرب
قصب نی و جامه باریک از افرنیم و گویند کتان است قراب نیام شمشیر و کارد قنب شاهدانه
فلاحت سنگ جنان قمینه کرکی قطینه ادیم لعل قرفه پوست درختی که طعم او بمو قرنفل باشد بعضی
گویند پوست درخت که بدار چینی ماند قبالة بدرفتاری کردن قلّه سرکوه و سبوی بزرگ و خمی که در
موازنه دو بیت و سیصد من آب بگنجد قضاعة سگ آبی یعنی قدر قادة خار مغیلان قیلوله نیم روز
خفتن قحبه دوستی قدید گوشت خشک قند حسار قواد قلتبان قنفذ جگانه نیغ خار
قناو لکمار خیار دشتی قطمیر پوست تنک که غلاف خسته خرما باشد قتار بوی دیگ
قراص گیاهیست ربان بکر و دو بعضی نانوخ را گویند قسط داروی که کوتهه گویند قرط گوشواره
قسط بهره قیراط نیم دانگ قراع کدو قاع زمین قلق بی آرام و خایف قیقال رگی
قرن همتا و جنگ قسطان کمان قزح قرة العین مردم دیده و کرفس ایلا قران پیوستن دو ستاره و بعضی
گویند صاحب قران انکه در سال ولادت او زحل و مشتری را قران بوده باشد قراضه ریزه زر
قلعه حصار قبیله جماعتی از یک پدری قلی سخار کو بیت دوم که در اغاز ان کاف است
دکسا دنا روا یکبد حکر کو تیند شش دستار کرده اهنگر ازل کلکل سرسینه کعدل لو مین
ف کفتی دو ستاره اند کف الخصیب و کف الجذما کرد ان کیاهی که او را قوه مفرحی بهت و در غنیت
کربیط مانند شبها نخسبد کاهن فال گوی کسری از نوشیروان و جز او با دشاهان دیگر را هم گویند
کاه سر و جمع کر کونه بیت سیوم که در آغاز آن لام است الف لالا دو فرشنده با لدوب جیلک شش

کاو

کار بستنی دارو د عمید خواجه ر عرعر سرو عین الثور در این که یکی از منازل است عین البقر
چشم بعضی گویند نوعی از انگور کو است و عین العجل نیز گویند عیار زنا پاک و شب رو عیار پیکسو رش
عصیر شیره و شراب عسر آنها که شب گردند ق عیوق ستاره بر کنار کاه کشان سوی
راست عیوق الثمر د عراق ولایتی معروف و آن ایران زمین است و عراقین عراق العرب که
از آن دجله است یعنی دجله بغداد و عراق عجم که ازین سوی است یعنی شیراز د عراق آتخوان
خاننده را نیز گویند عروق تار درخت بسته خون معد درد باشد عمق رزق علک کندر
عدل برابری عدول گشتن م عدم برگ علقم حرره ن عنوان نشان و سر نامه عرین بیشه
یعنی جنگل و نیستان ه عشقه گیاهی که از اللبلاب گویند چون از وی فزیری بر بند نیز روان شود و
و آن گیاه بر درخت پیچد وقتی که بر درخت پیچد درخت را خشک کند و طراوت و تازگی برد برگها
زرد کرد اند و او را حبل المساکین گویند عکه جانوری که بتازی عقعق گویند و بعضی گفته اند که آن زاغ
دشتی است ی عصافیر الراعی گیاهی که او را صد پیوند گویند عادی بیداد گر عماری کراوه
کومه نوزدهم که در آغاز آن غین است الف غا او روش ب غاب بیشه ت غرامت
تاوان دار شدن غصه اندوه غالیه روغنیست خوشبوی و سیاه د گویند مجموع خوشبوی
از مشک و عود و روغن که بان یکی کنند ر غضنفر شیر نر غوز شیب غر کار زنا از مود
ط غطیط خرک زدن ط غلیط درشت ک غاز فلک آفتاب ل غزال آهو بره غزل
معاشقه و حکایت جوانان ن غبن فریفتن غضن شکنج ی غنی غافل گوش بیستم که در
آغاز آن فا است ب فم الکلب نام ستاره است ت فاغیه گل حنا چون خوشنما بود
آنچه و گلها بشکفد فاغیت گویند فتنه شور و غوغا و بیقرار و شیفته شده فراست

کاخ

و دنب و هر چهار پای سفید شهرت سحره دلاله ش شیح درمنه ش شعر الحمار برسیاوشان ش شونیز سیاه دانه
وستیز نیز گویند هندوی کلونجی ض شحم الارض خراطین ط شطط بیدادی ع شیوع درخت یافتن
ف شریف بزرگوار شغنا ف باد نرم شارف ماده اشتر پیر شرف زمینی بلند و کوهان اشتر
ق شولق اسب سیاه که دم و پای او هر چهار سپید بود شقایق لاله کوهی وان چیزی از رستنها
لعل بوی ندارد ولاله نعمان گویند از غایت سرخی و نعمان خونست ل شو القول گیاهیست
از زمین برآید سرخ بسیاهی زند شحم الرمل خراطین ه شره گیاهی که بهندوی تلسی گویند
گو ن چهاردهم که در آغاز ان صادست ا صماسنگ الشن سخت ت صیت اواز صومعه پرستش
جای ر صفار سرنای دروی کرمی ض صدف الارض کند ماکوه ق صندوق تابوت ب
صلیب الفلک دو خط محور که آن از شمال تا جنوبست و خط استوا که ان از مشرق تا مغرب از اجتماع
این دو خط صورتی که حاصل شود صلیب الفلک گویند ن صن نخستین روز از ایام عجوز و
صحو هوشیاری ی صیرفی صراف صیدلانی عطار گو ن یازدهم که در آغاز ان ضادست
ن ضیمران شاهسپرغم بهندوی پیری گویند و بعضی ضیمران بوستان افروز وانرا دوج نیز گویند
گو ن شانزدهم که در آغاز ان طاست ت طرت ریشه دامنی ف طرق بند نقره
و یا اهن و خران بان بر کمر بندند ه طنفسه نهالی بتر ن طرافت جابکی یعنی زیرکی ف
طریف جابوک و زیرک طری ایچ بنت برازارند گو ن هژدهم که در آغاز ان عینست ب
عنب الثعلب سگ انگور عود الصلیب انجنت لحوت شکنده بیج بیرون آید عندلیب بلبل ت
عبارت بیان کردن علنت شکن اندام در شکم بر هر دو پهلو بیفتند عانت زهار
عصیدة کاچی وان طعامیست تحت طبابجه یعنی خاگینه و تواهمه عرادة منجنیق ج علاج

کوت پنجم که در آغازان جیم است ب جلاب شکر اب ت جرت عار ماهی د جنبند کنبد ر
جزر کرد کوت ششم که در آغازان حاست ب حرب کیا هیست که برک او بریان آدمی ماند و یح
او مثلث حوصلت زاغ که بهند وی بوت کویند ف حریف داروی است کوت هفتم که در آغاز
ان خاست ب حب لاکلب ج تبا نیست با هم دیکر فراهم آمده د خبث الحدید ریم آهن ر
خطر قدر و اندازه و دشواری س خس کوک د خوام الملک کلیک در روم ع خدوع بید انجیر
ف حرف سخت سر ل خصل پیمان و تیر انداختن و نرد و تمار باختن خ خل فغن ن خلالی
بی بهار ی خزامی نباتیست خوشبوی و او را جیری دشتی و کل زه خطمی خیرو و یغری کوت
هشتم که در آغازان دالست ت دار المقامه عبادت خانه مغان ث دیوث بد رنگ ر دب الاکبر
نبات نعش کبری ف درفاسب درس ن دم الاحوین خون سیاوشان کوت نهم که در
آغازان دالست ذنب الجلیل کرفس کوهی است و این را ذنب الفرس کویند و بعضی کویند لحیة التیس
کوت دهم که در آغازان راست د رجل الجراد ربنا ک ل رعی الابل کیا هیست چون شیر کورد
زهر کزند کان او را کار بکند رطل جامه و نیم جر رع خاک آلوده شدن کویند رغ انفه خاک آلود
شد بینی او رعی الحمار کاو مشک کوت یازدهم که در آغازان زاست ر زبدة البحر کف دریا ق
زرق جره بغه باز زرق ریا کوت دوازدهم که در آغازان سین است ت سنبوسه ره سکت
درم و این اصل است و اسماء پادشاهان که بر سیم زنند د سعد مشک بهند و نیمو تها کویند ر
سحر دارویی که موجری کویند ص ساباط کوشنی که زیر او راه کذر باشد ل سنبل کیاهی است که بهندو
جهر کویند و در ماس نیز کویند سجل حکم نامه سلول حکعک ن سرطان نخ بابه و نام غلتت و ان ملی
میان دو شانه بیرون آید کوت سیزدهم که در آغازان شین است ت شرکه منزل ماه و ارنبی سیاه بود
و دنب

چهار روز اول ماه از اذر بت ـ اغبس اسبی که از اسمند گویند و گویند آنجا که نه بور بود و نه کمیت بلک سرخ ام خوم بهند

ش ابرش اسب از هر رنگی که با نقطه بردی نقطه بود ص اصابع العروض گیاهیست که آنرا گویند ص امعاء الارض

خراطین اسد الارض تخم زیتون دشتی ط الط دندان افتاده و بیخ مانده امرط تیر ریخته پر و مردی

سبک ریش ظ املظ سپید لب ع اسروع خطها که در کمان پیدا آید و کرمک سرخ که در تره باشد

الکسع اسبی که گرداگرد خرده اش سپید باشد غ الغ لبهاش بهم نباید وقت سخن گفتن ـ الثغ آنکه سین را

ثا گوید و را را لام گوید ف اخیف زاغ چشم احنف آنکه برگشت پای رود ق ابلق اسب یعنی دو رنگ

اورنگ اسب که برنگ سنجاب باشد ک اکلیل الملک نام دارویی است یعنی اسپرک و بعضی گویند گیاه است که

بهندویی کهوی گویند ل اختا سهیل شوری عیضاد و ستاره اند یکی را شوری سامیه گویند و یکی شوری

یمانیه نزدیک سرطان برابند ارجل است نکمانه سپید م ارم بوست گوسپندوان ح میت لعل ادهم

اسب سیاه ن ام غیلان بهندوی جانواسه که خار اوکژ باشد اقحوان سرغم و بابونه برغوث کیک

گرد ش دوم که در اغازان با اسب غ بقلة الحمقاء خرفه و اورا بقله زهرا نیز گویند بدر قطونا اسفول

باقلی از جمله حبوب است بر داخ بو یحیی ملک الموت ن بطن الحوت رشا که از منازل ماه است بدر فتة

راهب ح بذر البنج دیاتوره ـ بصل الفار پیاز دشتی بصل القمر گیاهیست در زمین عرب

وقتی که ماه نقصان نیابد از آن که اکبر ند و براق القمر و ساق و ربد القمر نیز گویند س بقلة العدس

بود نه دشتی ک ملوط الملک چوربقلة الملک شاه تره ـ بقل تره و گویند تره که نا پخته توان

خورد ه بقلة الیهودیة اسنان الزنب بقلة الحینبة گیاهیست مانند سیر گویند ت ش سیوم

که در اغازان تا است ن ترجمان بیان کننده زبانی بزبان دیگر تخمین گمان ت ش چهارم که در

اغاز ان [illegible] شل گیاهیست که اورا لحیة التیس نیز گویند و ان نباتیست که در زمین در هم بافته

بانگ زدن رمیدن بیرون کشیدن نسیدن نهادن نهفتن پنهان کردن نکوهیدن ناپسندیدن
و زشت گفتن و سرزنش کردن نواختن سراییدن و بانگ زدن و خوش کردن و برآوردن و ساییدن
نوازیدن بود نهشتن نهادن بنیاد و نهیدن بود نوفیدن جنبیدن نهیدن اندیشه کردن و غم خوردن
نوازیدن نواختن و خوش گردانیدن و سرود گفتن گونه بیست یکم که در آغاز آن
واو است وشکولیدن جلدی در کار نمودن واخیدن از هم جدا کردن ورزیدن اختیار کردن
وشکریدن جست کردن ویدیدن چاره جستن گونه بیست دوم که در آغاز آن ها است هشتن
گذشتن و اوختن بنیاد آهشیدن بود و هازیدن گرستن و در بعضی فرهنگها گریستن هلیدن فرو گذاشتن
و ترک دادن و فرو انداختن هوختن بیرون کشیدن و آمدن و پیدا شدن بنیاد و هوخیدن بود
هاژوبیدن فرومان و جنبی حیران شدن هوشیاریدن چاره و ابخایت لنشسته شدن گونه
بیست سیوم که در آغاز آن یا است یازیدن توانستن یارستن توانستن بنیاد و یازیدن شود
یازیدن قصد کردن وزدن و انداختن و بیرون کشیدن و آشکارا کردن و برسیدن نخستین
چهارم در سخنان تازی یعنی عربیه بر بیست هشت گونه است گونه نخست که در آغاز
آن الفات است الف ابو حلسا کودک که خس بخورد اصابع العذاری از انواع انگور باکوست
ب استان لازیب گیاهی مالوف ملک اظفار الطیب ماسحن خوش که بهندوی جنبهن گویند
افواه الطیب کم کاه را گویند انهب اسپ و شترت اصابع الفتیات فلجمنک را گویند ح ابو الملیح جکاوک
زه د ام العلابد شارستان زیرین ر اشقر اسپ سرخ اسپ سرخ بزردی و سیاهی
زند و فش و دم هم رنگ او بود احمر اسپ ریزه او فرکنده بغل از فتر مشک بر بوهای اذن الحمار
هیج او چون کدو شر بن باغ در امخور زند ن ایام العجوز هفت روز ست سه روز از آخر ماه شباط

وچها

و بعضی کاف پارسی و مفتوح گویند کشتن زراعت کردن کشادن و نکستن واین در تاریخ گویند
گوسستن بها پارسی و عربی غله کوفتن بنیاد کوبستیدن بود گالیدن موی درهم شدن گیو ریدن گوفتن
گراسیدن تباه کار و پریشان شدن گفیدن ترقیدن یعنی از هم جدا شدن گفتن از هم باز شدن
بنیاد گفیدن بود گراخیدن بانگ کردن ماکیان وقت بیضه کردن یعنی اکک کاک
کند گیبیدن از جای به جای کشیدن گردیدن برآشتن گویند گردشاخی ماکشه که سر آمد گلکندیدن
کافتن ــــــ هفدهم که در آغازان کاف پارسی است گستردن فراز کردن بنیاد گستردن
بود گزیدن نیش و بدندان گرفتن گرفتن گرختن بنیاد گریزیدن بود گرویدن بدیرفتن دین نیکوان
و بدل گره بستن و استوار داشتن گنجیدن راست درآمدن گنجانیدن نیز گویند گزردن چاره
جستن بنیاد گزیدن بود گوش ــــــ هژدهم که در آغازان لام است لوشیدن فریب دادن
و زود تنی کردن لوریدن و لشیدن ولشامیدن بعبارت ماوراءالنهر و بواد پارسی نیز
گویند لخشیدن لیریدن امتحان لخشیدن افتادن گوش ــــــ نوزدهم که در آغازان میمت
مریدن جوشیدن ماستن بعضه چیزی چیزی شدن بنیاد ماییدن بود مکیدن جوشیدن
مخیدن خریدن و جنبیدن مجیدن دیدن و خرامیدن مو بیدن گریستن ماندن بیان
چیزی گشتن و گذاشتن و رها کردن مولیدن خریدن و باز کردن گوش ــــــ بیستم که در آغاز
آن نون است نازیدن فخر کردن و بعضه ترسیدن نیز باشد نشاختن نشاندن بنیاد
نوشیدن بود نوآییدن نالیدن و آگاه شدن نهاریدن خوف کردن نانمشیدن از جهان
چیزی پدید نبوشیدن سخن در گوش کردن یعنی شنیدن کو نیوش یعنی نیغیبی و شبیلیدن
و بکسر نون نیز گویند نغوشالیدن از کین یکی شدن نوالیدن مالکیدن و جنبیدن نوآبیدن

جراحت و جزان بنیاد شنیدن بود شاریدن تراویدن شکوهیدن زیبا شدن بزرگ و ترسیدن
شکوخیدن سراسیدن و هیبت زدن شنفتن شنیدن شخولیدن بانگ و آواز کردن که بتازی
صفیر گویند یعنی سبیلک شخیدن از جای فرو خزیدن شاشیدن باب شولیدن شورانیدن گوهر
می شولید یعنی شورانید شاهیدن بزرگ شدن و بار سایه کردن شخلیدن سبیلک زدن
شکیبیدن صبر کردن بنیاد شکیبایی بیدن بود شکافتن بریدن بنیاد شکافیدن بود شخالیدن
خلیدن بود شبیلیدن شنفتن و دیوانه شدن شولیدن متحیر شدن و درمانده گشتن گوشه
چهار دهم که در آغاز آن غین است غرنبیدن خشمگین شدن غنودن خواب کردن غرنبیدن
بانگ سخت بخشم زدن و از درون بجوشیدن غاریدن غارت آوردن گوشه پانزدهم که
در آغاز آن فا است فتردن فدیدن فرسودن سخت سوده و کهنه شدن دکاهیدن و خلل
پذیرفتن فرغاریدن چیزی با پنبک ترکردن فنودن غره و فریفته شدن فنالیدن و بیخ
فانیز آمده است فسابیدن مانند شدن فنالیدن نشاندن و ریختن فرهیدن فسوس و آزار
کردن فانولیدن راست شدن یعنی دور تر شدن فلخیدن پنبه را دانه جدا کردن فلخودن همان
فلخیدن است فرهختن نیکو با ادب شدن فردن رشته شدن است و دیگران فلخمیدن بفنبه زدن
فسابیدن مالیدن و اسب کردن و رام گردانیدن چنانک گویند مارفسای یعنی افسون
گری و بهمزه و مفتوح نیز گویند فروهلیدن گذاشتن و بیفکندن گوشه شانزدهم که در آغاز
آن کاف است کاشتن گردانیدن و تخم ریختن کافتن شکافتن و کاویدن پنهان همان
کاویدن کافتن کاستن کم و بر کم شدن و نقصان پذیرفتن بنیاد کاهیدن بود گرازیدن
خرامیدن گرازانیدن همان خرامانیدن گوالیدن بالیدن هر چیزی از نهال و درخت و کشت
و بعضی

دوختن دوزیدن و گزاردن و ادا کردن بنیاد دوزیدن بود فصل نهم که در آغاز آن راست رکیدن

از خشم آلوده که نرم نرم با خود سخن گفتن رسیدن بکسر را افتادن رمیدن گریختن رندیدن رستن و رشتن

بگنجیدن ساختن و آلختن و ناخوش شدن رهیدن خلاص یافتن فصل دهم که در آغاز آن زا

است زدودن زنگ دور کردن و پاک گردانیدن زراندن صاف کردن زهیدن افتادن

زمودن نگار کردن فصل یازدهم که در آغاز آن زا پارسیست ژفیدن تر شدن و نباز

ژنغ گویند و جنبیدن فصل دوازدهم که در آغاز آن سین است ستودن وصف کردن

در بنیاد ستاییدن سجاییدن نیک سزاوار شدن سکالیدن اندیشیدن و خواستن سستن

جستن بنیاد سستیدن بود سوختن گرد کردن یعنی در آوردن چیزی بنیاد سوزیدن بود

بار سپی نیز گویند سراییدن آواز کردن و سرود گفتن و حکایت و نوا زدن مرغ و خواندن

با آواز سفتن تراویدن و سوراخ کردن بنیاد سفتیدن بود سختن وزن کردن بنیاد سختیدن

و سنجیدن بود سنجیدن ترازو وزن کردن سکردن رجستن ستوران سکنجیدن تراشیدن و کردن

سرفیدن یعنی آواز بلغم کردن که بتازی سعال گویند ستنبیدن بر پای آوردن ستردن زراسیدن

و دور کردن سازیدن ساختن و راست کردن و در خور آمدن سنجیدن سرمایه

سجاییدن و سجانیدن هم ازین است و بعضی بشین معجمه گویند فصل سیزدهم که در آغاز

آن شین است شخیدن لغزیدن و از جای فرو خزیدن و گناه کردن گویند فلان شخیدن یعنی

از خورش فرو خزیده و بلغزید شکرفیدن اسب و ستور در سر آمدن شکردن شکستن بنیاد

شکر دیدن بود شمیدن بیهوش شدن و رمیدن است شخزیدن زراعت کردن آن

شیار زدن زمین پاره کردن شد یار زدن نیز در زمین جنبت راندن شغنیدن چکیدن و تراویدن

بالشیدن رنجش کردن بالودن خلاصه چیزی کردن بالیدن افزودن بنگاشتن نقش کردن
بوسیدن ستودن و آماسیدن پژولیدن بسودن پژمرده شدن پرستیدن خدمتکاری
کردن و صاحب چیزی بخشیدن و اندوه کردن و گداختن گویند بخشان یعنی گدازان برداشتن
شدن نصیحت کردن گونه چهارم که در آغازان لفظ [illegible] تراییدن رفتن است
بالا اندک اندک و گویند نم چکیدن است و تراویدن نیز گویند توختن رنج از کسی بکسی
رسیدن یا بار بردن رسانیدن بنیاد توزدن بود یعنی دوختن تریدن بیرون کشیدن
ترنجیدن گرفته شدن و درشت گشتن تراشیدن هموار کردن و درشت گشتن تراشیدن
هموار کردن و خراشیدن و انگیختن و نگاشتن تماشاییدن خوش شدن تنبیدن جنبیدن
گونه پنجم که در آغازان جیم است جستن طلب کردن بنیاد جوییدن بود جستن جهیدن
در بنیاد جهان جهیدن بود برجستن رجستن جیم گونه ششم که در آغازان جیم پارسیان
جهیدن میل کردن یعنی جانبی غلتیدن جرویدن چاره جستن و دویدن جغزیدن ترسیدن
والتفات کردن جوخیدن لوزیدن و افتادن چرنگیدن آواز کردن چخیدن ستیزه کردن
و سرزنش گونه هفتم که در آغاز در چیزی درآیدن خراشیدن تراشیدن و بوسته رشتن
خنیدن بضم و فتح خا برخستن و جنبیدن نیز گویند خسبیدن بفتح و کسر خا خاییدن خستن
زخم کردن و خریدن خشنودن ورودن خلیدن جستن در رفتن خاییدن بدندان ریش کردن
گونه هشتم که در آغاز آن دال است درفشیدن درخشیدن روشن و تابان شدن دوشیدن
جنسیدن و بضم دال نیز گویند دامیدن رو درچیزی شدن و برابر چیزی شدن داخیدن
ازهم جدا کردن دیده ور شدن نظر بر چیزی انداختن دندیدن از خشم پیچ شد و بتندی سخن گوید
و خشن

پیمانی دوخشت کردن اوردیدن جمع کردن آغریدن شکفته کردن آورنودن فریب کردن
افریدن زیب دادن افندیدن خصومت کردن انزیدن سخن تنک گفتن اباد آمدن
ستوده آمدن انبریدن برکردن انکاشتن دانستن و کمان بردن بنیاد انکاریدن بود اوزیدن
افکندن و ازینجاست که پارسیان نام نهند کرد اوزند و شیراوژن گونه دوم در آغاز
آن با است بنابیدن بگذاشتن بنجیدن قصد و آهنگ کردن و آراستن برآرندن زنبیدن
برآشیدن فرونشاندن پراختن گداختن در بنیاد برآریدن بود چنانک گداختن گدازیدن
بود بشکولیدن شدن بوفتن ببوکیدن نعکندن جلدی نمودن لخشیدن گراریدن بجنانیدن
هم گرانیدن است بنگشتن فروبردن در بنیاد ساکسیدن بود بسغیدن ساخته شدن
بشوریدن لعنت کردن بنکندن سر باز زدن از خوردن سکندیدن بود بنختن درهمانیدن
در بنیاد بنختیدن بود بر مخندن بیغز مانند فرزند مر مادر و پدر را بسودن دست زدن
بشکلیدن رخنه در افکندن بردیدن از راه دور شدن گونه سیوم در آغاز آن
با است برداختن انگیختن و ترک دادن و آراستن و ساختن و دور کردن برداشتن
یعنی دور کردن ایشان را در بنیاد برداریدن بود برکشیدن فرو فشاندن و باشیدن
یعنی برکردن و بخود گشتن بدحال گردانیدن بالائیدن افزودن و زیادت شدن
بسندیدن ستودن و خوش آمدن بنداشتن کبر کردن و دانستن و کمان بردن در
بنیاد بنداریدن بود بستودن میل کردن بژوهیدن بار جست کردن و در تفحص شدن و بصحت
کردن بیراستن دباغت دادن و آراسته کردن برانج باشد خواه نوشیدن خواه بریدن و از
ینجاست که ناخن براده را ناخن پیرای گویند و نیز گویند فلان سبلت نه پیراید بلکه نه برآند

برکرد بنبه اگنده یعنی بنبه برکرده و بنا کنم یعنی برکنم آهنجیدن انداختن گویند اهنجیدن و اهنجید

انجیدن بیرون کشیدن آلفنجیدن حاصل کردن و جمع آوردن گویند الفنجیدن و الفنجید آغاز

اغاریدن فرو شدن نم بزمین و نمکسار شدن و حرکت کردن اندوختن آلفختن و گرد کردن

در اصل اندوزیدن بود اغالیدن تیز کردن بو غلانیدن سخت بر شورانیدن گویند هر دو

اغال کرده اند یعنی یکدیگر را بشوریدند و تنگ فراکنند آلختن کردن الغاختن نیز گویند آوشکن

بانگ کردن بنالش و زاری افغولیدن و اوزلیدن نیز گویند اهختن بیرون کشیدن و برداشتن

در بنیاد آهازیدن بود آختن یعنی آهختن است در بنیاد آزیدن بود آخسیدن پناه گرفتن

افراختن برآوردن و برکشیدن و بالاتر بردن که در بنیاد افرازیدن بود افردن اگر همزه حذف

کنند بکسر فا گویند افشاندن برتاب کردن چنانکه افشاندن دامن و چون همزه حذف کنند بکسر

فا گویند — اگر دستم دهد روزی که انصاف از بوستانم ٭ قضاء عهد ماضی را بشب

دستی برافشانم ٭ افسردن شنیدن و اگر همزه حذف کنند بکسر فا گویند روا بود و فتح دهند آمودن

پر کردن بنیاد اموییدن بود انباشتن پر کردن در بنیاد انبازیدن بود آشفتن دیوانه شدن

در بنیاد آشوبیدن بود آلغدن کسب کردن آرامیدن قرار گرفتن و آرمیدن هم گویند آراستن

یعنی افراختن است در بنیاد افرازیدن بود و نیز همزه از هر دو حذف کنند و فا را کسره دهند افراز

آراستن و خوش کردن و آلاییدن افشاردن شبلیدن و فشاندن نیز گویند از بدن اشک کردن از

بوییدن اشیار کردن و بانگ زدن انبازیدن پر کردن بنیاد انبازیدن بود آرستن توانستن

بنیاد اریدن بود آلکنجیدن پیدا کردن و دور کردن و کشیدن بنیاد انگیزیدن استیهیدن لجاج

و ستیزه کردن و بغیر همزه نیز گویند از باریدن افکندن اماودن ساختن و پر کردن بنیاد اماهیدن

کونس و در فردوسی است هم را دو هم کونش هنرمند نام گیاهست که در سیستان و زابل
هکا میکر بازیکر   هفت اورنگ بنات نعش وان دو است هفت اورنگ مهین و هفت او
رنگ کهین یعنی بنات نعش کبری و صغری و اورنگ تخت است و او را هفت ستاره صورت
گرفته است هفت رنگ را نیز زبان حال چنانکه سرمه و سرخی و مانند آن   هزار دستان بلبل
بعضی گویند فاخته و صحیح آنست که او را بهند ... گویند هفتخوان راهی است در هفت منزل
میان ایران زمین و توران زمین در آن راه جز دو کس نرفته اند یکی رستم دوم اسفندیار روئین
راه هفتخوان عجم گویند و هفتخوان از آن گویند در آن راه هفت عقبه بود در هر عقبه در گذشت
مهمانی کرده بود و بعضی محل نشسته است در آن هفت منزل چندان مردم بگذشت هزار گیاهست
برای دو کان کوهی خوالگر گردند همه استان خرسند با مادر ... نام پادشاهی هفت دهان
در بازی منطق و بازی خری و خیره نیز گویند هزار خشان گیاهیست مانند خوشه انگور میوه بوست
گران دارد و در دباغت بکار برند بتازی ازا فاخر اگویند   هوشار زود اسب بغایت تشنه
هزار چشمه مثل دروزجمی است و گویند هزار چشمه سرطان است و آن نوعی از دملهاست در میانه
دوشانه بیرون آید و سوراخ کند نعوذ بالله منها هر روز پیوسته هفت ... اسباب زینت
عروس هزارخانه انگبین میانه شکنبه باشد   هزار پای کرمیست معروف بتازی سبت گویند
بخشش سیوم در ... پهلوی دری در ازان کر لا تها بیرون اید و شاخ شود یعنی انگشت به هنجار
مصادر ... پیوسته گوییم ... از آنکه در آخر همه پیوندست یعنی یک حرف و آن نیز آ
... بخت در دراغاز ان الف اسب اندودن بچیزی کردن چنانک زر اندود و گل
اندود و اندایید ن در گل کردن و مالیدن گویند گل اندای یعنی گل مالیده آگندن برکردن گویند الکند

دانی نام دارویی است مهندس فلک زحل ک مشتاسنک سنگ فلاخن منجنیک آلتی است که
سوریان از چرم سازند برای خود را یعنی کیری باشد از چرم که سغزیان کار بندند و سغزیان زنانی
اند که یکدیگر مساس کنند جمع سغزی است و آن زن شوخ چشم مرده ریگ میراث و مرده ریگ را نیز گویند
و سرکیایت از سست و فرومایه کنند که کارینا پرمرد آسنگ دارویی است ن مرغزار
گورستان ماه میران نخ است از چرم او کرباسها است د امیران نیز گویند مرغ سلیمان هدهد
مهرگاه آفتاب و دران ماهی ابه ماخوذ شی است که از ماهی سازند و بتازی صحنای گویند مهرگیا
گیاهی است که برگ او مقابل آفتاب باشد ک مارماهی جانوریست آبی و آن ماهیست بصورت مار
نون نوزدهم که در آغازان نوشت ب نره آب موج ـ نوش آذر آتشکده مغان
نشخوار کاهیست که بعد از خوردن چاروا باز آرد نوروز اول روز از فروردین یعنی نخستین
روز که آفتاب در حمل آید و این روز جشن مغانست بتعریب نه روز گویند نیمروز ولایتی است
در میان خراسان و فارس سیستان دارالملک آنست تا حنخوش دارویی که بتازی اظفار
الطیب گویند بهندوی جنبهکر ناموس سازیست از مطربان نیم لنگ قربان که از ان
ترکش بود ت نعین خولان ناخواه یعنی جوانی مخنثان نیز گویند نوشیروان نام پادشاهی
عادل که مشهور است نوآیین آراسته و مهربان جهت خانه کنند د نارخو گلنار نای گلو حلقوم
ه نوباوه میوه نورسیده که بر کسی تحفه برند ناخواه جوانی نوگواره بسیار گو نوآهخته
باغ نو راست کرده ناف هخته سرشته روی و بی آوب بزده اسباب عروس بچابه
کنندی نادشتی به شهری دکیلوری کیع ... پیشم که آغازان واداست د ورز زو و نام
ماوراءالنهر است ه ولارجوب جوب دارسیج گو ... بست یکم که آغاز آن ها است د ها ورد دام
کوشی

ز کودرز نام پهلوانی کز نبیره کاوه آهنگر بود ک کادشتک از چوب بت چون پوست او دور کنند
بعد ازین منقش مانند و او را بوشتک نیز گویند ک کاو چشم کلیست زرد و گویند بوستة کوچک که بر مثال
دم کاو بود ن کاواهن مسمار کاو و زرنج جزیست که بتازی جاورس و بهندی ربی روین کویند
میان زهره کاو و باشد کللون کلرنگ و اسپی که رنگ تن او سرخ بود و سر موی او سپید بعضی را سرخ
پشت بود و بعضی را سپیدی کل اکلبین بوستی معروف کره کردان بازی خراسان کر از ابو اک
وهیکلو گویند کورخان نام پادشاهان در خراسان * کورستگاو نه کفن در دکه بتازی نباش
کویند کدر نامه جوان نامه کلو بنده و بنده بزرک مرتبه کاو و دوشه اندی که در وشیر دوشند کرکدز
کرک رنگ را گویند و جامه که از اطلس گویند که کوشتخچه گوشش خرک چنانکه قایل کوید
بیت — کرچه صد پاپش دارد ای برادر گوش خر ‖ لیک اندر گوش کس یک پا نتواند نهاد
کلکونه سرخی و سپیدی ی کردنای بازیچه ایست که سرکان یکی دانند یعنی للتو واک سرخ و کویند
کردنای آنچ کودکان زا بدان رفتن آموزند و از اخبر کبیر نیز گویند و نیز پای اسب که می زنند
بتازی دوامه گویند کشنیج دشتی گیاهی که از انالکی گویند کوشماهی صدف گوشت هندهم که
در آغاز آن لام است ب لهراسب نام پادشاهی پدر کشتاسب د کورکند نته که از اسیل
ولب آب کنده باشد و زمین پکردان کوشده واز اسیلاب نیز گویند ر کوداورد به
ر لحتی بزرک و گویند و به روغن گوسنه شرد هم که در آغاز آن میم است الف ماخوکیا خلل دماغ
و سودا خام و مالیخولیا نیز گویند ت مشکلنت باخه د آری سفید میتانم روز از ماه
ـ منوچهر نبیره فریدون دان پادشاه س مرزنکوس گیاهیست بهندی بوساکین گویند کل او
کبود مصغاست بتازی مرزکوش گویند ف مامناف دایه شیر ک مری ذبانک خوب کلان

شهد نشان در سنگ و سر راه نهند کد فراخ سر کردن کد فرو مایه و نادان و کمینه گونه بازدهم
که در آغاز آن کاف است کهربا مهره که یرقان دور کند و بوی خوب آید کشکاب اشامی
معروف ب کشتاسب نام پادشاهی پدر اسفندیار کوشت ایست احتلام و خواب گزاردن نام
مردی ر کردکار رنگ همه از دست کنند کنشر لات روینه و مسینه و مانندان که بار زیر بندازند
لجام بر بندند کبک انجیر دراج سپید کند و از هر دو مردانه و داماو در فردوسی است سپهسالار
و مبارز دلاور کیچیر طعامیست که در حبوبات نمک و سیر و روغن باندازند و بخورند کامکار مردم
کام راننده کارزار جنگ کننده پیر فرتوت و حرف کمرسار بند کمر کیهن سیاوش نام
مردی ک کنجلیزک معروف و جانوریست ابی بهند و بی بنیه گویند کارگاه فلک یعنی کارخانه
فلک ایجمان را گویند کلاسنگ فلاخن ل کرونکل دیوس دابله و به اندلم نیز گویند
و بعضی بکاف بارسی گویند کنجه تول تام برنده است م کمان رستم آنکه او را قوس الله گویند
ن کومحان قفص و بعضی بواو بارسی گویند کهکشان مجره کوروین کلیم کلاه زمین ماهتاب و
کدبانو عروس خانه که بزرگ و صاحب خانه باشد ه کارنامه جنگ نامه صاریح کنداموه
موی مادرزاده کمر کوه آفتاب کده نمه تینیه که بدان شراب خورندی کوهامی نام بازی است
کرنای بوق که هندوی ... گویند کاسموی موی خوک گونه شانزدهم که در آغاز آن کاف
پارسی است ب کور آب زمین سپید یعنی شورستان یا ریکستان سپید که از دور آب نماید و نباشد
تبازی سراب گویند و بعضی بکاف عربی گویند ح گنگدز ... بیت المقدس کوشت ... گذشت
بربان کنند د کریه بید ... کرداوزند تام مردی کردباد بادی که بر مثال آسیا کردد
ر کرانشیر نام ولایتی کند باکوهر کنیا هیت ر گویند که علفت کرنج بشیر شیر برنج کلنار گل انار کرسنه

شتران بخورند و اشترغاز بضم همزه نیز گویند بهندوی جانواسه گویند شبدیز جنسی است از اسب
و علم اسب شبرانداز نیز شبستان ~ شب نوش جامه خواب ~ شبان فروک نخ و اش کمک
دود محلی است که این جانور دیگر است شبان قریب نیز گویند شب چراغ کرم شب تاب
و فراشنک ~ شب اسنک شب انکاه یعنی شب شعت رنگ شفتالو و در فرهنگنامه مثل
شفتالو سرخ و سپید باشد شالنک کردکان گرفتن است و شالنک نیز گویند شب رنگ
اسب سیاه و نام گلی است در بیابان سیاه و ام بوی ندارد ~ سوازبان مرد فصیح
و بیشتر فرهنگیان شرا رگویند شبستان انجاکه شب کنند و خوابگاه را گویند
من ناله کنان زغم همه شب ~ ادخفنه نماز در شبستان ~ شارستان شهر و کونک نیز او زن
نام مردی ~ شترگاو زرافه و شترگاو بهمزه مضموم نیز گویند ~ شب انگاه شب تاره نیز گ
شبگاه انجاکه شب کنند خانه و غیر خانه شب غاره جای گوسپندان بر داری و بعضی
را بحجمه گویند شاد کونه نهالی جامه خواب شیرزنه آنچه حیوانات ابدان دوغ کنند و شیرازنیز گویند
شکرتره یعنی ترکیب مخالف شاهانه معروف یعنی تخم بنگ شاه تره معروف یعنی ترمیره بهندوی
باره شب پره خفاش که در شب برود شب بوی کلیت زرد شاهبوی عنبر نسرنای گیاهیست
که رگ او بپای شیرماند بهندوی ~ سیزدهم که در اغازان غین است ~ غلور
اوروسه ترکی غلور را اکنون نیز گویند ~ غاله فلک افتاب ~ غادسنک چو نکه بدان
کاو را پرانند غاد رنگ طعمه زرک ~ غلدوان انجا که اهل دکان سیم نهند و غرگاو
گونه از گاوان وحشی و ان در زمین بدخشان و مکان بسیار بود و غرگاو نیز گویند گو ~
جلد دهم که در اغازان فاست ~ فرسنکسار علامتی که از ان کروه معلوم شود یعنی میل که از

سر کوهک گیاهی که بهند دبرکو کهرو گویند سر مالک بازیی که بچکان بریکدیگر سوار میشوند س
سار برگ گیاهی است چون گوسفند و شتر ازو بخورد خواب بروی مستولی شود و از برگ و بیخ
او آبه بیرون آید در آفتاب نهند منعقد شود و بتازی ازا الفاح گویند سرهنگ قائد و سر لشکر
سرانجام عاقبت کار یعنی آخر و غایت سر سبد دم بضم دال دوم سر حرد د آب گیاهی است معروف
سپیده دم صبح یعنی وقت بامداد و سرسام زحمتی است که در سر می شود ن سرمایان عمامه و مغفر
و خود آهنین و جز آن سر سبد حین باقیات انگور باشد که بباغ مانده بود سر کاهن سر که کفش دوزان
که از آهن و قند سازند و بدان چرم را سیاه کنند سر سکبستان و سوهان سر سجد میلان عتاب
و از سحد حلان نیز گویند سر سکزن تیری است چنانک تیر انداز و سیر دگر سرای جاودان
آنجهان سنگ انکیان گوشه هست معروف ی سشحی خانه سسیلی دعا رتی سر آسیمه آشفته و سر شوریده
یعنی آشفته معمود و آسیمه سر نیز گویند سر جاره سوزن که بدامنی گرد روی زنند یعنی سوزن سنا بود
زرین یا سیمین که زنان مقنعه سر ران زنند یا مقنعه محکم ماند سر زره گیاهیست خوشبوی
سد بابه کرمی معروف یعنی هزار بابه را گویند سر نوشت سرنوشن چون دامنی و جز آن سر آبرده
رده و سر الجه سیه چره سیه فام یعنی رنگا و بسیاهی زند سر باوه گیاهیست شاه مرج
برگ او گرد و متفرق سنگدانه حوصله مرغ و نام غله که بهند دهی کلنهی گویند کوبن
دوازدهم که در آغاز آن شین هست الف شبر نهادست و بجای ب شب تاب کرمیست
خرد بر گونه دشت باریک چون اخگر آتش نماید و با آمد باد کام او را اعکه خوانند ب
شنا و آشنا کننده شتر خار درختیست خارها بسیار دارد و میوه گرد و سرخ دانه چون
انجیر تا رسد وحدد گویند شهریار پادشاه شب یاد جرراگویند ز شترخار گیاهیست معروف
شترانی

ی رَوغن خوشی روغنی انک ناخ در میان روغن بریزند رها و رودی توشه و آنچ از سوغ ببارند
برای دوستان گوینند دهم که در آغاز آن زا است الف زبر با اطلاع است نهفت مسلو
زر بنفت کیج زاد خوست بر سال خورده د زشت باد عیبت کردن زراوند نام دارویی است
ف زندواف بلبل و در اسند در فردوسی است که هزار دستان باشد م زادشم نام مردی
زرمن زاد و سپاه زربان سرو زرمان زنگه شاوران نام گروهی از کردان و موبدان و مخصوص نام
پهلوانی فردوسی گوید و زاد خو بر سال خورده هـ زبان زه نام دارویی است و گویند که آن
اسطوخودوس است بتازی لسان الجبل گویند ی زور گوی افترا کننده بر خلق و بهتان نهنده زبره
هیچ جامه است ستبر از ریشمی مثل ابافت یعنی تار داده گوشه یازدهم که در آغاز آن سین است
الف سبیل با اطلاع و معروف یعنی شوربا بریج ب سرخاب رنده است و ماهی بادام
ت سرگذشت سراسر بسنج نهفت الجهان سین دخت نام زنی ج سرای سپنج خار عار
و این جهان ح سراغوج سرپوش که بتازی سر غفارت گویند خ سنگلاخ زمین سنگستان
شاخ چوبها که بدان بام خانه بپوشند و سر ایشان بیرون بود د سوسمندر کیاه سیلاب
کند آبگیر را گویند یعنی جایی که راه سیل برده باشد و کنده و آب ایستاده سرای جاوید الجهان
ف سگ انگور گیاهی انگور دسته سبهوره گویند و بعضی گویند سگ انگور گیاهی است که
بتازی عنب الثعلب گویند و بهندوی کاکوبل و کتوایی و بعضی بهندوی بوی و بعضی آملور گویند سنگسار
رجم کردن سوسمار جانوریست از خزندگان سیه راهو که به آن مردان و زنان از بهر فریب بخورند
و او را هوس نیز گویند و بهندوی گوه سنگسار نام زمینی است سیاه جانوریست در آب که
نهنگ گویند سردار سرور و مهتر ش سبکی سپهدار تیغ کشنده سپاه سرزنش ملامت و عتاب

مکردار ل دار حال درخت و نهال نونشانده آتشپز سقف بود در خیمه به خوبی و کویند نردبان
و جداده دار رسمان نرم که بدان جامه را رنگ سرخ کنند دس مرین مت سیوم روز از ماه
در آسمان راه کهکشان و دندان افزین خلال دار افرین تکیه‌گاه د نام دارویی در الکوان دریح
دستارخوان سفره که بدان طعام خورند دلو مان دارویی است د دربود خشم دندان کاو ملال
ه ذنک لالی آید که از ناودان بازمین آرس ماسفتر د دودالہ بارپی است و ان کرد برکشتنست دربار
واین را دو دلہ نیز کویند د بان دره فاره دال بوره نوعی از فراشتنک است و در فرهنگنامه
دال بوره بباغ نسا کویند درخت سنبه زنبور سیاه که چوب و بنا را سوراخ کند بهندوی بهنور کویند
در کام خواجه وزاهد دراکاه نیز کویند و آس کاله عصار کرد و داس در سرایه و بعضی کویند عصا
ترکش در آگاه بداندیش و خشم آلوده و مداکه و دراکه نیز کویند دست انبوهیه غلوله عطریات
مرکب که بدست میدارند بتازی شمامه کویند دمغزه تنه دم و بنیاد دهره اسباب عروسان
ی دنوبای عنکبوت دار بوی عود خالص یعنی خلاصه دار چینی دارویی معروف د دست کاری
پیاله شراب که دوست از دور خود بدوست ایثار کند و در فرهنگنامه این را مرده کاناهم
کنبه اندکورث نهم که در آغاز آن راست د رود آبروی حاد رامش کر سرود کوی و مطرب
رود دار نام رودیست ز رسن باز طایفه بازیکران س تدی تاس رو هش زنک فروش
ابریشم کرد ابریشم فروش ف رود کشف نام متاعی است ک زنی حوک خنزیر که در کلو بیرون آید
م رود زم نام لب نیک است ف راه کهکشان راهی است که در آسمان شب نماید از اعرب
مجره خوانند و پارسیان آسمان دره وره بر و سالک کویند ه راد ماده انکرد که بتازی حلت
کویند و بعضی بکسر واو کویند ره ان خواه کدا در یوزه روز مره بدبخ روز بکذرانند ر کشنجه ریس موی عنقوه

ل

هند و بی کنر گویند گلها دان سرخ می باشد خوافره آنچ بدان روز بلند زانند خاگینه خایه زرد را
گویند خزنبشته بلندی را گویند خرمنده ستوده بند و خربان خراسه جویی که از و آب باز
گیرند و ورغش بر بندند انگاه از ان بند گاه خوار خوار می بالا آید و خواره بود خرمهند
مهره کم بها خارجینه التی نیلک زون که بتازی مقاس گویند خامیاره فازه خرگاه خیمه
خیش خانه خانه از جامه خیش راست کنند سرد باشد خرجینه زنبیل و ماجوال بزرک که
در ان هر چیزی باندازند و خرحان نیز گویند بتازی حرج گویند گون هشتم که در اغاز ان
دالست الف ده کیا دهقان و مقدم و خوط دیه بیغوله که کمتر از رای باشد در هوا و لخنه
یعنی معلق دیه غور یا کیا ییست معروف بیخ او میخورند ب و بمعنی چوب نام بازیی و لاب
دلوت دیوسیست کیا هیست بتازی حند مو ما گویند ح ورج بیت المقدس یعنی بتخانه
را گویند دیو کلوج بچه دیو بدل کرده بهند در بی جا بسره گویند دیولاخ جایی دور از آبادانی
که آنجا آدمی نباشد و گویند چراگاه مواشی و مسکن دیوان باشد د درآباد خشم آلوده درنند
درو فاصله و بحرکه میان دو ولایت باشد دام و دد مرکب حشرات زمین را گویند و بعضی
فرق کنند دد هر چه دوست و دام هر چه حشرات است ر دو بیکر جوزا که یکی از بروج آسمانست
دیودار گیاهیست که طبیب کار بندد و دیگ افزار بوراردی بهر باز د نام روزی از ماه ر دردار
عیب و خشم آلوده گویند درار بند بدان یعنی گران دندان افزر بوزار دال بود [illegible]
گویند ازخراشنگ هست س واس ولوس اینا عمد جولند خراب سات و نغز انی حانی و قاش
باشد و سماس سیاه که بدست گردانند س دندان بریش خلال و دندان ریز نیز گویند
ک وو واهنگ دو و کش دم کرینک صبح نخستین یعنی صبح کاذب و دم گرگ هم گویند دراهنگ

که بتازی قنعد گویند ح خرمنج رنگی از رنگها است ح خودخروج تاج خروس د خانه
عرد خانه تا بستانه خار سپید داروی که باد آورد نیز گویند بتازی تمامت و بهندوی
دهبیا به گویند خنک ارد ار دخنکه خرشید آفتاب ر خکار را اسفاخوار نارج
گویند و کنندم مردم مرده نام حفظاری چنانکه مطرب بعضی را بنده پسر و حرکز نام بازی است
که از آلو ما مو گویند خوالیگر مطبخی یعنی طباخ و خوان سالار خیار حر داروی که بهندوی
گدکویند خرسوار همان شب تره حرکواره چوب دستی باریک که خراز تنند خانه بردار یعنی خانه
مدار و خانه سازنده خرخیز ولایتی است در ترکستان که آنجا مشک خیزد و
مردمان چابک و زیبا و جوانان س خانه دیس بیمار وع تش خنده خرنش سخره و فسوس
یعنی خنده بافسوس داشتن بود بر کسی خرکش خارکش خرگوش نکاری معروف ح خلیج غ
بیضه خر خوک گیاهی که آنرا بهیل گویند خبر دوک کرمی است که از اسرکین غلطانک گویند
و بعضی هزار پایه را گویند خرگوشک زبان بره و آن گیاهیست اطلاق باز دارد خالمه
نام بازی است که از اهر کروکو ما موی و دوداله حر زنده و مرده نیز گویند ک خرخنک
بنج بابه‌ل حرغول زبان بره خرحال و غیست که بتازی کری گویند سر بالا کرده بدارد دم حله
جنم جنبح حلم جنم بنجال جنم ف خوش دامن خشو یعنی خوز خجون نام دیوی از مردهٔ شیاطین
و بلغی جادو و مقصود است خرب کلاه نام داروی است خار مغیلان درخت بکر خون
سیاوشان داروی که بتازی دم الاخوین مادر وب گویند و بعضی ترکان از اگویند که
سیاوش را کشته خون ریخته بودند و انجا درخت بر آمده خزاکمن الکنبق نام سلاحی است
ه خودخوده تاج خروس و بوستان افروز دان کلیت سرخ خرزهره حنظل و گیاهی که

تیرماهی نام داروی است گونه پنجم که در آغازش جیم است الف جوز بویا میوه معروف که
بهندوی جاپهل گویند ب جاماسب نام مردی وزیر گشتاسب واورا حکیم نیز گویند
د جگر الدعصب جانوسپار د نام کننده داراست چند بند سرخانه جوانیست که موی
او مانند موی دلدلست د چهره بردار صورت گر ش چوبش چوبیست که پوست ندارد جوز بهنه
نیز گویند سپید و سرخ باشد بتازی سلب گویند ک جامه غوک گیاهیست در میان آب
باشد بتازی طحلب و بهندوی سوال گویند ه جوش بره طعامیست معروف ی جادوان بزرگ
سرای کار جهان جهانجوی پادشاه جوانوی نام مردی گونه ششم که در آغازش جیم بکاف
الف جوزه لوا غلیوار یعنی جوره رباب جلوجوب سیخ کباب و بعضی جیم اول عربی گفته اند ت
جنگال خورست مالیده یعنی طعامیست که نان بروغن و شکر تخلیط کنند ح چهار آخشیج چهار
طبع چون آتش و باد و آب و خاک که از آمیزش ایشان موالید سه گانه پیدا می آید بر رسته
و جنبنده یعنی جماد و نبات و حیوان ر جور نور بدرو ز جاه نور خارک آهن یعنی گزک آهن که
بدان دلو از جاه کشند چهار میوه جور ش چهار بالش تخت آراسته و مسند جوب کشی آنچ بدان
دانه پنبه کشند ک جلمبرک پوه لحکان ک حرحنک ان حلک که سوهان سازند ل چشم آل
بلوست چشم کاز چشم بکر بده چشم اعول بکوزتر چشم بکر بستن م چشم بام بعوید و چشمار و اخ
بربام و در باغ برای چشم زخم نهند یعنی زخم چشم ه جوب ماره ماله که بر کوکنار مالند و گویند گونه
دیگر است از ساز بزرگ که سکی گویند صرد و بیه انک نرنگه کرده و حکر لومی گیرند بتازی
صهارب گویندی جل لامی غلیواز و بجیم عربی نیز گویند چاه جوی خار دلوکش یعنی چارسو
از اهن که بدان دلو کشند گونه هفتم که در آغازش خاست ت خار پشت جانور

د بایزد و فرد آوردن گریخته را گویند یعنی جُعَل و از ادستکمر نیز گویند پیل مرد و جنس از امرود

کلافت – بیشار دلیل که بر طبیب برند و ان پیشاب است که بشیشه کنند برو زندان تیغ

کوهسار بر ستارگیزک یعنی خدمتکار پای افزار نعلین و کفش و هر چه در پای پوشند

س برعکس پلارک را گویند پیل گوش گیاه است بعضی گویند نیلوفر هندی کش خدمتی بیارموش

هیچی است که بتازی عنصد گویند هیچ نوش شراب است که هیچ تریاک دران می افتد پای باف جولاهه

ل پارسال ساله که پیش از سال گذشته بود پاتیل پیاله است معبری که در صورت پای

پیل باشند   سلاحی است در زیلبارم پیل هم نام مردی است تیجه مریم گیاهی است که

مریم رضی الله عنها وقت وضع حمل دست دران گیاه زده بود و مانند پنج انگشت شده پاردم

دوالی که زیر دم در ارند ن برسیاوشان رستنیه ایست مانند گشنیز نه شکوفه و میوه ندارد

برگ مانند کرفس نزدیک چاه بود و بتازی شعر الجبار گویند ه پاشتام انکه او را بنه گویند

پا جامه همان پاشنام پیشگاه جامه باشد که در پیشگاه خانه بار گیرند پیچ پایه سرطان که بهندی

ککره گویند پیشکاره خدمتکار پوست کاله چیزیست که بتازی ازار حرو گویند پشت باره

صلب بوده برنجیده شده پا جامه جولاهان که در وی پای میکنند و می نشینند

تون س چهارم که در آغازان تا است رخته سیاه چوب جنت که هند وی برواله گویند

ع تار میغ نیز که هوا را تاریک کند ن ترنگبین گونه از نوش است ه تب باره تب لرزه

که از بزرگ شدن سبز زاید ترزده فتاله نگر دانه علاق دانه یعنی دانه علاف و چرن ناجخانه

کرم خانه وان خانه ایست که ... میکنند یعنی خانه که با خشکی بود و دران ششتها

می نهند با شعاع آفتاب ... تنگنای میان دو کوه یعنی دره کوه و نجه و تنگی جهر

نیز

آتش کاهیست بر روشنای نیشابور و از برزین و ادر برزین نیز گویند بادخون جای بادگزار
بادیان بنجشن ویس کرباف بادمان نیز گویند بو مادران نام دارویی و بو ماران نیز گویند
بازدان اوندی که محصل زر و سیم می اندازند باردان اوند شراب و جز آن کوچرامزاده و بادروجاز
بادروح گویند بهندوی بهری ۞ بادافراه باداش یعنی جزا و عقوبت و این را بادفراه نیز گویند و
بادفرانفیر بانیز استعمال کرده اند بادفره فرفره را گویند که اطفال بازند و آن چوبکی بود دو رشته
درمیان کرده و از آن تاب می دهند و می گردانند بهندوی بهرکی گویند و نیز اطفال بادان بروز
واو از زحم باد بگردد بهمنجنه اول روز از بهمن ماه و آن عجم را موسمی است درین روز جشن
کردندی و در طعامها بهمن سپید و سرخ درانداختندی و در فرهنگها مهاست که آن موسم
دوم روزست از بهمن ماه در آن روز طعامها کردندی و این درست تر ست و در محلی آمده است که
پنجم روزست از بهمن ماه برز و شاخ بر نامه عنوان یعنی نشان که در مکاتبه کنند برسته حمایل
برگسته نبات یعنی گیاه بادابله ابله هلاک کننده که بهندوی لوت گویند بادروره
جامه کهنه و آنکه هر دم بکار دارد بدرامی باداوله همان بادابله بادریسه آنچ بر چوب خیمه
کنند و آنچ زنان بر دوک کنند و آن حربیت بتازی فلکه گویند برمانه کلیچه یعنی قرص بهار خانه
بنا بلند را گویند بزبان پهلوی بادرنجبویه گیاهیست رنگهاش کافته و بوی ترنج دارد و بعضی
شاه تره و این را بادروج بویه نیز گویند برخیده درهم آمده بود یعنی زمرده باد هرزه
افسونی که دزدان برای خواب صاحب خانه کنند رحصن گاه کرسی ح برحولی کرسی خانه
سپنوم کرد آغاز آن ما بار رلیست ب نایاب طاق و بن آب و حوض را گویند در وخدد
نایاب طاعت گویند فلان با پایاب فلان ندارد یعنی طاقت بیوراسب نام ضحاک ماراست

جون در آب اندازند در خورد بتازی شغنج گویند آرد باله نام طعامیست معروف که بتازی سخینه
گویند ابکامه بشاح است معروف و نام دارویی است کرنب دوم که در آغاز آن با است الف
بادبورا روزنه که بررخ باد نهند تا باد در آید انرا بادگیر نیز گویند بخشی هم ایست که لعل بدخشانی
کداخته و بدخشانرا بدخشی و بدخش نیز گویند بوی ارست یعنی سنگ که بیوی شکاری میکیرد
باداورد کیاهی که بتازی شکاع گویند و بهندوی دمیاهه برومند توانا و برخوردار و خورم
وکامیاب و صاحب ثمره برافرید نام دختر کسانیست بار بد نام مطرب خسرو پرویز
بادغر موضعی را گویند که دران عمارت باد از هر جانب رسد و ازا بادریس نیز خوانند یعنی باد
گذار و بعضی بادغد باداد گویند بادسار بادگرد و سبک سر تیز کرکشادرز یعنی مزارع
بادسر فرفره که بهندوی پهرکی گویند بلادر میوه معروف که بهندوی بهلاوه گویند بوتیمار جانور
سبیل که ماهی خوارک گویند بوآوار بوزار یعنی دیک آواز که بتازی تابل گویند بادافره در حیز
معروف بیدانجیر درختی معروف که کوزه از سدست بابکار انک بابخانه راست کنند
بوستان افروز کل است سرخ شکل تاج خروس و گویند که ان ضم ایست شب بادکش رسب
سدموش بهدیست که او را کربه کیرد بوفروش عطار بدکیش بدکردار و بدکنشت نیز گویند تاکی
سلاحی است که بلنگ مشک سنبل و قرنفل لبتان و زه کربه و بعضی بلنگ مشک و بیا بارسی
وکاف پارسی و کرباکویند که بادرنگ ترنج و خیار و هلاک بستر اهنک لحاف ل برخول کبرم
بادزنام سرخیاره و صفرا که بهندوی ازابت گویند برند کام مراد و بالا نه دبان ان بادبزن
بهندوی بکهه گویند باد فردین باد حرنه را گویند چنانک قاهل گویند معصب بهاد فره و
کشش هوا عرب ریح الدبور باد آرن باد شرطه ازا باد صبا گویند برزین اتشکده یعنی
اتش

الغفت لغت افدستا نیکوترین ستایش خدای عز و جل و کلمهٔ مرکب را اهل فدستا گویند
آهن ربا سنگی است معروف بتازی مقناطیس بهندوی کانسک گویند ب آذرگشسب نام آتشخانه
که لهراسب برآورده بود و مغان بدو پرستیدندی اردیبهشت و سیوم روز از ماه و نام بهشت
آفتاب در نور بود آفتاب پرست گل نیلوفر و بوقلمون آهنجفت آنکه بدان زمین را
شدیار کنند د ابکند ابکیر را گویند استخوان زند جانوری است از بندگان و همای ارزن گویند
اسپرود سنبل یعنی جعد افزیدگار پدیدآرنده باشد آغازه گیر محاسب یعنی گیرودار گیر
نیز گویند آرزه گیر گاه کلکر اندر آتش گیرگاه کلکر یعنی حاله گرا اندیشه نیز گویند اسکدار الاغ که
واسب و توشه مهیا کرده دارد یعنی برید که از شهر بشهر شتاب وی هر فرسنگی و نیز سپی
اسپی و توشه در راهش دارند تا از یکی فرود آید و بر اسب دوم سوار شود بهندوی دیاو
گویند آهون برکسی را گویند که در دیوار و یا زمین نقب زند یعنی نقب زن ابکیر آبدان را
گویند اشترخار نباتی است که بتازی حاج گویند آزمان خور خرمن خوار را آذرافروز
آتش افروزنده و بیدا آنچه آتش افروزند و گویند که نام مرغیست اشترغار گیاهی است که بهندوی
جواسه گویند ک آهو بره فلک آفتاب ک استخوان رنگ استخوان زده ست و ان همای
است ن آبید ستاق افتابه آذرگون نام گلی است بر شکل آتش در سرخ و اورا آذربویه نیز
گویند استورکان علم برنده است که بتازی شور گویند ابکستان گرزگان گونه از انگور بارین
کوه است آذرمارکان نام ولایتی است نزدیک تبریز که آتشکده مغان آنجا بود و آذربادگان
نیز گویند آمره مواهش کار بسیار ایرمان خانه اجهان و خانه مستعار ابشنه گاه قدم
جای و خلوتخانه آستین رفنده گوشه است آسمان دره راه کهکشان ارمرده داروی است

کک گویند

خود را گویند که چون کبک در سوراخ شود اندر فرستند تا کبک را از سوراخ بدر آرد و از ایوند

و در فرهنگ نامه نام لفظ لفظ یوز برای گرفتن هم آمده است یا رفصد بعضی رنگ است معروف

بیت نهم در آنکه غین است یوغ آن چوب که بر گردن گاو در جفت و گردون بندند هندوی

انا جوه گویند بیت دهم در آنکه کاف است بگنگ چهار وی دم پر یعنی سه وان دندان بزرگ

ترین بود که پیش باشند از آن مار دو ده و مانند آن جانوران یوک آنچه بر و نان نهند و در تنور

پورک سک بچه که در سوراخی که در آن کبک در آید در رود و می کشد بزرگ چند سوار که بجهت خبر آورد

از لشکر بروند یلک کلاه پادشاهان و آن کلاهی است ما جعد و گوشه بیت یازدهم در آنکه کاف

پارسی است تنگ شکل بیت دوازدهم در آنکه لام است یال گردن اسب و گویند گردن هر که باشد

و هر سر را گویند یل پهلوان و مبارز و شیر بیت سیزدهم در آنکه میم است یشم سنگیست معروف

دافع برق بحکم خان تابستانی و نام ترکستان تیر که و گروهی جمعی را گویند بیت چهاردهم

در آنکه نون است ینه دان خدای عز و جل یون تمدز بن یاسمین نام کلی است یونان حکم

مقامی است که در وی حکیمان و صاحب عقل باشند و خیزند یکران اسب که بجوا اشقر بود

اما دنب و فش او سبید بود و اگر سبید نبود دبور بود زمان شهر سمرقند را گویند بیت پانزدهم

در آنکه یا است بخیه زاله یاوه سرگم و گم گشته بیهوده فحش شمه جرم خام نه جر نه چون سرم تکمه قبا

یونه از روز بلبه رها شده و گم کرده و هرزه یافه هرزه سخن یاوه یعنی بیهوده یاره هرزه

و دست زنجیر یعنی دستوانه و طوق یا ختنه حجره و حجره نمروه کیا هیئت کی اثر اسایه برگ گویند

و تبازی سپروج خوانند بیت شانزدهم در آنکه یا است یارسکه توانایی یاوری یارگی

خنس بدم در سخنان که در می بر بهشت یک کونه است گوشه نخست که در آغاز ان

النعت

بمعنی همواره مانند ناچار چسبان بالرغرین ماه و آفتاب یعنی دور که بگرد آن باشد هرزه بیفاید
و بیهوده و روان گفتن گویند هرزه طلای یعنی بیهوده مکوی هراسه الت ترسانیدن یعنی
بداخ کسی را بترسانند و تمانند و ابزار در کشتها نصب کنند بتازی مجدار هیات بداج
تنک زین کشند هر بوده شبینه که تعین کنند برای زنجیر آهنکامه جای جمع شدن خلق هرابه
قطع و چنک یعنی آنک کویی ناچار چنین بود بهر دهم درانک یا است هکری کنجی که
از باران آب خورد و هلوی کران که بتازی خراسانست و بعضی بپا پارسی و واو باربی گویند
و بلغنی مانند حست هلوی حیران هواری بارگاه هیای نام عورتیست و نام جانوریست که
مبارک گرفته اند گویند بهت سیوم در سخنانی که آغاز آن یا است برشانزده بهر است
بهر نخست درانک الف است لغاع مارت و نام شهری در ولایت ترکستان یکتا یکتوی یارا
زهره و قوت بهر دوم درانک با است بیب سر باشد بهر سیوم درانک جیم است
ینشنج مار بت زرد که در باغها بود و بکزد و زهر ندارد و نشنج نیز گویند بوج جانوریست
از خزندگان بخ لغظیست که بر زانو ارند و گویند بج بج و گروهی گویند که شنج باخر
نهان گویند یعنی مردم عام بخ بخ میکنند بهر چهارم درانک جیم پارسی است نشج لعاب
دهان یا پشنج بر و بعضی بضم شین گویند بهر پنجم درانک خا است نخ آفنک زمستان
بهر ششم درانک دال است یارد یعنی تواند یا کند یا قوت و بعضی بفتح کاف گویند بهر
هفتم درانک را است بلور بلوری کر و نتوان باشد یا در دهم روز از ماه بهر هشتم درانک زا است
یوزه و داست معروف که بهند وی حته گویند و جستن یعنی گرفتن چنانک بزرگی گوید
مست یوز از چشم اهوانه او ... گر کند عاشقی بو د آهو ... در دبی ولایت پارسی گویان سک

و بعضی بیا پارسی گویند هراک ابله وگاؤ یا دنادانی که آسان فریفته شود هواک کردن یاری دادن یار
در خراسان بهت هنگ بدو فتحت غله افشان که بهندوی چهج گویند و بعضی بکسر با گویند
و بسکون سین نیز آمده است هرگ شتر بچه چنانک بره گوسپند بچه هگ دم بالا زدن بخش
دوازدهم درانک کاف پارسی است هنگ زیرک و رکام و قجاو و سیاه هوشنگ نام پادشاهی
از پادشاهان بخش سیزدهم درانکه لام است هال آرام و قرار هال انبار و همتا هیکل
جثه یعنی پیکر چیزی و بتخانه ترسایان و بهار خانه بخش چهاردهم درانک میم است هرم
نام شهری هنگام وقت هروتوم تخم اسپغول و بعضی با نیز گویند بخش پانزدهم درانک
نون است هاموں دشت و زمین هموار و گویند زمین سخت که باران قبول نکند هیون اشتر
و گویند شتر جمازه یعنی تند که بسیار رود بهندوی سانده گویند هارون نقیب و حاسد
هکن بدو فتحت زمین کشت با کلوخ و بسکون واو نیز گویند هین پشتاب و سیلاب
و بکدار هرمان هرزمان را حذف کرده اند همیدون وقتی از اوقات چنانکه گویند
درین میان ناگاه و همدون هم اکنون است هان هوشیار و اکنون هرتن و از هومان
نام مردی از پهلوانان ترکان که برکار برادر پیران بود بخش شانزدهم درانکه واو است
هدیم و زرداب هلو سبلها زو فرو مانده و حیران هستو مقر هژیر مرد دلیر بخش هفدهم
درانکه ها است هویه کتف یعنی دوش و حمایت و بعضی بضم با گویند هنده آ حق و نفع و فاید
بواو نیز گویند بیهوده یعنی باطل و ناحق و لا نفع هوآنه بیمارستان هرکاره دیک آهنین
کردو حلوا کنند بتازی طنجر و بهندوی ترو کراهی گویند [illegible] هیزم و بعضی بیا پارسی گویند
و بلغتی با مفتوح است هزینه نفقه یعنی خرج بدانکه روز گذار شود روزگار بگذرانند هنگامه همیشه
یمخ

دلسه بالمتاع یعنی بایسته باب هژدهم در آنکه با است وشی انباغ و بضم واو و بفتح دال و کسر سین نیز گفته اند
هرچند پست دوم که در آغاز آن ها است بر هژده بهرست باب نخست در آنکه الف است هرا
ساخت زین و آواز دو کاز انیز هرا گویند هویدا آشکارا و روشن بغایت بمجاملات
همانا پنداری و مانند باب دوم در آنکه تا است هنگفت جامه شفت و بضم و بفتح تا گویند
هلمت پای افزار هرات نام شهری از خراسان که از اهری و هریو گویند باب سیوم
در آنکه جیم پارسی است هچ بضم و فتح ها است مار کردن چنج علم و نیزه یعنی نصب نیزه و علم
و مانندان گویند یعنی هیچ کرد و اگر چیزی بر زمین افکنی راست و بر زمین راست بایستد
گویند هیچ کرد باب چهارم در آنکه دال است هرمزد مشتری ستاره فلک هورمزد همان هورمزد
هرمزد دست همکار و مددی هیربد خادم آتش کده و قاضی گبران هیبد ماله که بدان کشت را هموار
کنند و بعضی با پارسی گویند باب پنجم در آنکه را است هور آفتاب هیر آتش هلند در
کرمان نام داردی است هیر باز اپارسی نیکو و فرخنده هو در زشت یعنی قبیح و بفتح تا نیز گویند
و بلفتح دال معجمه و واو پارسی هنکر اسب سیاه که بسرخی زند هجیر نام مردی هنجار راه و گویند کسی با نکه
راه نگذارد و راوان راه هی رود باب ششم در آنکه زا است هرفز نام شهری ملک هیز مخنث
و هنیز اکنون و زیادت باب هفتم در آنکه را پارسی است هار حیران و فرو مانده و در مانده باب
هشتم در آنکه سین است هراس بیم و ترس باب نهم در آنکه شین است هش آتش هوش هلاک
و این پهلوی است و خرد یعنی عقل و زیرک گویند و هوشمند یعنی بخرد و هش بفتح واو هم گویند هشتوش
جشن روز از فروردین باب دهم در آنکه فا است هنف بغتری یعنی کارگاه بافنده و خرخواسک
گویند هنف چوبهاست که در بافتن بر جامه زنند باب یازدهم در آنکه کاف است هباک تارکس

روش

باب سیزدهم در انکه کاف پارسی است و تنگ آخ بود خوشه انگور اندازند و تنگ لواه

و رنگ باز ا پارسی و ضم و فتح ان هم بوند جامه و در فرهنگنامه و رنگ آرایش پوستین که در داخل

استین و گریبان و دوزها دیگر دوزند از قندر و سمور و جز ان باب چهاردهم در انکه لام است

وال ماهی در مراد دیل فرصت یافتن بکاری با مراد و ظفر و زول بار پارسی شور و بضم واو نیز گویند

و شکول جلد در کار نمودن و بضم واو نیز آمده است و بعضی واو دوم پارسی گویند و کال انگشت

مرده که اهنگران در کوره اندازند باب پانزدهم در انکه میم است و شم بخار و آم مانند و دیم

وصفت و رنگ و رم آماس باب شانزدهم در انکه نون است و دستان بد و فتحت است

واران ارنج و بند دست انکه میان دست و بازوست و رتفان بسه فتحت و رامراد شفیع

وارون برخوی و نحس یعنی بدبخت و شوم و بازگونه و طلان و ازونه نیز گویند و الان دارو

دو گونه و الان بزرگ کرنبازی از اوار ماح و بهندوی سوسی گویند و اویان گیاهی است بو ستلنی

دگویند که اوالانست و رخین جانوریست لیکه چشم ندارد گردن دراز باریک و دندان دارد

و در آب تیره و شور قرار گیرد و بهندوی بولو گویند باب هفدهم در انکه ها است و تکله دانه انگور

و لانه روش یعنی چرا چیست و بعضی نتح واو گویند و در نوشتنه پیرموش جون دامنی و چادر و شنکه

عورت مرد یعنی کیرو شکوه بکسر واو چیزی با جد و کوشش گویند مانو توش و توش بیع کرد

و توانایی و شنه جوشن دانکونه از پوشش سلاحی و لغونه سرخی و سپید زنان و الغونه همان

و لغونه است و نره یاز ا پارسی خالص و خاص را گویند و بعضی بیا عرنه گویند و بره چار جستن در ده

برج و کسر و بعضی بتشدید لام گویند و شه درخت جزه و روازه عره یعنی محه و حشنده مرعنت

سپید وقت بهار در باغها نشیند و لوله آشوب و شمه رنگ که سرکه در ناگوش و عارض خانه

واسه

پنیر کی را گویند و آن گیاهیست سرگی او گرد و آن برگ هر جانب که آفتاب گردد از آن سوی روی جانب
آفتاب کند داوریج چیزی که بر انگور می‌اندازند جایی که انگور رسته باشد و گویند جای او گخشتی و بعضی
جیم پارسی گویند و بیج دارویی است که هندوی انزاخ گویند و ربیج برنده است ازدراج فرود ریج
و گویند مرو ریج هست بتازی سجای گویند و از بیج آنک دختر کان او بر بندند ریسمان را و در آن بازی کنند
درخج زشت و لج برنده معروف که هندوی ببر گویند بتازی سلوری گویند باب پنجم در آنک دال است
والاد داد و کل یعنی عمارت گل و رسناد و طبعه و راسناد بز گویند و یداهیداو بزرگ و بسیار
وهویدا از بن گرفته اند و گویند و یداو هویدا و سناد بسیار و بعضی بفتح واو گویند ورو شکر
درخت باب ششم در آنک را است و انگبر گوشتینی دوزه و حشور پیغامبر خدای عز و جل
وزر رزجویه و بتازی دستور گویند یعنی آنک بار ملک و مملکت کشد و آرماند و صنت
باب هفتم در آنک زا است ورز زور بده ولب آب ماوراء النهر باب هشتم در آنک سین است
ورس بند و رشته ریسمان و بعضی بدو فتحت گویند و تیس همان برنده باب نهم در آنک شین است
دغیش بسیار و انبوه و بلغتی او مفتوح و بابا زیس و بعضی بباء عزه گویند و این لفظ بر مال و فرزند
و غم حق باکه به جنبش بود زبان گفت و بر جانوران استعمال کردن نشاید و تش مانند و نهاله و دستار
باب دهم در آنک غین است ورغ اروغ و بعضی بفتح واو گویند و راغ شعله آتش و لاغ بدانجم
سرسر باد بند باب یازدهم در آنک فا است و آف هزار دستان باب دوازدهم
در آنک کاف است ورکاک شیر گنجشک ور دوک جهد و بعضی دال و بعد وی واو هر دو مفتوح گویند
وشر کرجام و اره و بعضی بفتح را گویند و تنداک ناخه و بلغتی و مداک آمده است دیگر این سخن
درخطا بها گویند نکیحت ضحاک بتازی و نجک گویند و تردک لعر و نمک پای افزار حرمین و تجگ زنگ

حسنه زده یعنی گره خمیده و بعضی بفتح گویند و بسین معجمه گویند نبرده مرد مبارز و مردانه نیز
گونس داشتن بود بسخن دگر سستی بگلو و در فرهنگنامه نوسه فریاد گریه بگلو بانگ نسه
نیسی الکویند بزیادت ها شکسته زه سخت و درست کردن کشی و گدای شوخ و نژه بتشدید
هم گویند جمع ترکان ایدکرده بارا معجمه کوزه و شرابه و بعضی کاف پارسی گویند ناره زبانه کمان
نورده ته پیراهن و در اسدی است نورده قباله نهاله کاره صیاد یعنی کمینگاه صیاد آن نسیه
کله اسب و ستور و بضم و فتح نیز گویند نمونه نابکار و باز گونه نخظله کور سخت انک مژاور اجوز مغز
گویند نوحه سیلاب نامه کتاب و نبشته نقش جنگ او در دستبنده و زشت رو و بعضی بسین مهمله
گویند نشکرده انک بتازی شعره و نحرا گویند نغایه درم ناسره نشره نقش سرخ و زرد
کنند نرگسه انک گلی در سقف و دیوار منقش سازند نازه ارسار جولان است نواخته
باغ نونشانده نوشته دل یکی نشکستن هم گویند دل یکجا نشکین کردن نرموده گل گلبن کرد و بهن باشد
یعنی گردک و فندق بزرگ بیت دوم در انک یا است نوی تازکی نی بیا بار سه و بدو گی
نژاق نوبهی نیز گویند نازای منکر و ناشایسته نامی نامدار و نام آور نای ساز معروف است و حلقوم نیز بیه
سایار سه نام پادشاهی بیت یکم کرد را غاران و الوست بر بنهره بهر نخست در
انک العنت والا زبردست و بزرگ بجاه و بلندی یعنی بقدر و مرتبت و جامه ابریشمی کرا زا والا گویند دیگر
نقصان یعنی کم باشد ورا و را کوبی همزه حذف کرده اند و واو مفتوح و ستمها ستانی خدای عزوجل
باب دوم در انک با است و رتب گر یعنی خواهله باب سیوم در انک تا است و رت برهنه
یعنی تهی از پوشش و در عنت برند و آن گیاهیست بهاری خوشت چهارم روز از ماه فرودیان
باب چهارم در انک جیم است و رتاج نیلوفر و گویند و رتاج گیاهیست هم در آب روید و بهدی گویند
بیزل

بوند نهال درخت نو نشانده بخش هژدهم اندر آنک میم با رسیست نژم فژه که هوا تاریک کند از
بخاریست که چون ابر بود و پدید آید و بزمین نزدیک باشد و از آثار میغ نیز گویند نغام نیز
گون و زشت نیرم بضم و فتح را جایی که آفتاب نتابد نیرم زیبا را گویند و آن پدر سام
دو جد رستم بخش نوزدهم در آنک نون است نسترن گلیست سپید و بعضی گویند گل زن
را که نسترن است و در بعضی فرهنگنامه گلزار را و بعضی گل باغ را نسترن گویند نرگان بتشدید
را و سه فتحت گدایان شوخ نشیمن نشستنگاه و مقامی که کسی مدام باشد و اشیان مرغ را نیز
گویند نفرین لعنت نون در حال و اکنون درخت نوان نالیدن و جنبیدن رخوه مانند
جهودان روز شنبه و گویند نوان میدان لرزان و خمان و اگاهی باشند نارون
درختی است بلند و راست و این را بقد نسبت کنند نهنبن سرپوش چیزی نیاکان جدان
و مهتران نشان سه نحو آن نام و لایت نسرین گلی معروف ناردین سنبل رومی است زرد
نگون خمیده و فرو افکنده که نگونسار گویند بخش بیستم در آنک واو است نو و خرما و تر و
نو نیز گویند نیرو قوت یعنی توانایی و زور گویند نیرومند یعنی مرد بازور نیو پهلوان و دلیر
نشتو لش و لخشان یعنی آنکه هرچه بر او نهند بیفتد و برو نماند و بعضی بواو پارسی گویند
و بعضی بکسر نون و سین مهمله نشو نشتر حجام که بران رگ زنند بخش بیست یکم در آنک
ها است نوشته قوس الله عز و جل که نادانان کمان رستم گویند و بعضی بواو عربی گویند ناده چوبی که
در پشت اسب و آدمی بود و آن چیزی که در آن خمیر کند یعنی تغار و نام مقامی و چادر کهنه بزبان
نیشابوریان و برج نبیره نبسه یعنی فرزند و در اصطلاح نبیره از جانب دختر و نبسه از جانب پسر
نوده فرزند فرزنده اصیل یعنی صرف و خالص نوحه نالش و نوحه خروش نژه تیر سقف نواسه خشت

نکوهش سرزنش — سیزدهم در انک غین است نغاغ پیمانهٔ بزرگ یعنی مجمی که بدان شراب خورند
یعنی قدح نغنغ فغفر یعنی پیمانهٔ غله — چهاردهم در انک فا است نوف بانگ صدا که گوز
افکنند نکاف موزه دست یعنی دستوانه که شکره داران میپوشند ناف میانه چیزی
— پانزدهم در انک کاف است نسک چیزی است از کتاب اخبار گبران و گویند که
ان نام کتابیست ایشانرا و ان را سورت سرت و جزو جز و خوانند و غله ایست معروف که
بتازی عدس خوانند و بعضی اول را بضم نون گویند نخوشاک از کینش بکنش شونده و شدن
نشک درخت نازکی دراز بچو سرو بود و در فرهنگنامه است نشک بضم نون درختی است معروف
نمسک چیزی سرخ مانند مرجان یعنی بسد نساک بیخال چشم نلسنک قرص دارو در بعضی فرهنگها
نکیشک قرص دارو و بعضی بسین مهمله گویند نیلک انک بد و انکشت و بارو ناخن بگیرند بهند و بین جینی گویند
نمونشک نام عنبت و بعضی بسین معجمه گویند ناک مشک با کافور معسوس گویند و گویند که مشک
معسوس کنند بحکم سوخته و صاحب جیزی که لفظ ناک در آخر او آید چنانک خشمناک و
غمناک نلک آورک و دانه حله یعنی ثملیت نمشک کتج تیر ناوک انک در و تیر خرد می بستند
نوک سر قلم و تیغ و سنان و تیر و هم سلاحها نغاک ابله بود و گروهی حرامزاده را گویند
بهمین — شانزدهم در انک کاف پارسی است نیرنگ جادویی و طلسم و سحر و افسون گری و
نیرنگ کاف پارسی را جیم عربی بدل کرده اند و در قافیه سنج نیرنجه گویند بعضی هفدهم در انک
لام است نال نی میانه تهی و نام برنده یعنی گویند از توپی گویند نشل دو چیز باشد که بر یکدیگر بکنند
یعنی در او یزند نجل نیلک بانکشت گیرند یعنی شکنج که بتازی قرص نغول کوشش نردبان و نغوله
بها نر گویند نشیل بیابارسی و بیاعنه نشیب ماهی گیر و نیز بیا پارسی گویند نول منقار مرغان و سوراخ

ادنو

ناهار ناشتا یعنی گرسنه از آغاز روز نهار کاهش و کداختن و کداز تن و ناشتا نیز گویند
نگار نقش نخچیر شکاری و شکار و شکار کننده و شکارگاه نوبر نو بر آمده نیلوفر گیاهیست
در آب و آفتاب رست نیز گویند بهندوی کنول نموره دگر هر دم یعنی گیر چنانک سوزنی گوید
— مهان نموره خود را وقف کردم ٭ علی صبیانکم یا ایها الناس نوار رسنی نشتر راج
رگ کشایند نوکر چاکر و نام پادشاهی بهمن نهم در انک را است نهاز گوسپندی که
پیش رو رمه بود و گویند گوسپند نر که بهندوی بوک گویند و مقتدا یعنی باستعارت این
نام پیش روان نهند و بعضی بکسر نون گویند نخچیز ناخاتمه گهتی نماز پرستش و خدمتکار
و نوار بود و نیاز حاجت و احتیاج و دوست و نغط و این را نوازان نیز گویند نغز خوب
و صری پاکیزه و چابک و نیکو و ملا بدیع و عجیب نازکش نواز نواختن بهم و هم در انک
زا بارسیت ناژ نام درختی است و گویند که آن صنوبر ست و بلغتی را عرنی گویند نوژ
درختی است معروف و آن درخت برشیه سدره است و بار او چون زنجیل باشد
و چون عسی جوشش و بلغتی را عرند و واو با یی هنوز گویند پس بنیاد و هنوز همان نوز است
و ناز ایده بهم یاز و هم در انک سین فش گرود نان یعنی پوز که بیرون و درون
دهان است فناس دیو و گویند دیو ستنبه بهندوی اتهاره واجهاهه گویند نگس چوی دار
نرگس گلی است سپید میانه زرد خرد و گرد و این را بچشم نسبت کنند نماآدی عبادت جای
مغان نشاس خوشی گویند عمر نشاسان یعنی بخوشی گذرانیدم بهم واو و هم در انک
شین است نفش سایه کلاه نیایش زاری کردن و دعا و آفرین کردن نایمش زهری که بدید
نخش نه پاک و باز هر و آب حیات و شیر شاه نزن نیوش بکسر و ضم نون گوش کردن سخن

وبتازی ناب آنکه را گویند یعنی دندان پیش که خرمهره گویند نهیب ترس و هیبت وکرانه
نشیب لبت فرو خزنده بهر سیوم در آنکه تا است نشاختن یعنی نشاندن و اجلاس فرمود
نست خوشی ناخوست انبانه که سای کوفته باشد بهر چهارم در آنکه جیم است
نشلیج نیلک بود که با انگشت گیرند و بدو ناخن گیرند و گویند نیلک زدن و فراگرفتن بود ناخن
و بعضی بکسر نون گویند بهر پنجم در آنکه جیم پارسی است نسیج حریر بافته نج یعنی تری نوخ
لبلاب وان گیاهی است که بر درخت پیچد چون چیزی از وی ببرند شیر روان شود و خاصیتش
آنست که چون بر درخت اندر پیچد درخت را خشک کند اقش بخورد و طراوت و تازگی
ببرد و برگهاش زرد گردد و از آنچه نیز گویند و بتازی عشقه و لبلاب گویند و بعضی بنون
مکسور و بیا پارسی بهر ششم در آنکه خا است نخ شطرنجی و ابریشم و نهالچه گویند نخ
جامه است و در اسدی مار ریسمان زنانه گویند ناخ نام سلاحی است بهر هفتم در آنکه
دال است ناهید زهره که از سیارات فلک است نرد تنه درخت و نام بازیی معروف نارد
کنه که در گوش سگ گیرد ناورد کارزار و نورد نیز گویند نوند اسب و پیک خبر برنده و خبر گیر
و نام مقامی نبرد جنگ یعنی کارزار نژند با زا پارسی فرو افکنده یعنی خوار و بعضی بکسر نون
گویند نژند با زا پارسی غمگین و ضد بلند یعنی نشیب نهاد رسم و بنیاد و تن نورد در خورده
و پسندیده و نوشتن و پیچیدن نواند یعنی نون نالنده و آگاهی نهار بدیر رسید
و نیز برا معجمه گویند نوید آگاهی دادن و وعده عظیم بیکران و توان کشته باشد نوشاد
نام شهرست نشند با یا پارسی سرود نژاد اصل و تخم و نسب بهر هشتم در آنکه را است نسار سایه
گاه و بعضی بدو و فتحه گویند نهاز بسیار و بی اندازه و عجیب و عظیم کار است بار ناگوار تخمه
ملهر

دخو شنجبر منیژه نام دختر افراسیاب عشیقه بیژن مجره آسمان ورده مته همان ماهست ماریژ
دایه و مادر خوانده ماز باره چیزیست خوردنی چکه خلاصه شیر که بتازی زبده گویند
مهینه مهتر ماله سمه جولاهان باشد تار جامه بدان آهار کنند و در ماله از لیف کرده
مایه ماده و بنیاد چیزی سرمایه و دستگاه نخنده فرزند عاق و بی فرمان.
بیست یکم در آنکه یا است مشکوی بتخانه و نام قصر شیرین و گویند کشک مطلق است و در
رساله نفیسه است حکم پادشاه مانی بپارسی نام نقاش چینی که در روم استاد بود
نسبت بدو مانوی آید گویند از سنگ مانوی دان کتاب نقش است که مانو ساخته بود مزد کاغنی
آنکه شراب نوبت خویش به یکدیگر ایثار کنند و خبر خوش و بشارت که به کسی برسانند و نیز
چیزی که خواهد از امرو کاغذ گویند میشاتی گیاهی است که بتازی از آذان العالم گویند موری ناودان
ماچی اسب گزارنده که بتازی برون گویند و آن اسب بارکشی و گویند ترکی ختلی و بیوه اسب
هندی کرکاکوب باشد مومیایی داروی است نافع و دافع خون زیادت یعنی خون چینی مرمی
داروی که الکام گویند لونسر بیتم که در آغاز آن نوشت بر پشت و بهر بیسر تخت در
آنکه الغنت نیا خال و جد یعنی پدر پدر و پدر مادر و پدر کلان و قدر چیزی گویند ناشتا ناهار آنکه
آن روز هنوز چیزی نخورده باشد نغوشا مذهب گران نوا نام پرده و سرود و نواختن
یعنی نواختن گران و بسیار یعنی اسباب و سپاه و نام مغل و آنکه کسی را در برکسی
نکرداو کرده گویند فلان نوا است یعنی نوا آنست ماخذ اگر بتازی ازا لوسه گویند بیست
دوم در آنکه یا است ناب چیزی خالص یعنی صاف و سره بی غش و بی عیب گویند مشک ناب
و زهر ناب و نوش ناب و گوگرد نشت هست از فرنهب افتد و اسب یکرنگ که هیچ رنگ بر بار نبود

بعضی مرد وزرد را گویند و بعضی سپید و الم گویند مایون نام علتی است مان مال بگذار
یعنی امر بگذاشتن و اسباب رخت و توابع و درین معنی این کلمه را با خان استعمال
کنند گویند خان و مان — نونده هم در انگ واوست ماشو تنگبین کلم ماز جو یکی که در
میان نبت بود جو یکی که بدان کشت را ماله دهند و نام دارویی که بدان جامه را رنگ کنند
مینو بهشت ماکو از ساخت جایگاه است که بتازی ملم گویند مرد گل کبود دست بر سر شاخ
نبات وان دو بسته شکوفت — بستم در انگ تاست موشه زنبور و بفتح میم
نیز گویند مخنده خریده یعنی حشرات زمین کلازه بازو یا ریاسی گوشت اندرون
حلق او لخته یعنی کام دهن و گویند که این زبان و بعض بکسر میم گویند میره خواجه و میر نیز گویند
مرزه چراغدان و بعضی مرزه را دو میم معجمه گویند مته طعمه شکره یعنی خورش شکره میلاو
جوهر بزرگ ستا گردانه و مرد کانه و بود ارانی میانه جوهر بزرگ که از ابتازی واسطه
العقد رسیده گویند ماشته ابزار آهنگران و زرگران که بدان انگشت بر دارند و هندوسه
سنداسی ماشوره بو ریسمان که بدوک ریسیده باشند و مانند معنه کرده بهندوی که
گویند و نام بازی دیگر هر چیزی بهم در اویخته بود مرنده نام بازیی که از اخر کر و خر گیر
و خاک نمک نیز گویند و کرنده هم گویند مرخشه نحس یعنی شوم موسیجه مرغیست مشخته حلوا
باشد صابونه درست بتازی ازاماشانه گویند مغنده چیزی بود که بر اندام در گوشت
چون دنبله برآید مشعله فریاد و فتنه و فغان ماهه ربه در رود کران مر آغه غلطیدن خر و است
ماه معروف ستاره فلک ماره چوبک است که از ابچه نبت ماره گویند یعنی مطلب مسنه
موی ملک که جمع مرکان آید مسزه لذت موید نوحه و زاری گویند مویه گر یعنی نوحه گر مژده بشارت
و خو

کبک
مینک گیاه جاروب مانورک دره وان برنده است معروف مانوک نیز گویند منگنک جانوریست مجوف
و در فرهنگنامه بکسر میم جانوری خرد مانند کبک ملک زوبین و گویند کونه ار زمین و مکیدن یعنی مزیدن
مغاک گو زمین و هرچه در گو افتد چنانک سینه و جز آن معالجه گویند مزک بود و بعضی
پانزدهم در انک کاف پارسی است مانک ماه یعنی ماهتاب منگ اندام شکستن و فاره
و معمار و درز در انرن و شکل و منکه بها نیز گویند خاره اندام مستحکم بود که بازیگران چون
قلم از دوات و سنگ از طاوس بدو برجهاند مجزک بیکار بود مسخ یعنی سنجاره و سنج باشد چه
بقهر و جبه بجوشد منک ره در ره زن و بعضی میم نیز گویند منکک علامتیست بهندوی کلاه گویند
منتنک عماره گویند بار باشد و گویند دزد راه زن در بند بعضی شانزدهم در انک لام است
مل شراب و نبید منکل دزد راه زن منکل در راه زن ماکول طعام بزرگ بمرتبه یعنی کلو بند
منکران خط که مهر گشند یعنی خط عزیمت مرغول زلف پیچیده و نشاط منسل بد اعتقاد گویند
من او را منبلم یعنی معتقد نیستم بعضی هفدهم در انک میم است ملم مرهم مرهم خسبند یعنی
بی کربرشکسته بندند مرتسم چیزیست که بتازی غزا گویند بعضی هژدهم در انک نون است مهرگان
شانزدهم روز از مهرماه یعنی آفتاب در میزان و آن روز جشن مغانست بنوبت مهرکان
گویند موزان چشمی خوب و نیکو که بلطافت اندک متحرک بود و جواب الوده باشد
مرزبان زمین داره شهردار که شهریار گویند منهم پسر و خانمان و جای زاد بود و خوش جز و مسکه
انک ازان روغن شود و در فرهنگنامه است شیر مینان کلند وان تبریست که بدان جاها
و زمینها کنند و کلند خوانند و سیل انبز مینین گویند ماکیان مرغ خانگی منی انبار چیزیست که
بهندوی جامن گویند وآن میوه درخت کرست فارزتون گیاهیست که اطبا کار بندند وان

دو دیگر رد حاکم منهاق میسر و مجلس خانه و عشرتگاه و مهمانخانه دور فرودست است مهمان خانه
مستمند حاجتمند و غمگین ماتید یعنی مانند مور و در ختنی است هندویی موتو گویند ششم
روز از ماه بحر هشتم در آنکه را است مهر آفتاب و آفتاب در میزان و از اهدما
گویند و شنفت و عمق و سنگ سرخ و هشتم روز از ماه مهر حساب و گویند مر حساب گذشته را
گویند مند و غمگین مناور شهرست نزدیک ختن مرغزار آنجا که سبزه رسته باشد چهار
بیتی بند شش ماخور خرابات مستار دار و بیست و از امر ده سر گویند ماذ نذر زنان در
بحر نهم در آنکه زاست مرز زمین و کشت و آبادان مرز بحرج آدمی و جزان یعنی
کون مار شکاف که در و چیزی افتد از جوب در دیوار و مانند آن مهماز میخ آهنی بود که
درون چناغ محکم کند تا چون رکاب زنند اسب برون جهد و روان شود و این را تهیز
نیز گویند میزا اسباب مهمانی میزبان یعنی مهمان دارنده موز میوه معروف بنارسی طلح و
بهندویی کیله مهو وز گیاهی که بتازی براق الغم گویند بحر دهم در آنکه زا با ریاست
نزار نه تار میغ را گویند یعنی آنکه هوا را تاریک کند و مژه چشم وارامیاغ گذشت گویند مستانگی
ها را گذر کرد و مرز مرز خو مکس بحر یازدهم در آنکه سین است مشن بای بند چیزی که
از آن جای سبب آن [illegible] رفت مهراس هاون جزنش تمام منی است مترس چیزی که
در حصارها می بندند در وقت جنگ بحر دوازدهم در آنکه شین است منش طبع و منش
منوش منشو بحر سیزدهم در آنکه غین است میغ ابر ماغ مرغیست سیاه دام منتر
در آب نشیند میغ طایفه آتش پرست و جرم خواه و شراب فروش مشرغ سبزه در ستنیده گویند
مرغزار یعنی سبزه زار میخ کوفتن فرف بحر چهاردهم در آنکه کاف است مشک آهو کیا
منک

جونه سرخ لغونه ازانش لادنه گیاهیست که بهندوی راسی گویند لاغیه درختی است که آب او بالا
بتدریج فرو دوامد و جمع شود لوزینه طعامیست معروف لبینه و بانه که آب را کند بهر
بستم درانک یا است لای خلاب وخلش و آب باران که در کوجها روان شود و جامه
جینی از ابریشم تنک و رنگین لایی جامه سوزنده که درویشان و صوفیان را باشد لوری
بیستی یعنی جدام و بواو پارسی نیز گویند لولی مطرب و کوجه گرد لولیی کردن بازی لوخنه
نوزدهم درالفاظی که اغازان میم است بر بیت یک بهر نخب درانک الف مروا ست
فال نیک زدن مرغوا فال بد زدن ماتا پنداری و مگر مینا شیشه بهر دوم درانک باست
مکیب باز داشتن از راه کژ کردن یعنی از راه گردن جنانک گویی از راستی بگردی یا جای
دیگر فلان را مکیب یعنی مکش بهر سیوم درانک تا است ماتت جعرات و گویند اخ
جزات بدان بشنود و سر علک رومی را ماست گویند مستمسک زیر زمین که بهندوی
مونمه گویند و بعضی بستیجه گویند مغث اسیر و زبردست بهر چهارم درانک جیم است
مستنج ملخی که بر گوشت نشیند و تباه کند و بضم میم نیز گویند مستنج گل انگبین و گویند زنبور
در پوندوان دارویی است منج راوی یعنی آنک روایت کند و نام رودیست بهر
پنجم درانک جیم پارسی است ملنج ریوند و آن گیاهیست مستی آرد و معلاج گوی بازی و گویند
کونک درو جوربارند یعنی حطن و بلغتی جیم عرب است بهر ششم درانک خا است
مخ زنبور و لکامی که بر سر آب سرکش نهند تا نرم شود و گویند لکامی است سنگین که اسبان
و اشتران بی فرمانی را جاخ مرد احمق و منافق و سیم بد بهره ملخ سنگ فلاخن بهر
روز زادماه مند خداوند چیزی که با او هر کس شود چنج دولت مند و جاجمند متوبد دانشمند

لک غلول دانک کسی فریب خورده بود بر در چیزی افتد و نیز لک شی معروف است وان سرخی
است که بدان هر چیزی رنگ کنند و گویند ریک لکی ود در [illegible] لک بن لاک ولکا باشد کر
ان پس مانده باشد در بن دسته و مانند ان فشانند یا آهن را سخت گیرد لورک کمان
نداف د بود و عربی نیز گویند و سره نیز مراد باشد لاک همان لک است که بدان هر چیز سیا
ه رنگ کنند و کاسه لنک بازباره لنک ضعف لنبک نام مردی که سقا بود بهر
شانزدهم درانک کاف پارسی است لک بند ورنج و لت لکلک برنده معروف
بهشت هفدهم درانک لام است اوک ارود بتازی مرد گویند بهر هژدهم درانک
نون است لبان تابش و فروغ دهنده بود که از بس یکدیگر همی درفشند لگن مثل
طبقی است بزرگ راست میکنند دیوارش بلند از سیم و یا از زر و جز آن و طشت و شمع
انهر چه باشد لادن جنسی از بخورات عطریات مانند دو ساب سیاه و خوشبوی
و گویند که آن عنبر عسلی است جنسی از عنبر است گویند لادن خشک است لنگن لخان
لغتان لعبت دختران لوهنین آنچ بدان بنبه گشند لان گوی باشد در زمین و در جه
افتد لمعان نام شهرست نزدیک غزنین بجهت نوزدهم درانک ها است لنبه
مردم فربه لوشه غله کوفته لکانه عصیب زوج لوره سیلاب کند و زمین کوشد لتره
دریده و باره باره و کمینه لامه چیزی که از بالا سر تا دم زلف به پیچد و این کوشش را
لامک نیز گویند لاسه بازی کردن و چاپلوسی و خوشی و چیزیست که از بالاسر تا دم بپیچند یعنی
لامه لانه کاهل دسکار لخته شعله آتش و رشک ان لوشانه جرب و شیرین و فرومی
و فروتنی کردن و بعضی بوا و پارسی گویند و بلغتی سیانی اهل لاکه کلیت در کوهسار چون
خوشه

سنگلاخ زمین سنگستان لخ کاه بوریا که بهندوی بتیربه دکونند کویند
هشتم در انکه دال است لاد و بیاد تنگ و نرم و بنیاد دیوار را کویند دیواری که از کل بر هم
نهاده باشد یعنی تو بتو از دیوار لادی باشد لوند بس رو بطفیل لوید بفتح و کسر لام
دیک مسین بزرک یعنی لاجوورد رنکی معروف که از سنک سازند که بهندوی راوت
کویند لازورد همان لاجورد دست جس نهم در انکه را است لتره کوسبند و میش
دشتی و هبر بره کوهی را کویند و نام شهری و در فرهنگنامه است لتره توان دکام یا نی
و از سیلاب که بر زمین کو شده باشد لور یعنی لره است و چکیده یعنی آنچ از چیزی
بعد چکیدن بماند و نام زمینی و زمین نشیب لتنیر جرد بسیار خوار و کاهل لور اورد ب
برغین بزرک لرر زیرک و پرهیزکار لر زمین نشیب و جوی خرد لنکر بداج کشتی که بدارند
و مدار هر چیزی بنابرین خانقاه را لنکر بلاج کشتی کویند بحر ده هم در انکه زا است
لغز فرو خزیدن باشد لیز امیخته دست افزار کشیدن چیزی بحر یازدهم در انکه
سین است لوس فریب دهنده و فروتنی کننده لاس ابریشم بحر دوازدهم در انکه
شین است لوش خلیش و زمین خلاب و بعضی بداو عین کویند لاش کم خرد بی ابرو
بحر سیزدهم در انکه غین است لغ بی موی کویند لغر یعنی سر کل لوغ بواو بار ببی
دوشیدن و آشامیدن و دوشنده و آشامنده بحر چهاردهم در انکه فا است
لاف کلام فضول و عبارت گشاده و خویشتن ستایی بتازی صلف کویند بحر
پانزدهم در انکه کاف است لک احمق و خام و درای دیاده کوی و صد هزار و یک بیاری
را اتباع او است یعنی هر چیزی کویند لک و یک آورده است و بی هنری و تکابوی لکنک کج شر

یعنی تیغ و خرشنه کاز جهت شاه سازند کاوه نام آهنگری که در سپاهان بود و بر ضحاک
ماران خروج کرد جانور معروف و سر گیاهی باشد که بخورند گوساله گاو بچه
بسیم در انگ یا است گیتی روزگار و جهان گیتی رفتار بانار یعنی فراش و بتازی نخلی
کرسنه کل برو خنک و بخ بعضی بکاف عزنه کرون گویند گرامی عزیز و محبوب و بزرگ کیلی نام
طایفه از ترکانست کستی گیاهی معروف است سنج نیز گویند و بتازی هند مار که برای تب و هند
کرمسی نام کردی یعنی پهلوانی از ترکان کشنده سیاوش بهر دهم در الفاظ که آغاز
آن لام است بر بیت بهر نخست در انگ الغنت لخالفش و گویند سر موزه لکا سختیان
سیاه و اک سرخ لالا دانه مانند کیمخت بهر دوم در انگ باست لبلاب معظم که
عظمت خوانند و گیاهیست که عشقه گویند بهر سیوم در انگ یا پارسی است لهراسب
نام پادشاهی پدر گشتاسب که آسپ نیز گویند بهر چهارم در انگ تا است لبرعه
عذار و از جنس او انیست لخت عمودی که بدان چوب کنند و جمع موزه و کفش لت قطعه کیاه
و باره گویند لت یعنی باره [illegible] گویند و لحت یعنی عمود و زدن لهنت نان و طعام
بهر پنجم در انگ جیم است آنج بیرون روی چون بینی و رخ و رنج و مردم دست بکار
لنج بضم و فتح لام سان کار یعنی حرفت که بکارزان تعلق دارد و لج لکد باشد که بزنند
آنج بیرون کشیدن لنج بسکون فا فرو هشته لب و کسی که بخشم باشند و بعضی بدو فتحت گویند
و بلغتی جیم پارسی است لنج بسکون جیم زال سیاه که رنگ ریزان دارند و بعضی بدو فتحت
گویند و بلغتی جیم پارسی است بهر ششم در انگ جیم پارسیست لوچ احول یعنی کاژ لچ
سرخ بهر هفتم در انگ خاست لاخ جای گویند دیو لاخ یعنی جای دیو و نخت و سیاه گویند

سنگ

بیت هفدهم درانک نوشت کیهان انجهان گرزمان عرش واین بپارسیان گویند وزرد یک
سو اسمان گرد کان جوز کون صنعت و مثل گریبان فدا وان بیابان زرستان است بکاف
عربیه نیز گویند و نخ خواس گویه گیرمان فداست گزرون جار بشدن گوزن شاخسارست
شاخ بسیار دارد و بهندوی جهنگهار گویند و در فردوسی کاو کهی است گوان مهار زا
گردون جرخ کش بسیار وانبوه بیت ماهم جمع خویش یکی کش لشکریم اسکی سو
پیاده و اسکی قدح سوار گلخن اتون باشد انجاکه در حمام نجاست سوزند بیت هژدهم درانک
داوست گو مغاک و پهلوان و مبارز گلو بزرک بزبان شیرازی گیو پهلوان و نام عم دی
بسر گودرز داماد رستم و بعضی شوهر خواهر رستم گفته اند گیسو موی بافته بیت نوزدهم درانک
است گرتوه دک پلید را گویند و دگی که جوی ولب آب پاره میکند و برون می آید گازه
زاغند و بپارسی آنج صیادان از شاخها درخت و گیاه سازد و پس ان شینند و دلم
اندازد تا مرغان اورا نه بینند و گویند گازه نوعی از دلم صیادست و گویند که افتاب
خانه صیاد و کانه صیاد هم گویند که ازادر پس او پنهان شده گنجشک صید کنند و نیز
گازه جای و صومعه بر سر کوه و نشستنگاه جوبین و بعضی بکاف عربیه گویند و در بعضی
فرهنگ نامه نبشته گازه بپارسی جای باشد و بانغ بزاغند است گاه جای و وقت
و تخت اراسته و کرسی زرین گرته گیاهی است گراره یعنی انک ترک ساخته بسقف نهند گلک موی
کلاکه هم موی بانج گهواره مهد که آنجه بچگان خرد را غلتانند گروهه غلوله گل و جزان گله رمه گسروه
رزره گیاهیست خوشبوی گوله غلوله بزرگ سنگین که برای منجنیق سازند گوره دو نام آن
کال غلوله بینه گوزنه طعامیست کرده نان ستبر و قرص گوم انک لزید بان و سایه ازکام بهند

نوزن و ماکوزان کوزی و بعضی بضم کاف دواو پارسی و بدین لغت نیز پادی مرادست که از
دبر پا شود کاز نیش و ندان و موی جنبه کو از چوب دستی باریک که بدان خارش برانند
دکاو و چهار پای کشنیز کیاهی است خوشبوی و هنیه کویند کسر جنبار و عمود که در ختی
که بهندوی جهاو کویند کودر نام پهلوان — دهم درانک سین است کاورس کال کویند ارزن
یعنی جنبه بتازی جاورس کویند — یازدهم درانک شین است کش رفتار با ناز
و کبر و بشاو مانند کش بلغم و بعضی کاف عربی کویند کریش جانوری است کوتاه و لیکن دست و پای
دارد که آن را بجستن و در رو خود و بفتح نیز کویند و بلغتی کاف عربی است — یازدهم درانک
غین است کر بفتح کرنیز — دوازدهم درانک فا است کزاف بیهوده و دروغ و غیر معلوم
کزف و سیم سوخته آنک بالا کارد کار و بدوانند — سیزدهم درانک کاف است
کنجشک مرغکی است که بتازی عصفور کویند کلک کره حرمن پای کوتک بود و پارسی
ماده جوز کره کلنساک پاردی در — چهاردهم درانک کاف پارسی است کنگ نام شهر نست
کویند آن بیت المقدس است شهر جهاه سه ابدا و نام رودی در هند و نام بهار خانه ترکستان و انه
کوشکی است که کیکاوس ساخت و بعضی بتخانه را کویند کنک لال بود که سخن ندارد کرشنک
منفاک یعنی کو — پانزدهم درانک لام است کوپال فردوسی و اسدی بود و پارسی کرز راکویند
و غیر آن تخت آهنین و چوبین باشد کسیل دفع کویند کسیل کرد یعنی کرد کسیل یعنی دفع کمی کوال
احمق کاله ماله معروف که بهندوی کیکلی کویند — شانزدهم درانک میم است کوم
کیاهیست مثل کهیل خوشبوی و کویند کران کیا هماملک است و رسد پار کارند و تنش بجوش
نی باشد بواو پارسی نیز کویند و بلغتی کرم امده است کسرم درختی است که بتاهیس کویند

٨٠

باشد گورست و همین چوب و این بازی است و در شرفنامه گورشت بکاف عربی و شین معجمه
دیگر را افتاده است گفت حریه — چهارم در آنکه جیم است گرنج برنج یعنی ارزن گویند
گرنج بشیر یعنی شیر برنج — پنجم در آنکه جیم پارسی است گیج احمق و خودستای
ششم در آنکه خاست گستاخ دلیر و تند و شوخ — هفتم در آنکه دال است گلوبند
گلوبندی که زنان از انجیر و جو سازند گرد پهلوان گزید چیزی که از رعیت بستانند
بی خواه و چه به رشوت و هدیه گزند آفت گولاد نام مردیست — هشتم در آنکه را است
گبر خود و خفتان داغ بدان مانند از آهن و نام گیاهیست در خراسان و آن مانند نخود که
از زمین بیرون می آرند و برای سردی میخورند و بعضی بسکون با گویند و بعضی کاف عربی
گویند گبر مغ بد دین و خفتان گرگر نام خدای عز و جل بزبان حبشیان گرگس تاج را گویند
دیگر و کر نیز گویند گستر خار سیاه و بضم کاف نیز گویند گرد برسینه یعنی اخ بدان باره بکوبد
و جای سوراخ کند گنجور خازن گز چاره گوهر اصل و نژاد و جبت یعنی کرید که گوی بازی بکار
یعنی بیشی کار گرکر یا ملد و بعضی بکاف عربی گویند گور فر و فر دستی که گورخر گویند گسر
سازنده چیزی گلنگسر تره میوه که بتازی جرجیر گویند — نهم در آنکه زا است
گراز خوک نر و در اصطلاح مردان و دیلی از چوب که بر درشته بسته باشند و دو کس
بکشند و زمین راست کند و گوزه آب سرتنگ و گویند جز در خوک نر کاف عربی است و آن
برن گوزن که آن بز کاف بیل است کلاب در رگیر است و گرآر سخ کاف گوزه تنگ
و گرآریغم کاف سلس بول سخت بود در تن زنان را وقت ولادت منز گوز کنج و گوشه خانه
گریز مرد دلیر و زیرک و مکاره و بکاف عربی نیز گویند گوز جوز و مراد از نجاست که گویند با نوان

جولاهان بود که ریسمان بر وزنند تا از و بکار برند گراست مصحف جامع گشته داروی کرمانی
گشنج گویند و بعضی گویند نوعی از سماد غنت کسره بجا اسب دکون گشته میوهٔ کلیتس
چیزی نادرست و بو بکر ریا بی رانیز گویند کیت کوته از غلکها رومی است بعضی گویند مسنکی کانه
لت سوراخ کنند الگبک فربه کاسکینه مرغی که از اسرک گویند بعضی ببین محه گویند گسکینه نان
باشد از جو و گندم و با قلی دلیده کرده گوساره منج کوب کسره مارادر کاله کدو سیکی
کلیچه قرص وافتاب کینه کهتر سکینه کمتر کالفنه آشفته کاته انک کسی باکسی سگ و بلندی کند
و بایکدیگر گوشند گویند گاته شده است کنگره شرف دیوار و سطرها و گوشکها بر جهان
حصار [illegible] مست دوم درانک یاست کشی زنار وان ریسمانی که کیشی گیران خراسان
در کمر بندند انرا زنار میگویند در عرف و نیز انک ترسایان میدارند گرای حجام بکاف
پارسی نیز گویند کافوری الحوان یعنی گل لعل کی پادشاه جبار را گویند که از همه پادشاهان او
بزرگ باشد ستاننده خراج هفت کشور گرنای بوق که هندوی بهر گویند کیی بوزنه و گویند
روسباه کنابی جباری و کیانی نسبت بدوست کشی جنگل یعنی درخت انبوه کالونی کیا هیست
که بتازی سعد گویند کود کانه راجه سخنیان و بلغت کاف و واو پارسی و راء مهمله کونه
هندهم که در اغاز آن کاف پارسی است بزبست بهر بعبر نخست ده انک الجنت کراجوغ
گران گردو باگرد انک رباب کیا دهقان و خرمار را گویند در زمان دیلمیان پهلوان و در پارسی
کیاه را گویند کیهیار رماز پارسی جامه باشد کرتونا با یزن را گویند یعنی سنج کباب کند تا
بیرست جون سیر و پیاز و گویند سیر در پیاز کارند کعبه دوم درانک باست کودآب
طعامیست کوریب موزه ندین بمعنی سیوم درانک تااست گت رای دکنخ و بعضی دیدن
باشد

کلبدان و گویند کرابن درست ترست گربه دو کان و بعضی بفتح کاف گویند کلاته دیه خرد و محقر
نیز گویند و بنسخه بلند و بست کبته کوزه بر آب یعنی تا لب و بعضی بسین معجمه گویند کنند
دلیده و در نسخه و بعضی بضم یا و فتح با گویند کسوه مداره که بتازی لماة گویند کاسه کوزه بشبان
یکسو کرد و یکسو بهین و بضم کاف گویند کید و له کمد یعنی غله دان کلنبه لد و کوانثمه و این و بعضی
کاف پارسی گویند و بکسر و سکون سین کتناسان و بعضی مشدد گویند و بفتح کاف نیز
کشته مشدد و شکننده بالان و بکسر کاف نیز گوفشانه جولاهه گیسته ماشوره یعنی ریسمان
که بر دوک ریسنده باشند بهندوی کگری گویند کبت شیشه جام گنبوره زنبور بیده
گزاسنده کارنیاه و برنسان کامه خاسته و بر کامه طعامی است که بتازی کامخ گویند گرم
فتح گنده از هم بارشده گفته ترقنده کودره بضم و فتح مرغیست که در آب نشیند کوره
بواو پارسی سیلاب کنده و زمین گو شده و گل در و مانده و نیز آنجا که آهنگران
آتش کنند کابیله یاون کاینه امر کردن بد آنچه از و جشم مکردان گویه گیاهی است
شیرین میخورند گواره بضم و فتح کاف سبد که بران خاک و میوه و جز آن بر دارند
و خانه زنبور گشته خط و بعضی مشدد گویند کاوته عود سک گرمی است برنده که
کاغنه گویند گونه دو گونه یعنی از ان آدمی گونه آوند دوغ گواسه گونه یعنی صفت
کدنگ چوبی که بدان جامه را کوبند گواده چوب زیر در کنبه پرستش جای کبران کلبه خانه و کوشه
کداوه محمل کجاوه نیز گویند گفته بشنه کاکه زنه که یک شوی کرده باشند گوهش آهنگ زبان
و بس آهنگ کناته گفته کناته کیش یعنی تیر دان ترکش نیز کعه بله و آنچ دانه در و بود کت
جانوری که در گوشش سک جند بهندوی کلنی گویند کلابه علوله ریسمان و فرد و بعضی گویند حرض

دویم کوبله است کمانه کارزن کنغاله نام کوهی است در خراسان و مجلی یعنی زنجله و انبانه
بازی که از ارد سی بارکه هم کویند و بفتح کاف نیز آمده است کارنه شنبلید یعنی شملیت
و بعضی را ساکن کویند و تا مفتوح کازیره دانه معصفر کنجده بضم و فتح جیم عزروت دان
دارویی است و در فرهنک نامه کنجده بکسر جیم بازهر و کویند که ان اندروت است کاکره عاج
تریا کفه آنچ در و دانه بود کوالیده و بعضی بکاف مفتوح کویند غله مالیده و بعضی کویند کنت
بالیده و کولنه غله کوفته و بپارسی نیز کویند کرته انتر خار یعنی جوال و کیاه جاروب کرایه
مرغی است سیاه کلاره بزبان پارسی عکه یعنی بزرک و بزبان عربی علعه و آن نیز پرنده است
و کویند علعه همان عکه است بضم کاف هم کفته اند کاغنه عروسک و آن کرمی است سرخ
با نقشها سپید و سیاه کوشنجه کوش خوک کرنبه و کربانه کرفس است کلته حیوان دم
بریده کلوته حلقه دام و دامک که در جامها باشد و بکاف پارسی کویند کالیده موی درهم شده
کلندره بفتح و بضم لام مرد درشت کالیوه احمق و دیوانه و سراسیمه و سرکشته و بتازی رعن
کویند و تاد نیت اور غنار کنجیس بفتح جیم پارسی نیز کویند بینوا و بعضی بکسر جیم و دو یا پارسی کویند
کنبلکه نادان مزاح و احمق کانوره سرکرانی و سرکشتکی کوازه بزبان پارسی مرد مزاح و طیب
کننده و طعنه زن و طعام نخته و بکاف پارسی نیز کویند کله بضم و فتح کاف کسی باشد که با کسی
نبود و با دیکری بود کونازه کله یعنی رمه و خر کنجه خرد ستور کر زیر و مانش بپا مالسیده بود
و بعضی کویند خرد ستور دم بریده و کنج نیز کویند کننده پاره چوب و غول بپا بانغ و مرد قوی
کده خانه و کلیدان کاشانه خانه زمستانه و کویند خانه کوبله مغل کنده خندق کره کویند انه
کلیدلز یعنی چوبک که بکلیدان فرو دارند تا در نتوان کشاد و بعضی براء مهمله کویند کسره و نوانه

کلندر

همان کودن است کندرو و پلید طبع و بالان کبان ترازوی بزرگ که دران بار سنجند
و بتشدید با نیز آمده است و بتازی کعدل گویند وان چنبر است چون کفه ترازو و از حرس
بافته بزرگ قطاس گویند گوبین ازالت روغنگران که بتازی عصاران آس کرده در رو کنند
و در تنگ نیز عصاران یا روغن ارده سازند گوش همان گوبین است کمایون نام غوریست
نام مردی گران کناره و حدگران روغن درختی است مانند عرعر بعضی گویند از درخت
صنوبر متولد میشود و بتازی قطران گویند وان دارویی سیاهست اندام شتران بجهت
گری مالند وان قاطع زخم است کرگدن جانوری است معروف بعضی گویند پیل آبی گرما
نام دارویی است گیگن بیا پارسی پیل گویند گونیان جواب باشند گوبان لبشته که بالا دم خنثی باشد
کیمسن نام مردی گیگن بازنگ گرن روستایی است که روز عاشورا آنجا خلق بسیار جمع
میشود و بهم ببستم درانک واوست گیلو خرنداب کنوشتی که از وریسمان ببافند بعضی
از پوست تنه او رشته سازند کنشو انکور خام و در فرهنگنامه کنشور بسکون نون و ضم شین
بغیر تا کتو با دو جمت سنگ خوارک وان مرغکی است معروف و بفتح کاف نیز آمده بیت
کنشو باخه و شتی که ازان ریسمان سازند کلاو غوک گرنشو گرفتن گرناشو همان گرفتن است
گیبو و بنار سر مرغکی است که در هوا بر وکند و غول بیابانی کاهو جنازه مغان
و کموعک بعضی گیاه خواب آرنده کارد و گیاهی است میخورند و گویند بار خرما است
و بعضی بکاف پارسی گویند کندرو طلکی وان هخت که میخایند بتازی علک گویند
کستلو کزکاد وان طعامیست معروف سهر بیت یکم درانک ها است کاخه یاران
دیرقان گوکله پرهر کدنکه بواو پارسی شکوفه گویند سرا کان آید و موی کله و گویند که ایج

کوبند کنجال نقل هر مغزی که روغنش بیرون آید و این را کنجاره کویند و بعضی بجیم پارسی کویند
کل سرسترده و بموی کابل نام دلالی کوبل شکوفه — هژدهم درانک میم است کرم اندو
و غم و دل کوفتکی و زخم و رنج و سبزه که بر سر جوی روید کرم زحمت و رنج و فوس امده شو
و بکاف پارسی هم کویند کام مراد کویند کامرانی یعنی مراد راندن و چاره کویند ناکام ای
ناچاره و انج درون دهنست که بهندوی تالو کنام بیشه سباع و وحوش و طیور کرم
درختی است کلم آواز کاودن و ملکام دارویی که بتازی صرع کویند و بعضی افواه
الطیب کویند — نوزدهم درانک نونست کیوان زحل که آن فلک هفتم است
کنودان شاه دانه و بفتح نون نر کویند کرآن غله در مدکه بهندوی ادمی کویند و کاف
دوم مضموم و مکسوره آمده است و بلغتی هر دو کاف است پارسی و بعضی کوکن کویند
کلان بزرک و بلند و افزون کشتیان قلتبان یعنی کراران خرامان که کیان خیمه عرب
و کرد کرد طایفه اند کوق محنت کرسنون ترازوی حکمت یعنی کمان کرزن نیم تاج از دنیا
بافته و جواهر نشانده و کویند تاجی کرانبار و کویند پیرایه فرق که بهندوی مانک کویند
و بکاف پارسی نیز کنکین طعامی است از باقلی و نخود و کندم و جو یکجا کرده بپزند کلغ
بفتح و ضم لام باغره وان زخمی است کوانرون دردکه پوست را اواره کند و بکاف پارسی
و برامیچه کویند کلدن چوب کازرکه بران جامه کوبند کوکان ساز کارست و بواو پارسی
هم کویند کناخن استوار و محکم و کویند آهستکی و نرمی در کار و استوار کاری و بکاف
پارسی و ضم خاکنه اند کانون آتش دان آهنین و مردی که مرد و ماش کران دارند و قت حد پیشا
و ماه دی کوبین بجه کو رابین همان بچه است کلکان بازوی در کابین مهر زنان واجد است
سمان

نحو قوس کتینک کرده است کورک بواو پارسی سنک کازر کردک افسانه وکویند لغز کیک

برنده است جون فاخته سپید باشد ورنکها خوب دارد انکشت منجور و در رفتار خوب

دارد کبک دری در دره کوهها باشد کلک بشه موی و نیشتر یعنی زخم نشتر و دندان کلک کرخشم

یعنی کارکلک سنی یعنی قلم و تیر کلک شنی که از ابتا بند کلک جانوری ابی که منک در دکنک

کنج شیر که با حشرات میکند و بعضی بسین معجمه کویند کنک جانوری است خرد بهندوی تیهو کویند

کیاک آنچ از خرما زینت سازند و بعضی بلام آخرین کویند کودک خدمتکار و بنده

دکی که ببلاغت نرسیده باشد وازاد بود بر سبیل ترحم ویرا کودک کویند کزانک

کنک نتازی عصفوف کویند کزک قلاب کبنک شمینه است معروف کزلک کارد خرد

که نوک او کشته باشد کازلک خیار یا در تک که سبز بود و نبود کلونک کرینده کار در کناک

بیجک شکم کوزالوک بازا پارسی بره کلیدان شانزدهم در انک کاف

پارسی است کلنک کلند یعنی متین و بعضی بکاف عربی کویند کرنک کارد و بعضی کرنک

برا مهمله کویند کوهنک پر جستن و بر جستن و بلغتی کاف مضموم آمده است کرنک جوب

کازرکه بدان جامه می کوبد کنارنک میرزمان و شحنه ولایت هفدهم در انک

لام است کولک خزینه آب وجید یعنی بوم و دوش یعنی کتف کوکل بکاف و بفتح واو

و واو پارسی نیز کویند کشاخل نوعی از غله و کویند که این همان شاخل است کاکل کلها

درمیان آب روند بهندوی کانس کویند و بلغتی کاف دوم مضموم است کلال مینا

تارک سر از بالا بنشانند و در بعضی فرهنکنامها آخرین حرف کاف است کاجال متاع یعنی

الات خانه از هر لونی و بعضی بجیم پارسی کویند کیل از زوومیل کول ولو و بعضی کاف پارسی

دارد و سبک‌تر و دو منقر بود را انها باشد همه گرا گیرد و دندان او در زخم گاه مانند کدبانی کرفتی

کداش جرخ روغنگران کوش جهاردهم روز از ماه از ماه ... سیزدهم در انکه غانست

کیغ بخال خشم یعنی آب و بخار خشم که بخال بند دکناغ بضم کاف تار ابریشم و بعضی کویند

اصل ابریشم یعنی بیله و کویند کاغ یعنی تار ریسمان و بفتح کاف هم کویند کرغ اوشه کیاهی که کنگران

بر بازوی فرود آمده بندند بتازی اشق کویند در نسخه اش کلاغ زاغ سیاه کاغ آواز

که در جنبانیدن کله کاو برآید بهندوی حکال کویند ... جهاردهم انکه فاست کوف

جنسی از مرغان واضح انکه جغدست کثیف باخه کدف هم سوخت بعضی کاف پارسی کویند

کاف شکاف ... پانزدهم در انکه کاف است کاواک میانه تهی یعنی خالی و بعضی کاف

پارسی کویند کاک بلغت ماوراء النهر مرد و قرص و مردم جشم کابک خانه کبوتر و جای مرغ

خانکی وان مانند زنبیلی که آدمیان در خانه بیاویزند تا کبوتر اندرو بچه کنند کالوک همان کابک

کلنک کاز جشم یعنی احول کوک بواو پارسی ره است که از خوردن آن خواب آید جنانکه از

خوردن خشخاش سازی از ان حس بهندوی بهل کویند کوک بواو عربی کمان و بعضی کاف پارسی

کویند کلنک کره خرمن دار یعنی جای نگاهبانان خرمن وان خانه است که در خرمن کاه اندازند

کلنک تخم جرح یعنی کونک کراک جانوری است از مرغان سیاه و سپید دراز دم که

بر کناره آب نشیند و دم بلرزاند مقدار فرشنک است کرنبک جمده جیزی د در فرهنگنامه

نبشته کرنبک مرد جنکی و پهلوان کشنک فتنح مجمه خرد و کمنقش کرک مخلوقی یعنی سرکل

و بعضی بفتح کاف کویند هردم خشم کلک بغل یعنی و کاف مضموم لغتی است کوجک بواو پارسی

و عربی کویند کنینک کسنبه تر کردن آسیا و بعضی بفتح کاف دکر ما کویند و در فرهنگنامه

فر

در بسته یعنی آنک بر طریق سمج کاوند و در اسدی است آبی باشد بزیر زمین بجایها و نجایها
برند کاز صومعه بر سر کوه و صحیح گویند کان کاف پارسی است کوز گوشه خانه کراز
کوره سرینک و بت ولیکن بتی که زبان را وقت ولادت منتشر باشند گیز نمد کشاورزان
مزارع گروز طرب و نشاط و بواو پارسی نیز گویند کاناز بن خوشه رطب کانازها
کاناز ست کلیکنز گیاهیست و در فرهنگنامه کلیکنز بهر دو کاف مکسوره و یای اول
پارسی است رستنیه است زیبا گریز بر ریختن مار و مبتلا و فریصه و معنی فریصه با صاد
مهمله آنست که دستها را از پر پایها بندد و یا دست پا بندد گوزد و تا کشتیز بر ستار
گراز بیلی باشد بدرشته بسته دو کس می کشند و زمین راست میکنند ـــ دهم در آنک
زا پارسی است کز بیخ درخت هر چیزی کار یعنی احول گستر خوهل زد راست
یا زدهم در آنک سین است کرس موی پیچیده و ریم تن و جامه و بعضی کاف مضموم
گویند بلغتی کاف پارسی است کالرس مردم یعنی مسخ و مشهور و مستهیک کوس طبل وانک
دو تن بر هم رسند یعنی فراهم رسند و پهلو و دوش در یکدیگر سخت گیرند کابوس دیو ستنبه
کماس کوزها و پهن بر مثال کنف چه از چوب و چه از سفال چنانک خواهند لدانه زیر بغل در
آویزند کبوس کنر کسیس گیاهی که بدان گوهر پولاد بدید آید کرکس مردار خوار کس فرج عورت
ـــ دوازدهم در آنک شین است کیش دین و مذهب و آنچه در آن تیر اندازند
مثل قربان یعنی ترکش و موی و زلف کو آتش صنعت بضم کاف لغتی است و بعضی کاف پارسی
گویند کاویش نیز گویند کندش بضم و فتح دال باغند و بعضی بکسر دال گفته اند و بعضی بفتح کاف نیز
گویند گرزش تظلم و بعضی کاف پارسی گویند گرزش جانوری است کوتاه ولیکن دست و پا

وبیلی باشد سر اندر جفته بزرگ انرا بود و در ما وراء النهر بسیار بود و کمند طناب کرد کنت شالی
و تر کار پهلو نام قومی کرود جای که آب ازو بدشواری گذشتند کلند میتین یعنی سر
هشتم درانک راست کر توان و مراد کنود کرمی خردست در غب باشد و کویند کرمی
خردست در شب باشد و کویند کرمی خردست که ماهی خورد و در اسد نیست کرمی باشد که
بجو داند آب رود و کوار سبدی که بدان خاک و میوه و جز ان بردارند کز ار باز ابار سپید
حوصله کدبور کنشاورز و دهقان کور زمین سراب یعنی کور اب وان زمین شوره است
و بیابان که در وی آب و نبات باشد و بعضی فرهنگنان کور بکاف و با پارسی کویند کیفر
سنکی که بدر کنکر حصار نهند و نیمانی و بادافرش یعنی جزا و مشک دوغ و کویند الپی
بود دوغیار آله اندرو دوغ و ماست کنند مانند تغاری بزرگ باشد لیکن دیوارش
ازان برتر باشد و نایزه دارد چون نایزه بلبله و بعضی بکاف پارسی کویند و در فرود بج
کیفر حیف تشد کرتو ر برزکر و دهقان و باغبان و خانه کنتور اقلیم یعنی رکی و بخشی
از زمین وان هفت است باقسام هفت ستاره پس کشور هفتم حصه زمین از ربع مسکون
کوکنار خشخاش کستر خار سیاه و بعضی بکاف پارسی کویند کراکر کلاغ و بعضی بضمت
هر دو کاف کویند کنکار مار پوست افکنده و بلغتی کاف مفتوحست کنار کاهلی و کیاه
باشد کر برای کار یعنی بسکار کنور کند و غله وان چیز نیست که بمجوخم و کانور نیز کویند
کنار عود که میوه است کلاو رغوک کاشغر نام شهری در ترکستان و کارغز نیز کویند کندر
درختی است اورا میوه و تخم نباشد بتازی لبان کرکس زنام ولایتی است کاخ برقان
کیر در دشت و کوه و کویند دره کوه بعضی نهم در انکه زا است کاریز جوی سر پوشیده

ور

کلج سبد گرمابه بانان و گویند سبد کناس و بعضی بکسره کاف و فتح لام گویند و در اسدی بجیم پارسی
لغت کج قلاب آهنین بر سر چوبی کرده که بدان یخ کشند کنج بیغوله یعنی گوشه از جای بود
کلاج همان حلوا که لابر گویند و بکاف و جیم پارسی گویند گسیج زهر و خرما ابو جهل نیز هم در انگ
جیم پارسی است کاج کاجک یعنی تارک سر و سیلی که بس قفا زنند کنج پراکنده جامه
بود کوچ ملکوچ یعنی کوچ و بکوچ مرکب و در هر دو واو پارسی درد آن را گویند و بجد هم کوچ
احوال باشد و جهد و بیاده درد ورند و بعضی بجیم عربی گویند کالوج احوال باشند و جهد
خرد و انگشت خرد پای یعنی کهین انگشت پای کلنج احمق و معجب و خویشتن ستا بود کوچ
رحلت یعنی روان شدن از منزل و خرامیدان و کوف یعنی جغد کریچ خانه کوچک
و خانه خرمن بان که خرمن سازد و گوشه خانه و کلوچ کلوچ نان ریزه کلوج بدل کرده
کلواج بیش باشد شمشم در انک خاست کنج پرنشی نیز مثل نیز که خلوت را
با نیز مکنند و گویند کشنک یعنی نیز کالوخ گیاهیست و در فرهنگ نامه بحر قواس کاکوخ
بدو کاف است کیرخ آن تخته چوب که مصحف و کتاب بران نهند و بخوانند بتازی رحل
گویند کخ آنچه کودکان را بدان بترسانند یعنی لولو کیرد و کج رنده دیوار را گویند کاخ کوشک
و خانه و روزن و بعضی گویند کاخ خانه تار و راست کوخ بواو عربی و پارسی خانه بی روزن
کوخ آتش زن کلوخ پاره گل خشک کرده خاتم در انک دالست کهبد مرد کوه نشین
از زهاد و رهبانان و در اسدی است و در فردوسی کهبد دهقان کهبد درم کسی پادشاه
باشد یعنی ناقد سیم و زر سلطان بدو سپارند و او بخزانه سپارد کرآد جامه کهنه و پاره پاره
کید گوشت آور یعنی فربه کلوند مرسد باشد از لعه و انجیر و لورد آنچ بدین ماند کرمند شتاب کافد

که بدان کشتی کشند که انجام و بعضی بکاف عربیه و بعضی بکاف پارسی گویند و این درست نیست
و بکاف پارسی غلام هندی یعنی کته کیبا بزبان شیرازیان عصیب را گویند کیا بکسر کاف
و بیا پارسی خوط کنامر یعنی زمین کو او چوب زیر در کسیدا دارویی بهندوی کهیلا
کونیا سازنیت از آن در دو کران — دوم در آنک باست کنب شی که ازو ریسمان
سازند و بلغتی با پارسی است کمخواب جامه معروف و آن کمخا است ککب منقار مرغ
و بلغتی بیا پارسی کیب اندرون سرخ و بیا پارسی است — سیوم در آنک تا است
کنشت پرستش جای جهودان و گبران و جای بعضی خوکان کبنت پوست نیشکر و خربزه
تلخک یعنی حنظل و در فردوسی حنظل را کبت افتاده است کدست یکبدست یعنی بلست که
بتازی شبر خوانند و بکسر دال نیز گویند کویست کوفتکی و بعضی بکاف پارسی گویند کبت
نحل انگبین یعنی مگس و بعضی فرهنگیان بدو کر گویند کلات دهی باشد که بالا و بلندی
و کوهی اگرچه ویران بود و بعضی گفته اند کلات و دیهها کوچک کفت شکاف هم بازیابند
کاشت کردانیدن کافت شکافت کوت سرگین و سرین کت تاج و تخت و در فرهنگنامه
فخر قواس است کت تخت هندوان باشد میان بافته نوفرست کاست بدکم شده
و کمین بذرفته کمخت کوست است تر بخیده و گویند که دانه او را کمخت گویند یعنی پوست پیراسته
— چهارم در آنک جیم است کوخ سیاه دانه کلوخ نادان ریزه کنج پر در کشیدن
و احمق خودستایی و فرهنگیان بکاف و جیم پارسی گویند کوخ کنج قولنج و آن علتی است از باد
کنج خم بدیده و جمال ربابی که زیر و هاش بیایاسد آنک گویند کنجه شده است و بعضی بجیم
پارسی گویند کولانج حلوایی که از آلایرو لاپرن گویند کسیج زخمه گریبان و بضم کاف نیز گویند

کمیکلک

دریا
بوتیت باره کردن برای انکه بشکافد و در فرهنگنامهاست که فانه انست که جوبیه در
میخلانند تا کسی در را نتوانند گشاد و واسدی گوید فانه نغارست یعنی جوبی که
در شکاف جوبی شکافته نهند تا محکم کنند فکانه بچه که از شکم برود و از آدمی و یا از دواب
فرسوده کهنه و خلل پذیرفته فرسوده فرومایه نادان باشند فشرده بسته فازه آسا
فلنه شکاری و در اسدی است رمهااسب دگویند کلااسب و ستور فرشته روحانی
علویی فرشته نیز گویند فسرده دستکاری فلخوده پنبه دانه فاغنده نوعی از عطرست
دانه مقدار نخود پوست شکافته و سخت فاغنه گل حنا بعضی گویند حنا جون خوشهها برون
آرد کلها بشکفد فاغنه هم گویند فیدافیه نام عورتی بهر بیت بکم درانکه یاآست
فیروزی روای حاجت فرمانی یعنی متحیر شوی و در مانی و بسته گردی کون
مبانز دهم در الف آغازان کافست بر بیت بهر نخست درانکه الغنت کندا
حکیم و منجم یعنی ستاره شمرد کاهن که اختری از خویشتن گوید فیلسوف یعنی دانا داکا آهنده
باشد کر بابیا پارسی کیاهی که هلیدون گویند و بعضی بیا عربی گفته اند کیا نوعی از علکها
رومی و کبه نیز گویند کانا باره خوشه انگور و خرما و درست تر آنست که کانا جوبی بر خوشه
خرما و ابله و نادان و کلیسا پرستش جای کبران یعنی معبد مغان کمرا جای گوسفندان و طاق
دیوار کنیتان ماطف وان نانی باشد که از کنجد و شکر برند و آن شربتی است کحلی
جامه منقش و ساده و حرسک رنگ نقش بسته کفانخ و رنج باشد که بیکسی رسد گردنا
مرغ و ماجری که برانش بریان کنند و بکر دانند و بلغتی کاف پارسی و بعضی بکسر کاف
و دال گویند کیانا تبایع بریان فلاسفه کما را یعنی ترشی وکویند جای بتری کید الجام را گویند

ازدوازده ماه بتمرند فسان سنگی است که بدان کارد تیز کنند فرکن جوی فرزان حکمت
فغان نفیر و بانگ و نعره و فریاد فلاخن معروف که سنگ اندازند هندوی گوهر گویند
فرکن بلند فشان ریدان فوردین همان فروردین است و نوزدهم روز از ماه فراشنون
گیاهیست که اورا کندنا و گوهر نیز گویند و بتازی صدف الارض خوانند و بعضی گویند ان
عقیم است فرنون جمع مادر بون که بهندوی الحروت فراواق افزون و بسیار فرزین
مهره که در شطرنج است فریدون نام پادشاهی فغان بتخانه فردون زیادت و بسیار
فاسر بهمن سبندان و نعوم نام مردی نوزدهم درانک داو است فراشتو
فراشتک بیستم درانک ماست فرسته پیغامبر یعنی فرستاده و رسول فسیله گله
اسب فرهخته نیکو روی و مودب فراهخته نیز گویند فرزانه حکیم و دانا فره باز ابار بر کسیست
و بلبل یعنی عندلیب فداده بیهوده یعنی بی فایده و بلغتی بضم فاست فداده فردره
چوبی که پس در نهند تا باز نتوانند کرد و در فرهنگنامه برا مهمله است و آن اصح است
فرواره کداره چهار پهلو که در عمارت نهند و گنجینه فرخشه نانهایی که از نشاسته
بجهت لوزینه بر سنگ می زنند وانرا بزبان ماوراءالنهر قطایف گویند فلانه حلوای
سیر و بفتح فا نیز گویند فسیل چوبی انک در کشتیها ماند بعضی فرهنگنامان بفتح فا گویند
فریه لعنت و نفرین فرخنده مبارک فره بلبل و مست و غالب شدن و زیادت
فلسه بضم فا ماستی یعنی جغراتی که روده بندد و دارویی که بهندوی بهلی گویند
و تبلدی لباد و بعضی بفتح فا گویند فرخره انک بجکان باز زنند وان چوبکی بود رشته
درمیان کرده و بهندوی پهریکا گویند فانه چوبی بود که درمیان چوب نهند و بار بر ستو فغ

بوکث

معروف یعنی بموی زین فراشتوک فراشتک است فدرونک مرسی انک در حصار باد قیت
جنک مکنند و می بندند فیلک تیر بدخشانه دوشاخه فرموک کرد انکی بهندوی لکو
کو بند فلانج فربغل بستانه بهندوی سلیح کویند فرانک نام مادر فریدون
بانزدهم درانک کاف پارسی است فلاتک جو بباشد که پس در نهند بجهت محکمی در دستور
رانرکویند و فتح دال آمده است فرهنک ادب و دانش کویند فرهنکنان یعنی ادیبان و بودبان
فلدرنک انک در جامه یا ازار بند کره بندد فرسنک کروه بهندوی کوس کویند و درست
ترانست که فرسنک سه کروه زمین است   شانزدهم درانک لام است فرخال
موی راس فروهشته فرغول تاخیر ضد تقدیم یعنی خلاف در کار روی ترنن زدن فتال از زره که
بتازی درع کویند و از هم شکستن چیزی کویند زره فتال و مردم فتال و این هم باز کشتن
و بر دریدن و انهم بشکفتن چیزی بود فل چوب درخت ابی یعنی بیخ نیلوفر را کویند
هفدهم درانک میم است فرم ولتنکی و فرو ماندکی فام مانند و رنک فرجام
عاقبت کار فرخ جادوی که بازیکران در هوا کیرند تا نثار در ان افتد   هژدهم درانک
نونست فروردین نام ماهی که آفتاب در حمل بود   نظم   ز فروردین چو بکذشتی
مه اردی بهشت آید :: بمان خرداد و تیر انکه که مرداد ت همی آید
پس از شهریور و مهر و ابان اذر و دی دان :: چو بر بهمن جز اسفندار مذ ماهی
نمی افزاید :: ز فروردین ربیعی وار با شهریورش دانکه :: ز مهرش تا باسفندار ان
جمله از خریفش دان :: فروردیان پنج روزست آخرین از آن بهمن ماه یعنی آفتاب در عقرب
و آن روزها جشن مغانست که سبب فروردیان کویند و ان ایام متبرکه است که ارخیانان را

بفتح فا و با پارسی و در نسخه رانجه و پارسی است فرآویز پیوند جامه و چران دارزینی بوستین
که دامن و سر آستین و گریبان و در زبان دیگر دو زنده و فرویز نیز گویند فرآز بلند و نشیب
و پستی مکوکشادن و گستردن و بالا چیزی و نزدیک فلسرز چیزی خرد و نه که در جامه دوازند
مادر زکوی گره بندد در کهستان ابتار بدرزنه و سرزه گویند و در ماوراء النهر فلرز و فدغنگ
گویند فریبرز نام عورتی و نام مردی فرابرز نام مردی فرامرز نام پسر رستم باب
دهم در آنکه زا پارسی است فرزکیا هیست تلخ که درد شکم را ببرد باب یازدهم در آنکه
سین است فسوس بمعنی حسرت و بهمزه مفتوح نیز گویند یعنی افسوس خواب بانگ مرد غافل
و نادان طبع باب دوازدهم در آنکه شین است فرغش بوی که از دامن پوستین
بیرون آید فرش بریان فاش پراکنده و مشهور شده فش نور است و خزان و مانند و دنباله
دستار فش دم انگ بتازی و بعضی خوانند و بعضی گویند موی گردن اسب و بپا پارسی
هم آمده است یعنی ریش فرویش کاهلی و ملتوی شدن کاری فرنگیس نام عورتی باب
سیزدهم در آنکه غین است فغ دوست و معشوق و بت تراشیده و فردوسی
بیت رنگین را فغ گوید و بزبان فرغانه صنم و بت باشد فراغ مادر دو مهتر و فرصت
فروغ تاب یعنی روشنایی و پرخشاشه که بهندوی جهلک گویند باب چهاردهم در آنکه
کاف است فغاک ابله و حرامزاده فرنجک دیو خانه و بفتح جیم نیز گفته اند و در فرهنگنامه
فرنجک دیو ستنبه است و بد و ضمت و بغیر کاف هم گفته اند یعنی دیو ستنبه است فدرنجک
بفتح و کسر فا دیو خانه و دیو ستنبه فراشنگ مرغیست سیاه و سپید و بجاها خانه کند و بانگ
و بچه در میان مردم کند بتازی خطاف گویند بهندوی چمرک فراخراک گوشتابه فراک

مروی

فرد فربه بهر ششم درانک خاست فخ رام فرخ مبارک بنیاد فرخ بود یعنی زیباخ
فرکامج شیر که بر خوردی ریزند بهر هفتم درانک دال است فرزد سبزه که منشر میان
آب باشد و هم وقت تازه باشد فرغند گیاه عشقه و آن گیاهیست که بوی ناخوش
دهد و چون بر درخت پیچد درخت را زرد گرداند و خشک و برا فغنده نیز گویند
فسرد ماسین مهمله شکاری و بعضی بسین معجمه گویند فسرکند جای گذر آب چه بر دیوار چه بر زمین
فلفند بر جین یعنی خار بست که گرد باغ و گرد کلزار باشد و بعضی بفتح فاین گویند فغند بدو
فتحت و بلغتی بد و کرت زغند زدن یعنی بر جستن فنود بفر فریفته و غره شده فلخود
پنبه دانه فلخند پنبه کشیده یعنی فترد دریده و دریده فرواند چوبی که از پس در نهند فرسود سخت
سوده و کهنه شده فرود هند زیر فرهمند دانا و خردمند بهر هشتم درانک راست
فرزیب و زیبای شکوه و فتی را اقشند دهند چون زر و کرد و فت فرغر زمین سنگلاخ یا
یعنی زمینی که در وی آب رود و آب ازو کم شود و جا بجا آب نماند فرغار جری را با آب پر کرد
دینک پرنده یعنی و سرشته کشته فرخار آراسته و نام بت و بتخانه و نام شهری که
در آن خوبان بسیار باشند قبا و ازغل و بعضی بکسر فا گویند فردار خانه تابستانی که بالا بام
فرنیر گیاهی خوشبو فرنیر و بعضی را اول معجمه آن گرمی و ررنده و بعضی بوانه گویند فنبد مسوس دنخ
فرنور انکه راه راست دارد در دین فرنوری و فرنوری کنش و فرنور دین فرفور لقب
پادشاه هند فغفور نام پادشاه چین فرفر کله روان بهر نهم درانک زاست
فغیاز مزد کار و شاگردانه و عطا و شعر یعنی از هر چیز با که بکسی دهند و ازامرداد
نیز گویند و بعضی براء مهمله گویند فراز گذره جهار پهلو و بعضی براء مهمله گویند فرنیر فدید و بعضی فرهنکیان

بانگ تیشنیج و بخشم زدن غرواشه گیاهی که نقش کران و جولاهان در کنب مالند غوطه
سر با آب فرو بردن و بتازی غوطه و غوصه گویند غناده سازنت و نام ولایتی و بازیکی
که بتازی لدبوجه گویند غرچه منت و ناد ان غنوده خفته غبغبه میانه حلقه
یازدهم در انک یا است غونسای سرگین ستوران که در شب خشک کرده معنی با جک
و شتی غاوجی صبوحی و در بعضی فرهنگها معارجی برا مهمله صبوحی غرهجی سرمارا گویند
در عارق

باب دهم در الفاظی که آغاز آن فا است بر بیست بهره

نخست در انک الف است فاوا اجل فراخا فراخ و کشادگی فنجادم که ان زحمتی است
فرا بالا و پیش گویند فراز یعنی بالاتر و فشر رو میان گویند فراآب ده یعنی در میان آب
بنداز و کنج گویند فراخانه یعنی تنخانه و بعضی برو در سر باشد چنانک گویند فراهم آرنیم
درهم آر و به هم آرد مختصر فراخ باشد گویند فراکن یعنی فراخ کن بحذف خا و نیز بمعنی
افتد و گویند زا بوشنیده و گویند این کلمه بمعنی بر در و نزدیک و وهر آمده است
دوم در انک با است فرسب حامه باشد که بدان بام را بپوشند و بعضی سا بارسی گویند
سیوم در انک تا است فرهت جادویی فرتوت پیر سال خورده یعنی
یعنی سخت پیر مخت ماهتاب فرتاب که مناسب بود و بعضی بضم فا گویند
چهارم در انک جیم است فرنج پیرامون دهان یعنی گرد بر گرد و در بعضی فرهنگها فرنج
بدو فتحت و جیم پارسی پیرامون دهان فنج دبه خایه و زشت یعنی قبیح فلج کلید آن
در یعنی علف درنج فرو داشته اب فرنج دیو ستنبه

پنجم در انک جیم پارسی است
فرنج آلنج شاخ بزرگ که در و شاخ دیگر کنند یا شاخ دیگر دهد فرخج کفل اسپ فرغانج مادکاد

گویند غژه انگور بود که تیره و دانه اندر میان وی باشد غرم میش و گوسپند کوهی و گوسپند که
کودکان بر و سواری کنند هند و بی ارکه گویند یازدهم در آنک نون است غلبکن
دری چون پنجره و یا چفری در و هرکه باشد نماید و در اسدیست دری باشد از
چوب بافته بود چون پنجره مشبک که درون نگاه کنند هرکه در سرای در آید و در فرهنگنامه
کاف پارسی است و مکسور و غاین مضموم کرده است غژ و یزن غربال و خلاب و غژ و یزن
بزبان پارسی خلاش سیاه غسن چوب بزرگ عصاران یعنی سنگ عصاران غلیون گل
سیاه که در زیر آب بود شانزدهم در آنک واو است غژد خاله و نوعی
قصب انک میان تهی بود غریو فریاد و گریه با آواز غو غلبه غیو بپارسی غلبه غالوگرد
کمان و گویند کمان هفدهم در آنک ها است غمنده غمگین غنشه گیاهیست که
بتابند و از آن جوال بافند غوشنه گیاهی است که از ابتری بجوزند و تخته اشنان سازند
یعنی دست شوی و گویند غوشنه نوعی از سماروغ است غوزه بار پنبه غلبه سبزک که
بتازی عکه گویند و عقعق نیز گویند غنده عنکبوت بزرگ و باغنده یعنی کاله غمزه مژه
و چشم برهم زدن بناز و آن چشمک است و اصل بستن و گشادن چشم را گویند غنفوه
بلند طبع یعنی ابله و عجزه را گویند غراشیده خشم آلوده غدآره بنکان بزرگ وازار
خاده و غرآره هم گویند و گویند دیه روغن و در فرهنگنامه فخر قواس غرآره بزانجه مانند
غربال است غباره چوبی که بدان خرد ارانند و آن باریک بود یعنی چوبدستی باریک
و آن را کواره نیز گویند و بعضی بضم غین گویند غازه گلگونه بود که زنان در روی مالند
یعنی سرخی و سپیدی زنان غنچه گل ناشکفته غوره انگور خام یعنی ترش نا بخته غزنه

و گوسپندان غربه زنند که بشرط بکارت نخواهند و نباشد غند چیزی باهم شده
و گرد و مادر هم آمده غرد خانه تابستانه — هفتم در انک را است غرانک در گلوی مردم
بر آید مثل در حلق مردم فرغانه بود غنجار سرخی که زنان در روی مالند و ازرا گلگونه نیز گویند
غروبه خانه غبار جامه زرد که جهودان بر جامه خود می دوزند غار کابل —
هشتم در انک را است غز قومی از ترکان ظالم که بر خراسان دست یافته بودند و بزور
گرفته — نهم در انک سین است غرس خشم و خراشنده و خشم آلوده و شین
معجمه هم گفته اند — دهم در انک شین است غراش خشم غاش فتنه و بلند طبع و کسی که
کسی را دوست دار و گویند عاشق غاش است غوش چوبی است سخت که مطربان از ان
زخمه سازند و سلاحداران نیز گویند غاوش خیاری بود که برای تخم بدارند تا بزرگ
شود غنش بد حال و بیشه و دده و غم و اندوه بسیار — یازدهم در انک کاف است
غالوک گروهه یعنی مهره کمان گروهه و در بعضی فرهنگها صحیح است غالوک کمان گروهه غرنگ
بانک نرم در گلو وقت گریه غناک گیاه عشقه که به درخت پیچد و پژمرده گرداند غسک
گرمست که بهندوی اودس گویند غدرک سلاحی که غازیان پوشند و کدرو کهد
نیز گویند — دوازدهم در انک کاف فارسی است غنگ چوب بزرگ عصاران که
از جوز و کنجد و سنگی در او نهند تا گران گردد و روغن بیرون آید بهندی … گویند
غدنگ … اندام و اپله غرنگ ناله و فریاد و گویند غرنگ است یعنی آواز نرم بگریه در گلو بشکستگی
و بعضی بدو فتحه گویند — سیزدهم در انک لام است غول دیو بیابانی و
گوسپندان در دشت — چهاردهم در انک میم است غژم خوشه انگور و تخم آمده و بعضی
بخشم گویند

آرند شخوده بناخن کنده دخلیده شکرفیده اسب که در سر آید شیرینه نوعی از علت

کر تازی شغفه گویند شیراره معروف شمنده شرمنده و بیهوشی شادیه داروی است

شاماکه سینه بند و شاماچه نیز گویند بهر بیستم در انکه ما است شوی دالان خردکه

هندوی سوبی گویند شیبی نوعی از پوستینهاست و گویند گونه از جامه در پوستین است و شخ

شین نیز گویند شکبوی شک شک پای دونده شخکی خار گیاه و شخ گیا شیروی نام مردی

کوشت بهر چهاردهم در الفاظ که اغاز آن غین است بر هژده بهر بهر نخست در انکه

الف است غوغا آشوب بود و ملخ که بپرش برآمده باشد بهر دوم در انکه با است غرب

خوشه انگور و گویند انگور است و مشرف هنگیان بزا پارسی گویند غاب حدیث بیهوده و انچ از

کار باز مانده باشد و ازا بتازی سقط و پیشه چنانک گویند شیران غاب غبغب

زنخ غبغب غبغه بهر سیوم در انکه تا است غوشت برهنه مادرزاده غلت غلتیدن

غوشت آواز اسب بهر چهارم در انکه جیم است غنج سندان جیم پارسی هم آمده است

غنج غنج یعنی کرشمه و سرین مردم و جراج و چهار پای و گویند انکه مراد کرشمه دارند بفتح غین

غنج کرشمه ناز کردن غارج شراب که بوقت بامداد خورند و بتازی صبوح گویند غلغلیج

انک بپهلوی یار تر کس یعنی بغل کسی را بسر انگشت بگیرند و بدان بخندانند بهندوی کدکد

گویند بعضی هر دو غین را کسرت دهند و بعضی غین دوم را بمیم بدل کنند یعنی غلملیج و در

فرهنگنامه جیم پارسی گفته اند غریبج خلاب و خلش غلیواج غلیواز یعنی مرغ گوشت ربا

بهر پنجم در انکه جیم پارسیست غلج گرهی که آسان نگشاید و بعضی جیم عربی

گویند بهر ششم در انکه دال است غوشناد درخت بلند و جایگاه کاروان و

شنحکاسه زاله نسته انگور و شبینه را نیز شته گویند بسین مهمله نیز شهدانه عناب ولی
میوه است که فندق گویند شکوخیده اسپی که در سراید و از چهار پایان و شکوخنده
نیز گویند و این درست تر است شته او اراست و شبینه نیز گویند شغنه گروه که در
پای افتد شمغنده بوی ناک و نغج غین نیز گویند و بویی که از اندام آدمی آید شاهید
صالح شمیده بیم زده و بیهوش شده شلته جامه که در شرمگاه عورت باشد و سرگین
دان و جای خاک و پلیدی بود و در کوهها شیفته دیوانه مزاج شانه کاشانه کوی
کانی حذف کرده اند و شانه خانه زنبوران شهد و چیزی که موها را از یکدیگر جدا کنند
بتازی مشط گویند شمه چیزی که بالا شیر باشد بهندوی ملایی خوانند شنگله ریشه
دامنی و خوشه نیز کله بکسر زا بکاف و زا پارسی دانه انگور انگ درمیان عرم باشد
عرم خوشه انگور و بعضی گویند صبره انگور که شیره و دانه انگور در و بود و بعضی واز انگور شاره
جامه لعل و تنک که گرد شمع کنند تا باد و مگس نیاید شکاه تر دان شناه مرد آشی کننده
شوشه سوفش و رنه شرزه چیزی از ددگان و گویند شرزه شیری را گویند که در دم
او مار باشد شکافته کافته شکاویه کاونده یعنی نباش و او را گورکاو نیز گویند
شکوفه و شکفه غنچه بهندوی کونبلی گویند شمسه قرص که در مساجد و طاق و غیر آن میکنند
شبه مهره یمانی و این سیاه است بتازی سبج و بهندوی شوه گویند شاه بزرگ و دارا
و از بیجاست که جهاندار و جهانبان را پادشاه گویند و مهره مهین شطرنج را شاه گویند
و راه گشاد که بسیار راهها از و بگشاید و عامه خلق در آن بگذرد و شاه راه گویند
و داماد از آن که ویرا عزیز و بزرگ دارند شاه گویند و نیز شاه نام جانوریست که از آهند

ازهر

کویند
لامت شنکل بسه ماه زن و بضم کاف نیز کویند شاخل نوعی از غله که بهندوی انهر
شمل پای افزار چرمین شلول جلدی شال کلیم خرده مخر قواس کویند شال جل نمد که در زیر
رکستوان کنند بهسر شانزدهم درانک میم است شخم پای افزار دریده بعضی دم خورند
ودر فرهنگنامه شتم بضم شین پای افزار مسافران شجام آلت سر ماکه بمیوه رسد و حاء
سخت شیم ماهی است سیکون یعنی نقره کون و نام رودی است و بعضی شین مهمله
کیا هیست که بتازی لنت کویند و بهندوی کونکلو بهسر هفدهم درانک نون است
شنگران یاران شدو را شدو نیز آمده است شان زنبور خانه شایکان مال بسیار
و کنج فراوان اسکاه علم کشت کنج خود بر ویز و از معایب اشعار انک جمع آرد
برای قافیه چنانک در قافیه ریحان و زمان مردمان ارند شن شنی که ارد سیاه بند
شیوگن ماتم و نالهای شمن بت پرست شاهین جانوری معروف که صید کیر دو
دسته ترازو شبان جزاء مکافات شکون جانوری از جنس شکالان و بعضی
بفتح شین کویند شروان نام مردی شاتران نام ولایتی شادروان بساط و پرده
بزرگ باشد بهسر هژدهم درانک واو است شلشو تیهو شاشو گیاهیست بخم او
بدارو کار آید بهسر نوزدهم درانک ها است شکافه زخم که بدان رود زنند
شغانه مرغیست مقدار غلیواز چهار رنک دارد شخولیده پژمرده شکوه حشمت بعضی
بزرک بسیار و هیکل و زیب و قوت و مهابت شکوه مخلت خودرا کویند و بعضی شکوه
دیه بست را کویند حالک کلانه و دیه بلند را کویند شوده جل و بفتح شین نیز کویند
شیشه نه نسست شوشه عطه بلفظی شین و دم مهمله امده بهسر شد از عتاب

کاوکه بدان جنگ کنند و بلغتی سین است و شغه بهانیز گویند شوخ اَک بوست خود که
بر تن سخت شده باشد از کار کردن — دوازدهم درانک فا است شنگرف
کرم گشت خوار و رنگی معروف که بتازی زنجرف و شنجرف گویند شف شب کوری بابغا
بدل کرده اند شکرف بزرگ و با حشمت و لطافت هر چیزی بود خواهی کار خواهی مردم
و شگفت و زیبا را شنذف دهول و طبل شکاف رخنه و شکافه — سیزدهم
درانک کاف است شلک کلی سیاه وام و خلاب که از وی پای بدشواری توان
کشید شفلک نابکار و حلق یعنی تهی و نادان را نیز گویند شنک دوک و در فرهنگنا شنیک
بفتح یا کرده است شولک کرده و دوک شتیک الک بتازی لکد بر کسی زنند شوسک رباب
چهارده تاره و مرغکی که از اتهو رگویند شانک همان شوشک است شکانک سنکلد نیز
مرغ و بعضی بکسر شین گویند شاک بزنر شلکاک ناودان و بعضی فرهنگیان بدو کاف
دراخر گویند شاماک سینه بند شجک هکه یعنی هکک و بکسر شین نیز گویند شرک حصه که
از ابهند وبیر سیک گویند و بعضی بفتح شین گویند شینک بزرگ یعنی عکه و در فرهنگنامه
شینک پیهوست شرک وام شنلک خوشه شناک شاخ نوک از یا چین و درخت
براید و نازک و تازه بود و خورد ستان نیز گویند شوالک پرنده است سرخ و گویند که رغنت
هر زمان رنگ بگرداند و بتازی ازا ابو براقش گویند شرفاک آواز دم شتر و اسب و جز ان
در رفتن شالک مرغی معروف — چهاردهم درانک کاف پارسی است شرنک زهر و گویند
کیاه خربزه تلخک بفتح شین شنک درخت سرو شوخ و در دراه زنج و ملکاره
و خوب شتالنک بتازی کعب خوانند شهلنک رسن تاب — پانزدهم درانکا

شبی منسوبست بشکنگو شکن یعنی شکننده گویند دل شکرست یعنی دل شکر است و از بیم همت که
بر بنده در مانده وافشنگره گویند و صید را شکار شنغ گزه که در اندام بسبب بسیار کار کردن افتد
بشیار زمین پاره پاره کرده بکاوه آهن و شکافتن گویند فلان دشت و فلان کوه
شیار کرده است شناوغر دولابی است بر کنار ماوراء النهر و ازان سوی کافرست
دور جو لایان بسیارند شمر حوض غدیر یعنی ازان آب که آنرا آبگیر و ابدان خوانند
شدیار زمین زراعت که بهندوی هلوته گویند شهر قول صدر شاپور شب پره
شهره نوعی از بوی دشیور نیز گویند شار بنا بلند و خوب و نامور شلوار ازار شوستر
موضعی است در ترکستان شتر نر گویند و شتری جامه است که آنجا می بافند شخار
کلی باشد که کازر و صابونگر نگاه دارد و آن جزیست که بهندوی سجی گویند و از انها
اشخار نیز گویند شور استون و غوغا شاپور نام پادشاهی شهر مصر جامع
هشتم در آنکه زا است شوز نیز جزارع گویند شورزمین پاک کرده و رانده یعنی سدیار
شور همان شوربست و نام دارویی است شنکوبز دارویی که بهندوی سنداهی
گویند و ماهو نیز گویند شیراز شیر که بر دوغ می دوشند بهندوی کوه میگویند
و نام شهر درست در پارس نهم در آنک سین است شندوس نام مردیست
بهادر دهم در آنک شین است شغشن شانه نداف که بدان پنبه کند شغش شاخ خار
هر درختی که باشد شغش بضم شین و سکون فا نیز گویند و شغشه بهانه آمده است که شاخ
درخت را گویند شخش فروخزنده بود یعنی لغزیده و پوستین و جامه کهنه شنش بستان
مستان شح نام عضوی مره فارشکی بهبسیار ز و هم در آنک غین است شنغ سرون

زمینی که آب او تنگ بود و بگل نزدیک و کشتی را بگیرد و بایستد سار سارک سار
مانند و حاجی و سارک را نیز گویند سمندر ماله خود ابار سنگور یا دریبه دوک و در اسک
است که مرغیست سمندر مرغی و یا جانوری که در آتش باشد و نسوزد و گویند موشی است که
واز پوست او رومال سازند ریم او نسوزد و او سلامت ماند و سمندر نیز گویند
سیار جرخ انگور رمال و اهن که بدان زمین زرعی پاره کنند بهندویی میهاله گویند
و بعضی فرهنگیان بکسر سین گویند سریر ید قوس الله که نادانان کمان رستم گویند و سریر
عربی تخت و کرسی است سغر جانوریست که بر پشت سر بها باشد سپید شش نیم درسنگ
سپیر صنعه کر بسند و وزنیست معین و آن شش نیم درسنگ است در زمین بالا دست
و در بلاد ما هفتاد و درسنگ سیسنبر گلی باشد مانند کوثه و گویند گیاهی خوشبوی
که زهر کژدم فرو دارد سوفار معروف که در سر باشند سپیدار درختی است بار ندارد ستور
اسپ سالار کین و بزرگ و سر قوم و صاحب ساغر پیاله سغر جانوریست چون سگ خارها
برتن او بود چون تیر باندازد هر که قصد گرفتن او کند بهر غم درانک زاست سپرز
عضوی از اعضا درون بهندویی تلی گویند سستیز ستیزه بحذف یا و ان [illegible]
سنز ماله سپر سا پارسی تیر که از کمان بفرستند و بعضی بتا و به گویند بهر دهم در انک
سینی است سوکیس بپارسی غفلت و سوسب [illegible] نیز گویند سالوس فریبنده و هزو ریسه
[illegible] بپارسی قوس الله تعالی سینبوس سیغول سپاس منت و در استعمال بضم سین آید
ساوش چیزی که در دنبه نهند سیس بستر ستند روس عده معروف و از ان روغن
نیز سازند سوسن درختی است سرناس لمب باشد و آن عودیست آلت جنگ بهسد

چهارم در انک جیم است سارج شارک سارنج مرغیست ضعیف وکوچک سباج
مرغ کنجد خوارک تیج رخ و رخساره تنج سرین سنج تنگی نفس و بفتح سین نیز کویند
وبعضی بجیم پارسی کویند سنج خربزه خرد نارسیده که از آب بشکند و دوران شراب
خورند وسنکی وبعضی بجیم پارسی کویند سنج چیزی عاریت کویند سبنجی یعنی عاریتی
کسند پنجم در انک جیم پارسی است تیج نقب یعنی حفره کرده وسیجه حفره زده بزیر زمین
اکنده وجون خانه زیر باشد بهر ششم در انک خا است سنج راست استا
یعنی چیزی راست بقد چون ستون وقد قامت ومانند آن هفتم در انک
دالست سرداو نیز کویند شعر ونظم بزبان عجم ولیدی بدال معجمه کویند وسرود نیز کویند
سرند کیاهیست دراز میان آب که در پای او یزد و ریسمانی که در بازیها بپای اندازند
وبفتح را نیز کویند وبعضی سربد بها کویند سفرود وسنکخوارک وان مرغیست که سابو د طوق
ما یعنی خرمن ماه سند حرامزاده که از کوی بر کیرند سپهبد سپهسالار سجد سرمای سخت
تا اگر کسی را سرما زند کویند سجیده شده است وسجیده وکویند روز می سجاید یعنی سنک
سرد میشود وبعضی بسین معجمه کویند ستاوند صفه بلند سنجد میوه است بتازی عناب
کویند طریق کنار باشد کرد وخرد وسرخ چون انکشت خرد وانرا سنجد جیلان وسنجد
میلان کویند ستود ستایش ودرود وسپرد تحمل وکوشه نشینی وفروتنی سمندر نکیست
که سیاهی وزردی زند وفش ودم او سیاه باشد شبید سازیست شکل نای
ونام حصاری در ولایت ایران ساد شاده بهمن هشتم در انک را است بام
اسمان شنکار انکشت افروخته ودر فرهنکنامه سکار طعامیست کویند مالیده سنار

دالست زرد بسیار خوردن زنند چیزی عظیم و منکر بود و سم ازین بیل را زندبیل گویند و با
گویند زنده زنند یعنی پاره پاره — سیوم درانک راست زگور زفت
یعنی بخیل و بیهوده و دزد و بعضی براغرسه گویند زغار بانگ سهمناک زار هر سبزه که
باشد سبزه و بیهوده را نیز گویند — چهارم درانک فااست زرف قعر و عمق
و غور در فردوسی است عظیم دور اندر بود چون مغاک و جاهی و معنی باریک —
پنجم درانک نوفست زیان زنند و خشم آلوده و مشر باشد که از دنیا وسل و دوده و ما ننند
ان را استعمال کند — ششم درانک یااست ژاله سنگ باران یعنی تگرگ
و قطره باشد که بامداد از خنکی بر چیزها نشیند و مشک با دو میده که در وقت آشنا
کردن آب بر خود گیرند و از استامی خوانند زنده کش کشتها و سبز زولیده یکدیگر
آمیخته و گرد آلوده — هفتم درانک یااست زی ابکیر داید ان گونه دوازدهم
در الفاظی که آغاز ان سین است بر بیت یک بهر — نخست درانک الفست سردا
حدیث سینا سوراخ کننده و نام آن کوه که خدای عز و جل با مهر موسی علیه السلام
کلام کرد ستا خراج و کرند ستا ستایش و ستاینده سودا اندیشه و خیال سکبا
یعنی نانخورش که گوشت با سرکه میکنند سمیرا الف کرا آسا آکیاهی است مثل بود نه که در دکان
عورات جاهله را از جهت اسقاط دهند و نیز اسا اس کرده بالا نانخورش حی اندازند
ستب معروف — سیوم درانک تااست سرشت مایه طبع آفرینش سپیت سبزه که
تنه ندارد و بتازی رطب گویند و بعضی بکسر با بارسی گویند سخوت فتراک زین
سوخت غفلت سوغات راه آورد سنت کتف یعنی دوش ساخت دوال زین —

ست
زیون نشتر لگد زن مرد و شده را و را عیب و خریدار و گرفتار و اسیر و محنت و زنجیر
و بچاره زرفتن آهنی باشد که بر در با زنند و حلقه در وا فگنند و زرافتن نیز گویند
بهر شانزدهم در انک واو است زبحره از زوب وان گیاهیست مشهور
و بعضی بفتح جیم گویند زرو دیوچه آید زمو گل تر و خشک بلغتی واو عربی زبلو
سطرنج بهر هفدهم در انک ها است زبوده کند تا وان بهرست که مهمان
بیاز کارند زله کرمی است که در گرمایها باشند و فریاد کنند زکاسه ره باده زرکه
خار اندازد و بلغتی زا پارسی است و بشین معجمه و از انسکرته و شعریه و سجول و نقشی نیز
گویند و بتازی قنفذ گویند و خارپشت گویند زهوده نگار و نقش زغاره نان کاور
هنگام
سین و در نسخه را معجمه است زغونه مانشوره زکاره کران و صوح یعنی ستنمنده و بعضی عم
زکاره نیز پارسی و مضموم گویند زاولانه تحت بند وان یک پاره آهنین که بر گردن
و پای زندانیان زنند و زالانه نیز آمده زنگله جرس خرد که بچگان بندند بغیر پا نیز آمده
زاره زاری کردن زرافه جج و بتشدید را نیز آمده است زواله طعامی است بتاز
درده گویند زرده رنگ اسپ و گویند انک میان کمیت و بور بوده گویند انک
برنگ ادبس و بیشتر بزردی گراید زغاره شاخ درخت باشند زبهر نکته
زه بچه و گویند انجا که بچه باشد یعنی البته که زهدان گویند وان رحم است زجه
نغاس زوار ه نام مردی بهر نوزدهم در انک یا است زی سوی و نزدیک
و لم بزیستن یعنی زندگانی گوش بهر یازدهم که در اغازان زا پارسی است بر بغنه
بهر نخست در انک خا است زخ آواز جرس و گویند آواز جرس و بانگ زار بهر دوم در انک

زاوش نشتری و بعضی بسین مهمله گویند تند و کرفته روی و ترنجیده و زود خشم و سخن
طبع — دهم درانک غین است زیغ بوریا و نخ بلغتی باعربیا است زاغ معروف
یازدهم درانک کاف است زاک زاج و نام گیاهیست [illegible]
در هوا برد — دوازدهم درانک کاف پارسی است زرنگ خردل که بهندوی
رای گویند زنگ زنگار بهندوی کائی گویند در آهن و جز آن گیرد و ولایتی است که
زنگبار گویند و بنجال جنبم که از بجار چشم خیزد و در شعر ماهتاب گویند ابی چون زنگست
و جلاجل یعنی زنگله و بعضی گویند زنگ بتا پارسی جلاجل زغنک فراق یعنی هلک
و بعضی گویند زغنک بکاف عربی و سکون غین زراغنک زمین ریگ و زراغن
بغیر کاف نیز گویند سیزدهم درانک کاف لام است زگال انگشت سوخته که بتاز
فحم گویند و بتا پارسی نیز گویند زاویل لرز یعنی برازنده عمارت زال پیر کهن و نام پدر
رستم زاول نام شهری زنبل آلت جنگ و ان مربع باد و بار دو کلمی و منکی
از دو سر چوب در دو بسته و بدان خاک و گل کشند و دو تن یکی در پیش و یکی در پس
و ان زر بست نه داخل درخت الکاهیر چهاردهم درانک میم است زم بچه
بود چنانک گوشت و نان از درون بیرون رود و بهر پانزدهم درانک نون است
زبنیان ناخواه یعنی جوابی و بعضی زنبان بتقدیم با گویند زغن غلیواز که گویند که بنجکله
سیاهست زهین انک پشت پای زند زلفین تهدید و بلغتی یا [illegible] است و بعضی بفتح
راگویند زکان از خود رمیده و در فردوسی است زکان [illegible] که در خود می رمد
زنیان زنیاکوهی و زنیا نون زیادت کرده اند زوبین [illegible] که بهندوی سیل گویند

زولا

زخ سو لول یعنی هه زنج معروف وانج بی نفع بود فصل هفتم در آنک دال است زند کتاب
مغان وان تصنیف زردشت در آتش پرستی وانرا زند استا کویند و بهستا آورده
زند تفسیر زند و استاست و بعضی کویند زند صحف ابراهیم علیه السلام است و آتش
زنه که انرا جمق کویند زوهمند کشت بالیده وافزوده و بعضی واو پارسی کویند
زغند بانک سخت و برجستن ز رنیا و دارویی است بتازی رجل الجراد کویند بهند
کجور کویند زیاد خایه کربه مشکین زامیاد بیست هشتم روز از ماه فصل هشتم در انک
را است زر بیر کهن صند برنا از بیجاست که زستا ز زال زر کویند از بهر موی
سپید و ذهب زفر کله دهان زوار خدمتکاران بندیان و زنده ضد مرده
و بعضی بضم را کویند و در فردوسی است زاو ابیجار زغار نعره و فریاد زنبر زنبیل
یعنی بدان گل کشند و بتازی منقل کویند و نیز زنبر انکشت دان را کویند هر یعنی است
باد و بانو زاور زنده و نیز زهره را کویند و سیاه زریر یعنی پر کان دابر که
بدان رنگ کنند وان سبز و کبود است و بعضی کویند زرجو به است و کویند بضم است
زنجیر لحمه سنار زاغر حوصله مرغ بهند دیمی بوت کویند و بعضی کفته اند زاغر
سکدانه است و در اصطلاح غین مضموم است و بعضی زا پارسی کویند زینهار امان
وعهد است حداد و زیر و یکسو زار جای چیری که خبر از آنجا خیزد و نالش و زار
زخیر تخم کتان است و ان تازیست بهند دیمی السی کویند زیر نام تار بیست در رباب
دنباله باریک زیور پیرایه زنکیه انکه کسی با دندان در دهن افکند از هر سوی دیگر
سر انکشتان برای جای بادنی زند تا باد بر سد فصل نهم در انکه شین است

بانزدهم در آنک کاف پارسی است رنگ بز کوهی و گوزن و آهو و آنچ در دشت باشند
و حیله و مکر و گونه و شکل و در فرهنگنامه است جلاجل و بعضی بزا معجمه گویند
رهک آزدوغ شانزدهم در آنک لام است رسیل سرو هفدهم در آنک
میم است رام نبرد جای یعنی جای جنگ رام فرمان بر و رزم کردن و نام عادی در زمین
هند و بهشت یکم روز از ماه هژدهم در آنک نون است روان جان و بعضی
بفتح را گفته اند رهمن سرکش رزین استوار رخیش بها پارسی دوغ سیتر باشد
پنیر ریوق آن سیمه که پیش از خرد بمزد و ران دهند وام و رریون بیغانه گویند رون
روی ماس تاس باشد و آن گیاهیست که بدان جامه ادل کنند بهندوی منجیقه
گویند رخشان روشن رهبان زاهد ترسایان راسن گیاهی است و گویند
سبزه که در پیاز و سیر می کارند از اراسن گویند رشن گزیدن و گزیدگی ران
درخت انگور و انگور در انبرزن در او ماده گویند نوزدهم در آنک ها است
رنده موی زهار ریکاسه خار پشت آن خرده است معروف و بشین معجمه نیز
گویند رتوخه خوشی و ذوق در جماع تا هر که وقت جماع بخوشی رسد گویند ریوخه
شده است رمیده رشته دستار که چشمه چشمه کنند یعنی کبود و سبز و سپید
رآغه گیاهی است کوهی مجوسیر بریان کنند بخورند رنده بدال معجمه گودک رفوشه
بفتح را برچیدن یکی گیاه و سخن رتبه موی زهار و بزبان هندوی آهن را گویند که
از برای زمین کافتن کنند رده صف و برج رنده گیاهی است بهاری و آلتی که بدان
چوب را تراشند مشت رنده یعنی رنده بهشت کرد کار امشت رندی ده جهان را خوش
تراشو

دربواس چوبی کرد در نهند برای محکمی یعنی خلتی که از چوب بود و در دیوار استوار کرده بود و

ز دو پستی گویند که [illegible] اگر دو خانه را دربواس گویند داس دهره دان ولایتی است معروف

که هندوی درانتی گویند دیس مانند و ممتا و شکل و سان یازدهم درانک شین است

داش تنور خشت پخته و کاسه در [illegible] کنند ودوش اخ یعنی جیم را سوراخ کنند برای دوختن

وشبکی رشته ودرویش فقیر یعنی مقل حال و اصل معنیش درخوریست [illegible] زند وجشن آغاز کار و شتر گفت

درانک عین است داغ نشان و بانگ ویغ انجاک موی بنا شد یعنی لغ گویند دریغ

اندوه و دشوار در این کلمه را تاسف استعمال کنند سیزدهم درانک فا است

درخف زنبور سیاه چهاردهم درانک کاف است دسوک هرم باریک و بعضی

بواسباهی گویند و فتح دال و وک همان دسوکت و بعضی بضم دال گویند داک زمین سخت که

بران جیدا نشود و ارهنی به گیرد دیلمک جز دو ل امنقش وشک رشته درزی که برای

دوختن سازد و بعضی سین مهمله گویند وژک کره که در رشته افتد دوک بداغ

ریسمان تابند دیوک دیوچه آبی از زمین خیزد پانزدهم درانک کاف پارسی است

دیک نقطه و نشان و گویند که دیک دیوانگی است و بهوشی دستک بندآب وان شاخ

که خرما بر او باشد درنگ آهستگی شانزدهم درانک لام است داهل علامتهایی که

بر زمین اندازند و از بالا دام اندازند و بکستر زند تا بنجر از لام نترسد داهنکی وهم

کند و بدام افتد و درتا جین داهول وزن معول نبشته اند و نقل ابله و نادان و دل

نازل وحسن دل علوله بحاری یعنی رسوی وغل اخ یا میزند با جیزی دگویند که دغل

ست دارات داب زدن دخت دختر و دست یاره دست بیزی آسو

ه دشت زمین بیابان و نام ولایتی نهاد کستان و دست جهار باش

پیشتور گویند — چهارم در انکه جیم است واج تاریکی و سیاهی شب

ت زنج ان که بدان بیرابه عروس باشد و زنج خانش [illegible] نیستم ره

خاست [illegible]

نند دارزو بوریا و فرشها بافند بهنه وحی بنهه گویند بواو عربی

رگویند و آواج انک از بیماری رسنده باشد و بدرستی رسنده و درج

عذاب و سختی و درشتی و کزنت و رنج ششم در انک دال است دید

اد خود کام و نا. کیاهی است دانا و عطاران زیند نام وادی ودو [illegible]

دشکال و برادر و مانند کوهیست بلند ، بباه اردت و مارد ت [illegible]

اور آتی — هفتم در انک راست ، اور انک میان تنک [illegible] کند

داوری حکومت است داد دادن دهنده و این نام خدای تعالی است [illegible]

له و کوبنده ستاغل است بهندوی ارشهر کویند دادر برادر و دست [illegible]

هر دستور [illegible] دال و زبر اعتماد باشد و بعضی در عربی استعمال کنند دستیار

هنده ترسایان و بیشتر نویسنده و مفتی و کیش معبد و کلیسا [illegible] نام مغانی

سامه خشنده [illegible] ششم در انک زا است تز حصار و [illegible]

[illegible] یا دو در فردوسی [illegible] زعار و دره و [illegible] را کویند

[illegible] است [illegible] خشم و در [illegible] خشم [illegible] دهم در انک [illegible]

بدر الدّين ابراهیم

فرهنگ زفان گویا و جهان پویا

مشتمل بر عکس نسخه

با مقدمه، صورت کلمات تفسیر شده و ملحقات

بقلم س. ا. بایفسکی

مسکو ۱۹۷۴

سلسلهٔ آثار ادبی
ملل خاور

۴۶

ادارهٔ انتشارات «دانش»
شعبهٔ ادبیات خاور

فرهنگستان علوم اتحاد شوروی
شعبهٔ تاریخ

انستیتوی خاورشناسی

بدرالدّین ابراهیم

فرهنگ زفان گویا و جهان پویا

БАДР АД-ДӢН ИБРА̄ХӢМ

ФАРХАНГ-И ЗАФА̄НГӮЙА̄ ВА ДЖАХА̄НПӮЙА̄